תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר מועד

מאירי על סוכה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על סוכה

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-סוכה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
דף ב. 6
דף ב: 12
דף ג. 13
דף ג: 16
דף ד. 17
דף ד: 20
דף ה. 21
דף ה: 21
דף ו: 22
דף ז. 23
דף ז: 25
דף ח. 28
דף ח: 29
דף ט. 30
דף ט: 33
דף י. 42
דף יא. 44
דף יא: 47
דף יב. 47
דף יב: 49
דף יג. 51
דף יג: 53
דף יד. 54
דף טו. 56
דף טז. 61
דף יז. 64
דף יז: 65
דף יח. 67
דף יט. 71
דף יט: 73
דף כ. 76
דף כ: 77
דף כא. 78
דף כא: 80
דף כב. 81
דף כב: 84
דף כג. 87
דף כג: 87
דף כד. 89
דף כד: 89
דף כה. 89
דף כה: 91
דף כו. 92
דף כו: 95
דף כז. 99
דף כז: 102
דף כח. 104
דף כח: 105
דף כט. 106
דף כט: 107
דף לא. 116
דף לא: 119
דף לב. 120
דף לב: 121
דף לג. 123
דף לג: 127
דף לד. 131
דף לד: 132
דף לה. 138
דף לו. 139
דף לו: 140

דף לז. 143
דף לז: 144
דף לח. 151
דף לח: 155
דף לט. 156
דף לט: 157
דף מ. 158
דף מ: 158
דף מא. 159
דף מא: 161
דף מב. 166
דף מב: 168
דף מג. 172
דף מג: 174
דף מד. 175
דף מד: 177
דף מה. 177
דף מה: 179
דף מו. 180
דף מו: 182
דף מז. 184
דף מז: 187
דף מח. 188
דף מח: 192
דף מט. 193
דף מט: 193
דף נ. 194
דף נ: 197
דף נא. 197
דף נג. 198
דף נג: 198
דף נד: 200
דף נה. 202
דף נה: 203
דף נו. 208
דף נו: 209

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת סוכה היא מסדר מועד והורגלנו בלימודה אחר מסכת יומא לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החיבור והיא כוללת חמשה פרקים וסדרם לפי שיטתנו א. סוכה שהיא גבוהה ב. הישן תחת המטה ג. לולב הגזול ד. לולב וערבה ה. החליל וענין המסכתא כולו אמנם הוא בא לבאר עניני החג ר"ל חג הסוכות כעניני הלכות סוכה ועניני הלכות לולב ושלשת מיניו ועניני קרבנות ימי החג ושמיני עצרת ועניני הנהגת השמחות בשמחת ימי השואבה ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לשלשה חלקים הראשון לבאר בו עניני הלכות הסוכה בשלמות והשני לבאר בו עניני הלכות לולב ושלשת מיניו על השלמות גם כן והשלישי לבאר בו עניני קרבנות החג והנהגת השמחה שהיו נוהגים בבית המקדש ביום טוב זה החלק הראשון יתבאר בשני הפרקים הקודמים והחלק השני רובו יתבאר בפרק שלישי וקצתו עם עניני החלק השלישי יתבאר בפרק רביעי ובפרק חמשי זהו שורש המסכתא דרך כלל אלא שיבאו בה דברים שלא מן הכוונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם וכמו שיתבאר והפרק הראשון ממנה אמנם יסוד ענינו להתחיל בביאור החלק הראשון ורובו יסוב על שלשה חלקים הראשון לבאר שאע"פ שהסוכה עשויה כהלכתה בהכשר סכך ובהכשר דפנות שיש צדדים שהיא נפסלת בהם כגון מחמת גובהה או נמיכותה או מחמת שהיא סוכה תחת סוכה או מחמת שאינה עשויה לצל ושאר סבות השני בהכשר סכך והצדדים שמכשירין סכך פסול בהם והשלישי בהכשר הדפנות ודין הלכות דופן עקומה זהו שורש הפרק דרך כלל אלא שיבואו בו דברים ע"י גלגול כענין סוגית התלמוד על הדרך שקדם: **והמשנה** הראשונה ממנה אמנם תחל בביאור עניני החלק הראשון והוא שאמר סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ר' יהודה מכשיר ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות ושחמתה מרובה מצלתה פסולה אמר הר"ם העקר אצלנו סוכה דירת עראי בעינן ולפיכך אין ראוי להיות גבוהה יותר מעשרים אמה ור' יהודה אומר סוכה דירת קבע בעינן ולפיכך הוא מתיר שתהיה גבוהה אפי' בתכלית הגובה ושיעור רחבה לא פחות משבעה טפחים באורך על שבעה טפחים ברוחב וכבר קדמו בזה הסדר עקרים מכללם כל פחות משלשה כלבוד דמי ומהם כי שיעור מקום לא יהיה פחות מארבעה טפחים ואמרו ושאין לה שלש דפנות פי' שיהיו השנים כותלים גמורי' והכותל השלישי אפי' לא יהיה בו אלא טפח ומשהו יתן אותו בפחות משלשה סמוך לדופן עד שיהיה הכל שיעור מקום ולזאת הסוכה שלש צורות הראשונות שיהיו לה שלשה כותלי' גמורות דבוקות בגג ולא יצטרכו לדבר אחר וזו היא צורתה והצורה השנית שיהיו לה שני

כותלים דבקים ותצטרך לכותל שלישי הרבה יותר מטפח ויעמידנה בפחות משלשה סמוך לדופן עד שיהיה בטפח עם החלל שיש בינו ובין הכותל ארבע טפחים וזו היא צורתה וזו צריכה צורת פתח והצורה השלישית היא שיהיו לה שני כותלים זה כנגד שלישי יהיה בו יותר מארבעה טפחים ויעמידנה בפחות משלשה ויהיה בו שיעור סוכה קטנה והוא שבעה טפחים וגם כן צריכה צורת פתח וזו היא צורתה וזו הצורה האחרונה היא ארבעה ומשהו לפי שהשני כתלים מובדלין וכבר קדם לך בערובין צורת הפתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ושם ביארנו שאין אנו צריכין שידבק קנה שעל גביהן בהן ואמרו ושחמתה מרובה מצלתה פסולה שאם חמתה וצלתה שוין שהיא כשרה וזה יראה בקרקע אם נראה שיעור השמש בקרקע כשיעור הצל ר"ל שיהיה כשיעור המקום שכסה אותו מגג הסוכה ואין בו שמש כלל שהיא כשרה לפי שהנקבים שבגג הסוכה שמהם נכנס השמש פחות מן הסכוך וזה יתבאר בחכמת הראיות נקרא בערבי עלס אלמנטב במופת שהשמש כשנכנס על חור או חלון שיהיה אורו בארץ יותר גדול מאותו חור בהכרח ואין הלכה כר' יהודה:

דף ב.

אמר המאירי סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה וכו' והתבאר בעירובין ג' ב' שעל החלל הוא אומר כן הא כל שהחלל בתוך עשרים אפי' הי' עובי הסכך למעלה מעשרים כשר שאין הפסול אלא על החלל ונחלקו בגמ' על טעם פיסולה לשלשה דרכים קצתם שיש צדדים שאינה פסולה מצד גובהה וקצתם שהיא פסולה על כל פנים הראשון הוא שלדעת רבה טעם פיסולה מדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו' עד עשרים אמה אדם יודע שהוא דר בסוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שהוא דר בסוכה משום דלא שלטא בי' עינא וענין טעם זה הוא שצריך לדעתו שתהא הסוכה עשוי' בענין שיהא אדם מצוי לזכור ולהרגיש שתחת סכך הוא עומד והוא סובר שסתם סוכה אין דפנות מגיעות לסכך שהרי די לנו במחיצות עשרה מן הקרקע ומכשירין אותם מטעם גוד אסיק וא"כ עד עשרים אמה אדם מרגיש בסכך של מעלה הימנו שאע"פ שיש אויר הרבה מפסיק בין הדפנות והסכך עד שאותו אויר היה ראוי לגרום לו שישכח ענין הסכך ושיהא הענין דומה לו כאלו עומד בחצר שאורה רב מ"מ הואיל ואין הסכך גבוה אי אפשר לאדם בלא נשיאות עפעף מעט והרי רואה קצות הסכך לשעתו ומרגיש אבל כל שגבוהה מעשרים אמה ואויר הרבה מפסיק בין דפנות לסכך אין הסכך נראה לו אא"כ משליך ראשו לאחוריו לישא עיניו למעלה ואין אדם מצוי בכך ולמדת לדעת זה

שאם היו הדפנות מגיעות לסכך אף למעלה מעשרים כשרה לשתי סבות אחת שמתוך שאין שם אויר מפסיק נותן לב על צלו שלא מחמת דפנות לבד הוא בא אלא אף מחמת סכך ועוד שאדם עשוי ליתן עיניו במה שלפניו וכשהוא נותן עיניו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עמו וישיבתו שתחת הסכך נכרת לו:

והדרך השני הוא שלדעת ר' זירא טעם פיסולה מדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב עד עשרים אמה אדם יושב בצל סוכה למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות וטעם פסול זה הוא שמן הסתם אע"פ שמשך הסוכה ר"ל ארכה ורחבה אין לו שיעור מלמעלה אלא מלמטה וכל שהיא שבעה טפחים על שבעה טפחים שהוא הכשר המשך על הפחות כשיעור ישיבת אדם אחד שהוא צריך למקום אמה על אמה ולשולחנו טפח כשרה ואין לה שיעור מלמעלה אלא אפי' היתה ארכה או רחבה כמה מילין כשרה מ"מ סוכה הראויה מן הסתם היא ד' אמות על ד' אמות כשיעור קטן שבבתים שבפחות מכן אינו קרוי בית כמו שיתבאר וכל שאין בו רוחב ליתר מכן אין סכך שלמעלה מעשרים אמה נותן צל בקרקע שתחתיו שמתוך שהסכך קצר בעצמו ר"ל שאינו אלא ד' על ד' וגבוה כל כך אין צלו מתפשט לכל הקרקע שתחתיו או לרובו ואפי' נראה לנו שהקרקע צלו מרובה מחמתו צל דפנות הוא ולא צל סכך ואנו לצל סכך אנו צריכים ואע"פ שהעושה סוכתו בעשתרות קרנים שהם שני הרים גדולים ובקעה קטנה ביניהם וההרים מונעים את החמה ממנה ונמצא שאין חמה נמנעת מן הסוכה העשויה לשם מחמת הסכך אלא מחמת דפנות ואעפ"כ אי אפשר שלא להכשיר סוכה לשם בזו כל שאתה מצייר בעצמך שיהיו ההרים מסולקים משם נמצאת עומד בצל סוכה אבל זו כשאתה רואה הדפנות מסולקות אין כאן צל סוכה והוא שאמרו התם דל עשתרות קרנים איכא צל סוכה הכא דל דפנות ליכא צל סוכה ולדעת זה אתה למד שכל שהסוכה רחבה יתר מד' אמות על ד' אמות כשרה אף למעלה מעשרים שכל שהסוכה רחבה כל כך צל הדפנות מתרחק מאמצעה וצל הסכך מתוך גדלו מתפשט בו וכפי מה שאתה מוסיף ברוחב אתה יכול להוסיף בגובה:

ולפי מה שאתה רואה במה שכתבנו צריך שתדע שגירסתנו היא כך כמאן אזלא הא דאמר רב הונא מחלוקת בשאין בה אלא ד' אמות על ד' אמות אבל יש בה יתר מד' אמות על ד' אמות אף למעלה מעשרים אמה כשרה ומ"מ גדולי הרבנים גורסים מחלוקת בשאין בה ד' אמות על ד' אמות אבל יש בה ד' אמות על ד' אמות כשרה אף למעלה מעשרים ובסוגית הגמ' במה שאמרו בשלמא דר' יאשי' וכו' תבין להדיא שגירסא ראשונה עיקר

ועליה סמכנו במה שכתבנו וכן מצאנוה בספרים מדוייקים ואף בספר ישן מצאתיה מוגהת מכתיבת גדולי קדמונינו שבנרבונאה:

ונשוב לדברינו והוא שמ"מ למדת שבשני דרכים אלו יש צדדים להכשיר בגובה יתר מעשרים:

והדרך השלישי הוא שלדעת רבא טעם פיסולה מדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי עד כ' אמה אדם עושה דירתו דירת עראי למעלה מכ' אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע כלומר כל שאינו מגביה יתר מכ' אמה אינו צריך ליתן לב כל כך על חוזק המחיצות ודיו במחיצות קנים והוצים וקנים על גביהן לסכך עליהם בפסולת גורן ויקב ודברים הקלים וכל שדיו בכך אפילו עשאה הוא בנין קבוע אפי' עשה מחיצות של ברזל אנו אין לנו שאין אדם מצוי להרבות הוצאה בלא צורך ומה שאינו מצוי אין בו צורך לתקנה אבל אילו הכשרתו בגובה יתר על כ' נמצאו הדברים מראים לו שצריך הוא לדירת קבע ויקבענה כיון עד שהענין נראה לו כמין בית והיכר סוכה נפקע ממנו ולדעת זה אין לגובה יתר מכ' הכשר בשום פנים אלא בין דפנות מגיעות לסכך בין אין מגיעות בין אין לה יתר מד' אמות בין יש לה פסולה על כל פנים:

ולענין פסק גדולי הפוסקים והמחברים כתבוה כדעת שלישי והדברים נראין כן לענין פסק ולענין פירוש לענין פסק שהרי הוחלט בידינו לומר סוכה דירת עראי בעינן וכל שדפנות מגיעות לסכך או רחבה יתר מד' על ד' בגובה יתר מכ' כל שכן שהיא דירת קבע ולענין פירוש ממה שחלק ר' יהודא לומר שהיא כשרה ואמרו עליו בגמ' ז' א' שהוא סובר סוכה דירת קבע בעינן ומתוך שתפשה ת"ק בלשון פסולה תפשה ר' יהודא בלשון מכשיר ומ"מ לדעתו לדירת קבע הוא צריך ומטעם תשבו כעין תדורו אלמא טעמו של ת"ק מתורת עראי הוא ואע"פ שהיה אפשר לפרש דעת ר' יהודה לדעת רבה ור' זירא לדעת רבה מפני שאינו מקפיד על הרגשו ולדעת ר' זירא מפני שאינו מקפיד על צל שמחמת סכך הואיל ומ"מ צלתה מרובה מחמתה מ"מ הרי בגמ' פירשו על דבריו כן ר"ל שמתורת קבע הוא בא עד שהעמידו את דבריו בשיטת האומרים סוכה דירת קבע בעינן וי"מ שר' יהודא מכשיר אף למטה מכ' וכך פירושו למעלה מכ' כשרה מכל צד שאי אפשר לה בלא קבע ולמטה מכ' כשרה כשעשאה בקבע הא שלא בקבע לא וי"מ שאף למטה מכ' הוא מכשיר על כל פנים ואין הצרכתו לדירת קבע דומה לסברת האחרים שאינו מזקיק לדירת קבע אלא שמכשיר בה ואין הדברים נראין וסוף הדברים שהדברים נראין שחכמים מתורת עראי נגעו בה ואף גדולי הפוסקים מחזקים את דבריהם בנוסח זה דהא

סוגיין דסוכה על גבי סוכה כותיה דרבא שייכא והרבה מגדולי המפרשים מתבלבלים בפירוש דבריהם ורבותי פירשו הענין במה שאמרו למטה סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ר' יהודא אומר אם אין דיורין בעליונה ר"ל שאין תחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות שלה תחתונה כשרה ופרשנוה שאף חכמים מודים בזו שהרי העליונה אינה סוכה אלא שנחלקו ביכולה לקבל על ידי הדחק שלדעת חכמים הואיל ותחתונה יכולה לקבל על ידי הדחק הרי הראשונה ראויה ואע"פ שאינה ראויה אלא על ידי הדחק מ"מ ראויה היא לדירת עראי ולר' יהודה אין הראשונה כלום שכל שעל ידי הדחק אינו דירת קבע ולדירת קבע אנו צריכים ואע"פ שלרבנן מיהא אין זו ראיה גמורה שהרי אפשר שחכמים של אותה משנה סוברים שבין עראי בין קבע הכל כשר וא"כ אף במשנתנו כן ואינה פסולה לדעתם מדין קבע אלא או מדרבה או מדר' זירא מ"מ הדבר מוכיח שכך הוא טעם מחלוקתם והוא שאמרו כותיה דרבא שייכא כלומר שאינה ראיה ברורה אלא שהדבר מוכיח כן וכן ראיה לדבר ממה שאמרו כ' ב' הישן במטה בסוכה לא יצא ידי חובתו ואמר ר' יהודא נוהגין היינו להיות ישינים תחת המטה בסוכה ואמרו שם כ"א ב' ר' יהודא לטעמיה דאמר סוכה אהל קבע ומטה אהל עראי ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע אלמא שלדעת חכמים שאף הסוכה אהל עראי הוא ואע"פ שאפשר לומר שחכמים סוברים שהסוכה קבע אלא שסוברים אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע כמו שנאמר שם לדעת ר' שמעון מ"מ הדברים מוכיחים כן ומעתה הלכה כסתם משנתנו ומטעם תורת קבע והלכך כל שגבוהה יותר מכ' פסולה על כל פנים ואין הלכה כדברי האומר שבדפנות מגיעות לסכך אף למעלה מעשרים כשרה שזו לדעת רבה נאמר ולא כדעת האומר שכשיש בה יתר מד' אמות על ד' אמות אף למעלה מכ' כשרה שזו לדעת ר' זירא נאמר ולא כדעת האומר בגמ' שלא נחלקו אלא בשאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושלחנו אבל במחזקת יותר כשרה שהרי זו לא נאמרה כדעת אחד מהם אלא אף במחזקת יותר מכדי ראשו ורובו ושלחנו ואף ביתר מד' אמות על ד' אמות ואף בדפנות מגיעות לסכך על כל פנים פסולה שהלכה כחכמים וכדעת רבא:

זהו דעת גדולי הפוסקים וגדולי המחברים ואף גדולי המפרשים נסכמים בה וזו היא שיטתנו וכן למדת משיטתנו שהאומר דירת עראי בעינן מכשירין אף בדירת קבע ובלבד שתהא ראויה לדירת עראי אילו רצה לעשותה עראי ומתורת היכר שאין הדבר תלוי בעראי דוקא אלא בראוי להיות עראי והלכך כל שראוי לעשותה עראי אף אם עשאה קבע כשר וכל שאינה ראוי לעשותה עראי אפילו עשאה עראי ר"ל מחיצות קלושות פסול וכן האומר דירת קבע בעינן פירושו ראוי להיותו בנין קבע אע"פ שעשאו הוא עראי

שרוב בני אדם עושין את הבנין כפי הראוי לו ואחר הרוב דנין ומ"מ יש פוסקים כחכמים וכדעת רבה וכל שדפנות מגיעות לסכך כשרה וממה שאמרו עליו שבת כ"ב א' כל מילי דמר עביד כרב ואין זו ראיה שלא נאמר כן אלא במה שהיו רב ושמואל חולקים בו שרבה היה עושה כרב בכל מה שהיה חולק בו עם שמואל וזו אחת מהם ואם מפני שר' יאשיה אמרה כן בגמ' הרי אף רב הונא אמרה כר' זירא כדאיתא בגמ' בהדיא ואף לדבריך אין אנו פוסקים כמותו ואם מפני שלא הקשו לדבריו כלום הרי מ"מ נדחית ראייתו בדברים אמתיים שלא נאמר למען ידעו דורותיכם אלא לידיעה לדורות והרי מה שהקשו לרבא ולר' זירא כראוי תרצוה ולא עוד אלא שאף אביי בעצמו שהקשה חזר וקבלה כרבא שהרי הוא בעצמו העמיד ר' יהודא בשיטה כסברא של דירת קבע אלמא שאף הוא חזר לומר כרבא שמחלקותם תלוי בקבע ועראי ומאחר שר' יהודא בקבע חכמים בעראי ואע"פ שאף בזו אפשר שדעת חכמים ששתיהן כשרות כמו שכתבנו למעלה מ"מ הדברים מוכיחים כן וכן שראוי לומר הלכה כרבא מפני שהוא בתרא יותר מן האחרים וכל שכן שאין לפקפק שהלכה כחכמים ולא כר' יהודא שהרי העמידוה בגמ' בשיטה כמו שאמרו ז' ב' ר' ור' יהודה ור' יאשיה ור' שמעון ורבן גמליאל ובית שמאי [ור' אליעזר] ואחרים כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן ואין הלכה כשיטה ומ"מ יש פוסקים כר' יהודא ולהצריך דירת קבע ומפני ששיטה זו כבר בטלה מקצתה שהרי יש בהם שהלכה כמותם והיא של ר' אליעזר ושל בית שמאי כמו שיתבאר והלכך אין לדחות שלא לפסוק כר' יהודא מחמת שיטה זו הואיל וראיה מסייעת בכך והוא שהם מביאים ראיה ממה שאמרו למטה דרש רבה בר רב הונא מותר לישן בכילה בסוכה אע"פ שיש לה גג וכו' כמאן כר' יהודה דאמר לא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע לימא הלכה כר' יהודה וכו' אלמא הלכה כר' יהודה ואין זה כלום שהרי אף זו נדחית ממה שאמרו בפרק זה י"ט ב' אביי אשכחיה לרב יוסף דהוה גני בכילת חתנים בסוכה ר"ל שאין לה גג אמר ליה שבקת רבנן ועבדת כר' אליעזר אמר ליה ברייתא איפכא תניא ואם הלכה כר' יהודא היה לו לומר שהלכה כר' יהודה ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע ומותר אף בשיש לה גג כל שכן בזו וכן ממה שאמרו בפרק שני כ"ו א' רב שרא ליה לרב אחא למיגנא בכילת חתנים בסוכה משום באקי אלמא הא לאו טעמא דבאקי אסור וכן ממה שאמרו שבת כ"ב א' נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי אלמא פשוט היה שהסוכה פסולה ביתר מכ' והדרינן לכללא דיחיד ורבים הלכה כרבים ומעתה כל הישן בכילה שיש לה גג וגבוהה עשרה בסוכה לא יצא שאין לדחות כמה שמועות מדברי יחיד ואע"פ שבפירקא דרשה לעצמו דרש ר"ל שאין הלכה כמותו ולא כל הדרשות סולת

נקייה לסמוך עליהן ומה שאמרו י"א א' ולימא הלכה כר' יהודה פירושו אחר שהוא סובר כן והלכך הלכה רווחת לדירת עראי או לבנין הראוי למחיצות של עראי אנו צריכים ואח"כ יעשה אותן חזקות כמו שירצה:

ושאינה גבוהה עשרה טפחי' ר"ל חלל שבה פסולה שכל חלל שאין בו עשרה טפחים גובה אינו ראוי לכלום ובגמ' ה' ב' פרשוה ממה שנאמר בתורה והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת וגובה הארון תשעה שנאמר אמה וחצי קומתו ועבי הכפורת טפח שהרי כתיב פני הכפורת ואין פנים פחותים מטפח:

ושאין לה שלש דפנות פסולה ופרשוה בגמ' ו' ב' שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ברוחב ובגובה עשרה ופי' בגמ' ז' א' דוקא טפח שוחק ושיעמידהו בפחות משלשה לדופן והרי הלבוד עושהו של ארבעה שהוא רוב דופן וכן פירשו שלא אמרו בשלישית אפי' טפח אא"כ השתים עריבן ר"ל דבוקות זו בזו כגון זו למזרח זו לצפון או לדרום:

וכן שחמתה מרובה מצילתה וכו' ופירשוה בגמ' בחמתה הבא מחמת הסכך כלומר שהוא קלוש כל כך שאם תבא חמה דרך בו תהא חמתו מרובה על הצל והרי זו כמי שאין לה סכך כלל ופסולה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדים שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתי' בגמרא אלו הם:

לענין מבוי כל שהניחו הקורה למעלה מכ' ׳מעט ר"ל שישפילוה עד שיהא חלל הקורה בתוך כ' ואף לדעת הפוסל משום דלא שלטא ביה עינא ובקורה מיהא הרי דפני צדי המבוי מגיעים לה בזו הואיל ואין רחבה אלא טפח אין כאן היכר אע"פ שהדפנות מגיעות לה ויש מתרצים שהסוכה עשויה לישיבה ויש בה היכר בדפנות מגיעות לסכך ומ"מ כבר ביארנו סתירת תירוץ זה בראשון של עירובין:

ולענין ביאור מיהא שאלו בסוגיא זו מאי שנא סוכה דתני פסולה ומאי שנא מבוי דתני תקנתא ותירץ תחילה דסוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא שאין לומר שם פסול במה שכשר מן התורה ואע"ג דנר חנוכה שהדליקה למעלה מכ' מדרבנן ותני פסולה התם הוא דליכא שום תקון שאף כשישפילנה אינו כלום שהרי הדלקה עושה מצוה ומ"מ חזרו לומר דכל דאית ליה תקנתא אית ליה למתני אף בדאורייתא אלא דהכא סוכה דנפישין מילתא ר"ל במשנה זו שהרי שנה בה ארבעה פיסולין תני פסולה דאילו תני תקנתא הוה ליה למתני תקנתא בכלהו פיסולי והרי תיקונו של זה בדרך אחד ותיקונו של זה בדרך אחרת והיה בדבר טורח יתר מבוי דלא נפישין מילתא בההיא מתני' דהא לא תני בה אלא תרין פיסולי ואף הם מיתקנים בתיקון אחד תני תקנתא:

הרבה נשתבשו לומר שאם היתה כאן בקעה קטנה וגידודין מקיפין לה מכל צד ועשה דפנות על הגידודין בפחות מכ' שהסוכה כשרה לדעת רבא אע"פ שחלל הסוכה יתר מכ' שהרי מ"מ ראוי הוא לבנין עראי משפת הגדודין ולמעלה ואין זה כלום שהרי אמרו גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין והרי אמרו חלל סוכה תנן חלל מבוי תנן והרי מ"מ מקרקעיתה לסככה אינו ראוי לבנין עראי:

דף ב:

יש בסוגיא זו בלבול נוסחאות ופירושים שצריך להעירך עליהם דרך קצרה אע"פ שאין בה צורך לענין פסק והוא מה שאמרו בשלמא דר' יאשיה לא פליגא אדרב הונא ורב חנן דלא יהיב שיעורא למשכא כלומר בודאי אין בדבריו עם דבריהם מחלוקת תלויה בדבר אחר אלא בדבר זה בלבד ר"ל על איזה צד יש להכשיר בגובה יותר מכ' שלר' יאשיה אינו תלוי באורך ורוחב כלל אלא בין ארוכה בין קצרה כל שדפנות מגיעות לסכך כשרה וכדרבה ולרב הונא תלוי בד' אמות אבל ביותר מד' כשרה וכדר' זירא ולרב חנן כל שמחזקת יותר מכדי ראשו ורובו ושולחנו כשרה אפי' שלא בדפנות מגיעות לסכך ודלא כרבה ואע"פ שמ"מ אין כאן צל סכך ודלא כר' זירא ולא נתברר טעם לדבריו אלא שאפשר שהוא סובר שכל שהיא רחבה כשיעור זה אפשר שלא להיות שם צל סכך וכעין טעמו של ר' זירא אלא שאמר דלא כחד על מה שהוספנו עליו ר"ל על ר' זירא שתלינו את דבריו בשיעור ד' אמות ומ"מ אחר שלא הזכיר ר' יאשיה שיעור של משך כלל אי אפשר לתלות בין ר' יאשיה ובין רב הונא ורב חנן מחלוקת בדבר אחר אלא בענין זה ר"ל על איזה צד מכשירין סוכה בגבוהה למעלה מכ' אלא רב ורב חנן נימא בהכשר סוכה קא מפלגי כלומר שהם בעצמם חולקים מצד אחר על הכשר סוכה שלרב הונא אינה כשרה אלא בד' אמות על ד' אמות ולרב חנן כשרה במחזקת ראשו ורובו ושלחנו ומתוך שהם חולקים בזו הם מפרשים מחלוקת משנתנו כל אחד לטענתו וכלל הדברים שלא פסלו חכמים בגובה זה אלא בששיעור משך הסוכה מצומצם אבל כל שהשיעור יתר מדינו כשרה וא"כ נמצא לדעת רב הונא הכשר הסוכה בד' על ד' ולרב חנן במחזקת ותירץ שלעולם כולם סוברים שהכשר סוכה במחזקת הוא ואין מחלוקת משנתנו תלויה בשיעור הסוכה מצומצם או יתר אלא שלרב חנן מחלוקתם בשיעור הכשר לבד הא ביתר משיעור הכשר כשרה אף בגובה זה ורב הונא סבר שאף בשיעור הכשר סוכה או אף ביתר מכשיעור מחלוקת עד שיהא שם יתר מארבע אמות וכר' זירא:

ויש גורסים בשלמא דר' יאשיה פליגא אדרב הונא ורב חנן וכו' ופירושו שחלק עמהם בעיקר הענין לבד ר"ל באיזו צד מכשירין סוכה גבוהה ולא בדבר אחר והכל מתבאר בדרך אחת ומה שהקשו אח"כ מסוכתה של הילנאי המלכה לרב הונא ולרב חנן הקשוה ופשוטה היא:

דף ג.

בית שמאי ובית הלל נחלקו בפרק שני כ"ח א' במי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית שבית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין ופי' בסוגיא זו שמשנה זו חסרה היא וששתי מחלוקת תלויים בה בענין זה אחת שהסוכה קטנה ואינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו שהוא שיעור שבעה טפחים על שבעה טפחים וכמו שאמרו בתלמוד המערב כמה כדי שלחנו טפח וכן אמרו ח' א' גברא באמתא יתיב ולבית הלל כשרה בכל שהוא ובלבד שיהא שם ראשו ורובו שלא הקפידו אלא על הישיבה ולבית שמאי צריך שתהא מחזקת ראשו ורובו ושלחנו וכל שאינה כך אינה סוכה וכן נחלקו בסוכה גדולה אלא שהוא מעמיד שולחנו בתוך הבית שבש"א לא יצא שמא ימשך אחר שלחנו ובה"א יצא שאין גוזרין בה וענין המשנה כך מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בש"א לא יצא ובה"א יצא ושאינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין ולענין סוכה קטנה הלכה כבית שמאי וכמו שאמר רב שמואל בר רב יצחק הלכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו אבל בסוכה גדולה מחלוקת גדולה בין הפוסקים והוא שגדולי הפוסקים כתבו שאף בזו הלכה כבית שמאי שלא יצא וכן חדשו עוד בדבר זה שלא היה טעם בית שמאי מתורת קבע ועראי באחת מהן שאם כן אף בקטנה היה לנו לפסוק כב"ה שהרי הלכה קבועה סוכה דירת עראי בעינן אלא בשניהם גזרה שמא ימשך אחר שולחנו הוא ואע"פ שהעמידוה בשיטה ולענין קבע כמו שכתבנו למעלה מפני שהדבר דומה מ"מ אינו כן אלא מתורת שמא ימשך שאף בקטנה מתוך שצר לו המקום ואינו מכיל את שולחנו אע"פ שאף חוצה לה אין לו שלחן לימשך אחריו מ"מ מתוך צרות המקום בא לו לאכול בתוך הבית ושמא תאמר אם שתיהן מטעם אחד מה הוצרכו שניהם אם לימדך בקטנה הייתי אומר שבגדולה מיהא מודים ב"ש לב"ה וכן אם לימדך בגדולה הייתי אומר שבקטנה מיהא מודים ב"ה לב"ש והואיל ושתיהן עיקר הטעם שבהם אחד והוא גזירה שמא ימשך וראינו שנפסקה הלכה כב"ש בקטנה הוא הדין לגדולה ואע"פ שפסקנו דירת עראי בעינן זו אינה מדין תורת קבע לגמרי אלא מן הדומה לה ומ"מ רוב פוסקים פירשו שלא נאמר טעם שמא ימשך אלא

בסוכה גדולה כמו שהוזכר טעם זה עליה בגמ' אבל קטנה מתורת קבע נחלקו ואע"פ שהלכה [כב"ש] בקטנה עם מה שפסקנו דירת עראי בעינן לא כל הקביעות שוות ואע"פ שנאמר בכלם כאחד כלהו סבירא להו דירת קבע בעינן לא שכולם סוברים כן על ענין אחד שאלו כן אף הוא אומרה בלשון פלוני ופלני אמרו דבר אחד אבל כשאמר כלהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן מהם שסוברים כן על דרך אחת ומהם שסוברים כן על דרך אחרת וב"ש סוברים כן בכל מקום שהעראי שלו אין עליו שם דירה והם סוברים שכל שאינה בשיעור שבעה על שבעה אינה דירה כלל ואפילו שם עראי אין כאן כדי להכשיר וכן הענין בסוכה העשויה כמין צריף שאע"פ שהעמידוה באותה שיטה לסברת דירת קבע בעינן אנו פוסקים כן ומשום דשיפועי אהלים לאו כאהלים כלומר ואין בו שום דירה כלל אפילו לדירת עראי ואף לדעת האומר כאהלים דמו כל שאין טפח בגגו אינה דירה ואחר שבאנו לכך ואין הטעם בקטנה וגדולה שוים בקטנה שנפסקה הלכה כב"ש בהדיא בגמ' פוסקין כמותו ואע"פ שכלל ידוע שאין הלכה כשיטה כל שבגמרא פסקוה בהדיא אין אומרים כן ויש אומרים שלא אמרו אין הלכה כשיטה במקום שאין אחד סובר כדברי חבירו אלא שבמציעא פרק נשך נאמר דין שיטה אף במקום שאין אחד סובר כדברי חברו אלא שהענין כדעת ראשון וכן שאפשר שלא נאמר אין הלכה כשיטה במקום שהסברא תלויה בדין אחר והרי ידוע בכל מקום שכל שאינו דירה אינו כלום וכל שאינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנו אינה דירה וכל שאין לה גג כלל אינה דירה ואנו מ"מ לקבע המביאו להיותו ראוי מיהא לדירת עראי בעינן אבל בסוכה גדולה שהוא טעם אחר ולא נפסקה בהדיא בגמ' כב"ש חוזרין לכלל הידוע בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה וכל שבסוכה גדולה בכדי ראשו ורובו ושולחנו אין חוששין לשמא ימשך וכן עיקר אלא שגאוני הראשונים כתבוה כדעת ראשון ואף גדולי המפרשים נסכמו בה: **אע"פ** שכל שיש בה שבעה טפחים על שבעה טפחים קרוייה דירה וכשרה לענין סוכה מ"מ אינו קרוי בית כלל בפחות מד' אמות על ד' אמות וכל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה ומן המעקה ואינו מיטמא בנגעים ואינו נחלט בבתי ערי חומה אלא פודה לעולם ואם לא גאלה יוצאה ביובל כשאר קרקעות ואין חוזרין עליה מעורכי המלחמה שכל אלו נאמר בהם בית וזה אין קרוי בית כלל וכן אם היה בית זה בחצר שהרבה בתים פתוחים לה וצריכים ערוב בית זה מיהא כמי שאינו הוא ובטל אצל כולם ואין צריך ליתן פת שאינו אוסר עליהם וכן הוא מותר לטלטל בחצר שאינו כבני החצר שנדונהו בשתוף החצר עם האחרים ואע"פ שלא נאמר כאן בית מ"מ כל שלענין ערוב בדין דירה הוא תלוי שהשיתוף והערוב הוא כאלו קובעים כולם דירה למקום שהעירוב

והשיתוף לשם וכן אם המה במבוי שהיו הרבה חצרות פתוחות לה וצריכות להשתתף אין זה בתורת שיתוף שהבית כמי שאינו והרי הוא כאורח אצלם לא אוסר ולא נאסר ואין מניחין בו עירוב אחר שגבאוהו מן הבתים אבל מניחין בו שתוף שאין זה פחות מחצר שבמבוי שאף כשאתה רואה אותו כמי שאין שם כותלים הרי הוא נעשה מ"מ כחצר וכבר אמרו עירובי חצרות בחצר שתופי מבואות במבוי והקשו בה עירובי חצרות בחצר והא לא מינטר ותנן הנותן עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר כמו שביארנו בעירובין פרק שיתוף ותירצו בה עירובי חצרות בבית שבחצר שתופי מבואות בחצר שבמבוי ואע"פ שאינו משתמר לגמרי דיו שנעלהו מדרגה אחת ממבוי לחצר וכן שהשתוף עשוי לצירוף החצרות ואין לחצרות שם דירה עד שנצטרך להניחו במקום הראוי לדירה ואף בית זה לענין הנחת השתוף כחצר שבמבוי הוא וכן בית זה אין עושין אותו עיבור בין שתי עיירות והענין הוא שכבר ידעת ששתי עיירות רחוקות זו מזו יתר מאלפים אמה אין מהלכין מזו לזו בשבת וביארנו בעירובין שכל בית שחוץ למדינה בתוך שבעים אמה ושיריים ר"ל שני שלישי אמה לעיר נידון כעיר ומודדין מאותו בית אלפים אמה ואם יש בין שתי עיירות אלו בית אחד סמוך לאחת מן העיירות שבעים אמה ושיריים וכשאתה מודד מאותו בית אין ממנו לעיר האחרת אלפים אמה מהלך בה בשבת ואם אין בו ד' אמות על ד' אמות אינו כלום ואינו חשוב כבורגנין שהבורגנין חזו למלתיהו ר"ל לשומרי פירות ולציידי עופות וכדומה לזה אבל בית לדירה הוא עשוי ואין זה ראוי לדירה כך אנו רגילים לפרש בענין זה:

ויש משיבין על פירוש זה שא"כ מה לו לומר בין שתי עיירות והיה לו לומר אין עושין אותו עיבור לעיר עד שגורסין בסוגיא זו כן ואף בתלמוד המערב שנו עליה אין עושין אותה חבור לעיר אלא שאנו מפרשים דרבותא קמ"ל שאף כשהוא בין שתי עיירות אינו חשוב כלל וגדולי הרבנים פירשוה ממה שאמרו בעירובין נ"ז א' נותנין קרפף לשתי עיירות ר"ל שבעים אמה ושיריים לזה ושבעים אמה ושיריים לזה וכל שאין ביניהם אלא קמ"א ושליש נעשו שתי העיירות כאחת להלך את כולן וחוצה להן אלפים אמה ופרשוה בשיש בית באמצע ופירשו עכשיו דוקא בשיש לבית ד' אמות על ד' אמות ואין זה כלום שהרי קרפף זה ניתן בלא שום בית כמו שביארנו בעירובין בפרק עיבור ומ"מ קצת חכמי צרפת מביאין ראיה מזו שלא סוף דבר שנותנין קרפף בין שתי עיירות או בין עיר וכפר אלא אף בין עיר לבית ומפרשין בכאן אין נותנין לו דין עיבור שבין שתי עיירות שאילו היה ד' על ד' נעשה חבור לעיר לדונם כאילו הם שתי עיירות ליתן להם שתי קרפיפות שאף בין בית לעיר נותנין קרפף וכבר כתבנוה שם בפרק עיבור:

בית זה שאין בו ד' אמות על ד' אמות אין צריך לומר שאם היה של שנים אין כופין זה את זה לחלוק שהרי כל שאין בו שמנה אמות בכדי שיהיו ארבע אמות לזה וד' אמות לזה אין בו דין חלוקה כמו שיתבאר במקומו אלא אף אין לו דין חלוקה בחצר ודבר זה הוא לענין מה שידעת שאם יש לאחד מבני החצר בית פתוח בשני פתחים לחצר ולאחד בית שאינו פתוח לחצר אלא פתח אחד ובאו לחלוק אויר החצר אין אומרין שתהא מתחלקת לפי פתחיה ויטול זה שני שלישי החצר וזה שליש אלא נותנין ארבע אמות לכל פתח ופתח לפניה לכל משך הפתח לפירוק משאה והשאר חולקין בשוה וכל שאין בבית ד' אמות על ד' אמות אין נותנין לפני פתחיה בחצר כלום שאחר שאינו ראוי לדירה היאך אתה דן בו פירוק משא ובשביעי של נדרים בשם תלמוד המערב שהנודר מן הבית מותר לישב בבית שאין בו ד' אמות על ד' אמות:

דף ג:

היתה גבוהה מכ' ומיעטה בכרים וכסתות אפילו ביטלם בפירוש לכל שבעה אינו מיעוט שבטלה דעתו אצל כל אדם שאין דעתם להניח כרים וכסתות בקרקע שבעה ימים מחשש הפסד ממון והרי הגשמים מצויים לבא ומפסידים ולא מחמת הפסד הבא מחמת הגשמים לבד עד שנדקדק בנר חנוכה שהיא בתוך הבית ואין שם חשש גשמים שיהא מיעוט שאף מחמת המדרס והפסד לחות הקרקע אדם נמנע בכך ואף בכרים פחותים שדרכן של בני אדם לבטלן בישיבה לשם מ"מ לא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין אבל תבן ובטלו או עפר ובטלו הוי מיעוט ותבן שלא בטלו בפי' אפילו אינו עתיד לפנותו כל שבעה כגון שייחדה שם למלאכה שאינו צריך לה כל שבעה אינו ביטול וכן עפר סתם ר"ל שאין נודע אם יפנה אותה משם כל שבעה אם לאו אינו ביטול הא אם נודע שאינו צריך לעפר זה כל שבעה הוי מיעוט אע"פ שלא ביטלה בפירוש כך נראה לי וזה לדעתי שבתבן הוא תופש לשון לפנותו ובעפר לשון עפר סתם ויש פוסקין שאף בעפר צריך ביטול בפירוש וא"כ זה שתפש בגמ' בתבן שאין עתיד לפנותו ובעפר עפר סתם להודיעך כחו של ר' יוסי שלא סוף דבר באין עתיד לפנותו שבטלה לדעתו אלא אף עפר סתם בטל ומ"מ לדעת חכמים הואיל ועפר סתם אינו בטל אף שאינו עתיד לפנותו אינו בטל וצריך ביטול בפירוש:

ויש שואלים לדעת רבא שפירש הענין משום דירת קבע מה הועיל מיעוט זה ומה ענין לכרים וכסתות שיפקיעו את הקבע הרי הדפנות מ"מ גבוהות והסיכוך צריך לבנין קבע תדע שיש מפרשים ששמועה זו וכן כל הנמשכות אחריה בענין מיעוט לדעת

רבה ור' זירא נאמרו ולא לדעת רבא שלדעת רבא אין הכשר במיעוט כלל ואף גדולי הפוסקים הניחום תחלה מלכתבם בהלכותיהם אלא שאח"כ הגיהום וחזרו ויסדום וכן כל המחברים הביאום בחיבוריהם אע"פ שכולם פוסקים כרבא ונראה הטעם מפני שכל שמיעטה רואין את המיעוט כקרקע גמור ואלו היה קרקע הרי נמצאו הדפנות שאין גבוהות ויכול לעשות הבנין עראי וכל שיכול לעשותו עראי כשר אף כשעשאו קבע ואין לתמוה במיעוטין אלו ולומר הואיל וכשנעשה הסכך לא נעשה כתקנו כשחזר ומיעט יש כאן משום תעשה ולא מן העשוי שכל שעשה הסכך כתקנו מחמת עצמו לשם סוכה ואח"כ עושה מעשה להכשיר את הפסול הבא לו מצד אחר אע"פ שאינו עושה מעשה בגוף הסכך אין בו משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בחטט בגדיש כל שהניח בשעת אסיפתם חלל טפח ברוחב שבעה לשם סוכה מתקנה אח"כ וכשרה כמו שיתבאר וכן כל שיש בסוכה סכך פסול בארבעה ומיעטו אע"פ שלא עשה מעשה בסכך הכשר הואיל ומ"מ עשה מעשה להכשיר אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי ואע"פ שבהדס שענביו מרובין מעליו ומיעטן לאחר האגד לדעת האומר לולב צריך אגד נפסל מדין תעשה ולא מן העשוי בזה הואיל ולולב צריך אגד ולא נאגד כתקנו אין זה כלום שמעולם אין תורת אגד עליו אבל בסוכה הרי הסכך נעשה הוא כתקנו שאינו צריך להיותו אחד עם הדפנות אלא יעשה הוא כתקנו ואח"כ יכשיר את הפסול הבא מצד אחר לכשירצה והכשרו עולה לו וקצת גדולי הדורות כתבו בה הפך הדברים ולא נתברר לי דבריהם ולשיטתנו מיהא אתה למד באלו שעושין סוכתם בעלייה תחת הגג בהסרת הרעפים ובמה שצריך בפקפוק זה שאם השלים סוכתו קודם שיפקפק בגג כהלכתו אין כאן משום תעשה ולא מן העשוי ואינו צריך נענוע כלל שלא הצריכו בנענוע אלא כשהיה הפסול בסכך עצמו כגון גפן ודלעת שקצצן שאין אומרים קציצתן זו היא עשייתן וצריך נענוע אבל סוכה שעשה מעשה בגוף הסכך ואין הפסול בא מחמת עצמו של סכך לא:

דף ד.

בית שמלאוהו תבן וצרורות ובטלן הרי זה מבוטל ודבר זה גדולי הרבנים פירשוהו לענין אהל שכל טומאה שיש לה אהל טפח אינה בוקעת ועולה אבל כל שאין לה אהל טפח קרויה טומאה רצוצה ובוקעת ועולה עד לרקיע לטמא את הכל ואמר על זה שהבית שכזית מן המת בתוכו שמלאוהו תבן או צרורות אם לא בטלן הרי הוא כמי שאינן לשם ואין כאן טומאה רצוצה אבל אם בטלן הרי זה בטול ונמצאת הטומאה רצוצה ומטמאה אף כלים שעל הגג וכן בעפר שאין עתיד לפנותו לדעתנו כמו שביארנו ולדעת ר' יוסי

בעפר סתם ובתבן שאין עתיד לפנותו בטל ואין הלכה כדבריו אלא כחכמים ועל הדרך שביארנו אלא שלענין ביאור הסוגיא מיהא יש מתמיהים שמשמועה זו נראה שר' יוסי מודה בהלכות טומאה רצוצה ובמסכת חולין פרק העור והרוטב קכ"ו א' אמרו קסבר ר' יוסי טומאה טמונה אינה בוקעת ומתוך כך פירשו שאף ר' יוסי לא אמרה כאן אלא לדבריהם של חכמים כלומר למה שאתם סוברים טומאה רצוצה בוקעת ועולה יש לכם לאומרה בעפר סתם ובתבן שאין עתיד לפנותו ויש שפירשוה מתורת קבר וממה שאמרו קבר מטמא כל סביביו ד' אמות וכל שהמת כזית ממנו בבית ומלאוהו תבן וצרורות ובטלן עשאו כקבר לטמא בכל סביביו ד' אמות מ"מ גדולי המחברים פסקו בה שאינו מטמא סביביו ובבית סתום פסקו שטמא סביביו עד שיפתח בו פתח:

היתה גבוהה מכ' אלא שהוצין של סכך ר"ל ראשיהם התלוים יורדים לתוך עשרים אם כשאתה רואה את הסכך כנטול וההוצים נשארים נמצאו ההוצים מרובין כל כך עד שצל הסוכה שמחמת ההוצין מרובה מחמתה כשרה ומונים מהם ואם לאו הרי הם כמי שאינם ופסולה ויש שואלין בה והלא בראשון של עירובין אמרו חלל סוכה תנן וכל שמקצת הסכך בתוך עשרים כשרה אע"פ שאם אתה רואה מה שלמעלה מכ' כנטול יהא הנשאר חמתו מרובה ולאו דוקא מקצת הסכך אלא כל שאין החלל ביתר מכ' וא"כ יחשבו ההוצים כמקצת סכך אף בחמתן מרובה אינו כן שההוצים אינם חשובים להיות ראויים להצטרף וכן שהם בדלים מן הסכך לגמרי ודבר אחר הוא אבל מקצת סכך למעלה הכל אחד ומשום צירוף סכך פסול ליכא שאין סכך פסול אלא כשהוא פסול מצד עצמו ואין אנו אחראין אלא להיות תחתית הסכך בתוך כ' ומ"מ קצת מפרשים פרשו מתוך קושיא זו אותה של מקצת סכך בשהוא כן ר"ל שכל שאם אתה רואה בה את שלמעלה מכ' כנטול יהא הנשאר צלתו מרובה מחמתו ומצדדים לפרש מה שאמרו שם תחלה במבוי כשר ובסוכה פסול והקשו מאי שנא סוכה דאי קלשת ליה הויא חמתה מרובה מצלתה כלומר שברוב פעמים כך הוא ויש לפוסלה אף בשאינו כן מגזירה זו מבוי נמי אי קלשת ליה הויא קורה ניטלת ברוח כלומר ברוב פעמים ויש לפסלה אף בשאינו כן מגזירה זו ותירץ בה אלא אחד זו ואחד זו כשרה כלומר ובלבד בשהנשאר בתוך כ' צלתו מרובה והנשאר מן הקורה שלא יהא ניטל ברוח ואין הדברים כלום כמו שכתבנו שם וכן יש מי שתירץ בקושיא זו דההיא דמקצת סכך בשהקורות שהסכך נשען עליהם למטה מכ' אלא שעצי הסכך מתעבים עד שכלם או מקצתם למעלה מכ' ולפיכך כשרה אף בזמן שכשאתה רואה את הסכך כנטול יהא חמתה מרובה מצלתה דקורות הויין להו עיקר ושדינן ליה בתר עיקר אבל זו שבכאן כשאף הקורות למעלה מכ' והוצים יורדים בתוך

עשרים ודברים בטלים הם ואל תחוש להם ולא כתבנום אלא שלא לטעות בהם וודאי אף כשאין שם קורות אלא שעצי הסכך נתחבים מדופן לדופן כל שאין בחללה גובה יתר מכ' כשרה:

היתה גבוהה עשרה והוצים יורדים לתוך עשרה אע"פ שכשאתה רואה את הסכך כנטול וההוצים נשארים חמת הסוכה מרובה ונמצא שההוצים כמי שאינם אעפ"כ פסולה שדירה סרוחה היא וכל שאין בסוכה זו דירה שלא בתחת ההוצים בשיעור שבעה טפחים פסולה שהרי ההוצין טופחין על פניו ומצערין אותו ויש מכשירין אותה בדיעבד ואף לשון גדולי המחברים מוכיח כן שלא כתבו בה פסול אלא שצריך להזהר בכך:

היתה גבוהה מכ' ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי כגון שיש לסוכה זו שלש דפנות שלמות צפונית מכאן ודרומית מכאן ומזרחית באמצע וצד מערב כולו פתוח ונכנס בה דרך רוח מערב ובנה זה איצטבא זו של טיט או של אבנים או של עצים מחוברת לכותל המזרחי על פני כולו ונמצא אורך האיצטבא מחובר לכותל אמצעי ושני ראשיו מחוברין זה לכותל צפוני וזה לכותל דרומי אם יש באיצטבא זו הכשר סוכה כשרה ולא סוף דבר במקום האצטבא שזו לא הוצרכה אלא אף כל שאר הסוכה כשרה וישנין אף במקום שאין בו אצטבא כדין פסל היוצא מן הסוכה שנידון כסוכה אחר שצלו של אותו פסל מרובה מחמתו ופירשוה בקנים היוצאים מסכך הסכה לפני הסוכה ודופן אחת נמשכת עמהם ואע"פ שאין בה דפנות בכל הצורך מפני שאנו רואין כל הדפנות כנגררות אחר אותו הפסל כך אנו רואים האצטבא כאלו מתפשטת בכל הסוכה ואע"פ שבנסר רחב ארבעה אמרו כשרה ואין ישנין תחתיו טעם הדבר שהנסר פסול מצד עצמו אבל זו שבכאן הרי הסכך כשר מצד עצמו ולא נפסל אלא מצד גבהו והלכך כל שהכשרת את מקצתו הכשרת את כלו זו היא שיטתנו וכן פירשוה גדולי הרבנים אלא שהוספנו על דבריהם ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו פירשוה דוקא במקום אצטבא אבל חוץ לאצטבא לא ישן ולא יאכל ואע"פ שבפסל הסוכה הקלו אם הקלו בהמשך דופן לא הקלו בסכך שהרי סכך פסול פוסל בארבעה ונראין הדברים כדעת ראשון ומטעמים שכתבנו:

עשה אצטבא זו מן הצד אם לצד הצפונית אם לצד הדרומית וראשה האחד מחובר למזרחית שנמצא שאין חיבור לאצטבא זו בדפנות אלא בשתיים והרי אתה צריך לשלש דפנות כמו שביארנו אם יש משפת אורך האצטבא לכותל שכנגדו ד' אמות פסולה ואם לאו כשרה מתורת דופן עקומה ופי' דופן עקומה שכל שהסכך פסול מפסיק בין הכותל והסכך כשר בפחות מד' אמות רואין כאילו אותו סכך פסול נתעקם ונעשה דופן ר"ל ורואין הכותל והסכך פסול כאילו הכל דופן שנתעקם ונשתפע מקרקעיתו עד מקום

הסכך כשר שכן דרכה של כותל להתעקם בגובה כ' עד כדי שיעור זה וי"מ שרואין את הכותל כאילו נתעקם ובא ראשו לצד סכך כשר ואין נראה כן שאילו כן אף באויר שמן הצד היה לנו לומר כן אלא שעיקר הדברים כדעת ראשון וכן אתה מוצא למטה בסוגיית משנת בית שנפחת משום דופן עקומה נגעו בה ועל כל פנים אתה צריך לפרש שם כלומר ודופן הוא ולא סכך ואין כאן סכך פסול כמו שפירשו שם גדולי הרבנים ולמדת שלא סוף דבר לדון כהלכת דופן עקומה בדופן הראוי לדירה כגון כותל בית וכמו שאמרו בבית שנפחת וסיכך על גביו שכל שאין בין כותל הבית לסכך ד' אמות כשרה אלא אף בכותל שלא נעשה לדירה כן:

היתה גבוהה מכ' אמה ובנה אצטבא באמצעיתה בהכשר סוכה אלא שאין איצטבא זו מחוברת לשום כותל שבסוכה אף זו כל ששלשה צדדי האיצטבא אין ביניהם לכותלים ארבע אמות כשרה אומרין דופן עקומה אפילו לכמה רוחות:

היתה פחותה מי' וחקק בה חקק הראוי להכשר סוכה כגון שבעה על שבעה ואין שפת החקק מחובר לכותל בשום צד בזו צריך שלא יהא משפת החקק לכל רוח משלשה רוחות שלשה טפחים כדי להכשירו מתורת לבוד שהלכות דופן עקומה אין כאן שכל מחיצה שאין בה עשרה אינה מחיצה כלל וכל שאתה צריך לעשיית דופן מתחילתה אין דנין בה הלכות דופן עקומה הא כל בפחות משלשה אתה מכשירו מתורת לבוד ובזו מיהא הכל מודים שאוכל וישן חוץ לחקק שהרי כלבוד הוא:

דף ד:

היתה גבוהה מכ' ובנה בה עמוד גבוה עשרה ויש ממנו לכל רוח ד' אמות שאין כאן הלכות דופן עקומה אף זו פסולה ואין אומרין הואיל ועמוד זה גבוה עשרה הרי ארבע רוחותיו מחיצות הם ונכשיר את העמוד מדין גוד אסיק מחיצות עד הסכך שאין אומרים גוד אסיק אלא במחיצות הניכרות הא כל שאין ד' אמות מהם לכותל כשרה מהלכות דופן עקומה ויש פוסלין אף בזו שכל שהעמוד גבוה עשרה מקום בפני עצמו הוא ואין בו הלכות דופן עקומה וזו של איצטבא בשאינה גבוה עשרה וכן כתבוה קצת גאוני ספרד ואין הדברים נראין כן ויש שואלים בשמועה זו ממה שאמרו במסכת שבת בפרק הזורק שאם זרק אבן על תל גבוה עשרה בשבת חייב מפני שהוא רשות היחיד אלמא לא בעינן מחיצות ניכרות ואין זו שאלה שבזו אי אתה צריך בה לגוד אסיק עד שתצטרך בה למחיצות ניכרות שאין הטעם אלא מפני שכל שגבוה עשרה ורחב ארבעה אינו תשמיש

של בני רשות הרבים ודינו כרשות היחיד אף בלא מחיצות אבל בסוכה למחיצות אנו צריכים וא"כ הדבר צריך למחיצות ניכרות:

נעץ ארבע קונדיסין בארץ וסיכך על גבן אע"פ שהקונדיסין עבים כל כך שאילו יחקקו יש בהם טפח לצד זה וטפח לצד זה פסולה שאפילו נעשה ר"ל אפילו נחלקו ונעשו דיומדין גמורין אין דיומד מתיר בדופן סוכה שלא הותר אלא לפסי ביראות ואף בהם דוקא באמה לכאן ואמה לכאן וכן הדין בנעץ באמצע הגג וסיכך עליהם אבל נעץ בארבע זויות הגג שמחיצות הבית מכוונים נגדם גדולי המחברים מכשירים וכדעת רב נחמן שאמר בשמועה זו אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה שאומרין על המחיצות התחתונות גוד אסיק שהרי מחיצות ניכרות הן ויש פוסלין שמאחר שמחיצות הבית לבית עשויות אין כאן מחיצות הניכרות וכן פסקוה גדולי הדורות שלפנינו וכדעת רב הונא שאמר שאף בשפת הגג נחלקו והלכה כחכמים:

דף ה.

כל הכלים שעשה משה נתנה תורה בהם מדה ואע"פ שהמנורה לא נכתבה בה מדה סמכוה בסדר קדשים לגובה שמונה עשרה מוזה מעשה המנורה וזה בגמטריא שמנה עשרה וכפרת מדת ארכה ורחבה נתנה מדת קומתה לא נתנה אלא שהקבלה שהארון תשעה וכפרת טפח והרי כאן עשרה:

מעשה הציץ הוא שלוקח טס של זהב רחב שתי אצבעות ומקיף מאוזן לאוזן וכתוב עליו שתי שטין קודש למ"ד מלמטה ויהו"ה מלמעלה כגון זה קודש ליהו"ה דפירשו בתלמוד המערב כמלך היושב בקתדרא שלו ומ"מ אם כתבו בשיטה אחת כשר כמו שיתבאר במקומו:

השלחן כבר נתפרשה בתורה מדתו ומסגרת שלו שיעורו טפח ונחלקו חכמי ישראל במקום עמידתו של מסגרת מהם שאמרו שעל השלחן היה כמין לבזבזין והזר עליו ברוחב משהו ומהם שאמרו שהמסגרת למטה היתה תקועה בין רגל לרגל ובראש הרגלים ודף השלחן מונח עליו והזר בשפת המסגרת:

דף ה:

אמות של מדת גובה המזבח מהם באמה בת ששה ומהם באמה בת חמשה כמו שביארנו בראשון של עירובין אבל שאר האמות כולן באמה בינונית שהיא של ששה טפחים בין באמות הבנין בין באמות הכלים ויש פוסקין באמות הכלים שבשל חמשה היו ולמה

נקראת של ששה בינונית מפני שיש אמה בת חמשה כמו שביארנו ויש בת שבעה וכמו שאמרו פסחים פ"ו א' שתי אמות היו בשושן הבירה אחת יתרה על של משה חצי אצבע וכו' ופירושו ששני מקלות הם עשויים למדוד בהם את האמות ושושן הבירה הוא מקום על חומת שער מזרח של הר הבית ושושן הבירה היה מצוייר לשם:

מקרא זה שנאמר בתורה לענין ארץ ישראל ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש יש בו רמז לשיעורין חטה לבית המנוגע שעורה לעצם כשעורה לטומאת מגע גפן לכדי רביעית יין לנזיר תאנה לכגרוגרות להוצאת שבת רמון לטהרת כלי בעלי בתים בניקב כרמון זית לרוב שיעורין שבתורה דבש ר"ל תמרים לכותבת הגסה יום הכפורים וכבר ביארנו פרטי הענינים במסכת ברכות פרק כיצד מברכין וכן מה שנאמר כאן לענין חציצה בקשור שער וענין רובו ומיעוטו מקפיד ושאינו מקפיד ומענין מחיצה בגוד ולבוד ודופן עקומה כבר ביארנו הכל בראשון של עירובין וכן מה שנזכר בסוגיא זו מענין יש אם למקרא ויש אם למסורה ביארנו יפה במסכת סנהדרין בפרק ראשון:

דף ו:

כבר ביארנו במשנה בענין הדפנות שדיו שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ושלא אמרו בשלישית שדיה בטפח אלא כששתי הדפנות נקשרות זו בזו כמין גאם כגון אחת למזרח ואחת לצפון או לדרום ונחלקו בסוגיא זו אותו טפח היכן מעמידו מקצתם פירשו כנגד היוצא כלומר בקרן זוית שהמחיצה כלה לשם באיזה דופן שירצה עד שיהא אותו טפח נמשך לרוח האחר שאין בו דופן כגון אם הדפנות מזרח ודרום יניח את הטפח לקצה המזרחי לצד צפון כגון זה או לקצה הדרומי לצד מערב כגון זה ומקצתם פירשו כנגד ראש תור ר"ל שאם הדפנות מזרח ודרום מניחו בקרן מערבית צפונית כגון דיומד נמשך כלפי רוח מערב וכלפי רוח צפון כגון זה וקורהו ראש תור על שם שהחורש חורש תחילה רצועה אחת באורך השדה בראשו ורצועה אחרת ברחבו בראשו גם כן כגון שתאמר בשדה העשוי כצורה שציירנו שיחרוש מערב וצפון וכשמתחיל אח"כ לחרוש מצד ארכו או מצד רחבו כלה מהלכו הראשון באותו ראש תור וי"מ ראש תור כצורה זו והוא פי' רש"י ואין הלכה כאחת מלשונות אלו אלא עושה טפחו שוחק ר"ל יתר על טפח משהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן שהוא כלבוד ונמצא שיעור ארבעה טפחים בין הטפח השוחק והאויר שהכל כדופן מתורת לבוד והרי זה רוב דופן בסוכה קטנה שמשך שלה שבעה טפחים ולא אמרו טפח שוחק אלא לרווחא דמילתא שיהא רוב הניכר ומ"מ

בדיעבד דיו אף בטפח מצומצם שהרי עדיין יש כאן רוב דופן שהרי נמצאו שם ארבעה טפחים פחות משהו:

דף ז.

כבר ביארנו שלא הקלו בשלישית בטפח אלא בשיש שם שתי דפנות דעריבן אבל סוכה העשויה כמבוי דופן מכאן לצפון ודופן מכאן לדרום ומפולשת באמצע לא דיה בטפח אלא צריכה היא לפס ארבעה ומשהו בגובה עשרה ולהעמידו בפחות משלשה לאיזה דופן שירצה והרי יש כאן דופן שבעה עם הלבוד ומכאן הזהירו קצת מפרשים שלא לעשות פתחים בכל הקרנות שעל כל פנים צריכים אנו לשתי דפנות דעריבן אם לגמרי אם על ידי לבוד ואין צריך לומר שכל שאתה צריך להכשרה לצורת פתח אין לעשותה בקרן זוית שהרי אמרו בעירובין פתח שעשאו מן הצד אינו כלום ופי' בה גדולי הפוסקים בקרן זויות ומשם דפתחא בקרן זויות לא עבדי אינשי הא כל שאין להכשרה צורך בכך אינו אלא נוי בעלמא ואין קפידין בכך ומ"מ י"מ זו של עירובין בדרך אחרת ולפי מה שכתבנו שם לא נאמרה אלא בנפרץ בקרן זוית אבל כל שעשאו הוא לשם בכונת פתח ודאי פתחא הוא ושם יתבאר הענין בע"ה:

סוכה העשויה בשתים כהלכתן ועריבן שפסקנו בשלישית שלה שדיה בטפח החמירו בה בצד אחד ונאמרו על זה שלש לשונות שכולם חולקים זה בזה:

הלשון הראשון הוא שאמרו ואינה ניתרת אלא בצורת פתח לדעת זה אין קפידא בטפח אם ישנו שם או אינו אלא עיקר הכשרה בצורת פתח בצד שלישי והוא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ופירשו בעירובין שקנה העליון אין צריך ליגע על אותם שבצדדים אלא אפילו רחוקים כמה מהם ובלבד שיהיו מצומצמים כנגדם ושיהיו קנים שבצדדים גבוהים עשרה אומרין בהם גוד אסיק והלשון השני וניתרת נמי בצורת פתח וללשון זה דיו ברוח שלישי או בטפח שוחק או בצורת פתח והלשון השלישי וצריכה נמי צורת פתח כלומר ואינה ניתרת אלא בשניהם וגדולי הפוסקים פסקו כלשון אחרון להצריך את שניהם ממה שהוזכר בגמ' ברב כהנא שהזקיק את עצמו לשניהם ולי נראה ברור לפסוק כלשון אמצעי דניתרת נמי בצורת פתח וצורת פתח זה יעשהו או בדופן שלישי או בדופן רביעי ויש אומרים דוקא באותו שהטפח בו ומ"מ כל שעשה את הדופן השלישי במשך שבעה אם לגמרי אם על ידי לבוד אין צריכה כלום ואפילו הדפנות האחרות משוכות כמה ולמדת שלא נאמרו לשונות אלו בסוכה העשויה כמבוי כלל שהרי פס ארבעה עם הלבוד עושהו דופן שלם הא לא הוצרכנו לצורת פתח אלא כשהוכשרה השלישית בטפח

וזו חולקים לומר כן אף בפס ארבעה וקצת ראיה לדבריהם שלא נאמרו לשונות אלו בגמ' אלא אחר שתיהן ואף גדולי המחברים כתבוה כן אלא שאין הדברים נראין ולדברי הכל כל שיש לה שלש דפנות שלמות אין צורך לצורת פתח אפילו נסתמה מארבע רוחות ואי אפשר ליכנס לה אלא דרך ארובה כשרה:

ולענין ביאור הסוגיא י"מ בלשונות אלו שאין בהם אלא שתי מחלוקות ששני לשונות האחרונים הם פירוש לראשון כלומר זה שאמר אינה נתרת אלא בצורת פתח אי אפשר לפרשו כמשמעו שאם כן טפח למה הוזכר ואי אפשר לומר שרבא חולק בכך שהרי טפח זה בברייתא הוזכר אלא כך פירושו או שנתרת אף בצורת פתח או שצריכה גם כן צורת פתח וי"מ בלשון ראשון אין קפידא בטפח על הדרך שהוזכר ר"ל בטפח שוחק לעשות רוב דופן ע"י לבוד אלא דיו בטפח מצומצם סמוך לכותל לגמרי וצורת פתח עמו ואין נראה כן וגדולי הרבנים פירשו בו שיהא חולק את הטפח שוחק חציו מכאן וחציו מכאן וקנה על גביהן ואינו נראה שהרי צורת פתח דיו בקנה מכאן וקנה מכאן ועוד שהרי הגמרא הזכירה בו בפירוש שכונת הענין הוא להיות בו רוב דופן:

אע"פ שלענין שבת נאסר לטלטל מדרבנן בשלש מחיצות עד שיהיה שם לחי מצד רביעי כמו שביארנו בעירובין בשבת שבתוך החג מיהא אם עשה סוכה ברשות הרבים אע"פ שהסוכה אין לה אלא שלש דפנות או שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח וצורת פתח עמה על הדרך שביארנו מותר לטלטל בה וכן אם עשאה לפני פתחו מותר להוציא מביתו לסוכה שמתוך שהוא דופן לסוכה נעשה דופן לשבת שבה וגדולי הפוסקים לא הביאו שמועה זו ואף גדולי הדורות פירשו ששמועה זו לא נאמרה כראוי שאם הוא אומר שהוא דופן לענין שבת מן התורה ולפטור המטלטל בה בדיעבד אף בשאר שבתות כן שכל שלש מחיצות מדאורייתא מותר לטלטל וצורת פתח כדופן הוא מ"מ ואם להתיר אף מדרבנן ולמה שהרי אף כשתחשוב את הטפח ובצורת פתח כדופן גמור אין כאן אלא שלש מחיצות והם סוברים שעיקר מה שהשמיענו בזו הוא לדון טפח זה וצורת פתח שעמו כדופן גמור ואף כשראינו כן אין כאן אלא שלש מחיצות עד שפירשוה בטפח לבד בלא צורת פתח וללמדנו היתרה מן התורה לבד ולפטור את המטלטל בדיעבד שהרי הצורת פתח אינו אלא מדברי סופרים אבל מן התורה דיה בשלישית בטפח ואמר שאף לשבת שבתוך החג אם טלטל בזו בלא צורת פתח פטור וכן י"מ אותה אף מדרבנן וכשהצורת פתח ברוח אחת והטפח ברוח אחרת ועיקר הדברים כמו שכתבנו תחילה להתיר אף בדרבנן ובטפח וצורת פתח מצד אחד שמאחר ששלש דפנות הוכשרו לסוכה הוכשרו

לשבת שבתוכה ואע"פ שלשון דופן נאמר בה פירושו הואיל ודופן זה דופן המכשיר לענין סוכה כך מכשיר לשבת שבה:

דופן סוכה כדופן שבת להתיר בה מחיצת שתי בלא ערב כהקפת קנים האמורה בראשון של עירובין שהוכשרה למחיצה אע"פ שאין עומד מרובה על הפרוץ או שאף הפרוץ מרובה ובלבד שלא יהא בין קנה לקנה שלשה טפחים שהרי נעשה הכל עומד מתורת לבוד ויש חומר בדופן שבת דעלמא מדופן סוכה שדופן שבת כל שיצא הפרוץ מתורת לבוד אין מתירין אלא בעומד כפרוץ שכך הכלל לענין שבת פרוץ מרובה אסור ופרוץ כעומד מותר בפרצת עשר או ביתר מעשר אם יש לפרצה צורת פתח אבל פרוץ מרובה אסור על כל פנים ובסוכה היו שם שתי דפנות ושלישית אפילו טפח ויש צורות פתחים בשתי הדפנות אע"פ שפרוץ מרובה כשר ובלבד בעשר אבל ביתר מעשר אע"פ שיש לו צורת פתח צריך לפרוץ כעומד וכן כתבוה גדולי המחברים אלא שבשם תלמוד המערב שמעתי שאף ביתר מעשר מותר בסוכה וכן הדין הואיל והתרת בו פרוץ מרובה אף ביתר מעשר כן וכן פסקוה גדולי הדורות שלפנינו ויש אומרים דוקא בשיש בקרנות משך שבעה לכל אחת מהקרנות הדבקות:

כבר ידעת שהמבוי הסתום שיש לו לחי מצד הרביעי אותו לחי נידון כמחיצה ומותר בו אף מדברי סופרים סיכך על גבי מבוי בצד ראשו שהלחי לשם והסכך רחוק מן הדופן האמצעי של מבוי שנמצאת עכשיו סוכה זו שתי דפנות זו כנגד זו ומן הדין היתה צריכה לפס ארבעה ומשהו על הדרך שכתבנו כשרה בלא פס ארבעה לאותו שבת שבתוך החג אבל לא לחול שמאחר שלחי זה נידון כמחיצה לענין שבת למחיצה רביעית כך נחשב דופן לענין סוכה למחיצה שלישית וגדולי הרבנים פירשוה במבוי מפולש וחוץ מכבודם אין הדברים כלום שהלחי למפולש אינו מחיצה להכשיר ואם מפני שהם עושים אותה מחיצה לחומרא לחייב את הזורק כל שאינה מחיצה להיתר טלטול אינו מחיצה לענין סוכה ומ"מ בזו דוקא במבוי שיש לו לחי אבל במבוי שאין לו לחי ויש לו קורה לא לא אמרו בלחי אלא מפני שהוא משום מחיצה אבל קורה שאינו אלא משום היכר לא:

דף ז:

סיכך על גבי פסי ביראות העשויים לעולי רגלים על הדרך שפירשנו בשני של עירובין להתירם לשאוב מהם להיות כל מה שבין הדיומדין נחשב כרשות היחיד ולהיות אויר שבנתים נחשב כפתחים אע"פ שאין שם צורת פתח כשרה לאותה שבת שבחג לבד

לא לימי החול ובשבת גם כן לעולי רגלים לבד ובזמן הזה בזמן שיש שם בתי ישיבות שהתלמידים צריכים ליללך שם לקבוע פרקם:

זה שביארנו במשנה שאם חמתה מרובה מצילתה פסולה פירושו בחמה הבאה מחמת הסכך אבל אם הסכך עשוי כתקנו עד שאם זורחת עליו חמה אין חמה הנכנסת לתוכה מרובה אבל הדפנות קלושות עד שכשתהא החמה זורחת מצידן נמצאת חמת הסוכה מרובה מצילתה כשרה שלא חששו בזה אלא מצד הסכך ומ"מ לדעת הסובר דירת קבע בעינן פסולה אף במחמת דפנות וכבר ביארנו שאין הלכה כן:

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים כשרה שמאחר שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה לא יצאה לה מיהא מתורת עראי כמי שיתבאר:

העושה סוכתו כמין צריף והוא שאין לה גג אלא כותליה משתפעים והולכים ומתדבקים זה בזה למעלה כגון זו פסולה כמו שיתבאר למטה ואע"פ שזו נמשכת לדעת המזקיק דירת קבע וכבר פסקנו דירת עראי בעינן הרי אין זה דירה כלל אפילו לעראי כמו שביארנו למעלה ובגג טפח כשרה כל שיש בדפנות כשיעור דופן וסכך ר"ל ששה עשר טפחים ושיהיו הששה העליונים מדבר הראוי לסכך כמו שיתבאר במשנה התשיעית וכן כל מה שצריך לבאר באלו הענינים הנזכרים כאן בשיטה כבר בארנו למעלה:

זה שביארנו למעלה שמאחר שהוזכרה זו של ר' יהודה בשיטה זו לדעת דירת קבע הדברים נראין שמשנתנו מתורת קבע ועראי היא שנויה וכרבא אפשר שאף שלדעת רבה ור' זירא שמפרשים משנתנו בדרך אחרת הואיל ומ"מ מכשירה ר' יהודה ביתר מכ' אי אפשר לו שלא להכשיר בדירת קבע ועוד והרי בפי' אמרה בסוכה על גבי סוכה כמו שביארנו למעלה וכן בראשון של יומא היה מחייב סוכת החג במזוזה ואמרו שם בהדיא ר' יהודה לטעמיה דאמר סוכה דירה קבע בעינן:

סוכה העשויה ככבשן ר"ל שהיא עגולה בלא זויות כל שיש לרבע בה שבעה טפחים על שבעה טפחים כשרה ולפי חשבון אמתא ברבועא אמתא ותרין חומשי באלכסונא צריך שיהא בקוטר העיגול ר"ל רחבו שבנקודה האמצעית ממנו עשרה טפחים פחות חומש והיקפו כ"ב טפחים ושני חומשין ביאור סוגיא זו אע"פ שאין צריך לנו בה לענין פסק ראיתי לכתוב ביאורה בקצור כדי להעמידך על תוכן ביאורה והוא שאמרו אמר ר' יוחנן סוכה העשויה ככבשן אם יש בהיקפה כדי לישב בה עשרים וארבעה בני אדם ר"ל סביבות הקיפה מבפנים כשרה ואם לאו פסולה והוא אומרה לדעתו של ר' שמצריך לריבועה של סוכה ד' אמות על ד' אמות וכלל ידוע גברא באמתא יתיב ונמצא שהוא

מצריך בה היקף כ"ד אמות ומתוך כך שאלו בה והרי מאחר שכל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רחב טפח בתריסר סגיא שהרי כל שיש בהקפו שתים עשרה אמות יש בקו הרחב שלו ממזרח למערב ומצפון לדרום ארבע אמות ותירץ הני מילי בעיגולא אבל בריבועא בעינן טפי כלומר שאנו צריכים לד' אמות על ד' אמות מכל צד וד' אמות מרובעות כשאתה מודד בחוט הסובבו יש בו יותר משתים עשרה אמות והיינו סבורים שעל חוט הסובבו בריבוע הוא אומר כן וחזר ושאל בשיתסר סגיא שהעגול שיש בהיקפו שתים עשרה אמות כשאתה מרבעו מבחוץ נמצא הקו הסובבו בריבוע יתר רביע מצד מורשא דקרנאתא שאתה מוסיף בו ובכל אחד מארבע רוחותיו אתה מודד קו של ארבע אמות ונמצא שיעור הקו המקיף מארבע רוחותיו שש עשרה אמות והשיבו הני מילי בעיגולא דנפיק מיגו ריבועא כלומר שאם העגול שתים עשרה בהיקף כשאתה מרבעו מבחוץ נמצא החוט המקיפו בריבוע שש עשרה אמות אבל ריבועא מגו עיגולא בעינן טפי כלומר כל שאתה צריך לריבוע שאחר שעשייתו מרובע יהא כל קו שבו ארבע אמות כשאתה בא להקיף אחר כן אותו ריבוע בעיגול הרי הקו הסובבו בהיקף עיגול הוא יותר שהוא בכל צדדיו כאלכסון המרובע והוא הקשתות שעל קוי המרובע ור' יוחנן מאחר שהוא אומר כל שיש בהיקפה וכו' צריך הוא לעיגול שיהיו יכולים לרבע בתוכו ארבע אמות על ארבע אמות וחזר ושאל מכדי כל אמתא בריבוע אמתא ותרין חומשי באלכסונא ואע"פ שחכמי החשבון מנו שהם יותר אין בו כדאי לדקדק בו ונמצא מ"מ קו האמצעי שבעיגול זה היוצא ממזרח למערב או מצפון לדרום חמש אמות ושלשה חומשין ונמצא כשאתה בא למוד החוט המקיפו בעיגול שאתה מודד לחמש אמות וג' חומשין היקף ט"ו אמות ותשע חומשין והם שבסר נכי חומשא ואי אפשר לומר לא דק משבסר נכי חומשא לכ"ד שאין אומרים לא דק אפילו לחומרא בשיעור גדול כזה והשיב תלתא גברי בתרי אמתי יתבי ונמצאו עשרים וארבעה בני אדם יושבים בהיקף שש עשרה אמות וחזר ושאל והאיך די לנו בהיקף שש עשרה אמות והלא לפי מה שחשבנו לשבעה עשר נכי חומשא אנו צריכים ואין לומר לא דק שהרי אין אומרין לא דק אלא לחומרא וזו קולא הוא והשיב לעולם גברא באמתא יתיב ור' יוחנן מקום גברי לא חשיב כלומר שאינו אומר להושיבם בתוך הסוכה אלא סביבותיה מבחוץ ואינו מצריך בשיעור זה אלא האויר שמשפת מושבם הפנימית ולפנים ונמצא שקצרת את העגול אמה על פני כולו כשיעור מושבם וכשהיית סובר שמקום בני אדם בפנים היה היקפו מבפנים עשרים וארבעה וקו הרוחב שלו שמנה על שמנה ועכשיו מיעטת קו הרוחב אמה לכל צד ונשאר לך בו שש על שש והקיפם שמנה עשר ונמצא שהוא מצריך להיקף שמנה עשר ואע"פ שלפי

מה שחשבנו בשבסר נכי חומשא סגיא לא דק ולחומרא לא דק ולמדת שכל זה לחשבון הידוע לרבותינו באמתא בריבועא אמתא ותרין חומשי באלכסונא וכן שכל שיש ברחבו טפח יש בהקיפו שלשה טפחים:

דף ח.

ואח"כ גלגלו בה דבריהם של דייני קיסרי שאמרו עיגולא דנפיק מגו ריבועא רבעא ריבועא דנפיק מגו עיגולא פלגא ולדעתי לא הוזכרו בכאן דבריהם להעמיד דבריו של ר' יוחנן כדעת שמועתם שאילו כן היינו אומרים ר' יוחנן כדייני קסרי אמרה על הדרך שאמרוה כן בעירובין פרק חלון ע"ו ב' שלא מצאו שם צד להעמיד דבריו אלא על דעת דייני קסרי אבל בכאן לא הוצרכו לכך שהרי דבריו של ר' יוחנן כבר נתיישבו בכדי צרכם אלא שעל ידי גלגול הביאו דבריהם ואין ביאור דבריהם בהיקף החוט הסובב בריבוע או בעיגול אלא בענין התשבורת ופי' דבריהם עיגולא דנפיק מגו ריבועא שהוא ריבעא ר"ל שיש לו תוספת רביע בריבוע החיצון וכמו שאמרו כמה מרובע יתר על העיגול רביע אם אתה מרבעו מבפנים יהיה המרובע התיכון בשבורו חצי המרובע החיצון בשבורו והוא ענין רבועא מגו עיגולא פלגא כלומר חצי המרובע העליון שכשאתה גורע מן המרובע החיצון רביעית שהוא יתרון המרובע על העיגול ויתרון העגול על המרובע שבתוכו תמצא שיעור המרובע הפנימי חצי שיעור המרובע החיצון והגע עצמך שהמרובע העליון שש עשרה כשאתה בא לשבר העיגול אתה מוצאו שנים עשר וכשתבא לשבר המרובע התיכון אתה מוצאו שמנה ומה שאמרו ולא היא חוזר למה שאמרו עיגולא דנפיק מגו ריבועא ריבעא ואינו כל כך כמו שנבאר בסמוך ואע"פ שלדעת ר' יוחנן אין החשבון מכוון כל כך שהרי על דרך האמת לפי חכמת התשבורת כל שיש ברחבו טפח יש בהיקפו שלשה טפחים ועוד שביעית טפח וכן שכל אמתא בריבוע יתר מאמתא ותרין חומשי באלכסונא מ"מ לא נאמרה אלא בדרך מדידה וכל שהוא במדידה אין הכיוון מצוי בו כל כך כדי לדקדק בהם בדבר מועט אבל דייני קסרי שדקדקו הרבה בדבריהם ועל פי חכמת התשבורת ואעפ"כ לא דקדקו הדברים ולא כיונו החשבון מכל וכל אמרו עליהם ולא היא דהא חזינן דלא הוי כולי האי והוא שידוע בחכמת השיעור שהעיגול י"א חלקים מי"ד במרובע החיצון והמרובע התיכון שבעה חלקים מי"א בעיגול אבל המרובע התיכון חצי המרובע החיצון בדקדוק שהרי כשתעריך שבעה אל אחד עשר ואחד עשר אל ארבעה עשר יצא לך אל ארבעה עשר שהוא החצי והרבה מפרשים עשו דבריהם של דייני קסרי סובבים על דבריו של ר' יוחנן ומפרשים את דבריו והבינום בדרכים אחרים

עד שהעמידו את דבריהם בשבוש ותמהים עליהם היאך נשתבשו כל כך וטרחו ליישב דבריהם כפי כחם ואין צורך בכך וכבר ביארנו עיקרי דבריהם בשמועה אחרת כיוצא בה במסכת עירובין פרק חלון:

דף ח:

שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו שכך היה דרכם כדי להצניע קדרותיהם בפנימית ולעשות מלאכתם בחיצונה ולהוציא בה קדורותיהם למכור הפנימית אינה סוכה ואם בא לישב בתוכה בחג לשם סוכה אע"פ שאין אנו אחראין לסוכה לשם חג כמו שיתבאר מ"מ אינה עשויה לצל אלא לדירה והרי הוא בית וחייבת במזוזה ולמדת שכל סוכה העשויה לדירה ולא לצל אע"פ שמסוככת כהלכתה אינה סוכה החיצונה סוכה שהרי ודאי אינה עשויה אלא לצל לצאת ולבוא שם התגרים ואין צורך לסתרה שהרי סוכה ישנה כשרה כמו שיתבאר ומעתה אף היא פטורה מן המזוזה שסוכת החג בחג פטורה מן המזוזה כמו שביארנו בראשון של יומא ושמא תאמר תהא כבית שער לפנימית ותהא קרויה דירה מצד הפנימית ותתחייב במזוזה טעם הדבר משום דלא קביעא כלומר שאף הפנימית אינה קבועה כל כך שתהא ראויה להיות לה בית שער וי"מ על החיצונה אלא שזה עיקר:

ויש שואלין בה והלא בראשון של יומא אמרו יכול אפילו בית שער אכסדרא ומרפסת יהיו חייבים במזוזה תלמוד לומר ביתך פירשו גדולי הרבנים כאן מדאורייתא כאן מדרבנן וי"מ שזו שבמסכת יומא פירושו בית שער של אכסדרא ושל מרפסת והוא הדין לבית שער של חצר אבל בית שער של בית חייב וכן כתבוה גדולי הדורות שלפנינו ובמסכת מנחות אמרו בית שער אכסדרא ומרפסת חייב אלא שפירשוה גדולי הפוסקים בשאכסדרא ומרפסת פתוחים לבית:

סוכת גנב"ך ר"ל של גוים שעשאוה בימות החמה להגין עליהם וכן סוכת נשים סוכת בהמות ר"ל העשויה לבהמות וכן סוכת כותיים שעשאוה להגין עליהם כשרה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה ר"ל עשויה לצל ולא לשם דירה או לצניעות בעלמא ואע"פ שלא נעשית לשם סוכת מצוה שהרי אין אלו חייבים בה אין לנו אלא שתהא עשויה לצל וכן סוכת רקב"ש ר"ל של רועים שעשאוה בשדה מפני השרב ושל קייצים והם שומרי קציעות השטוחים בשדה ושל בורגנין ר"ל שומרי העיר ושל שומרי פרות ותבואות שבשדות אע"פ שאין סוכות אלו קבועות ואינן עשויות אלא לשעה שהרי פעמים שומרים כאן ופעמים כאן כל שמסוככת כהלכתה ר"ל שעשויה לצל כשרה ואין לפרש מסוככת

כהלכתה לצלתה מרובה ושאר דיני הסכוך שזו פשוטה היא ולא הוצרכה לאמרה אלא שתהא עשייתה לשם צל:

דף ט.

המשנה השנית והוא מענין החלק הראשון והוא שאמר סוכה הישנה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין איזו היא הישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום ואם עשאה לשם החג אפילו מתחלת השנה כשרה סוכה ישנה ופירש בה שעשאה קודם לחג שלשים יום שכל שהוא תוך שלשים מסתמא לשם חג הוא אחר שהגיע זמן ששואלין ודורשין בעניני החג ואינה נקראת ישנה אבל קודם שלשים ושעשאה סתם ולא הזכיר בה שלשם חג הוא עושה אלא שמ"מ לצל עשאה בית שמאי פוסלין שסוכה לשם חג בעינן וכל שמקודם שלשים אין סתמו כפירושו ובית הלל מכשירין הואיל ומ"מ לצל נעשית אין אנו צריכין בה להיות נעשית לשם חג ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה ואפילו לבית שמאי ומ"מ הלכה כבית הלל ואף מתחלת השנה אין אנו צריכין לעשייתה לשם חג וכשרה אף מחג זה לחג הבא וכן מכמה שנים הואיל ולצל נעשית ונראה שהיא כשרה אף בלא שום חידוש אלא שבתלמוד המערב אמרו צריך לחדש בה דבר חבריא אמרי טפח ר' אסי אמר כל שהוא ובלבד על פני כלה חדוש בגופה הוי חידוש שאין בגופה אינו חדוש וכתבו גאוני הראשונים שדיו בפקפוק ונדנוד הסכך ואף באלו נראה לי שלא נאמר אלא לכתחלה ודרך הדור מצוה אבל לצורך עקר מצוה לא שאם כן לא נשמט התנא שלא להזכירה במשנתנו ובסוכת רקב"ש וגנב"ך שלא הצרכנו שום חידוש בגמרא שלנו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

עצי סוכה אסורים כל שבעה שנאמר חג הסכות תעשה לך שבעת ימים כשם שחל שם שמים על החגיגה לאסרה עד לאחר הקרבת אימורין ואף לאחר הקטרה דוקא לבעליו ומשלחן גבוה ליאכל בקדושה כך [חל] על הסוכה ואפילו התנה ואמר איני בודל מהם כל בין השמשות אינו כלום שהרי על כרחו חלה קדושה עליהם בין השמשות מחמת קדושת המצוה שהוא צריך לה וי"מ מחמת סתירת אוהל ולא יראה כן שזה שם מוקצה מחמת האיסור יש עליו ולא שם קדושה ושם שמים וכל שמחמת סתירת אהל אף בשאר יום טוב כן אבל כל שמחמת קדושה דוקא בסכת החג ומתוך שחלה קדושתה לבין השמשות חלה לכל החג שכולם כיום אחד הוא הואיל ואין שם הפסק לילות מימים ולא הקלו בתנאי אלא לנויי סוכה והוא הדין לדעת קצת לצורת פתח העשוי לנוי ולא

להכשר כגון שיש שם שלש מחיצות שאין בה צורך לצורת פתח אבל של דפנות ושל סכך אסור אף בתנאי למדנו שעצי הסוכה אסורים מן התורה ואע"פ שבמסכת שבת מ"ה ב' אמרו שמשום מוקצה היא ומוקצה מדרבנן הוא ההוא בכל יום טוב אבל בשל חג דוקא משום קדושה ולדעת המפרשה משום סתירת אהל אף אנו מפרשים כן שמוקצה זה אסור מן התורה כמו שביארנו בראשון של ביצה אבל מה שאמרו למטה שאסורין משום בזויי מצוה זו לא נאמרה אלא בנויין וי"מ שמה שאסרוה משום מוקצה פירושו בשמיני אבל כל שבעה אסורים מן התורה בלא סרך מוקצה ועיקר הדברים כמו שכתבנו ומגדולי הדור התירו אף עצי סוכה בתנאי וכבר כתבנו דבריהם במסכת יום טוב:

מי שנפלה לו סוכתו חוזר ועושה אותה בחולו של מועד ולא סוף דבר בשכבר עשאה ונפלה אלא אפי' לא עשאה כלל מתחילת החג ונמלך לעשותה בחולו של מועד אע"פ שאין כאן סוכה לשבעה רשאי כמו שיתבאר במסכתא זו:

מי שעשה ציצית מן הקוצים ומן הגרדים ומן הנימין פסול ודבר זה יש שפירשוהו משום תעשה ולא מן העשוי ושיטת הסוגיא מוכחת כן שהרי הקשו ממנה לבית שמאי כמו שאמרו ובית הילל לית ליה דרב יהודא אמר רב דאמר עשאה מן הקוצים וכו' פסולה מן הציצין כשרה הואיל ואין כאן עשוי אע"פ שלא נטוית לשמה ושמואל אמר אף מן הסיסין פסולה טויה לשמה בעינן ואי אפשר לפרש שלא הקשה לו אלא מן הסיסין מדברי שמואל שמצריך טויה לשמה וכל שכן שפוסל בתעשה ולא מן העשוי שהרי אמרו וב"ה לית להו דרב וכו' שמשמען של דברים שמדבריו של רב הוא מקשה אלמא איסור קוצים וגרדים ונימין איסורן משום תעשה ולא מן העשוי ואחר שכן אתה מפרש מן הקוצים שהרבה פעמים נפסק החוט בשעת אריגה וקושרין אותו ונשאר מן החוט מן הקשר ולמעלה ואם נשאר מאלו בקצה הטלית במקום ציצית ועושה ממנו ציצית פסול שהרי עשוי הוא וקורהו קוצים על שם שהוא בקצה הבגד ומן הגרדים הוא הפסולת הנשאר מן הערב בסוף הבגד אחר אריגה ואם קשרם בחוליות וקשרים פסול הואיל ומעצמם נתלו לשם ומן הנימין הם החוטים הנשארים בקצה הבגד מן התפירה ונמצא שכל אלו מאליהן נפלו ופסולין אבל מן הסיסין והן פקעיות של צמר שכבר נטוה ותלה אותם לשם ציצית כשרה אע"פ שלא נטוה לשם ציצית הואיל ומ"מ נתלה לשם ציצית ושמואל אמר אף מן הסיסין פסול טויה לשמן בעינן ואין גורסין בה מה שנמצא בקצת ספרים אלמא בעינן טויה לשמה הכא נמי בעינן עשיה לשמה שאם כן נמצאת אומר שמדברי שמואל השיבוהו והאיך תמהו לית ליה הרב וכו' ומ"מ הגאונים פירשו מן הקוצים שבשעה שהצאן עוברים בין הקוצים צמר הגס והארוך מסתבך לשם ונימין צמר

גס כעין שערות של עזים או של תיש שמתלקטין מבין שאר הצמר ומן הגרדים אותם הבליטות שהגרדי גוזז במספרים אחר אריגתו הנקראים בורילונ"ש וטעם איסורם של אלו מפני שאין ראוים לבגד וכתיב על כנפי בגדיהם וכו' פתיל וכו' פתיל הראוי לבגד ונמצא שאין מזה קושיא לבית הלל שהרי לא משום תעשה ולא מן העשוי נגעו בה כמו שפירשנו וא"כ לא השיבוהו אלא מן הסיסין ומדברי שמואל שפסלם אע"פ שבתלייה מיהא אין כאן עשוי הואיל וטויתם שלא לשמה ואע"פ שאמר תחלה לית ליה דרב יהודה אמר רב על שם סופה נאמרה כלומר לית ליה איסורא במה שנחלקו בו רב ושמואל בענין הסיסין והם גורסין אלמא בעינן טויה לשמה:

ולענין פסק בקוצים וגרדין ונימין הלכה פסול לאיזה פירוש שאתה רוצה לפרש אבל הסיסין לדעת הגאונים הואיל והקשו מדברי שמואל והוצרכו ב"ה לתרץ דבריו לשיטתם אלמא הלכה כשמואל לפסול אף בטויה שלא לשמה וכן פסקוה גדולי הפוסקים והמחברים אלא שגדולי הרבנים פוסקים בה כרב וכל שנתלו לשמן אין לנו ולטוייתם כלום ובמסכת מנחות פרק התכלת מ"ב ב' העמידו מחלוקת זו של רב ושמואל כענין מחלוקתם של חכמים ורבן שמעון בן גמליאל ותורף השמועה ציפן זהב או שטילא עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה אלא שלא נתעבד לשמה כשר ורבן שמעון בן גמליאל פוסל עד שיעבד לשמה רב כרבנן ר"ל שאינו מצריך טויה לשמה לציצית ושמואל כרשב"ג וגדולי הפוסקים לא פסקו בתפילין הלכה כמי אלא שמאחר שפסקו בציצית כשמואל נראה שבתפילין הלכה כרשב"ג ובששי של סנהדרין נחלקו אביי ורבא באורג למת בגד שלאביי אסור ומטעם הזמנה מילתא היא ולרבא לא מילתא היא והעמידוה במחלקותם של תפילין והוא שם כתנאי ציפן זהב וכו' וגדולי הרבנים פירשו בה אביי כרשב"ג שמצריך עבוד לשמה ועבוד כהזמנה וקשה לדעת שכתבנו שהרי הלכה כרבא ודלא כרשב"ג אלא שהגאונים פירשו שם לפי שיטתם רבא כרשב"ג שמאחר שהוא מצריך עבוד לשמה ולא דיו בהזמנה כלומר שיאמר זה העור יהא לתפילין אלמא הזמנה לאו מילתא היא וכן גדולי הרבנים לשיטתם שפסקו בציצית כרב ובתפילין כרבנן מפרשים דעת רבא בהזמנה לדעת רב בציצית ולדעת חכמים בתפילין ולדעתנו צריך טויה לשמה בציצית ועבוד [לשמה] בתפילין וכתבו גדולי הדורות שאף רבנן לא נחלקו בתפילין אלא ברצועות שהן תשמישי קדושה כעין בגד למת שהם תשמישי מצוה ואע"פ שיש שני קשר אותיות כגון דל"ת ויו"ד משדי מ"מ אין אלו עיקר הקדושה אבל תפילין עצמן ר"ל הקלפים כולם מודים שצריכים בה עבוד לשמה שלא נשתנו מספר תורה שצריך לעבד גוילין שבה לשמה כמו שהתבאר בחמישי של גיטין ומ"מ

י"מ שאף ברצועות לא נחלקו שצריכין עבוד לשמה שהרי הן עיקר אות לא נחלקו אלא בעור שהקציצה מחופת בו שלרבנן אין צריך עבוד לשמה ולרבן שמעון בן גמליאל צריך וכן כתבנוה בששי של סנהדרין וגדולי המחברים פסקו בעור קציצה שאינו צריך עבוד לשמה אבל הרצועות צריכות עבוד לשמה וכן במזוזה מחלוקת גדולה שלדעת גדולי המחברים אין צריך עבוד לשמה מפני שלא מצינו מפורש בה כן בתלמוד וכן שאינה חובת הגוף כתפילין וספר תורה שאם אין בית הראוי למזוזה אין מזוזה ורבים חולקים עליהם בזו שאף בציצית תלויה בטלית הראוי לציצית ולרוב גאונים ראיתי שמצריכים עבוד לשמה אף במזוזה:

ציצית שעשאה מצמר הגזול פסול אבל סוכה גזולה כשרה ולא סוף דבר שתקף את חבירו והוציאו מסוכתו שהרי אין קרקע נגזלת אלא אף אם גזל עצים ועשה מהם סוכה תקנת חכמים היא שיתחייב לו בדמי עציו ואפ' גזל נסרים והניחם ולא חברם ולא שינה בהם כלום יצא:

דף ט:

המשנה השלישית והכונה בה כשלפניה ההוא שאמר העושה סוכתו תחת האילן כאלו עשאה בתוך הבית סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה אמר הר"ם רוצה באמרו דיורין שלא תהיה ראויה לדירה והוא כי כשתהיה התחתונה חלושה כל כך שאינה יכולה לסבול בשום פנים מה שפורשין עליה מכרים וכסתות אין מחלוקת כי התחתונה כשרה לפי שאנחנו על גג העליונה נסמוך ואם היא חזקה כל כך שתוכל לקבל מה שפורשים ממנו מכרים וכסתות אין מחלוקת כי התחתונה פסולה ואם יכולה לקבל כרים וכסתות על ידי הדחק והגג מתנועע בהן בזה חולקים ר' יהודה וחכמים וכל זה בתנאי שיהיה החלל שבין שתי הגגות עשרה טפחים או יותר אבל פחות מעשרה תהיה התחתונה כשרה ואין הלכה כר' יהודה פרש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפרש על גבי הקנוף פסולה אבל פורש הוא על גבי נקליטי המטה נשר הוא הדבר הנושר מן העלין והלולבין מן הצמחים שמסככין בהם והקינוף הוא ארבעה עמודים וכשפרש עליהם יהיה גג ותהיה סוכה בתוך סוכה ובתנאי שיהיה בגובה העמודים עשרה טפחים או יתר ונקליטי המטה הם שני עמודים בלבד וכשפרש עליהם אינו סכך ואם פרש מסך תחת גג הסוכה לנוי הרי היא כשרה מפני שפרט ואמר מפני הנשר הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום וסיכך על גבו פסולה אם היה הסכוך הרבה מהם או שקצצן

כשרה זה הכלל דבר שהוא מקבל טומאה אם אין גדולו מן הארץ אין מסככים בו ואם היה הסיכוך הרבה מהם כשרה ובתנאי שיקצץ אותם כי אם לא קצצן יצטרף סכך כשר לסכך פסול ופסולה לפי שאין מותר לסכך בצמחים בעודן מחוברים לקרקע מן הטעם שנבאר עוד ואמרו או שקצצן כשרה בתנאי שינענע אותם ואז תהיה כשרה ואע"פ שרוב הסוכה מזה הגפן או הדלעת כדי שיהיה נעשה לשם סוכה כי העקר אצלנו חג הסוכות תעשה לך ולא מן העשוי וזה העקר הנזכר כי כל שגדולו מן הארץ אינו מקבל טומאה והוא שלא יהיה כגון מחצלאות ובגדי פשתן וכלי העץ שמקבלים טומאה הוא עקר אמתי וראוי לסמוך עליו והרמז לזה אמרו ית' חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים באספך וגו' ובאה הקבלה בפסולת גרן ויקב הכתוב מדבר ענינו שתהיה הסוכה מהם וכיוצא בהם:

אמר המאירי העושה סוכתו תחת האילן כאלו עשאה בתוך הבית שהתורה אמרה בסוכות תשבו ולא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת האילן ופי' בגמ' דוקא באילן שצילתו מרובה מחמתו שמאחר שצילתו מרובה שם סכך עליו ונמצא סכך שתחתיו סוכה בתוך סוכה אבל כשחמתו מרובה מצילתו כשרה ותמהו בה וכי חמתה מרובה מצלתה מאי הוי והא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופירשוה כשחבטן והקשה אי חבטן מאי למימרא מהו דתימא נגזר חבטן אטו לא חבטן קמ"ל והקשה תנינא הדלה עליה את הגפן וכו' וסיכך על גבן פסולה ואם היה סכוך מרובה מהן או שקצצן כשרה היכי דמי אילימא בשלא חבטן הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אלא לאו כשחבטן ושמע מינה דלא גזרינן ותירץ מהו דתימא הני מילי דיעבד אבל לכתחלה לא קמל"ן זהו לשון הסוגיא וביאורו מבולבל הרבה ביד מפרשים ומה שנראה לי בפירושה דרך קצרה הוא שכל שהאילן מרובה מחמתו הן שסכך תחתיו הן שפרש האילן על הסיכוך הן שמתדבק עם הכשר כעין דלעת וקיסום הן שאינו מתדבק בו הן שקדם פסול לכשר הן שקדם כשר לפסול פסולה שמאחר שצל האילן מרובה מחמתו אע"פ שצל סכך גם כן מרובה מחמתו ואינו צריך לצרופו מ"מ שם סוכה עליו והרי זה סוכה תחת סוכה כסוכה שבתוך הבית שפסולה על כל פנים אבל כשחמת האילן מרובה אין שם סכך עליו וכשר אלא אם יש מן הצל של אילן ארבעה טפחים במקום אחד וקס"ד אף בשהסכך הכשר צריך לו כלומר שאף הסכך הכשר אין צל שלו מרובה מחמתו אלא בצירוף צל האילן עם צלו והוא שהקשה ואחר שכן האיך אתה מכשירו והא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ותירצה בשחבטן ואנו מפרשים שהשיר את העלים לגמרי שאין צל האילן כלום וכל שצלתה של סוכה מרובה מסתמא לא בצירוף אילן הוא אלא מחמת עצמה והוא הדין אם לא חבטן כל שאין צירוף האילן צריך לכשר וחמת האילן

מרובה כשר מן הדין אלא שיש לפסלה מצד גזרה שהדבר קרוב לטעות בה להכשיר אף בשצל סכך צריך לו הואיל ולא חבטן וכן אפילו חבטן אם עדיין צריך צל קורות הענפים לצירוף הסכך הכשר להשלים צלו לרוב פסול אלא שסתם הדברים כל שלא חבטן צל הסכך צריך לצירוף עלי האילן שמן הסתם אין אדם מסכך בכדי צורך צלו וכל שהוא רואה צלתה מרובה אינו מדקדק אם מחמת הסכך לבד אם בצירוף עלי האילן וכן סתם הדברים כל שחבטן אין הסכך צריך לצל קורת הענפים שכל שנחבטו עלי האילן אין אדם סומך על צל קורתו של ענף האילן ומתוך כך שאל חבטן מאי למימרא והרי הואיל ואין צל זה צריך לצל הסכך ואף הוא מעצמו חמתו מרובה מצלתו אין כאן לא סכך ולא צירוף סכך מחמת האילן והשיבו שבא ללמד שאין גוזרין בו אטו לא חבטן וחזר והקשה תנינא הדלה עליה ר"ל על דפנותיה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסום שכל אלו הם זמורות ארוכות שאדם יכול להדלותם על כל משך הסוכה וסכך בסכך כשר על גבן פסולה שמן הסתם לא סכך אלא בכדי הצריך והרי דלעת זה מצטרף לעשות צל הסוכה מרובה ואם היה הסכך מרובה מהם או שקצצם כשרה והענין בקצצם שהרי הקציצה עושה את הכל סכך כשר ואע"פ שיש כאן תעשה ולא מן העשוי שהרי אין אומרין שקציצתן זו היא עשייתן פי' בו בגמ' בשנענען אחר קציצה ומ"מ בשהיה סכוך מרובה מהם שכשרה ודאי הענין בו כדי להיות צלו מרובה בלא צירוף שסתם הדברים רוב צל הסוכה תלוי ברוב סכך וכל שרוב סכך כשר רוב צל הסוכה מחמת סכך כשר הוא ואע"פ שאפשר לפעמים רוב צל בלא רוב סכך כגון שנתפשט סכך הכשר בקלישות על הסכך כלו עד שהיא מדובללת ודלה עד שהרבה סככה בפסול ומ"מ צלתה מרובה מחמתה מצד הכשר מ"מ רוב סוכות וסתמן רוב צלן תלוי ברוב סככן ואם בשלא חבטן ודאי אינו כן ר"ל שלא היה רוב צל בא מחמת סכך הכשר שכבר הקדמנו שסתם הדברים אין אדם מסכך ביתר ממה שצריך לו ודלות הסכך ודבלולו אינו דבר המצוי והרי נמצאת דלעת צריכה להשלים את הצל לרוב אלא ודאי בשחבטן וסתם הדברים שאין אדם נסמך על צל סכך של דלעת שהרי אינו כדאי לימנות ולמדת שאין גוזרין חבטן אטו לא חבטן ופירשה שהוצרך לשתיהן כדי ללמד בשניה שלא סוף דבר שאם עשה כן מכשירין לו את הסוכה אלא שאף לכתחילה מתירין לו לעשות כן:

זהו מה שנראה לי בביאור הסוגיא ולמדנו שכל שהאילן צלו מרובה שם סכך עליו ואין הכשר לסוכה בשום פנים אם חמתו מרובה אין שם סכך עליו וכל שהוא צריך לסכך להשלימו לרוב צל וסתם הדברים זהו בשלא חבטן פסול ואם צל הסכך מרובה בזולתו וסתם הדברים זהו בחבטן כשר ואף בשלא חבטן אם צל הסכך מרובה כשר מן הדין

וכן אם אף אחר שחבטן צריך צל קורות הענפים להשלים לרוב צל הסוכה אלא שסתם הדברים כך הוא כמו שביארנו וכן אפשר שכל שלא חבטן גוזרין בו שאינו צריך לצירוף אטו צריך לצירוף ונמצאת למד שאין הדבר תלוי ברוב סכך כשר אלא שסתם רוב סכך כשר צלו מרובה בלא צירוף עד שכמעט רוב צל תלוי בלא סכך אא"כ על דרך זרות ומילתא דלא שכיחא וזהו שאמרו במקרה סוכתו בשפודים שצריך ריוח ביניהם כמותם ופירשוה במעדיף כלומר שנמצא הסכך מרובה מהם ר"ל שאם לא כן לא יהיה הצל מרובה בלא צירוף השפודין ושמא תאמר והלא לא הוצרכו לתרצה במעדיף אלא לדעת הפוסל בפרוץ כעומד אבל לדעת המכשיר אין צריך בהעדפה אע"פ שמ"מ לצלתה מרובה בלא צירוף אנו צריכים וא"כ על כל פנים אתה צריך לומר שצלתה מרובה אף בצירוף כשרה יראה שלרווחא דמילתא הקשה שם כן ר"ל לימא הא דמכשרינן בריוח כמותן תהוי תיובתא הרב הונא דפסיל בפרוץ כעומד והרי בכאן הכשרנוה אף בשאין הצל מרובה אלא על ידי צירוף ותירץ במעדיף כלומר כל שאינו מעדיף אף לדעת המכשיר בפרוץ כעומד פוסל בה מצד שאין צלתה מרובה אלא על ידי צירוף אלא שלשניהם דוקא במעדיף ונמצא הצל מרובה בלא צירוף ויש שפירשה כשהיא בדרך שצל הסוכה מרובה בלא צירוף השפודים ואעפ"כ הוצרך לרוב וכשהקשו ממנה לזו הם פירשו שאינה דומה שזו שבכאן כל הסוכה מסוככת בסכך כשר אלא שהוא קלוש ואין כאן פרוץ כעומד ואף הפסול ממין הכשר הוא ואינו ניכר כל כך לחשבו כפרוץ ומעתה כל שאינו צריך לצירוף הפסול כשר בלא רוב אבל שפודין שאין כל הסוכה מסוככת לא בסכך כשר ולא אף בפסול שממין הכשר אלא במין שניכר פיסולו הרי הן כמי שאינן ואלמלא רוב סכך כשר הוה ליה פרוץ כעומד ולענין סכך צריך להיות עומד מרובה כמו שכתבנו בראשון של עירובין מ"מ בזו נראה שכל שאין שם רוב אין כאן צלתה מרובה מחמתה ומ"מ יש פוסקין במקרה בשפודין שבריוח ביניהם כמותם כשרים הואיל והריוח שביניהם נתמלא בסכך כשר וכדעת רב פפא שאמר פרוץ כעומד מותר אבל ניטל הסכך פסול ונשתייר אויר אפילו הוא פחות משלשה פרוץ כעומד פסול ולדעת זה אתה צריך לומר שרוב צל אף על ידי צירוף הפסול כשר אלא שהמפרשים אותה בדרך שצלתה מרובה בלא צירוף השפודים הם מצטרפים במקצת לדעתנו שהרי לא הוצרכנו לרוב הואיל וצל הכשר מרובה אא"כ נאמר שבזו כל שאין שם רוב סכך אין שם רוב צל כמו שכתבנו:

זהו מה שנראה לי בשמועה זו בביאורה ופסק שלה אלא שיש מקום עיון למה שפירשנו בחבטן לשון השרת העלין וכדי שלא להשאר שם צל האילן היה לו להקשות אי הכי אף בצלתו של אילן מרובה נאמר כן שהרי עבר צלו ונשאר חמתו מרובה ואין שם סכך

עליו ומתוך כך אני מפרש חבטן לא השרת העלין לגמרי אלא להתחיל בהשרתן מעט לגלוי הדעת שאינו סומך על אותו הצל כלל ושדעתו לסכך עד שתהא צלתה מרובה בלא צירוף צל האילן כלל אע"פ שנשאר צלו של אילן במקומו אחר שמ"מ חמתו מרובה הא כל שהאילן צלתו מרובה מחמתו שנמצא שם סכך עליו אע"פ שהתחיל בחבטה וגלה דעתו שאינו סומך עליו שמסכך בכדי כל צרכו שתהא צלתה מרובה מחמתה מחמת עצמה בלא צירוף צל האילן הואיל ומ"מ נשאר צל האילן במקומו כצלתו מרובה מחמתו שם סכך עליו והסוכה פסולה משום סוכה תחת סוכה:

זהו דעתי בביאור שמועה זו ומ"מ הריני כותב שיטת שאר המפרשים על היותר קצר שאפשר מפני שהפסקים משתנים לפי שיטת קצת הפירושים ודרך כלל אני אומר שכל שאר מפרשים מצריכים רוב סכך אפילו היה צל הסוכה מרובה בלא רוב סכך אלא שפירושיהם משתנים לכמה דרכים הדרך האחד הוא שגדולי הרבנים פירשו וכי חמתו מרובה מצילתו מאי הוי הואיל ומ"מ צריך הוא לצירוף הכשר להשלים צלו לרוב שהרי סתם נאמרה כמו שפירשנו הא קא מצטרף וכו' וכל שאתה רואה את האילן כמסולק משם נשאר מה שתחתיו בחמה ונעשית בה הסוכה חמתה מרובה מצילתה שהרי סתם הדברים בסוכה שצלתה מרובה מחמתה בצמצום אנו עסוקים ואע"פ שהסכך כשר רבה בה מ"מ אין סכך הפסול בטל בו הואיל ואילן בפני עצמו הוא עומד ותירצה בשחבטן ופירשו הם שהשפילן ועירבן זה עם זה ונמצא שהאילן מתבטל מעצמו הואיל ויש כאן רוב סכך כשר אע"פ שאין צלתה מרובה בלא צירוף אילן שאפשר לפעמים רוב סכך בלא רוב צל כמו שביארנו ואע"פ שלדעת המכשיר בשפודין בריוח כמותן כשר בלא רוב סכך כשר בזו בשהצל הכשר מרובה ומקצת גדולי הדור פירשוה אף כשאין צל הכשר מרובה ומפני שלדעתם בזה אי אפשר לרוב צל בלא רוב סכך ומקשים ממנה לזו ומתרצים שהשפודין כל אחד בפני עצמו אבל כשהם על ידי עירוב צריכים אנו לרוב סכך כשר והדברים נראין יותר בהיפוך ומ"מ הם כללו בזה שלשה דינין אחד שכל שהאילן בפני עצמו ולא חבטן רואין הסכך שתחת ענפי האילן כאילו אינו ואם נשארה צילתה מרובה כשרה כמו שכתבנו אלא שפסלנוה מחמת גזרה ואם אין צלתה מרובה אלא בצירוף האילן פסולה וגם זו כמו שכתבנו והשני הוא שכל שחבטן צריך לרוב סכך כשר וכשרה אע"פ שצל האילן צריך להשלמה וזו כנגד שיטתנו והשלישי שכל שהסכך פסול בפני עצמו והכשר בפני עצמו דיו בכשר כפסול אלא שאם יש בו יותר משלשה טפחים לא יאכל ולא יישן תחתיו וזו מתנגדת לשיטתנו שפסקנו בה במעדיף כמו שיתבאר ומ"מ למדת לפירוש גדולי הרבנים שכל שחמת האילן מרובה מצילתו ועירבן ויש בה רוב סכך

כשר כשרה הסוכה אע"פ שהאילן צריך להשלמת רוב צל לסוכה ומ"מ לעיקר השיטה ולענין לשון חבטה יש שואלין האיך תפרש בחבטן לשון השפלה והרי אף בהדלה את הגפן אתה מזכיר לשון חבטן ובזו האיך לשון חבטה נופל בה והרי סיכך על גבן אלא שאפשר שהשפיל בדי הסכך וערבם זה בזה אלא שאף לענין הביטול הם שואלים והא מחובר אין בו ביטול וכמו שאמרו ערלה פ"א מ"ו נטיעה של ערלה שנתערבה בנטיעות אחרות כולן ידלקו ואע"פ שבזו הרי איסור במקומו עומד ואין ראוי ליבטל אבל זו שנתערבה תיבטל הרי בסופה אמרו אם ליקט יעלה באחד ומאתים טעמא דליקט הא מחובר לעולם אינו בטל אף בעירוב ועוד שהרי האיסור ניכר הוא וידוע ומהיכן איסור הניכר מתבטל ועוד האיך התירוה לכתחילה והא אין מבטלין איסור לכתחילה וא"ת דוקא באיסור אכילה הרי אף באיסור הנאה אמרוה בעצים שנשרו מן הדקל שאלמלא טעם מיקלא קלי איסורא לא היינו מתירים להרבות עליהם עצים מוכנים כמו שביארנו בראשון של ביצה וכן שלפירושם מאי האי דקאמר חבטן מאי למימרא והרי לימדנו בה שבהשפלה גרידא אע"פ שאין הצל מתמעט מכשירין אותה מחמת ביטול וטובא אתא לאשמעינן ומ"מ לדעתי אין בכל אלו קושיא שאין מדמין מביטול שאר איסורין שאדם נהנה מהם הנאת הגוף לדבר שאין נהנין בו אלא לקיום מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו וראוי להחזירם לדין תורה ליבטל כל מיעוט ברוב ומ"מ גדולי הדורות שלפנינו חששו לקושיות אלו ופירשו מתוך כך שכל שהאילן צריך לצירוף השלמת רוב צל לסוכה פסולה אף בחבטן ולא הוכשר לדעתם אלא בחמת האילן מרובה וחבטן ורוב סכך כשר ושהסוכה צלתה מרובה מחמת עצמה לבד האילן שנמצא האיסור אינו מעלה ומוריד ופירשו בסוגיא זו הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ואף כשהסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא צירוף אילן ולמדת שבלא חבטן פסולה על כל פנים וכבר כתבנוה לשיטתנו גם כן מתורת גזרה אלא שהם חוזרים ומפרשים חבטן כפירוש גדולי הרבנים בהשפלה ועירוב ומתורת ביטול וכשהקשו לעצמם ממה שאין מבטלין איסור לכתחילה הם מפרשים לכתחילה להכשיר לו את הסוכה לאכול בה לכתחילה ודיעבד שאם אכל בה יוצא בה ידי חובתו אבל לעשות לכתחילה לא ואף הם חוזרים ומפרשים חבטה זו בענין זה ר"ל השפלה ועירוב ולא מתורת ביטול אלא שמתוך שהסכך רבה עד שצלה של סוכה מרובה מחמתה בלא צירוף אילן הרי הפסול כמי שאינו:

ומגדולי הראשונים פירשו והא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר כלומר כיון שנתן מעט סכך כשר נצטרף עם האילן ונעשה צלתה מרובה בפסול ואין רבוי סכך כשר הבא אחריו מועיל הואיל ונעשה הסכך בפסול ופירשו בשחבטן ר"ל השרת העלין והרי גלה

בדעתו שאין צל האילן נוח לו והדברים זרים שהרי אף באיסורין כל שניתוסף ההיתר מתיר את האסור כל שלא כיון הוא לבטלו כמו שיתבאר במקומו ובזו אין בה דין ביטול כמו שכתבנו ומ"מ למדת לדבריהם באלו שנוטלין הרעפים מכסוי הבית ועושים למטה מהם סוכה כהלכתה ונשארו הקורות למעלה מהסכך שצריך לסככה ביחד עד שבשעה שיחול שם סוכה עליה והוא בשעה שצלתה מרובה מחמתה לא יצטרף עמה צל הקורות וכן שיגלו מן הרעפים בכדי שתהא החמה נכנסת הרבה במקום הסוכה שתהא חמתה מרובה עד שיכסנה בסכך הכשר והדברים מתמיהים מטעם שכתבנו ועוד שלדבריהם אם הדבר ראוי לאסור גלוי הדעת למה מפקיע:

וגדולי המפרשים כתבו בשם גאוני ספרד והא קא מצטרף וכו' כלומר ושמא יש ממנו ארבעה טפחים במקום שפוסל ופירשה בשחבטן ר"ל השרת העלין שאין עוד צל ארבעה טפחים בבת אחת ונמצאת למד שלדעתנו די לנו בחמת מרובה ושתהא צל הסוכה מרובה בלא צירופו ולדעת גדולי הרבנים אתה צריך חמת אילן מרובה וסכך כשר מרובה וחבטן לבטלו ברוב ובאלו כשר אף כשאין צל הסוכה מרובה אלא בצירוף צל האילן ולגדולי הדורות צריך ארבעה דברים חמת אילן מרובה וסכך כשר מרובה וחבטן כדי ליתן לב להיות צל הסוכה מרובה ולמדת ממילא הרביעית והוא שצריך שתהא צל הסוכה מרובה בלא צירוף ולגדולי הראשונים צריך לחמת אילן מרובה ולסכך כשר מרובה ולצל סוכה מרובה כאחד עד שלא יצטרך שום שעה לצירוף או לחבטן מתורת גלוי הדעת שאינו רוצה בצל האילן ואם האילן תחת הסוכה אין צורך בזו לדעתם וכן לדעתם אם לאחר שהשלים את הסיכוך כהלכתו הדלה עליה את הגפן או את הדלעת בין על גבי הסיכוך בין על גבי הדפנות תחת הסיכוך אף בלא חבטן הואיל וחמת האילן מרובה מצילתו ואנו פסלנוה מגזרה כמו שכתבנו ואחרוני הרבנים הכשירוה אף בצל האילן מרובה מחמתו שכל שנעשית הסוכה כשרה אינה נפסלת עוד בסכך שני ונשתקע הדבר שהרי סוכה תחת סוכה ודאי תחתונה קודמת ואעפ"כ נפסלה כשנעשית העליונה עליה אלא שהם מפרשים שעשה הסוכה גבוהה ואחר כך סיכך באמצעיתה והדברים מתמיהים ואע"פ שהם מביאים ראיה מעובדא דמנימין דאישתמיטוה ליה כתנתא במיא אינה ראיה כמו שיתבאר למטה:

ולגדולי המחברים ראיתי שלא הזכירו ענין חבטה כלל אלא זו שתחת האילן כתבו במוחלט שפסולה ולא הפרישו בין צלו מרובה לצלו מועט ובהדלה עליה את הגפן כתבו שאם קצצן אם היה הסכך האחד מרובה כשר בלא נענוע ואם לאו צריך נענוע אבל כל שלא נקצצה פסול אף בסכך כשר מרובה מחמת צירוף פסול בכשר וכן כתבו בפירוש

המשנה וראיתי מי שמפרש בדבריהם שהם מפרשים חבטן כמו קצצן וכל שצל האילן היה מרובה מחמתו צריך נענוע אחר קציצתו הא אם היתה חמתה מרובה אין צריך נענוע ואין נראה כן שהרי בסוגיא העמידו זו שבהדלה עליה שאם היה הסכך מרובה מהם כשרה וכן בחבטן ונאמר בהם אח"כ או שקצצן כלומר או שלא היה הסכך מרובה אלא שקצצן אלמא חבטן לחוד וקצצן לחוד אלא שנראה לדעתם שאין פוסקין ענין חבטן כלל ולא נאמרה לדעתם אלא דרך סוגיא ומשא ומתן אלא שאני תמה האיך יפרשו או שקצצן דמשמע דקמייתא בלא קציצה כשרה והא קא מצטרף וכו' ונראה לי שהם מפרשים אם היה הכשר מרובה מהם עד שנעשה צלתו מרובה בלא צירוף הפסול ושאף הפסול היה חמתו מרובה או שאם היה צריך לצירופו שקצצן ונענען כשרה:

סוכה על גבי סוכה ושני הסככים עשויים כהלכתם עליונה כשרה ותחתונה פסולה שמאחר שצל העליונה מרובה מחמתו שם סוכה עליה ונמצאת תחתונה סוכה בתוך סוכה וכתיב בסכות תשבו והוא חסר וא"ו ומתוך כך דרשו בו בסכת ולא סוכה על גבי סוכה ולא סוכה שתחת האילן ולא סוכה שבתוך הבית והעליונה כשרה מ"מ כל זמן שיהא תחתיה קרקע של משך שבעה בשלש דפנות או שיש על סכך התחתונה אם היא תוך ד' אמות לדפנות של חיצונה ושיהא סכך העליונה גבוה ממנה עשרה טפחים וכן שיהא סכך העליונה תוך כ' הא אם היתה חמת העליונה מרובה מצילתה התחתונה כשרה שאין לעליונה שם סכך כדי לפסול את התחתונה מדין סוכה תחת סוכה ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה ופירשוה בגמ' שאין סכך התחתונה חזק כל כך שיהא יכול לקבל כרים וכסתות לישב עליהן כשיבא לצאת ידי חובת סוכה בעליונה הרי נמצא שאין אדם יכול לאכול בעליונה ומאחר שכן אין שם סוכה עליה לפסול את התחתונה ואע"פ שאפשר שיהא שם קרקע במשך שבעה ובשלש דפנות אין אדם מצוי לעשות סוכה תחת סוכה רחוקה מדפנות החיצונה כל כך שאין כונתו אלא לאכול בתחתונה ועושה סוכה אחרת להרחקת טיפי גשמים שלא יבואו לשעתן על השולחן ורוצה הוא להשתמש בה בכותל החיצונה ועושהו כשיעור סכך שעליו ופי' בגמ' שאף חכמים מודים בזו ולא נחלקו אלא ביכולה לקבל על ידי הדחק שלדעת חכמים הרי העליונה ראויה מיהא לדירת עראי והלכך שם סוכה עליה ופוסלת את התחתונה ור' יהודה מצריך לדירת קבע וכל שעל ידי הדחק אינו דירת קבע ונמצא שאינה סוכה לפסול את התחתונה והלכה כחכמים וכן חלקו בגמ' כמה יהי' הסככים מרוחקים זה מזה שיהי' קרויים שני סככים עד שתהא דן את התחתון בסכך שתחת סכך ושבפחות מכן יהא נדון בסכך אחד כעין עיבוי ופירשה רב טפח שכן אהל טומאה בטפח להביא טומאה אם טומאה תחת ראשו

האחד וכלי תחת ראשו השני או לחוץ בפני הטומאה אם יש כלי על גביו כנגד הטומאה הא פחות מכן סכך אחד הוא ורב חסדא ורבה בר רב הונא פירשוה בארבעה טפחים שאין מקום פחות מארבעה לידון רשות בפני עצמו וא"כ כל פחות מארבעה רוחק ביניהם סכך אחד הוא ושמואל פירשה בעשרה שכהכשרה כך פיסולה מה הכשרה בעשרה אף פיסולה בעשרה:

ולענין פסק יש פוסקים כרב ומשום דהלכתא כרב באיסורי ואין כאן הכרח שהרי לא עם שמואל לבד [הוא מחולק] אלא עם רב חסדא ורבה [ג"כ] ונראה לפסוק כדבריהם אם מפני שהם רבים אם מפני שמיצעו את הדרך בין רב ושמואל וכן כתבוה גדולי הראשונים והביאו ראיה לדבריהם מנויי סוכה המופלגין ששיערום בארבעה כמו שיתבאר ומ"מ נראה לי לפסוק כטעם שמואל ומשום ההיא דאם אין דיורין בעליונה תחתונה כשרה וכל שאין שם גובה עשרה אין כאן דיורין ומ"מ מההיא דיכולה לקבל על ידי הדחק כשרה לרבנן יש לדון שלא לפסוק כדבריו מכל וכל אלא כל שאין ראוי לישב בסכך התחתונה כשיבא לצאת בעליונה אין העליונה פוסלת את התחתונה ואף ביתר מארבעה אינה ראויה לכך ומ"מ בעשרה יכול הוא לישב ואף בפחות מעשרה כל שיכול לישב שם אדם בינוני על ידי הדחק ראויה היא ופוסלת ובפחות מכן כשרה ויראה לי בשיעורה שכל פחות מששה טפחים כשרה וכן פי' בגמ' בסוכות אלו שפעמים ששתיהן כשרות ופעמים ששתיהן פסולות ופעמים שעליונה כשרה התחתונה פסולה ופעמים שתחתונה כשרה ועליונה פסולה:

שתיהן כשרות כגון שתחתונה חמתה מרובה מצלתה אילו לא היה סכך בעליונה מגין עליה שנמצא סככה כמי שאינו ועליונה צלתה מרובה והוכשרו שתיהן בסכך העליונה וכגון שהעליונה בתוך כ' לארץ:

שתיהן פסולות כגון ששתיהן צלתן מרובה מחמתן שנמצא שם סכך על שתיהן ושהעליונה למעלה מעשרים שהתחתונה פסולה מדין סוכה תחת סוכה ועליונה מפני שהיא למעלה מכ' ופירשוה גדולי הרבנים למעלה מכ' לסכך התחתונה שאם היתה בתוך עשרים לסכך התחתונה אע"פ שהיא למעלה מעשרים לארץ ישב בסכך התחתונה ולא עוד אלא שסכך התחתונה כבונה אצטבא באמצעיתה על הדרך שכתבנו:

תחתונה כשרה ועליונה פסולה כגון שהתחתונה צלתה מרובה ועליונה חמתה מרובה ואין שם סכך עליה ואין גורסין כאן וקיימא בתוך כ' ויש גורסין כן ומפרשין אותו על התחתונה ואין נראה כן שזו לא הוצרכה לאמרה הא עליונה מ"מ אין צורך להיות בתוך כ' אלא כשהיא למעלה מכ' תחתונה כשרה שהעליונה כמי שאינה היא:

עליונה כשרה ותחתונה פסולה כגון ששתיהן צלתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה בתוך כ' ובגמ' שאלו בחלוקות אלו פשיטא והשיבו תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה ואנו גורסין בה מהו דתימא נגזור דילמא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר קמ"ל כלומר הואיל ואתה מכשירה אף בשעליונה למעלה מכ' ומצד שאתה חושבה כמי שאינה אחר שחמתה מרובה שמא יטעה להכשיר אף כשאותו סכך עליון צריך להשלים רוב צלה של תחתונה קמ"ל דלא גזרינן הא כל שהוא כן ודאי פסולה וי"מ קמ"ל כלומר שאפילו היה כן אינה פסולה שאין צירוף פוסל אלא בסכך הפסול מחמת עצמו אבל בשאינו פסול אלא מחמת גבהו לא והם גורסים מהו דתימא הא קא מצטרף וכו' כלומר שסתם הדברים עליונה שהיא למעלה מעשרים צריכה לצרוף צלה של תחתונה ותפסל בצרופה קמ"ל שאינה פוסלת בצירופה ועיקר הדברים כדעת ראשון מ"מ למדת לדבריהם שאם עליונה חמתה מרובה והיא בתוך כ' אע"פ שצלה של עליונה משלמת צלה של סוכה התחתונה לרוב תחתונה כשרה ויש גורסין מהו דתימא ניגזור למטה מעשרים אטו למעלה מכ' והם מפרשים שכל שהעליונה למעלה מכ' פסולה אע"פ שחמתה מרובה ומ"מ דוקא כשהיא צריכה להשלים צלה של תחתונה מרובה קמ"ל ולמטה מכ' מיהא אף בצירוף כשרה והרי נוסח זה לענין פסק עולה לאחד עם שלנו וכן עיקר:

דף י.

פרש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר או שפירש על גבי הקינוף פסולה אבל פורש הוא על גבי נקליטי המיטה ופי' הדברים שסוכה זו עשויה כהלכתה ר"ל שצלתה מרובה מחמתה ומ"מ אינו רוצה בחמה כל עיקר ומתוך כך פרש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר כדי שיקבל הסדין קסמי הפסולת ולא יהו נושרין לו על השולחן או שפרש סדין על גבי הקינוף והוא תחיבת ארבעה קונדסין ופרישת הסדין עליהם והוא אוכל וישן תחתיו או מפני החמה או מפני הנשר פסולה מתורת סוכה תחת סוכה שכל אלו אע"פ שאינן באים להכשר סכך ר"ל לעשות צלו מרובה מחמתו שהרי כבר היה שם סכך כשיעור הכשר מ"מ צורך סכך הם שכל שאדם מכוין להרבות צל או שלא להשיר קסמין צורך סכך הוא ושם סכך עליו ואע"פ שאלו היה סכך כשר היה הכל כסכך אחד פיסולו גורם ליתן לו שם בפני עצמו או שתפרש שמ"מ הוא יושב תחת סכך פסול הא כל שאינו מכוין בזו לשום צורך סכך אלא לנאותה כגון שעיטר את הסכך בקרמין ובסדינים המצויירין מתחת הסכך וכיוצא בזה כשרה בין מן הצד בין באמצע בין על פני כל הסכך:

אבל פורס הוא על גבי נקליטי המיטה והם שני קונדסין נתונים באמצע רכובות על המיטה אחד לצד הראש ואחד לצד הרגלים ואין בהם גובה עשרה ופורש סדין עליהם והסדין משתפע לכאן ולכאן ומ"מ הואיל ואין לה גג אין זה אהל ואין שם סכך עליו:

זו היא שיטתנו ועל דעת מה שכתבנו למעלה שהסוכה הכשרה נפסלת בסכך שני הבא עליה מתורת סוכה תחת סוכה וכבר כתבנו שמקצת מפרשים כתבו שכל סוכה כשרה אינה נפסלת בסכך שני וקצת רבני צרפת נמשכים לקולא זו ומפרשים במשנתנו מפני החמה חמתה מרובה מצלתה ופרש עליה סדין להשלים צלה לרוב ומפני הנשר שרואה העלים נושרים ומתירא שמא מתוך נשירתם תהא חמת הסוכה מרובה מצלתה אבל כל להרבות בצלה שלא לצורך הכשר או כל שלא להשיר קסמי הפסולת על השולחן אע"פ שאינו עושה לנאותה אלא לצורך סכך כשרה והוא הדין לדעתם אם סכך ואח"כ הדלה את הגפן על הסכך שכשרה והוא שאמרו בפסול שבה הדלה עליה את הגפן וסכך על גבה הא סכך ואח"כ הדלה כשרה וכן מביאין ראיה לדבריהם ממה שאמרו בגמ' במנימין עבדיה דרב אשי דאשתמיטא כתנתיה במיא שטחא אמטללתא ואמר ליה רב אשי שקלה דלא לימרו קא מסכך בדבר המקבל טומאה והשיבו והא קא חזו דרטיבא כלומר ומכירים שלא לצורך סכך הונחה ואמר ליה לכי יבשה קא אמינא לך שלא יכירו הסבה ויחשדו שלצורך השלמת צל הונחה שם ואם כדעת ראשון הרי מ"מ נפסלה הסוכה ומה לו לבא בה משום מראית העין אלא [ודאי] שהסוכה לא נפסלה בכך וחשש שמא הרואים יחשדוהו שהסדין הונח שם להכשר סוכה ואין צורך בכך שהסדין המונח לנגבו אינו צורך סכך כלל והרי הוא פחות מן המונח לנאותה ואף לדעתנו לא נפסלה בכך אלא שנגע בה משום מראית העין כך ראיתיה לגדולי הדורות שבקאטאלונייאה אלא שאף אני אומר שאפשר שכששטח זה את הכתונת על הסוכה לא היה אדם בסוכה ולא היה אדם צריך באותה שעה ליכנס בה לא לאכילה ולא לשינה ולא למדרש אלא שהיתה שעה הצריכה להם לעסקיהם שהרי על כרחך לא ביום טוב היה אלא בחולו של מועד שאם ביום טוב אף השטיחה נאסרה לו כמו שביארנו במסכת יום טוב במי שנשרו כליו במים ונמצא שלא היה שם אלא חשש מראית העין ולא עוד אלא שמא ערב החג היה שעדיין אין מצות סוכה מוטלת עליו ולא היה בה אלא חשש הרואים ומשום מראית העין וכן עיקר ואף מה שהכשרנו לנאותה פירשוה גדולי הדורות בשסיכך תחילה שאין דרך הנוי אלא לאחר שנסתככה כהלכתה וכן אני אומר דוקא בדברים המצויירים עד שנראה לכל שלנוי הוא עושה וכן הדברים נראין:

דף יא.

הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס ר"ל מלשון קשואים והוא הדין לכל מחובר ומדכתיב באספך מגרנך ומיקבך דבר הנאסף מן הגורן ומן היקב אלא שהוא תופש את אלו מפני שדרכם בזמורות ארוכות שאדם יכול להדלותם כרצונו על כל משך הסוכה ואמר עליהם שאם סכך על גבם פסולה ואם היה הסיכוך הרבה מהם וכשחבטם או קצצם ונענעם אח"כ כשרה הכל כמו שפירשנו למעלה וי"מ וסיכך על גבם או סכך על גבם שתחילה הוא פוסל סיכוך במחובר ולבסוף אף בתלוש עם עירוב מחובר על הדרכים שביארנו ואף בתלוש צריך נענוע אחר שלא נעשה בשעת עשייתו לשם צל זה הכלל כל דבר שמקבל טומאה וכן כל דבר שאין גידולו מן הארץ ר"ל בצמיחה כגון מתכות ועצמות ועורות ואבנים וצרורות אין מסככין בו שאין מסככין אלא בדבר שיש בו שני דברים אלו ר"ל שיהא גידולו מן הארץ ושיהא דבר שאינו מקבל טומאה והוא שאמרו בתלמוד המערב בעורות שאינן עבודים שאע"פ שאין מקבלין טומאה מצד שאינן עבודין אין מסככין בהם אחר שהעור אין גידולו מן הארץ ואע"פ שלענין מעשר אמרו מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע דאלמא שבקר וצאן גדולי קרקע מ"מ גדולי קרקע לחוד וגדולו מן הארץ לחוד ואין גדולו מן הארץ נאמר אלא בדבר הצומח וכעין מה שאמרו מירבא מארעא רבו מינק מארעא לא ינקי והוא שאמרו במציעא פרק פועלים פ"ט א' מה דיש דבר שגדולו מן הארץ וכו' יצא החולב והמחבץ והמגבן אלמא בהמה אינה בכלל גידולו מן הארץ אע"פ שהיא בכלל גידולי קרקע ומה שאמרו בסוגיא זו מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה וגדולו מן הארץ פירשו גדולי הרבנים שזו היא שהשיבוהו אי מה חגיגה בעלי חיים וכו' עד שהביאוה מבאספך וכו' ומאחר שנדחית אף היא נדחית לענין שאינה נקראת גידולו מן הארץ אלא שהיא קרויה גידולי קרקע על צד שהיא גדלה בארץ ובמרעה שלה לפרנסתה מה שאין כן בדגים ומלח וכמהין ופטריות כמו שביארנו בשלישי של עירובין ומ"מ יש גורסין במשנתנו זה הכלל דבר שאינו מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ מסככין בו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אין מסככין בו ודבר המקבל טומאה כגון כלים ואוכלין ובגדים וגידולו מן הארץ פירושו שהוא מחובר כגון גפן ודלעת שהם מחוברים והדלן על הסכך ולשיטה זו מסככין בעורות קודם עיבודן שהרי אין מקבלין טומאה ואין גידולן מן הארץ ומ"מ סוגיא זו שוברת דבריהם לגמרי שהרי נאמר בה ואיד יעלה וגו' מה איד דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ וכו' אלא שהם משבשים אותה וגורסין כשיטתם ואין הדברים נראין:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצדדים שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

נויי סוכה אסור להסתפק מהם עד מוצאי יו"ט אחרון של חג ר"ל שמיני עצרת ולקצת גדולי הדור ראיתי שאסרום בחג עצמו משום בזויי מצוה וביום טוב אחרון משום מוקצה שמאחר שהוקצה לבין השמשות של שמיני הוקצה לכל היום שאיסור מוקצה של בין השמשות אסור לכל יומא בשבת או יום טוב ואם התנה עליהם הכל לפי תנאו והוא שיאמר מערב יו"ט איני בודל מהם כל בין השמשות שנמצא שלא חלה עליהם קדושה בין השמשות כלל ובעצי סוכה לדעתנו אין תנאי מועיל בהם כמו שכתבנו במסכת ביצה ולקצת חכמי הדור ראיתי כמכריעים שעצי סוכה אין תנאי מועיל בהם לחג הסוכות ומ"מ מועיל הוא לשמיני שאין איסורם בו מן התורה אלא מתורת מוקצה שמתוך שהוקצה לבין השמשות של כניסת שמיני הוקצה לכל היום ובגולה אף בתשיעי כן אלא שאף הם פירשוה בסוכה רעועה ושנפלה מאליה שאם לא נפלה הרי יש כאן סתירת אהל ואין תנאי לסתירת אהל ואם נפלה והיתה בריאה מקודם נפילתה אין תנאי מועיל בה למה שאין דעתו של אדם כלל עליו והרי זה ככוס וקערה ועששית שאסורים אף לר' שמעון אף לאחר שכבו ולדעתנו אף בחג הוא מתורת מוקצה למצותו ומוקצה זה מן התורה כמו שביארנו במסכת יו"ט:

נויי סוכה היורדים לתוך עשרה אין ממעטין שהנוי שלהם מפקיע שם דירה סרוחה מהם אבל מן הצד אם מיעטו את רחבה משבעה על שבעה ממעטין ופסולה שהרי עכשיו אינה ראויה לישב בה כלל:

נויי סוכה המופלגין ממנה ארבעה ר"ל שרחוקים מן הסכך ארבעה טפחים ויש בהם רוחב שבעה על שבעה וצלתן מרובה מחמתן אין אלו טפלים אצל הסכך ליקרא נויי סוכה אלא מקום חשוב הם בפני עצמם והרי זה סוכה תחת הסוכה וכל שכן שהוא סכך פסול ואין בזה חלוק בין סוכה גבוהה הרבה לשאינה גבוהה אלא עשרה טפחים וגדולי הרבנים פירשוה בגבוהה עשרה ויורדים לתוך ששה ואין הדברים נראין:

חכם שדעתו באיזה דבר לאיסור ויש חכם אחר שכמותו שהוא מתיר ונתארח זה האוסר עם המתיר והניח לפניו מאותו דבר שנחלקו עליו אין יוהרא אצל זה אם אינו אוכל ממנו וכן כל כיוצא בזה והוא שאמרו כאן ברב נחמן שהיה מכשיר בנויי סוכה המופלגין מפני שהיה סובר שאף בריחוק ארבעה הם טפלים אצל הסכך ונתארחו עמו רב חסדא ורבה שהיו פוסלים והאכילם בסוכה שנוייה מופלגים ולא אמרו לו דבר ושאל להם הדרי רבנן

משמעתייהו ואמרי אנן שלוחי מצוה אנן ופטירינן כלומר שאלמלא כן לא היינו אוכלים או ישנים בה:

ולמדנו ממנה גם כן שכל שלוחי מצוה אע"פ שבמקום שמתעכבים לאכול מוצאים סוכה לאכול בה אין צריכין לטרוח בכך שהרי אלו ודאי במקומו של ריש גלותא סוכה אחרת היו מוצאים ואעפ"כ לא טרחו בכך ולא סוף דבר בשהליכתם אצל הסוכה מעכבתם מן המצוה שהם הולכים לעשותה או מאחרתם אלא אף כשאינם מתאחרים בהליכתם אצל הסוכה כלל שהרי אלו ודאי מן הסתם לא היו מתעכבים בסוכה אחרת יותר ממה שהיו מתעכבים באותה סוכה של ריש גלותא ואעפ"כ לא טרחו בכך:

הישן בכילה בסוכה לא יצא ידי חובתו מטעם סוכה בתוך סוכה שהרי לצורך הוא מניחה ודוקא בשיש לה גג ושגבוהה עשרה הא אם אין לה גג אין שם סכך עליו ואפילו גבוהה עשרה מותר וכן אם אינה גבוהה עשרה אין לה חשיבות כלל להיות עליו שם סכך ומותר אף ביש לה גג נמצא שאין פיסולה אלא ביש לה גג וגבוהה עשרה ומה שאמרו הישן תחת המיטה לא יצא פירושו בגבוהה עשרה ומ"מ נקליטין קבועים חמורים יותר מכילה וכל שגבוהים עשרה אע"פ שאין להם גג פסול וכן קינופות קבועים אף יותר מנקליטין ויש להם גג כמו שביארנו ואע"פ שאין גבוהים עשרה פסולה וכן סוכה על גבי סוכה אע"פ שאין התחתונה גבוהה עשרה פסולה כמו שביארנו למעלה מפני שהיא קבועה הרבה ומ"מ נקליטין שאינן קבועים אע"פ שגבוהים עשרה כשרים וזהו לדעתי מה שכתבו גדולי המחברים שאם העמיד שני עמודים ופרש סדין על גביהם אע"פ שגבוהים הרבה מותר לישן בתוכו:

הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא את שמע ודוקא בשאינה גבוהה עשרה שחושבים אותה כטלית רחבה שאין צריך להדקה כנגד לבו אלא שיוציא ראשו חוץ לטלית אבל אם גבוהה עשרה הרי זה כעומד בבית ערום שלא יוציא ראשו חוץ לחלון ויקרא ובבית מיהא אע"פ שאין גבוה עשרה כן שקרקעיתה עושתה אהל בלא גובה עשרה וכבר ביארנוה בשלישי של ברכות:

ציצית מצות עשה שהזמן גרמא הוא שהרי לילה אינה זמן ציצית וכדכתיב וראיתם אותו ומה שאמרו כאן רמא תכלתא בפרוזמא דאינשי ביתיה ור"ל בטלית של אשתו שמא היה סובר לילה זמן ציצית ומפרש וראיתם אותו פרט לסומא ואין הלכה כן או שמא לאנשי ביתיה לאנשים:

מצות ציצית הוא שכופל חוט אחד לארבעה כשיעור ציצית של כנף אחד ותוחב ראשו אחד בכנף זה וכופלו ופוסק ראשיהן ונעשין שמנה ואח"כ קושר ואם תלאן וקשרן ואח"כ

פסק ראשיהם פסולים שהרי בשעת קשירה לא היה אלא חוט אחד דכתיב גדילים תעשה לך ולא מן העשוי וכן אם הטיל ראשו לשני קרנות בבת אחת כגון שלקח חוט כשיעור שתי ציציות של שני כנפים וכפלו לארבעה והעבירו בשני כנפים דכופל חציין לקרן זה וחציין לקרן זה כל שיפסוק של כל כנף לעצמו עד שיהו שמונה קודם הקשירה כשר אע"פ שבשעת הפתיל לא היה כאן כנף אלא כנפים שאין הדבר תלוי אלא בשעת קשירת הציצית הא קשר עד שלא פסק פסולין כמו שביארנו:

דף יא:

הדס שהיו ענביו מרובות מעליו אם ירוקות כשר אם אדומות או שחורות פסול ואם מיעטן כשר אלא שאין ממעטין ביום טוב מפני שהוא כמתקן ואם עבר ולקטן כשר ואין כאן משום תעשה ולא מן העשוי שהרי לולב אין צריך אגד שאילו היה צריך אגד על כל פנים כבר נאגד מבערב ושלא כתקנו שהרי פסול מצד ענביו וכשעבר וליקטם נשאר נאגד כתקנו מאליו והיה בדין תעשה ולא מן העשוי שמאחר שצריך אגד הרי שייכא ביה עשייה אלא שלולב צריך אגד ר"ל שיהי' שלשת מינים שהם הלולב הדס וערבה עמו נאגדים זה בזה ולא שייכא ביה עשייה כלל כדי לפסלו מדין תעשה ולא מן העשוי אלא שמצוה לאגדו לכתחילה מטעם זה אלי ואנוהו:

דף יב.

המשנה הרביעית והכונה להתחיל בביאור החלק השני והוא שאמר חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן ואם התירן כשרות וכלם כשרות לדפנות אמר הר"ם ניחוש שמא ישים אדם מתחלה חבילת האגודה לייבש או להצניע קודם החג וימלך אחר כן ויניחנה להיותה סוכה והוא אסור מן הטעם שזכרנו תעשה ולא מן העשוי ר"ל שאינו עשוי לצל רק לייבש ולפיכך הטרחנוהו להתיר אותן החבילות כדי שיהיה מעשה לשם סוכה ולפיכך צריך להתיר החבילות מפני זה החשש ונאסור עשיית הסכך בחבילות הקשורות:

אמר המאירי חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים ר"ל מין קנים הלחים והוא מאכל בהמה בעוד שהם לחים וביבשותם עומדים להיסק ואחר שהם חבילות אין מסככין בהם ופירשו הטעם בגמ' שאע"פ שהם כשרות לסכוך גזרו בהם מפני שלפעמים אדם בא מן השדה וחבילתו על כתפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו ליבשה ונמלך עליה לסוכה והתורה אמרה תעשה ר"ל לשם צל ולא מן העשוי שלא לשם צל ונמצא שמן התורה כל

שמניחן לשם צל כשרה אלא שחכמים גזרו מפני שפעמים שמניחה שלא לשם צל ויבא להכשיר ומתוך כך אם התירן לשם צל או שהיו מותרות והניחם לשם צל מותרין שאין גזרה במותרות:

וכולן כשרין לדפנות כלומר כל מה שפסלנו בסכך כשר לדפנות הן חבילות קשורות הן מה שאין גידולו מן הארץ ודברים המקבלים טומאה ובגמ' פי' שחבילי קש נאסרו במשנתנו שלא לצאת בהם ידי סכך בלא התרה משום גזרת אוצר כלומר שמא יבא לישב בבית האוצר ר"ל מקום הנעשה שלא לשם סוכה ואין אדם רגיל לאכול בו ולישן בו רוב השנה ופירשו בחוטט בגדיש שהוא מגזרת תעשה ולא מן העשוי ונמצא שיש חילוק בין גזרת אוצר לתעשה ולא מן העשוי ועיקר הענין שגזרת אוצר אף הוא מדין תעשה ולא מן העשוי אלא שזו שאנו באין עליה מגזרת אוצר פירושו שאף כשאתה מפקיע ממנו תעשה ולא מן העשוי שהוא פסול של תורה כגון שהניחם באגדם מתחילת הנחתו לשם סוכה או נדנדן באגדם לשם סוכה אחר הנחתם הואיל ועדיין דומה לאוצר נאסרו עדיין מדברי סופרים מגזירת אוצר עד שיעשה מעשה שלא יהו דומות לאוצר ר"ל שיתיר את אגדם ואין צריכים נענוע אחר ההתרה הואיל והחבילין עצמן סכך שלא נאמר נענוע אחר קציצה בגפן ודלעת אלא מפני שבשעת הקציצה היה הסכך פסול בעצמו ואילו לא אמרנו אלא משום תעשה ולא מן העשוי כל שהניחם לשם סוכה או שפקפק ונדנד בה לשם סוכה כשרה אף בלא התרה ונמצא במשנתינו שחבילי קש פסולין מדין תעשה ולא מן העשוי ומתורת גזרת אוצר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

למטה יתבאר שהחוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה ופירשו בסוגיא זו שהטעם בה משום תעשה ולא מן העשוי לבד ולא מגזירת אוצר ואחר שכן אם פקפק בגדיש לאחר החטיטה כשרה ושמא תאמר מפני מה לא חששו לגזירת אוצר ויפסל אף בפקפוק כדרך שאמרנו בחבילי קש טעם הדבר שחבילי קש אדם עשוי לימלך לסכך בחבילי קש שהונחו ליבש ומתוך שהוא מצוי ראוי לגזור בה אבל גדיש אין הדבר מצוי לימלך בו לחטוט בו לסוכה ומתוך כך לא גזרו אלא כל שעשאו מתחלה לשם סוכה כגון שהניח חלל טפח במשך שבעה הואיל ונעשה האהל לשם סוכה והקלישו אח"כ עד שנעשה בגובה עשרה כשרה וכן אפי' לא הניח בשעת עשיית הגדיש חלל טפח אלא שאח"כ חטט בה אם פקפק אח"כ בגדיש לשם סוכה כשרה ואע"פ שהיה אפשר לפרש בהיפך שחוטט בגדיש מגזירת אוצר שהדבר מצוי לעשות גדישו לכל מה שיצטרך לו וחטיטתו מצויה ללון שם בלילות ומורה לעצמו ואומר מה בין זו שנמלכתי על חטיטתה לזו שעשיתיה

מתחלה לכך והנחתי בה חלל ומתוך כך תאסר אע"פ שעשאה על דעת שישלים חטיטתה לשם סוכה וכן אם חטט ואח"כ פקפק בגדיש לא יועיל מגזירת אוצר ובחבילי קש נפרש בה משום תעשה ולא מן העשוי לבד שאין מצוי לימלך בחבילות שהעלן ליבש שיסכך בהן ואחר שכן כל שמניחם מתחילה לכך תהא כשרה תדע שזו היא הסיבה שנסתפק בה בעל השמועה בסוגיא זו לומר ולא ידענא הי מיניהו משום אוצר והי מינייהו משום תעשה ולא מן העשוי ור' יוחנן לאו טעמא דנפשיה קא אמר אלא דלישנא קא דייק ונמצא שבחבילי קש אין הנחה לשם סוכה או נדנוד מועיל בהם אא"כ בהתרה ולגדולי הדורות ראיתי שמתירין בנדנוד ולא יראה כן ובחוטט מיהא אע"פ שלא הניח חלל טפח כל שנדנד אח"כ בגדיש של סכך כשרה והוא שהקשה רב אשי אטו חבילי קש משום גזרת אוצר איכא משום תעשה ולא מן העשוי ליכא וחוטט בגדיש משום תעשה איכא משום גזירה ליכא כלומר שהרי אף בשתיהן אתה יכול לפרש תעשה ולא מן העשוי וגזירת אוצר ותירץ שלשון המשניות מביא לומר כן והוא שאמר חבילי קש דקתני אין מסככין כלומר אף במה שהיה ראוי לסכך בה מן התורה יש לדון בה מגזרת אוצר ר"ל שאף במה שהותר בו מן התורה אין מסככין והוא כשהניחן מתחילה לשם סוכה ובחוטט בגדיש שנאמר בו אינה סוכה ודאי פירושו במה שאין ראוי להיות סוכה מן התורה הא כל שהוא סוכה מן התורה אינה פסולה מטעם גזירה ומאחר שלשון המשניות מוכיח כן אף אנו מחזירין אחר הטעם וכמו שכתבנו תחלה דחבילי קש שכיחי ויש לגזור בהם חטיטת גדיש לא שכיחא ולא גזרינן:

חבילי קש אלו שאמרנו שאין מסככין בהם פירשו בתלמוד המערב שאין חבילה פחותה מעשרים וחמשה זירין ולמטה אמרו שבקנים מיהא אגד שלשה הוי אגד ושמא חילוק יש בין קנים לחבילין הנזכרים במשנתינו:

דף יב:

סככה בהוצים זכרים ר"ל שנכנסים בתוך הברזל ועדיין אין בהם ברזל כשרה שאע"פ שהם כלים פשוטי כלי עץ הם ואין מקבלין טומאה בנקבות והוא שיש נקב בראשן והברזל נכנס לתוכם ונמצא שיש להם בית קבול פסולה שמקבלין טומאה הם מצד בית קבול זה ואע"פ שאותו בית קבול עשוי למלאות מלוי שאינו עשוי להתרוקן מ"מ בית קבול הוא כך פירשוה גדולי הרבנים ויש להקשות להם ממה שאמרו במסכת כלים פרק י"ז תחתית הצורפים טמאה ושל נפחים טהורה ופירשו גדולי המחברים שתחתית הוא בקעת של עץ שחוקקים בה בית קבול ותוקעין בה הסדן של ברזל ואמר שבשל נפחים

טהורה שהסדן גדול ואינו עשוי להנידו והרי הוא עתיד למלאותו וכל בית קבול העשוי למלאות ר"ל מלוי שאינו עשוי להתרוקן אינו בית קבול אבל של צורפים טמא שהסדן שלהן קטן ונקל להסירו ממקומו ואף הצורפים רגילים בכך שכל שיש בידם מאותו דק דק הנשאר להם כשהם קוצצים שפתי טסי הכסף והזהב הם מסירים את הסדן ומצניעים שם באותו נקב עד שיכנסו מהם דבר הראוי או עד שיקומו ממלאכתם ומצניעים אותו במקום אחר ואלמא אדרבה כל נקב העשוי למלאת מלוי עולם שלא להתרוקן אינו בית קבול ואינו מקבל טומאה ומתוך כך מפרשים כאן שבית קבול זה אינו אלא לפי שעה והוא בשעת מלחמה וכל שהוא לפי שעה אע"פ שמ"מ עשוי למלאות באיזה שעה בית קבול הוא אחר שעשוי להתרוקן באי זו שעה ומ"מ לקצת רבני צרפת ראיתי שפירשו אותה משנה של טהרות בדרך אחרת ולא נתבררו לי דבריהם:

סככה באניצי פשתן פסולה ואניצים אלו הם פשתן המתוקן כל צרכו ר"ל שרוי במים ושפך אותו ונפצו ושמא תאמר והלא אין מקבל טומאה עד שיתלבן כמו שביארנו בשני של שבת תדע שמפני זה פירשוהו גדולי הרבנים בכאן משנתלבן ואין נראה כן וגדולי המפרשים כתבוה אע"פ שלא נתלבן הואיל וראוי הוא ליתנו בכרים וכסתות ומקבלין טומאה על ידיהם וי"מ משיתלבן משיהא ראוי להתלבן והיינו דייק ונפיץ וגדולי המחברים פירשו שאע"פ שאין מקבלין טומאה מ"מ נשתנית צורתם ודומים כמי שאינם גדולי קרקע אבל בהוצי פשתן והוא דלא דייק ולא נפיץ אלא ששרוי במים כשרה עץ בעלמא הוא ויראה בגמרא שיש בזה מין שלישי והוא נקרא הושני פשתן והוא דייק ולא נפיץ והדברים נראין בו שכשר לסיכוך אלא שגדולי פרווינצא חולקים בה בחיבוריהם מצד דספיקא דאורייתא לחומרא:

י"מ באניצי פשתן שאף משנתלבנו אין בהם אלא טומאת סופרים שאין בהם טומאה מן התורה אלא בטווי שתי וערב וכמו שאמרו שם סככה בטווי פסולה והם מפרשים שהליבון קודם הטוויה ומתוך כך מקשים לעצמם אף הוצים זכרים יפסלו שהרי פשוטי כלי עץ מטמאין מדברי סופרים וכדאמרינן שאני פשוטי כלי עץ דרבנן עד שפירשו שלא נאמרה טומאת סופרים בפשוטי כלי עץ אלא ברחבים הראויים לתשמיש שבאלו מיטמאין מדרבנן בשאר טומאות ומן התורה במדרס הזב אבל בהוצים לא וכן יש אומרים בפשתן שלא הוצרכו לטומאת התורה לטוויה אלא כשהם עומדים לטוות אבל כל שהם עומדים להשתמש בעין דיו משיתלבן ומ"מ י"מ שהליבון אחר טוויה הוא ואף אנו פירשנוה כן בשני של שבת וכן י"מ שלא הצריכו טווי' אלא לצמר אבל לפשתן משיהא

ראוי להתלבן וכן י"מ שלא הצריכו לטווי' אלא לטומאת נגעים דכתיב בהו או בשתי או בערב אבל בשאר טומאות משיתלבן:

בתלמוד המערב אמרו סככה בחבלים אית תנאי תני פסולה ואית תנאי תני כשרה מאן דאמר פסולה בחבל של פשתן מאן דאמר כשרה בחבל של סיב ופירשו גדולי הרבנים הטעם בהכשר של סיב ושל חלף מפני שצורתם עומדת ואין החבלים כלים:

שוצי ושוצרי הם עשבים גדולים ומקצת בני אדם אוכלים אותם ומ"מ אינם אוכל כדי לקבל טומאה ומעתה שוצי מסככין בהם אבל שוצרי הואיל וריחם נמאס הרי זה מניח את הסוכה והולך לו ונמצאת דירתו סרוחה וכן אתה למד לכל כיוצא בזה:

דף יג.

היזמי והיגי הם מיני קוצים ומן הראוי לסכך בהם אלא שבהיגי מיהא הואיל ועליהם נושרים אע"פ שאין הנשירה מביאה את הסוכה לידי חמתה מרובה מצלתה מ"מ הוא קץ בהם על שולחנו ויוצא לו ונעשית דירה סרוחה וגדולי המחברים כתבו באלו ר"ל כל שאני באים עליו מצד שריחו רע ושעליו נושרים שבדיעבד כשר וכן הדברים נראין:

אפקותא דדיקלא ר"ל גזע דקל היוצא בתחתיתו והוא שורש אחד המסתעף לכמה ענפים וכן דוקרי דקני והם קנים דקים היוצאים בשרש אחד כעין אפקותא דדיקלא והרי הם כחבילות הואיל והרבה מחוברות בגבעול אחד והיה לנו לדונם כחבילות שפסלנו לסכך בהם מ"מ באלו מותר שכל אגד שאינו בידי אדם אינו אגד ואע"פ שחזר ואגדם למעלה כדי לחברם מלמעלה שהם מתפצלים לכאן ולכאן אגד בחד לא שמיה אגד ר"ל דבר יחידי המחובר יחד והוא קושרו מצד פיסולו אינו אגד עד שיתן דבר אחד עימו ויאגדהו יחד:

כל שאגד שני בדים יחד אינו אגד לא לענין אגדת אזוב ולא לענין חבילות אבל שלשה הרי זה אגד ומקומות שנהגו לאגוד אבל לא על דעת חבילה להטלטל ולכונת אוצר אלא לידע מנינם בכל שעה כדי למכור בשוק בנקל ולא יהו צריכים למנות אחד כעין שאנו רגילים בשומים וכיוצא בהם והוא הרמוז באסורייתא דמחוזא אינו אגד ומסככים בהם אם פסולת מרובה ואין בהם משום גזרת אוצר שאין דרכם של אלו להצניעם באגדם שלא נאגדו אלא להקל בטורח מכירתם והלוקח מתירם ליבשם בהם אין צריך להתיר אגדם:

צריפי דאורבני ר"ל סוכות של ערבה שהציידים עושים להחבא בהם ועושין אותם צרות מלמעלה ורחבות מלמטה כמין צריף ואדם קושר את הענפים מלמעלה בחבל וגודל או קולע ראשי הענפים מלמטה שלא יתפרקו מכיון שהתיר ראשי מדנין שלהם ר"ל הקשרים שקשרם מלמעלה כשרים ואין קליעה של מטה מעכבת שמאחר שאין קשר

זה מועיל לטלטלו ביחד מצד אינו הקשר אינו אגד והרי כל שניתר קשר העליון אין קליעתו כדאי לטלטלו שלא יפקע קשר הקליעה ולמדת שכל שלא נקשר דרך חבילה כשר לסיכוך:

כבר ידעת שאין מסככין באוכלין שהרי מקבלין הם טומאה מעתה סוכי תאנים ובהם תאנים פרכלין ובהם ענבים קשים ובהם שבלים מכבדות ובהם תמרים אם פסולת מרובה על האוכל כשרים ור"ל בשצלתם מרובה ואם לאו פסולין וידות האוכלין אינן בכלל האוכל לענין סכך אלא בכלל הפסולת ומסככין בהם אם הפסולת ר"ל הקשין עם הידות והם מקצת הקשין הסמוכות לשבלת בכדי מה שהרוצה בשבלת חותך ממנה לבית אחיזתו מרובות על גופן של שבלים שהוא האוכל ומכאן סמכו רבים לסכך בשומר שהרי הפסולת מרובה על האוכל ומ"מ יש אוסרין שאף עצים שבהם ראויים לאכילה ואין הדברים נראין אלא שלכתחילה ראוי להזהר שמא לא ידקדק בדבר אם צלת הסוכה מרובה מחמתה מצד הפסולת:

חזרת המצויה באגם הרי היא בכלל חזרת לצאת בה ידי חובתו בפסח ולא סוף דבר לצאת שהרי בכל עשב מר יוצאין ידי חובת מרור אלא שממה שאמרו מצוה בחזרת אף זו בכלל חזרת לקיים בה מצות חזרת:

אזוב האמור בתורה הוא עשב הנקרא אזוב בסתם בלא שם לווי ובמקום אחר נתפרש בו שהוא אזוב שבעלי מתבלין בו את קדרותיהם והוא שאמרו אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלית ולא אזוב מדברי ולא אזוב יומי וכל אלו אף בדיעבד פסולים:

מצות אגודת אזוב האמורה בפרה לענין הזאה הוא שיקח ממנו שלשה קלחים ר"ל שרשים ואוגד את שלשתם ובהם שלשה גבעולים גבעול אחד לכל קלח וגבעול הוא הקנה האמצעי שהזרע בראשו נפל אחד מן הקלחים הואיל ונשארו שנים כשר וזהו שאמרו שיריו שנים ולא עוד אלא אף אם לקח שנים מתחלה ואגדם כשר אלא שמצוה בשלשה ואם לרוב הזאתו נפלו הגבעולים מתוך רכותם כל שנשאר בכל גבעול כל שהוא כשר וזהו שאמרו גרדומיו כל שהוא:

יש שואלים והלא במסכת פרה אמרו אזוב שיש בו שלשה קלחים מפסגו ואוגדו ר"ל מחלקו לשלשה ואוגדו פיסגו ולא אגדו אגדו ולא פיסגו לא פיסגו ולא אגדו כשר אלמא אף בלא שום אגד כשר ואם תאמר שהדיקו בידו מ"מ נקרא אגד הרי מ"מ למדת שאגד בחד שמיה אגד ועוד שהרי אי אפשר בלא אגד שהרי אף האומר בלולב שצריך אגד מגזרה שוה של אזוב הוא ואם תפרש אזוב שיש בו שלשה קלחים חלוקים זה מזה אגודים בידי אדם שלא לשם אזוב ומפסגו ר"ל מתיר האגד ועושהו לשמו אף זה אינו שאם כן

פסגו ולא אגדו האיך הוא כשר ועל כל פנים אתה צריך לומר שאין הלכה כן ומ"מ י"מ שיש באותה חבילה שלשה קלחים אגודים בידי אדם שלא לשם אגדת אזוב ואמר מפסגו ואוגדו כלומר מפסג האגד העשוי בידי אדם וחוזר לאגדו לכתחלה לשם אזוב אגדו ר"ל אגודות אחרות ולא פיסגו ר"ל שלא התיר את הראשונות או פיסגו ולא אגדו הואיל ואגוד היה מתחלה או שלא פיסגו ולא אגדו אלא שנשארו בו אגודות הראשונות כשר ואף זה אין ראוי לומר כן מיהא בפסגו ולא אגדו אלא שהם מפרשים פיסגו ולא אגדו לשם אזוב אלא שחזר ואגדו שלא לשמו ועיקר הדברים שפיסגו לא נאמר אלא בחיתוך ענף משרשו ואמר שלכתחלה הוא שמצוה לאגדו אבל בדיעבד כשר בלא אגד שאזוב של פרה לא נאמר בו אגד והאומר בלולב שצריך אגד מגזרה שוה של אזוב הוא מאזוב האמור בפסח וסוגיא שבכאן פירושה לענין סוכה כלומר אגד בחד לא שמיה אגד לענין סוכה וכשר שנים מחלוקת ר' יוסי ורבנן דמאחר שמ"מ מצוה לאגדו אע"ג דאגד לא מעכב בפרה ראוי לאגד מיהא בעינן ולמ"ד שלשה לעכב אין לאגד אלא בשלשה ולמאן דאמר שנים אף שנים ראוי לאגד הוא:

דף יג:

ירקות שאמרו חכמים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח הרי הן דקות הרבה ועתידות ליבש בנקל ומתוך כך אינן קרויות אהל לא להביא את הטומאה אם היה טפח מהם מתאהל על כזית טומאה מצד אחד ועל כלי קטן מצדו השני ולא לחוץ בפני הטומאה אם כזית טומאה מתחתיו וכלי על גבו או אם טומאה בבית זה וחלון פתוח ממנו לבית שבצדו אלא שסתום בירקות אלו וכן כל הירקות בדין זה חוץ מארבעה מפורשות במקומן שעליהן רחבים וגסים ומתקיימין הרבה והם האירוס והקיסום ודקת חמור ודלעת יונית ויש גורסין בזו מביאין את הטומאה אלא שגדולי המחברים הביאוה כשיטתנו וכן לענין סוכה כל שסיכך בירקות חוץ מארבעה אלו נידון כאויר לפסול בשלשה שכל שידוע בו שמתיבש בתוך שבעה ולכשיתיבש יהא שם אויר בשיעור לפסול בשלשה או שתהא הסוכה חמתה מרובה מצלתה פסולות אף קודם שיתיבשו:

ידות האוכלין והם העוקצים המחוברים עמהם שהם כבית יד להם וניטלין בהם הרי הם מביאין טומאה לאוכלין ומיטמאין עם האוכלין ר"ל שאם נגעה טומאה ביד הרי האוכל כמוהו ואם נגעה באוכל הרי היד כמוהו והבוצר ענבים לדרכם אין לו ידות ליטמא עם האוכל או להביא לו טומאה שהרי אינו צריך לבית אחיזה ואדרבה רוצה הוא שלא יהו לשם כדי שלא יהו מוצצות את יינו ולא נתרבית יד לטומאה לא בכלי ולא באוכל אא"כ

היא צריכה לכלי או לאוכל וכן הקוצר לסיכוך אין לו ידות שהרי אם הם קשים עם שבליהם אין נוח לו בחבור השבלים עם הקשים שהרי אין האוכל ראוי לסכוך ואע"פ שאפשר שנוח לו בכך הואיל ומ"מ אינן פוסלות את הסכך אחר שהן מיעוט כדי שלא יתפזרו השבלים ויעמדו לשם בהצנע אין זה כלום כמה שערים פתוחים לו להצניע את שבליו קצצן לאכילה יש להן ידות ואפי' נמלך עליהם לסיכוך עד שיתחיל לסכך שכל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה ואין עולין ממנו אלא בשינוי מעשה והענין הוא שכבר ידעת שאין הכלי מקבל טומאה אא"כ נגמרה מלאכתו ואם יש כאן עור העומד לרצועות ומנעלים שנמצא שלא נגמרה מלאכתו אם חישב עליו לעוצבא ר"ל שולחן שנמצא לפי מחשבתו שנגמרה מלאכתו הרי הם יורדים לטומאה במחשבה זו ואפ' חזר וחישב עליו לרצועות אינו יוצא מתורת קבלת טומאה עד שיתיז את האיזמל לחתוך בו ומ"מ מעשה מוציאו מידי כך אפי' היה במחשבה ראשונה מעשה כגון שקיצץ סביבותיו ליפותו שהמעשה מוציא אף מידי מעשה ומחשבה אינה מוציאה אף מידי מחשבה מעתה ידות האוכלין שהתיר אגדן אע"פ שזה גלוי הדעת שאינו צריך להן ואינו קפיד אם האוכלין מתפזרים לכאן ולכאן מ"מ אין זה אלא כמחשבה בעלמא אבל אם בסס ר"ל שדשן ברגלי בהמה או במקלות הרי זה מעשה ומוציא מידי תורת קבלת טומאה ואע"פ שאפשר שעדיין נוח לו בחבורם שאלמלא הן אין השבלים נוחים להפך בעתר שמתוך שהשבלים קצרים יוצאים הם מתוך עוקצי העתר ונשמטים ממנה:

דף יד.

המשנה החמשית והכונה בה כשלפניה מסככין בנסרים דברי ר' יהודה ר' מאיר אוסר נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו אמר הר"ם נסרים הם הלוחות אם היו אותן הנסרים קצרות שאין ברחבן שלשה טפחים מותר לסכך בהן לדברי הכל לפי שהם כקנים ואם היה ברוחב כל נסר מהם ארבעה טפחים שהוא שיעור מקום אסור לסכך בהם לדברי הכל ואם היה ברוחב אותן הנסרים פחות מארבעה ויותר על שלשה בזה נחלקו ר' יהודה ור' מאיר ר' יהודה מתיר לסכך בהם לפי שהם פחות מארבעה ואין בהן שיעור מקום ור' מאיר אוסר לפי שהם יותר משלשה טפחים ויצאו מתורת לבוד והלכה כר' יהודה תקרה שאין עליה מעזיבה ר' יהודה אומ' משום בית הלל מפקפק או נוטל אחת מבינתים בית שמאי אומרים מפקפק ונוטל אחת מבינתים ר' מאיר נוטל אחת מבינתים ואינו צריך לפקפק תקרה היא גג או סכך מעצים ומעזיבה היא הטיט או העפר או הסיד שנותנין על הנסרים ומפקפק פירושו שיעקור אותם ממקומם

ומן המסמרים התקועין בהם ונוטל אחת מבינתים פירושו שיטול נסר אחד מבין הנסרים וימלא מקום אותם הנסרים שעקר מסכך כשר ובש"א אע"פ שפקפק נוטל אחת מבינתים לפי שהם סוברים כי ביטול תקרה לא יהיה אלא בנטילת אחת מבינתים ור' יהודה אומר שבית הלל סוברין שבאחד מאלו השני מעשים יהיה בטול תקרה ור' מאיר אומר כי בית שמאי ובית הלל מודים שבטול תקרה לא יהיה אלא בנטילת אחת מבינתים והלכה כר' יהודה כמו שהורה מדברי בית הלל:

אמר המאירי מסככים בנסרים דברי ר' יהודה ור' מאיר פוסל ופירשו בגמ' שאם יש כאן ארבעה אף ר' יהודה מודה בפיסולן אע"פ שהם סכך כשר שהרי אין מקבלין טומאה וגדולן מן הארץ משום גזרת תקרה שרוב תקראות בנסרים שיש בהם ארבעה הם ואם יסכך בנסרים שיש בהם ארבעה ידמה לו כתקראות של בית ויבא לישב תחת התקרה של ביתו לומר מה בין זה לזה ואינו יוצא בכך שהרי אמרו תעשה ולא מן העשוי ובפחות משלשה אף ר' מאיר מודה בהכשרן שקנים בעלמא הם אלא שמחלוקתם משלשה ועד ארבעה שר' מאיר אוסר שמאחר שיצא מתורת לבוד יש לגזור בהם גזרת תקרה ואע"פ שחבילי קש אע"פ שכשרים לסיכוך גזרו בהם אע"פ שמתחילה הוא מניחם לדעת כך בזו מפני שהדבר מצוי אבל נסרים אין הדבר מצוי לסכך בהם ביתר משלשה ואע"פ ששיטה זו לדעת שמואל נאמרה בגמ' אבל לדעת רב אף בשיש בהם ארבעה נחלקו שיטת הסוגיא מוכחת כשמואל שמחלקת הפכן על צדיהן מוכיח כדעת זה וכן פסקוה כל הגאונים וכבר ידעת שהלכה כר' יהודה והלכך כל פחות מארבעה כשרה ופירשוה בגמ' אפי' בנסרים משופים ומתוקנים שהם ראויים לתשמיש ואין אומרין לגזור בהם משום כלים ובארבעה מיהא פסולה ומאחר שכן זה שאמר אח"כ נתן עליה נסר רחב ארבעה כשרה ובלבד שלא יישן תחתיה פירושו מן הצד שאין סכך פסול פוסל מן הצד אלא בארבע ואם ריצף מן הצד נסרים שיש בהן ארבעה עד תשלום ארבע אמות ודאי פסולה הא בפחות מכן כשרה אלא שאף בנסר רחב ארבעה מן הצד אין ישנין תחתיו אבל באמצע ודאי נפסלה הסוכה כל שלא נשאר ממנה ולהלן שיעור סוכה בשלש דפנות ואין אומרין שמאחר שאינה סכך פסול מצד עצמה לא יהא בה כח לפסול כל הסוכה אף באמצע שמ"מ כסכך פסול הוא נידון והוא שאמרו בגמ' שאפי' הפכן על צדיהן ר"ל מצד עביין שאין בו ארבעה וסיכך בהן סוכתו אעפ"כ פסולות שמ"מ נעשו כשפודים של מתכת ר"ל כמה שהוא סכך פסול מצד עצמו שאין לו תקון ודבר זה פירשו בשסכך את כל הסוכה בהם או שצירף מהן זו בצד זו עד שיהו ברוחב ארבעה כשיעור מה שסכך פסול פוסל באמצע ואם מן הצד עד ארבע אמות וזהו שדמוה לשפודין של מתכות והרי

אף שפודין אין פוסלין אלא בארבעה וכן פרשו בגמ' שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל ביניהם וכשרה ופירשוה בסוכה של שמנה אמות מצומצמות באמה בת ששה טפחים שהם מ"ח טפחים וכשנתן נסר ארבעה ופסל ארבעה מצד זה וכן נסר ארבעה ופסל ארבעה מצד זה ובמשך כל הסוכה נתחברו שני פסלים באמצע והרי יש בהם הכשר סוכה ועוד טפח אלא שלא דקדק בו ואין הדפנות רחוקות משם ד' אמות ונמצאו כשרות בדופן עקומה אלא שאין ישנים תחת הנסרים:

דף טו.

תקרה שאין עליה מעזיבה וכו' גדולי הרבנים פרשו שסתם תקרה יש בנסרים שבה ארבעה טפחים ואע"פ שלסכך בהם מתחלה פסולה כבר הקשו ממנה לשמואל שאמר במשנה ראשונה שביש בהם ארבעה דברי הכל פסולה והעמידוה בבטולי תקרה וכלומר שיותר ראוי להכשיר תקרה עשויה כשאנו מצריכים אותו לבטל תורת תקרה מעליה משיעשה מתחלה לשם סוכה אם תתירהו כשיש בהם ארבעה לא ירגיש ויחשוב שאף תקרת ביתו מועילה לכך אחר שאין שם מעזיבה ר"ל טיט ואבנים עליה ויחשוב שלא נפסלו תקראות הבתים אלא מצד המעזיבות אבל תקרה עשויה כהלכתה ואנו מצריכים לו לבטל תורת התקרה לא יבא לטעות עוד בכך ולטעות של רואים אין חוששין שגזרה רחוקה היא ומה שכתבו גדולי הפוסקים טעמיהו דבית הלל משום תעשה ולא מן העשוי והוא טעם אחר בגמ' נאמר לדעת רב שאין הלכה כמותו ואין זה טעם בטולי תקרה האמור לדעת שמואל שהלכה כמותו אין כאן שנוי בענין אלא בלשון וכונתם בזו כלומר שאין לפסול את התקרה מגזרה אלא מדין תעשה ולא מן העשוי לבד וכל שמבטלו פרח לו דין תעשה ואין פוסלין אותו משום גזרה על הדרך שביארנו למעלה בגזירת אוצר ואין צורך למה שטרחו מגיהי הלכותיהם לסתור את דבריהם ומעתה נחלקו בבטול זה שלב"ה דיו בהיכר אחד והלכך מפקפק או נוטל אחת מבנתים ר"ל במפקפק סותר שמסיר את המסמרים או הדברים שמחברים את הנסרים על הקורות ומנענע את כולם ונוטל אחת מבנתים פי' אחת מבין שתים עד שתהא כל הסוכה נסר ופסל ויתחברו שני פסלים באמצע בשיעור סוכה עם דפנות על הדרך שכתבנו למעלה וי"מ שאף בפקוק דיו באחת מבין שתים ויתחברו שתים מפוקפקות באחת ואין נראה כן שהרי לבית שמאי צריך פקפוק ונטילת אחת מבנתיים ואם הפקפוק אינו אלא בנטילת הרי הכל נכלל בנוטל אחת אלא שהפקפוק פירושו בכלן והלכה כבית הלל:

ומ"מ גדולי המחברים פירשו שכל שהנסרים ארבעה ודאי פסולה שמ"מ גזרת הרואים לא הופקעה ולא יהא סופו קל מתחלתו אלא אע"פ שסתם תקרה ביש בהם ארבעה משנה זו בשאין בהם ארבעה היא ולא עוד שתקרה סתומה בין בארבעה בין שלא בארבעה כמו שביארנו באחרון של מציעא אבל סיכוך אין דרכו אלא בפחות מארבעה ותקרה האמורה כאן בפחות מארבעה וסיכוך מתחלה מותר בה ונמצא שאין כאן אלא תעשה ולא מן העשוי לבד ומותר בפקפוק או בנטילת אחת והדברים נראין אלא שקשה מעט לפרש מה שהקשו ממנה לשמואל ופירשה בבטולי תקרה ולא משום תעשה ואפשר שהם מפרשים לשמואל אף לדעת המפרשים שסתם תקרה בארבעה אין עליו קושיא מזו שאף זו כשאין בהם ארבעה ואין שם אלא תעשה ולא מן העשוי לבד ונחלקו בביטולה היאך הוא וכן אפשר לפרש סוגיית השמועה לדעת גדולי המחברים בדרך זה לשמואל דאמר ביש בהם ארבעה דברי הכל פסולה ובאין בהם ארבעה מחלוקת הא דתקרה שאין עליה מעזיבה במאי איתמרא אי ביש בהן ארבעה בכלהו פסולה אי באין בהם ארבעה הא אפליגו בה בקמייתא ותירץ דבבטולי תקרה פליגי שאע"פ שאין בהם ארבעה או אפי' קנים בעלמא כל שנקבעו על הקורות נפסלו מן התורה מדין תעשה ולא מן העשוי ומ"מ כיון דלית בהו ארבעה בטול התקרה מוציאתם מדין תעשה וכו' ונחלקו בביטול זה ולבית הלל מיהא דיו בפקפוק ומכאן כתבו רבים באלו שמכסין תחת הרעפים שצריך להתיר קשרי הקנים מכל וכל או ליטול מהן כשיעור סוכה וחכמי נארבונאה היו מוחים דרך הוראה בזמנים הללו שלא לסכך בנסרים אף בפחותות מארבעה שדרך רבותינו היה שלא לקרות הבתים אלא בנסרים של ארבעה ולא היתה בהם גזרת תקרה אבל עכשיו שהמנהג לקרות הבתים אף בפחות מארבעה יש בהם גזרת תקרה וכן היו מוחים באותן הקלידאש שהם ארוגות מחריות וכן ממחצלת של אריגת קנים הנקראים קניץ שכל אלו מנהג לקרות בהם את הבתים וראוי להזהר מגזרת תקרה אע"פ שהם הכשירו במחצלת גדולה וכבר נעשה ביניהם מעשה בקצת חשובי העיר וגערו בהם גדולי קדמונינו עם שאר חכמי העיר וזקניה הרבה מדרך הרחקה מן הכיעור עד שהזקיקום במוצאי יום טוב ראשון לסתור ולסכך בדברים הרגילים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

סוכה שאינה מחזקת כדי ראשו ורובו ושלחנו כבר ביארנו שהיא פסולה נפרצה למטה סמוך לקרקע בכדי שיזדקר הגדי בבת אחת ר"ל בריוח ובהדיא והוא שיעור שלשה טפחים פסולה שאין אומרים גוד אחית להתיר מחיצה תלויה בסוכה:

כבר ביארנו במסכת כל הסוכה בנסרים שיש בהן ארבעה שהפכן על צדיהן שהוא פסולה וכן אפי' לא סיכך בהן כל הסוכה אלא שנתן מהם באמצע וצירף מהם זו בצד זו עד שהיו מהם שם ברוחב ארבעה באמצע או מן הצד בד' אמות אבל אם נתן עליה באמצעה נסר אחד לבד רחב ארבעה והפכה על צדה או שנתן יותר מאחת אלא שמ"מ לא יצטרפו שם בכדי רחב ארבעה באמצע אינה פוסלת ואין רואין אותה כאלו היתה עומדת על שטחה ושמא תאמר והרי אמרו בסוגייא זו נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה אע"פ שלא הכניס לתוכה אלא שלשה טפחים פסולה ופירשו בה לאו כגון שהפכה על צדה והא ודאי בנסר יחידי היא ואע"פ שנדחית הלכה היא שלא נדחית אלא שלא להסתייע רב נחמן ממנה הא מדהלכתא כרב נחמן אף זו הלכה היא ולמדת שאף בנסר אחד רחב ארבעה באמצעה אע"פ שהפכה על צדה מפני שרואין אותה כאלו היתה עומדת על שטחה תדע שמפני זה כתבו גדולי הדורות שלא נאמר בסוגייא זו כן אלא בסוכה קטנה שסכך פסול פוסל בה בשלשה ובא ללמד בה שסכך פסול הוא מ"מ ופוסל בשלשה ולא יראה לי כן שהרי בסתם אמרו הפכה על צדה ואף בשאין ברחב צדה שלשה ועוד שאם בקטנה וברוחב שלשה מה היו מסייעין ממנה לר' נחמן והלא רוחב שלשה בקטנה כרוחב ארבעה בגדולה אלא שזו אינה קושיא שמאחר שאם לא היתה רחבה ארבעה היתה כשרה אף לסוכה קטנה וכשרחבה ארבעה אנו פוסלין אותה אף בשהעמידה מצדה בסוכה קטנה מיהא ברוחב שלשה משמע שהיא נדונת כסכך פסול והוא הדין בגדולה כל שצירף מהם בכדי רחב ארבעה ומ"מ עיקר הדברים שדעת הבא לסייעו היה בשמועה זו בסוכה גדולה ולא בנסר יחידי אלא בבא לסכך את כלה וכן כתבוה גדולי הרבנים בהדיא ולשונם בזה היכי דמי לאו כגון שהפכן על צדיהן כלומר וסכך את כולה בהן לא כגון דאותבה וכו' ונסר אחד דוקא קאמר זהו נוסח דבריהם ואלמא דלמאי דקא סלקא דעתין מעיקרא לאו נסר יחידי קאמר אלא במסכת את כלה והוא הדין בצירף מהם בכדי שיעור רוחב הפוסל ואף הענין בעצמו מוכיח כן שאין דרכן של נסר להיות רחב צדו שלשה טפחים ומעתה כל בסוכה גדולה אינן פוסלות מצדן עד שיצרף מהם ברוחב ארבעה ובקטנה אף היחידית פוסלת וברחבה שלשה מצדה או שיצרף בשיעור זה שסכך פסול פוסל בקטנה בשלשה:

הניחה על שטחה אלא שהניחה מן הצד וכנגד כניסתה שאין שם צורך וכן שאין שם דופן כדי לומר בה דין דופן עקומה אלו היינו צריכין לה אלא שאין אנו צריכים לה כמו שביארנו אם אין משפתה הפנימי ולפנים שיעור סוכה בשלש דפנות פסולה כדרך הפסול מצד עצמו וזו לא הוצרכה שאף בשאר הצדדים כן שכל שרוחב ארבעה טפחים סכך פסול מצדו אין הסוכה כשרה אא"כ יש שיעור סוכה בדפנות משפתה הפנימי

ואילך אלא שאפי' לא הכניס ממנה אלא שלשה טפחים ונשאר טפח ממנה חוץ לסוכה הרי אותו טפח נחשב כסוכה כדין פסל היוצא מן הסוכה שהוא כסוכה להכשיר ר"ל לישן תחתיו והילכך אף לענין פסול כן והרי יש כאן סכך פסול בארבעה ואין בזו חלוק בין באמצע למן הצד שהרי אין כאן לא דופן ולא צורך דופן וזהו שהוצרכו בסוגיא זו להעמידה בהניחה בצד רביעי שאין שם דופן שאלו כיוצא בזה בשאר הצדדים כשרה שאין דין פסל היוצא אמור בצדדים שהדפנות לשם הא אילו הכניסה כלה אין בה הפרש בין רוח רביעי לשאר הצדדים שאף שאר הצדדים צריך שיהא משפת הנסר ולהלן שיעור סוכה ואף זו יש שפירשוה דוקא בהכניס לתוכה שלשה אבל בפחות משלשה לא מ"מ למדת שזו דוקא בסוכה קטנה ואלמלא טעם פסל היוצא לא היה חשוב אלא כנסר של שלשה שהוא סכך כשר הא משאמרו פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה נעשה מה שנכנס בפנים מהסוכה סכך פסול שפוסל בשלשה אחר שלא נשאר שם משפתה ולהלן שיעור סוכה בדפנות אבל בסוכה גדולה אפי' היה הנסר הנכנס שפודים של מתכת שפוסל בשלשה לא נפסלה הואיל ונשתייר בה שיעור סוכה בשלש דפנות ויש שפירשוה בסוכה גדולה ופסולה דקאמר לאו דוקא אלא שלא לישן תחתיו וכבר כתבנוה בריוח יתר בפירושנו:

המשנה הששית והכוונה בה כשלפניה והוא שאמר המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהם כמותם כשרה החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה אמר הר"ם אין ראוי לסכך בשפודין לפי שאינן גידולי קרקע וארוכות המטה כלים ומקבלים טומאה ואמרו כמותם רוצה בו כיוצא בהן בקירוב או בדיוק כי העקר אצלנו כי כשהסוכה פרוץ כעומד שהיא פסולה ואלו השפודין וכמו כן כל סכך פסול נחשוב אותו כפרוץ לפיכך צריך שיהיה חלל ביניהם יותר מעט מהם כדי שימלא אותו חלל מביניהם מסכך כשר ואז תהיה כשרה מפני שהעומד הוא מרובה על הפרוץ ומה שאמרנו כי החוטט בגדיש אינה סוכה מן העקר שזכרתי לך תעשה ולא מן העשוי וכשפרץ בגדיש העמרים סוכה אין ספק כי גג אותה הסוכה לא נתכוון הגודש בשעת גדישת אותן העמרים להיותן סוכה ולפיכך אם בגדיש היה חלל טפח במשך שבעה ונעשה לשם סוכה בתחלה והשלים עליו שיעור סוכה אחר גדישת העמרים הרי זו סוכה כשרה:

אמר המאירי המקרה סוכתו בשפודים ר"ל שמסדר את השפודים על הכותלים ונותן פסל עליהם והרי השפודים של מתכת ומקבלין טומאה או בארוכות המטה ר"ל כרעי המטה שהם פסולים לסיכוך מתורת כלים ואע"פ שאינם כלים שלמים הרי הם מ"מ

שברי כלים אע"פ שטהרו מלקבל טומאה הואיל ובאו מדבר המקבל טומאה נפסלו לסיכוך והרי המטה מקבלת טומאה ואע"פ שאין לה בית קבול מיטמאה היא טומאת מדרס מתוך כך אם יש ריוח ביניהם כמותן ומלאוהו בסכך כשרה וישנין אף תחת השפודין שמצטרפים הם לשיעור הסוכה כדין כל סכך פסול שאין בו ארבעה טפחים לגדולה או שלשה לקטנה ומה שהוכשרה סוכה זו בריוח כמותן הוא לדעת רב פפא שאמר פרוץ כעומד מותר ודוקא בסכך פסול אבל אם ניטל הסכך פסול ונשאר אויר במקומו אע"פ שהוא בפחות משלשה אין מתירין בה אלא בעומד מרובה שתהא צלתה מרובה מחמת סכך מחמתה ומ"מ יש פוסקין כרב הונא שאף בסכך פסול פרוץ כעומד אסור ובגמ' שאלוה לדעת רב הונא ופירשו משנתנו לדעתו בנכנס ויוצא כלומר שיש ריוח ביניהם עד שהפסל הרחב כרוחב השפוד נכנס ויוצא בריוח שהעומד מרובה ושאלו בה והא אי אפשר לצמצם כלומר אי אפשר לצמצם את מילואו אם יצא בריוח או בדוחק עד שירגיש בכך אם הוא רחב יתר על השפוד אם לאו ותירצוה במעדיף כלומר שמכוין להרכיב את הסכך על השפודין שנמצא העומד מרובה או שאם היו השפודין שתי נותן את הפסל ערב שעל כל פנים נתמלא כל הריוח וא"כ לדעת הפוסקים כרב הונא אנו צריכים לפרשה במעדיף או לנותן שתי לערב או ערב לשתי ולא עוד אלא שי"מ והא אי אפשר לצמצם כלומר ואף לרב פפא שמא הפרוץ מרובה ופירשוה במעדיף וא"כ אף לדעת ר' פפא דוקא במעדיף או בנתינת שתי לערב וגדולי הדורות פסקו כרב פפא ותמהו על גדולי הפוסקים היאך לא כתבוה דוקא במעדיף וכל שכן שיש לתמוה בזו לדעת הפוסקים כרב הונא אלא שעיקר הדברים לפסוק כרב פפא וכמו שפירשנו תחלה שלא באה קושיית אי אפשר לצמצם אלא לרב הונא ויש גורסין בסוגיא זו גירסא אחרת ומפרשים בה ענין אחר אלא שעיקר הדברים כמו שכתבנו:

החוטט בגדיש ר"ל של תבן או שמא אף בעמרים ומפני שהפסולת מרובה והרי שמ"מ נמצאת הסוכה עשויה מאליה אינה סוכה ומשום תעשה ולא מן העשוי ופירשוה בגמ' דוקא שבשעה שהגדיש לא הניח חלל טפח במשך שבעה טפחים שהוא שיעור סוכה ועכשיו הוא חוטטו מתחלה אבל אם בשעה שהתחיל לגדוש הניח חלל טפח במשך שבעה אע"פ שעכשיו חוטט להשלים שיעור הגובה לעשרה ושיעור מחיצות כשרה שהרי מ"מ חלל טפח שיעור חשוב הוא לענין אהל והרי נעשה בה סכך לשם סוכה אע"פ שלא נעשה כולו לשם סוכה וי"מ חלל טפח במשך שבעה בארך וברוחב שאינו צריך עוד השלמה למחיצות ואע"פ שלא הניחו בגובה עשרה כבר נשלם הסכך ויכול הוא לחטט תחתיו שאין זה אלא כפחותה מעשרה שחקק בה להשלימה הא מ"מ הואיל

ונעשה הסכך כשיעור סוכה ורצה להרחיבה בשיעור גדול רשאי ויש חולקים אף בזו לומר שכל מה שהרחיב יותר על מה שהניח סכך פסול הוא ואם ממנו משפת הכשר עד הדפנות ארבע אמות פסולה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מטה אע"פ שאינה שלימה אלא שנתפרקו איבריה כל שנשאר ארכה ושתי כרעים ר"ל ארכה מאותם הארכות שמסרגין בהם ושתי כרעים של צד ראש וצד רגל מקבלת טומאה שהרי אפשר לחוק בכותל להכניס בה מעט מן הכרעים ומסרג מכרעים שבצד הראש לכרעים שבצד הרגל וכן אם נשאר בה קצרה ושתי כרעים ר"ל זו שבצד הראש או שבצד הרגלים עם שתי הארכות שמסרגין בהם שאף הם נקראים כאן כרעים עדין מקבלת טומאה שהרי ראויה הוא לנעוץ אותם הזרועות בכותל במקום כרעים ויסרג ומתוך כך אנו גורסים בזו למאי חזי חזי למסמכינהו אגודה ומישד אשלי ואין גורסין למיתב עלייהו ומישד אשלי ואין אומרין שאינה מיטמאת אלא חבילה ר"ל ביחד וכן מטה שלימה שנטמאה לא פקעה טומאתה עד שתנטל ארכה ושתי כרעים או קצרה ושתי כרעים ומטה שלימה שנטמאת אין אומרין שאינה מיטהרת אלא חבילה ר"ל ביחד אלא הטבילה איברים איברים טהורה:

דף טז.

כבר ביארנו שכל שסיכך בבלאי כלים אע"פ שאין אותם הבלאות מקבלות טומאה הואיל ובאו ממקום המקבל טומאה פסולות לסיכוך מעתה סיכך במטלניות שאין בהן שלש על שלש אע"פ שאין מקבלות טומאה פסולות לסיכוך וכן מחצלת של שיפה ושל גמי שעשאן לשכיבה ונפחתו אע"פ שנפחתו משיעור טומאה שהוא ששה על ששה אין מסככין בה ומחצלת של קנים לענין סכך יתבאר דינה למטה:

המשנה השביעית והכונה בה להתחיל בביאור החלק השלישי והוא שאמר המשלשל דפנות מלמעלן למטן אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים פסולה מלמטן למעלן אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים כשרה ר' יוסי אומר כשם שמלמטן למעלן עשרה טפחים כך מלמעלה למטה עשרה טפחים הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה אמר הר"ם גובה הסוכה אין ראוי שיהיה פחות מעשרה טפחים כמו שזכרנו ור' יוסי סבר כי מחיצה תלויה מותרת ולפיכך אומר כי כשהדופן הוא לבוד בגג ויש בו עשרה טפחים אפילו בינו ובין הארץ יותר משלשה טפחים שהוא כשרה ואין הלכה כר' יוסי:

אמר המאירי המשלשל דפנות מלמעלה למטה ר"ל שמתחיל לארגם תחת שפת הסכך והלך לו באריגתו מלמעלה למטה ולא הגיע בעשייתם עד לארץ וזו היא הנקראת בכל מקום מחיצה תלויה אם גבוהות מן הקרקע שלשה טפחים פסולה אע"פ שיש במחיצה עשרה שהוא שיעור מחיצה שכל מחיצה שהגדיים בוקעין בה אינה מחיצה ואין אומרין בה גוד אחית כך הלכה גוד אסיק אמרינן גוד אחית לא אמרינן מפני שדרך בנין לעלות מלמטה למעלה ולא מלמעלה למטה ומ"מ בפחות משלשה לבוד הוא ואף לדעת האומר במסכת חגיגה גוד אחית אמרינן לא נאמרה אלא במים שדרכן לירד מלמטה למעלה כלומר שהתחיל באריגתם מלמטה ועולה והולך עד עשרה טפחים ואינה מגעת עד שפת הסכך כל שגבוהה עשרה כשרה ומטעם גוד אסיק ור' יוסי מכשיר אף במלמעלה למטה שהוא סובר גוד אחית והלכה כת"ק וכמו שכתבנו בעירובין שאין מחיצה תלויה מתרת אלא במים אלא לענין שבת בלבד:

הרחיק את הסיכוך מן הדפנות שלשה טפחים ר"ל אפי' עשה הדפנות שלימות מן הארץ עד גובה הסיכוך אלא שלא דבק הדופן אצל הסכך והרחיקו שלשה פסול שאויר פוסל בשלשה בכל סוכה שהרי האויר מתחלק בין הסכך לדופן ונמצא שאין כאן דופן וכן הדין לאויר שבאמצע סוכה כל שאין לה אלא שלש דפנות ואפי' יש בכל צד שיעור סוכה שהרי אין לכל חלק ממנה אלא שתי דפנות אבל סוכה של ארבעה דפנות כל שיש בחלקיה מן האויר לכל צד שיעור סוכה כל חלק וחלק כשר לעצמו שהרי נשארו שלש מחיצות לכל חלק וכן הדין בסכך פסול ולמדת שאין דין דופן עקומה נאמר אף מן הצד באויר אלא בסכך פסול וכן למדת שפסול אויר אינו אלא משום הפסק ושאין לה שלש מחיצות ומ"מ לענין משנתנו כל שלא הרחיקן שלשה מן הצד כשרה ואין בזה חלוק בין שהמחיצה שלימה ומגעת עד לסיכוך בין שהיא עשרה מן הארץ ולמעלה עשרה אלא שהסכך גבוה הרבה ומ"מ יש אומרים שכל שהמחיצה רחוקה מן הסיכוך אע"פ שהיא מחיצה כשרה שהרי יש בה מחיצה עשרה צריך מ"מ שתהא מכוונת תחת שפת הסכך דתרתי לא אמרינן ר"ל שנכשיר בה הרחקה מתחתיה מתורת גוד אסיק והרחקה מצדה מתורת לבוד לא ואף הם נסעדים בה מדבריהם של גדולי המחברים שכתבו בזו של משלשל דפנות אם גבוהות מן הארץ עשרה אע"פ שהסכך גבוה מהם הרבה כשרה ובלבד שיהו מכוונות תחת שפת הסכך ואין זה נראה שכל בתוך שלשה כיוון הוא והרי התרנו לבוד ודופן עקומה אף מכמה רוחות וכן כל שבגוד אסיק מצד אחד ותורת לבוד מצד אחר כשרה בלא שום פקפוק:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

בור שבין שתי חצרות אין ממלאין הימנו בשבת מפני שכל אחד ואחד נעשה במלואו ממלא מרשות חבירו ומתוך כך נאסרו אא"כ עשו לו מחיצה עשרה שנתברר חלק כל אחד בין שנעשיה המחיצה מלמטה מן המים בין שנעשית המחיצה מלמעלה מן המים בין מתוך אגנו ר"ל משפת הבור ולפנים אע"פ שאינה מגעת למים אבל כותל החצר שעל הבור אינה מועלת לכך שהרי תלויה היא למעלה מן הבור ואינה ראויה להשתמש לתוך הבור וכן שלא נעשה לשם המים ומה שנאמר בסוגיא זו שמצאו סדינים פרושים והביאו ספר תורה על סמך אותן המחיצות שהיו תלויות לא כדין נעשה ומעשה זה היה שפעם אחת שכחו ולא הביאו ספר תורה שהיה מונח באחד מחצרות המבוי לבית הכנסת שהיה בתוך המבוי גם כן ובני המבוי לא נשתתפו זה עם זה ונמצאו בעל בתים אוסרים זה על זה וא"ת שיבטלו רשותם לבעל חצר זה שהספר בתוכו א"כ היו הם אסורים בבתיהם כל אותה שבת או שמא היה גוי ביניהם ולא רצה לשכור ונאמר על זה בגמרא שפרשו סדינים מאותה חצר לבית הכנסת שהיה כנגדה ובמחיצות אלו נחלקו החצר ובית הכנסת משאר בני המבוי ונעשה בעל החצר ובית הכנסת כרשות אחת ולעירוב לא הוצרכו שאין בבית הכנסת דיורין ועל סמך זה הביאו ספר תורה בבית הכנסת וקראו בה ומ"מ שאלו בה בגמרא פירסו היכי פרסי ופירשו בה גדולי הרבנים כלומר האיך הוציאום מן הבית למבוי הא משום עשיית מחיצה ליכא שעשיית מחיצה בלא אהל מותרת ואין הדברים מחוורים חדא שאם כן היה לו לומר היכי אפקינהו ולא היכי פרסי ועוד שכל עשיית מחיצה הצריכה להכשיר בטלטול ודאי אסורה בלא אהל וכמו שאמרו כאן בדופן שלישי כאן בדופן רביעי כלומר שדופן שלישי שהוא צריך להכשיר בטלטול שאין מטלטלין אלא בשלש מחיצות אסור בעשייתה אפי' בפריסת בגד הא ברביעי שאין בה צורך טלטול מותרת ומה שאמרו בעירובין פרק גגות דשמואל ורב דהוו יתבי בההוא חצר נפל גודא דביני ביני ואמר שמואל נגידו ליה גלימא כבר התבאר שלצניעות בעלמא הוא דעביד ולא לצורך הכשר הא להכשיר אסור והוא שהקשו היכי פרסי ותירץ ולא תימא פירסו אלא מצאו סדינים פרוסים מחצר שהספר בתוכו לבית הכנסת שכנגדה והיו גבוהים מן הקרקע שלשה טפחים ועל זו אמרו שלא כדין נעשה שאין מחיצה תלויה מתרת וי"מ במעשה זה שרשות היה באמצע ואין נראה לומר שהקלו בה כל כך ולענין פסק מיהא הדין שוה בניהם וכבר ביארנו ענין בור שבין שתי חצרות כולו בארוכה במסכת עירובין פרק שתוף:

מחצלת ארבעה ומשהו מתרת בסוכה משום דופן לענין גובה הדופן כל שאין הסיכוך אלא בגובה עשרה שתולה אותה באמצעיתה בפחות משלשה למעלה לצד הסכך

ובפחות משלשה למטה לצד הקרקע ולמדת שאומרין לבוד משתי רוחות ואם הסכך גבוה אחד עשר אתה צריך למחצלת חמשה ומשהו ואם גבוהה שנים עשר אתה צריך למחצלת ששה ומשהו אבל כל שגבוה שלשה עשר או משם ולמעלה עד עשרים אמה עושה מחצלת שבעה ומשהו ותולה אותה בפחות משלשה סמוך לקרקע והרי היא מחיצה עשרה ומתירין אותה מתורת גוד אסיק:

פס ארבעה ומשהו מתיר בסוכה משום דופן לענין משך הסוכה ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן ונמצא דופן שבעה ודוקא בפס ארבעה שיש בה שיעור מקום אבל טפח ומשהו להעמידו באמצע שבין דופן לדופן עד שישאר פחות משלשה לכאן ופחות משלשה לכאן הואיל ואין בעומד שיעור הראוי לא שאם כן היה לו ללמדנו כך ומ"מ יש מקילים בזו אלא שבא ללמדנו הענין בסוכה גדולה ששיעור שבין דופן לדופן גדול ואין לדון בה לבוד אלא מצד אחד ודבר זה אתה מפרשו בשתי דפנות שאין קשורות זו בזו אלא זו כנגד זו שאילו בקשורות דיו בטפח שוחק וצורת פתח או שמא אף בזו ובפס ארבעה בלא צורת פתח על הדרך שהתבאר:

דף יז.

המשנה השמינית והכונה בה כשלפניה והוא שאמר בית שנפחת וסכך על גביו אם יש בין כותל לסיכוך ארבע אמות פסולה וכן בחצר שהיא מוקפת אכסדרה סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו אם יש תחתיו ארבע אמות פסולה אמר הר"ם גם זה עקר גדול ראוי לשמרו כי כשיש מראש הדופן עד גג הסוכה פחות מארבע אמות וביניהם בנין או סכך פסול נראה כאלו ראש דופן עקום ומגיע בסכך הכשר וזהו הענין שנאמר עליו דופן עקומה והיא הלכה למשה מסיני וסוכה גדולה הוא שישאר באמצע הסוכה סכך כשר שיש בו שבעה על שבעה וכבר נתבאר לך כי דין דופן עקומה בארבע הרוחות ואכסדרה הוא מקום לפני הבתים ומוקף משלש רוחותיו והביא אלו השלש הלכות ללמדך כי דופן עקומה דינו בו על איזה שיהיה בין הבתים שאותן הכותלים נבנו לבית או לחצר הבית שאותן הכותלים לא נתכוונו בהן שיהיו כותלים לתקרה שמקרין חצר הבית אבל נבנו לשמור הבית מן הדרך שהולכין בה רבים או בסוכה גדולה שמבדיל סכך פסול בין הדפנות ובין סכך כשר ושמור זה הלשון וזכרהו והוא אמרם סכך פסול מן הצד פוסל בארבע אמות באמצע פוסל בארבעה טפחים כמו שנתבאר בזה הפרק:

אמר המאירי בית שנפחת ר"ל שנפחת גגו באמצע רחוק מן המחיצות לכל צד וסיכך על אותו הפתח ונמצא מה שנשאר מן הגג שהוא סכך פסול מפסיק בין הדפנות לסכך הכשר

אם יש בין כותל לסיכוך ד' אמות פסולה פחות מכן כשרה מדין דופן עקומה שאומרין דופן עקומה אף לכמה רוחות וכן חצר המוקפת אכסדרא כגון שיוצאין גזוזטראות מן הכותלים לפני פתחי העליות ותקרה עליהם סביב לארבע רוחות החצר או לשלש רוחות החצר לקצתם שלא היה דרכם לעשות אכסדרא ברוח שבו נכנסין לחצר והאויר נשאר באמצע סיכך על אותו אויר בשפתות האכסדרא ונמצאת תקרת האכסדרא מפסקת בין הכותלים לסיכוך וסתם אכסדרה שתי רוחות של ארך הבית קצרות בפחות מארבע אבל אותה היוצאה בכותל אמצעי רחבה הרבה עד שאין כותל אמצעי משמש לסוכה ועליה אמרו שאם יש בה ד' אמות פסולה ואין צריך לומר אם היה כן בכולן וכן סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו והסכך כשר באמצעה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

זה שביאר במשנתנו בשלשה מינין ר"ל בית ואכסדרא וסכך פסול כולם לצורך נשנו שאם לימדה בבית ולא באחרות הייתי אומר בית הוא דמחיצות דידיה לבית עבידן ואחר שנעשה הבית סוכה ראוי לדון כותלי הבית כדפני הסוכה על ידי עקום אבל אכסדרא דסוכה באכסדרא וכותלים דבית אין ראוי לדונם כדופני הסוכה קמ"ל ואף בשלימד את שתיהן הייתי אומר דוקא באלו שהדבר המפסיק הוא ממין סכך כשר אבל סכך הפסול לא קמ"ל וא"ת לשנות האחרונה ולא הוצרכו הראשונות זו ואין צריך לומר זו קתני כלומר לא סוף דבר בזו אלא אף בזו:

סכך פסול באמצע פוסל בארבעה טפחים שכל שהוא מקום חשוב חולק ומפסיק בנתים והרי הוא פסולה אא"כ יש משפת הסכך פסול להלן לאיזה רוח שיעור סוכה בשלש דפנות כגון שיש לסוכה ארבע דפנות ויש שיעור סוכה משפת הסכך פסול לאיזה צד אבל סתם סוכה שאין לה אלא שלש דפנות כשאתה חולק את הסוכה אע"פ שיש שיעור סוכה בחלק ממנה הרי הופקעה משם דופן אחת ומתוך כך פסולה פחות מארבעה כשרה וישנין תחתיו ויש אומרין שאין ישנין תחתיו אלא בפחות משלשה וממה שאמרו למטה זה מצטרף וישנין תחתיו ר"ל סכך פסול פחות משלשה אלמא הא בשלשה אין ישנין ומ"מ י"מ בה דרבותא אשמעינן שאף בסוכה שלא נשאר מן הסכך פסול ואילך שיעור סוכה הואיל והוא פחות משלשה ישנין תחתיו וכך כתבוה גדולי הדורות:

דף יז:

מן הצד בד' אמות פסולה כל שלא נשאר משפת סכך הכשר ולאיזה צד הכשר סוכה בשלש דפנות פחות מכן כשרה אלא שאין ישנין תחתיו כל שיש בו ארבעה או אף

שלשה לדעת שניה ודבר זה בגדולה אבל בקטנה בין באמצע בין מן הצד בשלשה טפחים פסולה שהרי לא נשאר כשר אלא ארבעה פחות מכן כשרה שהרי ארבעה ומשהו מן הכשר ופחות מארבעה שמהם לכותל מצטרפים מתורת לבוד וישנין תחתיו אבל אויר בין בסוכה גדולה בין בקטנה בין באמצע בין מן הצד בשלשה טפחים פסולה אא"כ נשאר משפת האויר לאיזה צד שיעור סוכה בשלש דפנות פחות מכן כשרה מתורת לבוד שדין לבוד נאמר אפי' באמצע ומ"מ אין ישנין תחת אויר והוא שאמרו בגמ' לא נצרכה אלא לסכך פסול פחות משלשה והקשה פשיטא לא יהא אלא אויר פחות משלשה מי פסיל אמר ר' אבא זה מצטרף וישנין תחתיו וזה מצטרף ואין ישנין תחתיו כלומר סכך פסול בפחות משלשה מצטרף לכשר לישן תחתיו אויר פחות משלשה מצטרף לכשר ואין ישנין תחתיו ומ"מ גאוני ספרד דחאוה ופסקו שכל פחות משלשה אף באויר ישנין תחתיו:

היה שם אויר פחות משלשה וסכך פסול סמוך לו בפחות משיעור פיסולו בקטנה פסולה שהרי אויר וסכך פסול שיעורם שוה אצל קטנה וכל ששיעורם שוה מצטרפים ולא עוד אלא שאין כאן סוכה כלל שהרי אין כאן אלא ארבעה בהכשר בגדולה כשרה שאין מצטרפין זה לזה הואיל ואין שיעורם שוה וגדולה לענין זה הוא כל שנשארו שם ארבעה ומשהו של סכך כשר שכשתדינהו בלבוד כשר:

זה שביארנו באויר שפוסל בשלשה וסכך פסול באמצע בארבעה יש אומרים שלשה על שלשה וארבע על ארבעה אע"פ שאינו חולק את הסוכה על פני כל ארכה ואע"פ שאמרו בסוגיא זו מה לי אתפלג בסכך פסול מה לי אתפלג בסכך פסול ואויר ולשון אתפלג מוכיח שחולק את הסוכה לשנים אפשר שעל שם השלשה או הארבעה שהוא חולק אומר בהם לשון חלוקה ויש חולקין לומר שאין שיעור שלשה או ארבעה נאמר אלא לרוחב אבל מ"מ אינו פוסל אא"כ אותו רוחב של אויר או סכך פסול נמשך על פני ארך כל הסוכה וחולק אותה לשנים עד שנשארת בלא שלש דפנות וכשתתבונן בה יפה הכל לפי גודל הסוכה וקטנותה ומנין דפנותיה וכלל הדברים שכל שמשפת הסכך ולהלן לאיזה [צד] נשאר שיעור סוכה קטנה בשלש דפנות כשרה וכל שאינו כן פסולה:

זהו עיקר הפסק בשמועה זו ויש פוסקין בסכך פסול שאינו פוסל אף באמצע אלא בארבע אמות וכדעת רב ומשום דהלכתא כרב באיסורי ודברים זרים הם ואף הראיה אינה כדאי שאף בישיבה של סורא היו מחליפים של רב לשמואל ושל שמואל לרב:

שיעור הבגד להיטמא למדרס שלשה טפחים על שלשה טפחים ולא אמרו בו שלש אצבעות על שלש אצבעות אלא לטומאת מת ושאר הטומאות ודבר זה בבגד צמר או

פשתים אבל שאר מיני בגדים אף לשאר טומאות שיעורן בשלשה טפחים השק שיעורו לכל טומאה בארבעה על ארבעה והעור בחמשה על חמשה והמפץ והוא שאורגים אותו מן החבלים ומן הגמא ששה על ששה פחות מכן טהורים חסר שיעורו של אחד מהם והשלימו באחד מן האחרים החמור מצטרף עם הקל אבל לא הקל עם החמור כיצד היו שם שני טפחים מן הבגד וחיבר בו טפח מן השק אינו חיבור והרי זה טהור היו לו שלשה מן השק וחיבר בו טפח מן הבגד הרי זה מקבל טומאה ואע"פ שאין שיעורם שוה מצטרפים זה עם זה הואיל וכל טפח בפני עצמו ראוי ליטמא באיזו טומאה והוא מושב הזב וכדתנן המקצע מכלן ר"ל מאיזה מהם טפח על טפח למושב טמא שלא נתנו שיעורין אלו אלא למשכב ואע"פ שטפח על טפח בפני עצמו אף למושב אינו ראוי מ"מ ראוי ליטלו על גבי החמור ר"ל לעשותו טלאי על גבי מרדעת של חמור בכנגד מקום מושבו וכן התבאר במקומו שהמקצע אחד מהם לאחיזה ר"ל שיאחוז בידו כדרך שעושין קוצצי תאנים שלא יזוקו אצבעותיהם טמא והוא שלא יהא פחות משלוש על שלש:

דף יח.

לענין מבוי קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה וכן שתי קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת מכותל זה ואינן נוגעות זו בזו בשלשה צריך להביא קורה אחרת פחות משלשה אין צריך להביא קורה אחרת שיש לבוד בין באמצע בין מן הצד כמו שביארנו: **סוכה** שיש בה שמנה אמות ונתן נסר ופסל נסר ופסל נסר ופסל כל אחד בשיעור ארבעה טפחים מכאן וכן נסר ופסל נסר ופסל נסר ופסל בשיעור זה מכאן עד שנתכונו שני פסלים באמצע בשיעור שמנה טפחים שיש שם שיעור סוכה ויותר שהרי משך סוכה שבעה כמו שביארנו יראה לחכמי הדורות שמותר לישן במה שתחת כל הפסלים אע"פ שאין באחד מהם הכשר סוכה שאם לא כן מה הוצרך להזכירה בלשון נסר ופסל אף בשהכל סכך פסול חוץ מן השמנה טפחים שבאמצע הדין כן אלא שבא להכשיר את הפסלים כולן לישן תחתיהם וא"כ סכך פסול באמצע שפוסל בארבעה אם נשאר מהסכך פסול ואילך לצד אחד שיעור סוכה בשלש דפנות שאותו צד כשר כמו שביארנו יכול לישן אף בצד אחר ואין בו הכשר סוכה וא"כ לא מצינו פסול אלא בשלא נשאר בשום צד ממנה הכשר סוכה בג' דפנות ואין הדברים נראין כלל ואע"פ ששמועת נסר ופסל מוכחת כדבריהם דרך סוגיא תפשה כן והראיה שהרי היינו סבורים עליה שלא נאמרה אלא לדעת האומר אף באמצע בארבע אמות ודחאוהו לפרשה כן כדי להעמידה כהלכה ולא לדקדק בה כן:

זה שתפשוה בשמנה מצומצמות הוא מפני שכשהכשרת בה שני פסלים באמצע נשתיירו עשרים טפחים לכאן ולכאן מכל צד ואין כאן ארבע אמות באמת ששה ומכשירין אותה בדופן עקומה ואף בתשע אמות היה הכשר דופן עקומה שהרי לא ישארו אלא כ"ג מכאן ומכאן אלא שלא יהו נסר ופסל מכוונים זה כנגד זה שיתכוונו שני פסלים באמצע וי"מ בשמנה דוקא ובאמה בת חמשה שאם באמה בת ששה הרי נשארו עשרים טפחים מכאן ומכאן שהם ארבע אמות באמת חמשה ואין כאן דופן עקומה וכבר ביארנוה למעלה ומ"מ כבר פירשנו בראשון של עירובין שסוכה ומבוי באמה בת ששה:

כבר ידעת שכזית מן המת מטמא באהל היתה ארובה באמצע תקרה של בית בין שיש בה פותח טפח בין שאין בה פותח טפח אם היתה טומאה תחת תקרת הבית מה שבתוך הבית טמא ומה שכנגד ארובה טהור לגמרי לפי שאין אהל על הטהרות שכנגד הארובה היתה הטומאה כנגד ארובה אף כל מה שבבית טהור ויש בו צד אחר שיש חלוק בארובה זו בין שיש בה פותח טפח לשאין בה פותח טפח והוא אם נתן אדם רגלו מלמעלה על הארובה שאם יש בה פותח טפח נעשה הכל אהל והכל טמא ואף האדם שנתן רגלו לשם ואם אין בארובה טפח זה שנתן רגלו טהור שאין טומאה יוצאה לו בפחות מטפח ולפי דרכך למדת שאין דין לבוד נאמר בטומאות לדון את הפותח טפח כלבוד וכסתום ואע"פ שבזו אף מן הצד יראה שזהו שהשיב שאני טומאה דהכי גמירי לה כלומר ואף במן הצד כן:

ומה שנתגלגל כאן מענין דגים טמאים כבר ביארנוהו בכדי הצורך במסכת עבודה זרה:

מי שסיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין כשרה ואכסדרא זו פירושה אכסדרא שבחצר וסתם אכסדרה בשלש מחיצות כמו שאמרו בשני של בתרא עולם לאכסדרא הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת ועניינה מן הסתם הוא שמצד שבו נכנסין לחצר אין שם מחיצה ולא פתח ולא שום גיפוף או רשום אלא כעין מבוי קטן סתום משלשה צדדיו ופתחי הבתים פתוחים לחצר משלשה צדדים וגזוזטראות יוצאות משלשה רוחות בכותלי הבתים סמוך לפתחי העליות ותקרה עליהן קצרה משני הצדדין שבאורך הבית פחות מארבע אמות שלא לקצר יותר מדאי ברוחב השביל ורחבה בצד השלישי שכנגד הנכנס בארבע אמות או יתר שהרי היא שטוחה לארך השביל ואין מה שהיא מקצרת מצד האורך מעלה או מוריד המשל בזה הגע עצמך שהצד שנכנסים בו הוא מזרחי ונמצאו כותלים שבאורך הבית צפון ודרום והאמצעי מערבי ותקרת האכסדרה היוצאה מצד הצפון והדרום לאורך הבית היא קצרה בפחות מארבע אמות והצד השלישי ר"ל הצד המערבי תקרת אכסדרא שבו רחבה הרבה ומתוך שהיא רחבה הרבה והיא עיקר

תשמיש האכסדרה הוא קוראה בשמועה זו אכסדרה סתם וסיכוך על גבה האמור בה פירושו בסמוך לה והוא שסכך על אויר החצר צד מערבי של סכך לשפת תקרת האכסדרה הרחבה וצד צפוני ודרומי שבו לצד תקרת הצפון והדרום שבאורך הבית ונמצאו כותלי הבית שבצפון ודרום משתמשים לסוכה זו משתי רוחות ר"ל צפון ודרום על ידי דין דופן עקומה אבל כותל אמצעי אינו משתמש לכותל שלישי שהרי אכסדרא שבה רחבה בארבע אמות והצד שבו נכנסים אין בו שום כותל ונמצא שאין לסוכה זו אלא שתי דפנות זו כנגד זו צפון ודרום וכבר למדת במקומו במסכת עירובין שכמו שאנו מצריכים במבוי הסתום משלש רוחותיו לחי או קורה מצד רביעי להכשיר לטלטל בתוכו כך אתה מצריך לחצר שני לחיים אחד מכאן ואחד מכאן אם מצד הכניסה אם מצד רוח אמצעי הדבק לאכסדרא בגובה עשרה וברוחב משהו או פס ארבעה מצד אחד ולחיים אלו הבאים להכשיר טלטול החצר הם הנקראים פצימין בשמועה זו וסכך זה הדבק לשפתות התקראות צריך שתדע שלא השוה את קירויו שאילו השוה את קירויו ר"ל שלא יהא נותן קנה הסכך על התקרה אלא בשוה לה על איזה דבר הסומכו לעשותו עב כעובי שפת התקרה עד שלא תהא שפת התקרה נראית מתוך הסוכה לא היה לנו לומר פי תקרה יורד וסותם אלא שהניח קני הסכך על התקרה ורוחב התקרה נשאר תחת הסכך עד ששפת התקרה יורד לחלל הסוכה ומתוך כך היה ראוי לומר בו פי תקרה יורד וסותם למי שסובר כן ופירש עכשיו שאם חצר זה הוכשרה בלחיים אלו אע"פ שאתה צריך בדופן שלישי של סוכה לדופן שלם גבוהה עשרה ורחבה שבעה או פס ארבעה ומשהוא עומד בפחות משלשה סמוך לדופן עד שיצטרפו היא ואוירו מתורת לבוד בדופן שלם בזו הואיל ולחיים אלו נקראים דופן לענין שבת אף בזו נעשין דופן שלם לסוכה הואיל והם עומדים במקום הראוי לדופן ואע"פ ששאר מחיצות הניתרות בענין זה לא הותרו אלא לשבת שבתוך החג כגון סיכך על גבי מבוי שיש בו לחי ועל גבי פסי ביראות בזו הואיל והם שני לחיים שדינם בכל מקום כפס ארבעה וכן שהוא בחצר שהוא דומה לבית יותר מן המבוי וכן שיש כאן פי תקרה אף לדעת האומר בו שאינו יורד וסותם ראוי הוא להצטרף עם שני לחיים להכשיר אף בחול אלא שמתוך שעיקר ההכשר בשני הלחיים לא חשש להזכירה ונמצא שיש לו יתרונות על סוכה העשויה במבוי (אחד) מלחי אחד לשני לחיים והשני שיש בה דין סתימת פי תקרה מה שאין כן במבוי שאין פי תקרה משפת הסיכוך שאין אומרין פי תקרה בבנין עראי ואע"פ שאין אנו סוברים בה פי תקרה יורד וסותם מ"מ אינו נעזרים בה מעט עם צירוף הלחיים וכן שהוא בחצר שעינינו קרוב לבית:

אבל אם אין לה פצימין נחלקו בה אביי ורבא שלדעת אביי כשרה מדין סתימת פי תקרה שבצד שלישי ולרבא אין אומרין פי תקרה יורד וסותם ודין סתימת פי תקרה בסתם נאמרה ולדעת אביי פי תקרה יורד וסותם אף בדפנות דלא עריבן ואף מכמה רוחות אע"פ שבכאן לא אמרה אלא מרוח אחת ולדעת רבא אין אומרין פי תקרה יורד וסותם אף מרוח אחת אף בדפנות דעריבן אע"פ שבזו בדלא עריבן נאמרה ושאל רבא לאביי זו שאתה אומר בסתימת פי תקרה מי אמרת לה אפי' איפחתא דופן האמצעית שהוא כמבוי מפולש לגמרי ויש בו בקיעת רבים ולא נשאר בה אלא פי התקרה שאם תודה בזו מה בין זו ללא איפחיתא אחר שאותו רוח אינו עולה לדופן והודה לו אביי בזו מפני שבקיעת רבים דוחה פי תקרה שלא לדונה כסתימה הא כל שסתום מאותו צד אחר שאין בו בקיעת רבים אע"פ שאינו עולה לדופן אומרין בו לדעת אביי פי תקרה יורד וסותם אף בדפנות שאין קשורות זו בזו והלכה כרבא והיינו סבורים לתלות מחלוקתם במחלוקת רב ושמואל בדין אכסדרה בבקעה ועניה שהקיף שלשה כותלים ובנה עליהם ופתוח מצד רביעי לבקעה שהוא מקום האסור לה שלדעת רב מטלטלין בכלן מדין סתימת פי תקרה וקא סלקא דעתין דרב נמי סתמא אמרה ואף בכמה רוחות ואף בדפנות דלא עריבן ואע"פ שזו שנויה בדפנות דעריבן וברוח אחת דמ"מ סתם נאמרה ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות שאין אומרין פי תקרה יורד וסותם אף בזו שהוא רוח אחת ודפנות דעריבן והיינו סבורים להעמיד דברי אביי כרב ורבא כשמואל והשיבו בה אליבא דשמואל כ"ע לא פליגי כלומר אי אפשר בשום פנים להסכים דבריו של אביי לדעת שמואל כי פליגי אליבא דרב אביי כרב דאע"ג דרב לא אמרה אלא באכסדרה דדפנות דירה עריבן הואיל וסתם הוא אומר כן אף בדלא עריבן הוא אומר כן ורבא אמר אנא דאמרי אפי' לרב ואף כשתאמר שלדעת רב אף בדפנות דלא עריבן אמרה מ"מ עד כאן לא קאמר רב התם אלא באכסדרה דמחיצות לאכסדרה עבידן וכשרואין פי התקרה כיורדת וסותמת ראוי להועיל בטלטול האכסדרא אבל הכא דמחיצות לאו לסוכה עבידן לא והלכה כרבא בסוכה וכרב באכסדרה אלא שבשני של עירובין כ"ה א' התבאר שלא נאמר לדעת רב באכסדרה פי תקרה יורד וסותם אלא בשתי דפנות דעריבן ובסוכה אינו יורד וסותם ואף בדפנות דעריבן ואף ברוח אחת כל שכן באלו שמ"מ אינן קשורות זו בזו אע"פ שסתמה מצד רביעי ומ"מ לשמואל שאינו סובר פי תקרה אף מרוח אחת דוקא באכסדרה שאין בה שום גיפוף מצד רביעי אבל בית שנפרץ כותל רביעי שבו ונשארו שם גיפופין אומרין בו פי תקרה יורד וסותם והוא שאמרו בפרק גגות צ"ד ב' כי לית ליה לשמואל פי תקרה בשלש אבל בארבע אית לי' פי' בבית שכבר היו לו ארבע ונפרץ מצד

רביעי שאי אפשר לו בלא גיפופים ומ"מ הלכה כרב אלא שלגדולי הרבנים שיטה אחרת באכסדרה בבקעה שאין לה שום מחיצה אלא מקורה על עמודים ורב סובר פי תקרה יורד וסותם אף בכל הצדדים ושמואל חולק בה אא"כ יש בה מיהא רוח אחד שלם והם גורסים כי לית ליה לשמואל בארבע כלומר לדון סתימת פי תקרה בכל ארבע רוחות אבל בשלש אית ליה כלומר אחר שיש שם כותל אחד שלם וסוגיא זו כמה שאמרו בהא ודאי מודינא לך סותרת דבריהם כמו שביארנו בשני של עירובין ומ"מ לשיטתנו קשה לפרש כשהקשו לאביי ממשנתינו ר"ל וכן חצר המוקפת אכסדרה וכו' לדון בה פי תקרה עד שהוצרך לתרצה בשהשוה את קירויו האיך לא פירשה מפני שבזו צריך סתימה מכל צדדיה אפשר מפני שהמשנה סתם נאמרה ואף כשאין צריך בה אלא מרוח אחת:

ומ"מ גדולי הרבנים נמשכים לפי שיטתם לפרש באכסדרה של שמועה זו שאין לה שום דופן ופירשו ביש לה פצימין פחות פחות משלשה בג' דפנות ובא ללמד שאע"פ שלא נעשו לשם הסוכה כשרים ובאין לה פצימין היה אביי מכשיר מתורת פי תקרה אף משלש רוחות ורבא פוסל מטעם שאין פי תקרה בזו הואיל ואין הסתימה עשויה לחוצה לה ר"ל הסוכה ואכסדרה בבקעה בשאין לה שום דופן כמו שפירשנו וקושיית משנתנו יפה לפירושם אלא שהדברים מתמיהים האיך הודה אביי בנפחתה דופן אמצעית ועוד שהרי בפרק גגות נאמרה בהדיא לדעת חכמים שלא נאמר דין פי תקרה אלא בשתי דפנות דעריבן כמשנת הבונה עליה על גבי שני בתים וא"כ רב דלא כרבנן ומ"מ גדולי הדורות מתרצים לדעתם שבבקעה הקלו שהיא כרמלית ואין בה בקיעת רבים אבל בונה עליה על גבי שני בתים שהוא רשות הרבים וכן חצר שנפחתה דופן אמצעי שיש שם בקיעת רבים אין אומרין בה פי תקרה יורד וסותם ולדעתנו אין חלוק בין בקעה לרשות הרבים ולא הוזכרה בלשון בקעה אלא שדיבר בהווה ולפי דרכך צא ולמד שלא נאמר פי תקרה אלא בשפת פי הקורה אבל לא בשפת סכך הואיל ואינו אלא בנין עראי דאם לא כן אף בסיכך על גבי מבוי היה לנו להכשירה מדין פי תקרה וכן למדת שלא נאמר דין פי תקרה כשהשוה את קירויו אלא כשעובי שפת התקרה נכנס בחלל הסוכה:

דף יט.

ובלשון אחר הוזכרה שמועה זו בסוגיא זו שבאין לה פצימין כולם מודים שפסולה וביש לה אביי מכשיר מתורת לבוד ורבא פוסל ולשיטת גדולי הרבנים רבא פוסל הואיל והפצימין לאו לסוכה עבידי ולשיטתנו מה שהכשיר אביי מתורת לבוד פירושו שרואין את הלחיים כלבודים ונעשו דופן שלם אף לחול ולרבא אין לחיים מכשירים מיהא בחול

וגדולי המפרשים סוברים בלשון זה האחרון שלאביי כשרה דוקא בשבת שבתוך החג ולרבא פסולה אף בשבת ונתנו טעם לדבריהם שאין זה דומה ללחי שהתרנוהו מיהא בשבת שבסיכך על גבי מבוי על פתח מבוי מבפנים סיכך והלחי דופן למבוי אבל זה על פתח אכסדרה מבחוץ סיכך ודיים ללחיים להיות דופן לאכסדרה מתוכה עם שאר הכשר דפנות לטלטול החצר אבל לא להכשר סוכה ודברים זרים הם אע"פ שהראו עצמם כמשתבחים בהם ומ"מ הלכה כלשון ראשון ואליבא דרבא ולדעתנו הוכשרה בלחיים אף בחול וכל שכן לשיטת גדולי הרבנים בפצימין פחות משלשה אלא שהדברים נראין כדעתנו ושיטת גדולי הפוסקים ומה שציירו בה ולשון גדולי המחברים בשמועה זו נראה להדיא כשיטתנו כמו שכתבנו בעירובין פרק גגות:

ולחיים אלו בין נראין מבפנים ושוים מבחוץ בין בהיפך כשרים ופירוש נראה מבפנים ושוה מבחוץ או נראה מבחוץ ושוה מבפנים הוא בלחי היוצא מן הכותל בעצמו כגון שקצר בעובי הכותל עד שמתוך קצורה נראה אותו היוצא כבליטה ואותה בליטה נקראת לחי ולפעמים שוה מבפנים ומגרעת שלה מצד חוץ ושוה מבפנים ונראית לעומדים בחוץ ולא לעומדים בפנים כגון זה ולפעמים הבליטה נראית מבפנים ושוה מבחוץ ונראית בפנים ולא בחוץ כגון זה וכמה קשה לפרש דבר זה לשיטת גדולי הרבנים עד שהם צריכים להוציאה מכלל ענין השמועה ולהעמידה כשהיו לה שתי דפנות דעריבן והשלישית סמוכה לאכסדרה והיה צריך בה לטפח שוחק ולהעמידו בפחות משלשה או לפס ארבעה ולא היה רואה בה לא פס ארבעה ולא טפח שוחק בפחות משלשה הכל כמו שכתוב בפירושיהם ואף בזו אין דבריהם מתישבין שאם בפס ארבעה ומשהו האיך אפשר לפס ארבעה ומשהו שלא ליראות בפנים והלא צריך הוא לעמוד ברוח שלישי ומשוך כלפי משכו של רוח ואם פס של טפח שוחק אף הוא צריך לעמוד במשכו של רוח בפחות משלשה אלא שעיקר הדברים כמו שכתבנו:

פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה ומ"מ פי' בגמ' בלשון זה הרבה ענינים וכלם הלכה פסוקה הראשון קנים היוצאים אחורי הסוכה כגון שעשה שלש דפנות מערב וצפון ודרום וסיכך עליהם ונכנס בה מצד מזרח וקני הסכך משוכים אחורי דופן אמצעי של מערב כשיעור הכשר סוכה והרי זו סוכה אחרת שכל שאחורי הסוכה ודופן מפסיק ביניהם אינו מסוכה זו אלא סוכה אחרת היא וכל שעשה לה שלש דפנות וצלתה מרובה מחמתה כשרה אע"פ שסיכוך זה ר"ל קנים היוצאים לא נעשה לשם אותה סוכה אלא לשם הסוכה הגדולה שהם יוצאים ממנה שהרי מ"מ תחלת עשייתו לצל הוא:

והשני שקנים אלו יוצאים לפני הסוכה לצד המזרח ואותו צד אין בו שום פתח ולא שום גיפוף לדונו כפתח עד שיפסיק בין סוכה זו לקנים היוצאים ממנה ממשך הדפנות ואילך וכל שדופן אחת נמשכת כשיעור יציאת הקנים הרי הוא מכלל הסוכה וישנים תחתיהם כגון זה אע"פ שדופן הנמשך לא כוונו בו להכשיר עד שנדמהו לפס ארבעה שהוא בא להכשיר אעפ"כ אין אומרין סכך בפני עצמו הוא ואין בו אלא דופן אחת אלא בכלל הסוכה הוא כדין שלישית אפי' טפח ומ"מ אם היה צורת פתח מצד רביעי יראה שהוא מפסיק אע"פ שכבר יש לה שלש דפנות כהלכתן ואין צורך לצורת פתח:

והשלישי הוא שפירשו פסל היוצא מהכשר סוכה ר"ל שחמתו מרובה מצלתו אם מצד שבאותו רוח אין בו שום דופן שיגין אם לסבה אחרת ובא ללמד שאע"פ שיש בסוכה חלק ממנה כגון רביעיתה או שלישיתה שחמתו מרובה מצלתו הואיל והסוכה בכללה צלתה מרובה אין פוסלין בה אף אותו חלק שחמתו מרובה מצלתו ואפי' היה בו הכשר סוכה:

והרביעי הוא שפירשו סכך היוצא מתורת סוכה ר"ל שאינו ממין סכך כשר ואמר שכל שהוא בפחות משלשה כשר אף בקטנה ונידון כסוכה ר"ל להשלים בו שיעור שבעה ובא ללמד שאע"פ שהוא פסול בעצמו מצטרף הוא להשלים את השיעור כדין האמור בטיט הנרוק ר"ל שראוי להריקו מכלי לכלי כמים עכורים שהטובל בו לא עלתה לו טבילה והוא משלים את המקוה לשיעור ארבעים סאה ואע"פ שאף באויר כן זה מצטרף וישנין תחתיו ואויר מצטרף ואין ישנין תחתיו ויש חולקין בזו כמו שכתבנו למעלה:

דף יט:

המשנה התשיעית והוא מענין החלק השני העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל ר' אליעזר פוסל מפני שאין לה גג וחכמים מכשירים אמר הר"ם כמין צריף הוא כזאת הצורה שפסל ואם יש לה גג טפח כזאת הצורה ונקרא בערבי מכנס והלכה כר' אליעזר אם הכותל גבוה טפח כזה כשרה:

אמר המאירי העושה סוכתו כמין צריף והם סוכות שציידי עופות עושים רחבות מלמטה ומתחדדות למעלה עד שאין בחדודם שום גג כגון זה שסמכה לכותל כגון זה פסולה שהרי אין לה גג וחכמים מכשירים ונתהפכו בדברים בגמרא לומר שר' אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין והלכה כחכמים כמו שביארנו ומ"מ פי' בגמ' שאף לדעת הפוסל אם עשה לה גג טפח כשרה כגון זו וכן בסמוכה לכותל אם הרחיקה מן הכותל טפח כגון זו או שהגביהה מן הקרקע טפח בלא שיפוע כגון זו שדנין בה כאלו בגובה טפח ויש אומרים כן אפי' בשאותו גג הטפח אויר כדרך הגביהו מן הקרקע טפח שאין באותו

הטפח כלום אלא מפני שאין השפוע שפוע גמור ונידון כגג וכדופן וצריך שתדע שסוכה זו שמכשירין אותה בגג טפח דוקא בשיש בדפנות שיעור דופן ושיעור השלמת שיעור הסכך והוא שיעור ששה עשר טפחים עשרה לדופן וששה להשלמת רוחב הסכך שאע"פ שאין באותו טפח אויר הרי הוא כלבוד הא בפחות מכן פסולה שהרי אין בה שיעור וכן צריך שיהא הכל סכך כשר או שיהא מיהא מעשרה ולמעלה שבעה טפחים שבה עם טפח הגג סכך כשר ומכאן אתה למד שאם עשה את הדפנות כהלכתן וסיכך עליהן כמין צריף מעוקם כעין גג כגון זו שכשרה אלא שאין הדבר נאה שלא לטעות בה עמי הארץ וכן מאחר שאתה צריך לשיעור אם סיכך באשרה של ישראל פסולה דכתותי מכתת ואף בדפנות כן ואע"פ שבלחי הכשירו לחי אינו צריך שיעור לרחבו אבל דפנות צריכות שיעור לרחבן כמו בגבהן ויש חולקין אף בלחי ומ"מ לדעתנו כל שאנו אומרים כתותי מיכתת אין דנין את הדבר כמו שאינו אלא כמי שהוא תל עפר וא"כ בדפנות כשר ובסכך מיהא פסול וכבר כתבנו בדין זה מה שראוי ממנו לענין לחי וקורה בעירובין בפרק ראשון ובפרק חלון:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנתגלגל עליה בגמרא מענין הישן בכילה בסוכה כבר ביארנוהו ולא נתחדש עליה עוד בגמרא דבר:

המשנה העשירית והכונה בה כשלפניה והוא שאמר מחצלת של קנים גדולה עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה ולסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה ר' אליעזר אומר אחת גדולה ואחת קטנה עשאוה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככין בה ולסיכוך מסככין בה ואינה מקבלת טומאה אמר הר"ם מחלקת ר' אליעזר וחכמים במחצלת כי תנא קמא סבר סתם מחצלת קטנה לשכיבה וסתם מחצלת גדולה לסיכוך ולפיכך אמר עשאה לשכיבה מקבלת טומאה ענין זה כי סתמא לעולם לסיכוך עד שיתבאר שהיא לשכיבה ואמר (ר' אלעזר) ולסיכוך מסככין בה הוא במחצלת קטנה שסתמה לעולם לשכיבה עד שיתבאר שהוא לסיכוך ור' אליעזר אומר סתם גדולה נמי לשכיבה עד שיתבאר שהיא לסיכוך ואין הלכה כר' אליעזר:

אמר המאירי מחצלת של קנים וכו' פי' בגמ' לדעת פסק בין בשל קנים ושל חילת שהם קשים לשכיבה בין בשל שיפא או של חלף או גמי שהם רכים ושל חילת הוא עשב גדול וארוך שהקלח שלו עבה ואמר שאם מחצלת זו קטנה ר"ל בכדי שכיבה לבד סתמה לשכיבה ומקבלת טומאת מדרס לכשישכב בה הזב שהרי כלי המיוחד לשכיבה הוא וכל שכן בשאר הטומאות דכלי בעינן בהו אבל מיוחד לשכיבה או לישיבה לא בעינן בהו ואין מסככין בה עד שיעשנה בפירוש לשם סכך ואם היא גדולה סתמה לסיכוך

ואינה מקבלת טומאת מדרס שאינה מיוחדת לשכיבה ולא בשאר טומאות שהרי הן פשוטי כלי עץ שאינן כלי ומסככין בה אא"כ עשאה בהדיא לשכיבה ואם יש לה קיר בסביבותיה אפי' גדולה אין מסככין בה שהרי היא ככלי קיבול ולי נראה אף בשאין השפה בארבע רוחותיה אלא משני ראשי הרחב כעין שלנו שאותה שפה עושה אותה כלי ואפי' ניטל הקיר שלה מפני שהיא כבלאי כלים ואין חילוק בדין מחצלת בין שהיא עשויה גדילים ושרשרות והיא הנקראת בגמרא בסוגיא גדולה בשרו"ק הוא"ו ובין שהיא ארוגה אע"פ שהארוגה חלקה יותר ונוחה לשכיבה אלא הכל תלוי או בנעשית לשכיבה או בסתמא לשכיבה הן לקבל טומאה הן שלא לסכך בה וקצת גאונים כתבו שבזמן הזה שעושין תקרה במחצלת של קנים הקרויה קאניס ונותנין עליהם מעזיבה אין מסככין בהם ודנין בהם גזרת תקרה וכן המנהג ואף לי נראה טעם אחר לאיסור הואיל ועשויים למחיצה וכן לקלוט בהם את התבואה תורת כלי עליו וכבר אירע בנרבונאה שסיכך בו אחד וגערו בו הרבה ולא הניחוהו לצאת בה כמו שכתבנו למעלה:

וכן צריך להזהר מתורת בלאי כלים שלא לסכך בארכות המטה או בכרעים שלה אפי' נאבדו או נשברו קצתם אע"פ שאין ראויות עוד להתחבר וכן בלוחות של כלי היין הקרויות דוגאש בלע"ז שהרי כל אלו בלאי כלים הן וכן כל כיוצא בזה:

וכלי קבול שפסלנו לסיכוך דוקא במה שקרוי קבול לענין טומאה ומעתה הקנים אע"פ שיש להם בית קבול טהורות ומסככין בהם שהרי סתומים הם במחיצות הפנימיות המפסיקות בין פקק לפקק ולא עוד אלא אפי' חתכם לקבלה כגון להתקינה ליתן בה כחול והדומה לו עד שיסיר אותם המחיצות בכונת קבלה וזהו שאמרו בי"ו של כלים שפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה עד שיוציא כל הכוכי שלה ופי' כוכי אותם המחיצות הנעשות בכוונת הקלטת הכחול לשם הא כל שנעשה כן בכוונת קבול ודאי מקבלות טומאה ואין מסככין בהן:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

לענין ביאור הסוגיא זו שאמרו הא גופא קשיא וכו' ותירץ הא בגדולה הא בקטנה כלומר מחצלת גדולה עשאה לשכיבה וכו' הא סתמא לסיכוך ומה שאמר בסיפא עשאה לסיכוך פירושה בקטנה כלומר ובקטנה עשאה לסיכוך מסככין בה הא סתמא לשכיבה והקשה מיהא לר' אליעזר דקאמר אחת גדולה ואחת קטנה דמשמע דעשאה לשכיבה ועשאה לסיכוך אתרוייהו קאי וא"כ קשיא סתמיהו ותירץ רבא בגדולה כ"ע לא פליגי דסתמא לסיכוך ובקטנה פליגי דלתנא קמא סתמא לשכיבה ופירוש דבריהם גדולה עשאה לשכיבה וכו' הא סתמא לסיכוך ומה שאמר בסיפא לסיכוך מסככין פירושה בקטנה הא

סתמא לשכיבה וכדפרישנא ר' אליעזר אומר אחת גדולה ואחת קטנה עשאה לשכיבה וכו' הא סתמא לסיכוך ודאי דקאמ' בתר הכי עשאה לסיכוך לאו למידק דסתמא לשכיבה אלא הכי קאמר הא סתמא הרי הוא כמי שעשאה לסיכוך והקשה לר' אליעזר אחת קטנה ואחת גדולה מיבעי ליה דאקטנה הוא דאיצטריכינן לשמעתיה והלכך הוה ליה לאקדומה וסוגיא בעלמא היא דבכמה דוכתי אשכחן דמקדים להא דפשיטא ליה וכמו שאמרו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין וכן בכמה מקומות עד שגדולי הרבנים מחליפים גרסת משנתנו לשנות בה אחת קטנה ואחת גדולה ולהקשות בה אחת גדולה ואחת קטנה מיבעי ליה להקדים את הפשוטה לו ואין צורך בכך מטעם שכתבנו ועוד שאף לדרך זה אתה יכול לפרש אחת קטנה מיבעי ליה שעשייתה לשכיבה מחוורת יותר והדר מקשי ליה דהא בברייתא פליגי רבנן ור' אליעזר אסתמא ואגדולה לחוד ור' אליעזר מחמיר בה ותירץ רב פפא דבקטנה כ"ע לא פליגי דסתמא לשכיבה ובגדולה הוא דפליגי דלתנא קמא סתמא לסיכוך ולר' אליעזר סתמא לשכיבה ופי' דברי חכמים גדולה עשאה לשכיבה וכו' הא סתמא לסיכוך ור' אליעזר אחת גדולה ואחת קטנה סתם עשייתן לשכיבה והרי שהקדים את הגדולה שהוצרך ללמדה יותר:

דף כ.

הרבה כלים מיטמאין במת ושאר הטומאות שאינו מטמא מדרס שאין טומאות מדרס אלא בכלי המיוחד לישיבה אבל כל המיטמא מדרס מיטמא בשאר הטמאות שכל העשוי לשכיבה וישיבה כלי הוא ואפי' הן בפשוטי כלי עץ כמו שהתבאר במסכת שבת אחר שהם כלי מעתה כל מחצלת שאינה ראויה לשכיבה אנו רואים אם היא ראויה ליקרא כלי מצד אחר ליטמא בטמא מת ומתוך כך מחצלת של שק והוא נוצה של עזים או של ספירא והוא זנב הסוס מתוך שהם נארגים היטב אם הם כעין כלים כגון כלים של חוצלות שהרועים עושין ומשימין אותם תחת ראשיהם הרי הם ראויים לגוולקי וחוצני והם מיני קטניות דקים ושל שעם ושל גמי שאין נארגים היטב מ"מ ראויין הם לכנתא דפירי ר"ל לפירות הגסים הבאים בסלים ואם אינם כלים המקבלים אלא כעין חוצלות של שק ושל ספירא הם ראויים לפרסי ר"ל ווילון ומחיצה ולנפוותא ר"ל לרקד בהם את הקמח ושל שעם ושל גמי ראויים לנזייתא ר"ל לפרשם על הגיגית של שכר וכן אתה דן לכל כיוצא בזה וכל שהוא ראוי לשכיבה מיהא אי אתה צריך בה לדבר אחר: ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף כ:

הישן תחת המטה וכו' כבר ביארנו על החלק הראשון שבזאת המסכתא שהוא בא לבאר עניני הלכות סוכה בשלימות וביארנו קצת פרטי זה החלק בפרק ראשון וזה הפרק אמנם יסוב לבאר עניני זה החלק בשלימות ורובו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר בו מה שהותחל ביאורו בפרק ראשון בישן באהל הסוכה על איזה צד יצא ועל איזה צד לא יצא השני בצדדים מצד הדפנות שמעמידין אותם בהם והצדדים בה לכתחילה אע"פ שבדיעבד כשרה ואיזו עולין לה ביום טוב ואי זו אין עולין לה ביום טוב ודין דפנות של אילן השלישי לבאר בו איזה דברים פוטרין מן הסוכה הן מחמת עצמן הן מחמת סיבה שבהם הרביעי זמן חיוב אכילתו לסוכה ומה הוא רשאי לאכול חוץ ממנה ותכונתו עמידתו לשם היאך היא ראויה לו:

והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר החלק הראשון והוא שאמר הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו אמר ר' יהודה נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטות בפני הזקני' אמר ר' שמעון מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה אמר רבן גמליאל לזקנים ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם יודע שעבדים פטורין מן הסוכה וישן לו תחת המטה לפי דרכנו למדנו שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו אמר הר"ם וצריך שתהיה המטה עשרה טפחים שהוא שיעור סוכה ותהיה סוכה בתוך סוכה והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו ופירשוה בגמ' בגבוה עשרה שאם אין לה עשרה אע"פ שיש לה גג אין זו קרויה אהל לענין זה והוא הדין לכילה שאין לה גג אע"פ שגבוהה עשרה שאינה אהל לענין זה שאין פסול אהל לענין זה אלא בגבוהה עשרה ושיש לה גג כמו שכתבנו למעלה ואע"פ שפירשנו שם שהקינופות הואיל וקבועות הן אע"פ שאין גבוהים עשרה פוסלים את הסוכה ומטה קבועה היא שאני מטה הואיל ולגבה עשויה ולא לתחתיה אין קביעותה מפקיעתה מתורת עראי הואיל ואינה גבוה עשרה הא כל שיש לו גג וגבוה עשרה מבטל את הסוכה ואע"פ שהמטה אהל עראי הרי הסוכה גם כן עראי ואתי עראי ומבטל עראי שהרי אהל בפני עצמו הוא ונמצא יושב בצל אהל זה ולא בצל סוכה והוא הדין דהויא ליה כסוכה בתוך סוכה אלא דעדיפא מינה נקט דראשונה בטלה לגמרי:

אמר ר' יהודא נוהגים היינו שהיינו ישנים תחת המטות בפני הזקנים והוא נמשך למה שאמר סוכה דירת קבע ואין עראי מבטל קבע:

אמר ר' שמעון מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שהלך וישן לו תחת המטה בסוכה ואמר להן רבן גמליאל לזקנים ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שהעבדים פטורין מן הסוכה והלך וישן לו תחת המטה ור' שמעון סובר דירת קבע בעינן כמו שאמר שלש כהלכתן אלא שאעפ"כ הוא סובר שעראי מבטל קבע והלכה כתנא קמא ומ"מ יש שואלים על עבדו של רבן גמליאל אע"פ שפטור היה מן הסוכה מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא הואיל ומ"מ מצד סרך מצוה היה נכנס בה לישן למה לא היה נכנס בה בצד מצוה ומה ענין לישן בדרך שאינו מצוה ולא עוד אלא שלדעת קצת אף הנשים והעבדים אע"פ שפטורים יש בהם צד מצוה שהרי אמרו נשים סומכות רשות ואלמלא יש בהם צד מצוה היה אסור שהרי אסור לסמוך על קרבן שאינו שלו מפני שמשתמש בקדשים ואע"פ שיש נוטים לדעת אחרת כמו שביארנו במסכת חגיגה ובהרבה מקומות מ"מ אף בזה מה ראה לעמוד במקום הפסול תדע שבתלמוד המערב שאלוה בנוסח זה מיחלפא שיטתיה דרבן גמליאל דתני טבי עבדו היה מניח תפילין ולא מיחה בידו וכאן מיחה בידו כלומר שבודאי רוצה היה טבי לישן בהכשר אלא שרבן גמליאל מיחה בידו ותירץ בה שלא לדחוק את התלמידים ושאל א"כ ישב לו מבחוץ ומה לו לדחוק עצמו ליכנס בה אחר שאינו יכול לעמוד במקום הכשר ותירץ רוצה היה טבי לשמוע דבריהם של תלמידי חכמים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ידעת שאהל טפח על טפח מביא את הטומאה ר"ל שאם יש כאן כזית מן המת ובצדו מחטין וצנורות ואין נוגעין בטומאה אם האהיל עליהם אהל שיש בו טפח על טפח הרי זה מביא את הטומאה לכלים וכן חוצץ בפני הטומאה ולא סוף דבר כשנעשה האהל על ידי אדם להאהיל אלא אף בשנעשה מאליו כגון שחררוהו מים ר"ל כגון שפה גבוהה סמוכה לנהר וכשהמים רבין חוטטין תחתיה או שחררוהו נמלים או שרצים כגון חולדה ואישות או שאכלתו מלחת כגון שהארץ מלחה ומתבקעת מאליה מתחתיה וכן נדבך של אבנים או סואר של קורות כגון שסדרן אחת על גבי שתים ותחתונות מפורדות זו מזו באהל טפח:

דף כא.

כבר ביארנו במקומו שהצדוקים היו אומרים שאין פרה אדמה נעשית אלא בטהור לגמרי והוא שטבל והעריב שמשו והפרושים היו מכשירים אף בטבולי יום וכדי להוציא מלבן של צדוקים היו מטמאים הכהן השורף את הפרה כדי להתעסק בה אחר טבילה מיד

ומתוך קולא זו חששו חכמים שמא יבואו לזלזל בה ועשו בה מעלות יתרות והרחקות גדולות בכל מעשיה מטומאת המת והוא שהיו מפרישים את הכהן העוסק בה שבעה ימים קודם היום בלשכה שבעזרה ומטהרים אותו בהזאה מספק טומאת מת וכל הכלים שהיו ממלאין בהם היו של אבנים שאינן מקבלין טומאה וכן המלוא בעצמו היה על ידי אדם שלא נטמא מעולם והוא שהיו בירושלים חצרות בנויות על גבי הסלע ותחתיהן חלול מפני קבר התהום ר"ל טומאת ספק שמא יש קבר לשם ואין בו חלל טפח שטומאתן בוקעת ועולה וכל טומאת ספק קבר הוא קרוי בתלמוד קבר התהום כלומר כתהום שהוא נעלם ומכוסה ולפיכך היו בונין אותה על סלע שתחתיה חלול שאפי' יש שם קבר החלל מפסיק והיו מביאין נשים עוברות ויולדות לשם ומגדלות את בניהן לשם ואין חוששין למה שאמותיהם מטמאות אותם בטומאת נדתן שאין חוששין אלא לטומאת מת וכן אין חוששין שאמותיהן נטמאו במת בעוד שהן עוברות שבאותה שעה טומאת בית הסתרים היא וי"מ שלא היו יונקים מאמותיהם עד שיטהרו ומשנטהרו והתחילו להניק כבר נסתלקו דמים מהם ובשעת לידה טומאת בית הסתרים היא וראשון עיקר והתבאר בתוספתא שהיו מגדלים אותם לשם עד בני שבעה או שמונה בכדי שאין בהם חשש לראיית קרי ואע"פ שביארנו שלא היו חוששין אלא לטומאת מת שמא טומאה היוצאה מן הגוף חמורה להם וכשהיו רוצים למלאות והיו צריכים לצאת מאותם החצרות שתחתיהן חלול כדי לילך לשילוח ועל כל פנים היו צריכים לילך במקומות שאין חלול תחתיהן היו מביאין שוורים ודלתות עליהם ויושבין התינוקות על אותן הדלתות כדי להפסיק בינם ובין קבר התהום ושוורים למה היו באים שאם מפני שכריסם רחבה להיותו מפסיק בין התינוק לקבר התהום הרי הדלתות מספיקות לכך הא לא היו באים אלא מפני שהם חזקים לסבול הדלתות וכוסות של אבן ביד התינוקות כמו שביארנו שכל עניניה נעשים בכלי אבנים והולכים עד לשילוח הגיעו לשם יורדים וממלאים ולא שישלשלו החבל וימלאו שצריכים הם למלאות בה ואין לחוש שם מפני קבר התהום שאין דרך לקבור בנהרות ואחר שמלאו עולים ויושבים על גבי הדלתות והולכים עד שמגיעים להר הבית וכשהגיעו להר הבית היו יורדים והולכים ברגליהם שהר הבית והעזרות חלול היה תחתיהם מפני קבר התהום ובפתח עזרה היו נוטלין את האפר ונותנין במים שבכוסות וכל שמזין את הכהן בשבעת ימי פרישה על ידי תינוקות אלו היו עושין:

אע"פ שלענין אהל לא חלקנו בשיעורו שהוא טפח על טפח בין עשאו אדם לנעשה מאליו בחלון מיהא אינו כן והענין הוא שאין טומאה נכנסת מבית לבית אלא על ידי

פותח טפח מיהא נכנסת מבית לבית ומטמאתו ודוקא בחלון שנעשה על ידי אדם אבל חלון שנעשה שלא על ידי אדם כגון שחררוהו מים או שרצים או שאכלתו מלחת שיעורו כמלוא אגרוף והתבאר במקומו באגרופו של בן בטיח והוא גדול כראשו של אדם בינוני ואם הוא חלון שעל ידי אדם לאורה שיעורו כפנדיון כמו שיתבאר במקומו ולמדת שמה שהוזכר בסוגיא זו מלא אגרוף לענין אהל אין הלכה כן:

דף כא:

המשנה השניה והכונה בה להתחיל בביאור החלק השני והוא שאמר הסומך סוכתו לכרעי המטה כשרה ר' יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה אמר הר"ם ר' יהודה סבר סוכה דירת קבע בעינן וכבר קדם לך דעתו ולפיכך הוא מצריך שתהיה יכולה לעמוד בפני עצמה סוכה המדובללת ושצלתה מרובה מחמתה כשרה והמעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשרה מדובללת הוא שיהיה גג שלה אינו שוה כמו שביארנו אלא קנה עולה וקנה יורדת ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי הסומך סוכתו בכרעי המטה ר"ל שהעמיד כרעי המטה זקופים בארץ וסמך את הסכך עליהם כשרה שאע"פ שכרעי המטה מקבלין טומאה הרי בדפנות אין בכך כלום ואע"פ שהסכך נסמך עליהם עד שאלו יזיזו את הכרעים הסכך נופל מאליו ר' יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה כלומר שאם היא נסמכת על הכרעים בצירוף דברים אחרים עד שאם תנטל המטה תעמוד הסוכה על שאר הדברים כשרה אבל אם כל סמיכותה על הכרעים עד שאם תנטל המטה יפול הסכך פסולה ונחלקו בגמ' לדעת ר' יהודה בטעמו של דבר חד אמר לפי שאין לה קבע ר"ל שהמטה הוא דבר שאדם צריך לו וכשיצטרך לו יטלנה משם ונמצאת הסוכה נופלת ואין זה דירת קבע וחד אמר מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה כלומר וכל שפסול לסכך בו הן מצד קבלת טומאה הן מצד הפיסולין פסול להעמיד את הסכך עליו בדברים שאפשר לסכך בהם שמא יבא לטעות ולסכך בו הא בסומך על כותלי הבית אין בו שום חשש שלא אמרה אלא בדברים שאפשר לטעות לסכך בהם ואע"פ שאמרו וכלם כשרים לדפנות דוקא בשאינו מעמיד הסכך עליהם ושאלו בגמרא מאי בינייהו והשיבו איכא בינייהו שנעץ ארבע שפודים וסכך עליהם שאם מפני שאין לה קבע הרי יש לה קבע וכשרה ואם מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה הרי העמידה בדבר המקבל טומאה ופסולה:

ולענין פסק יש אומרים שר' יהודה לדעת עצמו אמרה שסובר דירת קבע בעינן והלכה כחכמים ומ"מ רוב גאונים מסכימים שהלכה כר' יהודה וראיה לדבריהם ממה שנחלקו

לפרש את דעתו וכן אביי שחדש בה דברים לדעתו כמו שיתבאר בסמוך וא"כ אתה צריך לפרש בטעם שאין לה קבע מפני שהמטה עומדת לינטל וכל העומד לינטל כנטול דמי ואין כאן אפי' עראי ומ"מ אף הם כשפסקו כר' יהודה כטעם אחרון פסקוה ר"ל מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה ואף ביש לה קבע כגון שנעץ שפודין וסכך עליהם וא"כ מה שאמרו שתים באילן ואחת בידי אדם כשרה ואין עולין לה ביום טוב ואע"פ שהאילן ראוי לסיכוך לא בסמך את הסכך באילן הוא אלא שעושה קרקע הסוכה באילן ר"ל שנועץ קונדיסין באילן ומסכך על גבן ובקונדיסין הראויים לסיכוך ואם מפני שהקונדיסין עומדין על האילן אין חשש לחשש וכן במה שאמרו באילנות דפנות לה שכשרה פירושו בשלא העמיד סכך באילנות ומ"מ פירש אביי בגמ' לדעתו של ר' יהודה שלא פסל אלא בסומך אבל סכך ר"ל שנעץ ארבע קונדיסין של עץ בארץ וסיכך עליהם והניח כרעי המטה בין קונדס לקונדס לדפנות כשרה הואיל ומ"מ לא סמך עליהם והרבה ערערו על פירוש זה שאם כן מה הוצרכה ועוד לדעת האומר מיהא אין לה קבע אף זו אין לה קבע ופירשוה אף בשהקונדיסין תחובים במטה עד שאם תנטל המטה תנטל הסכך עמה הואיל ומ"מ אפשר לו לפרוק הקונדיסין ממנה ואף בשם תלמוד המערב מצאתיה כן ומ"מ ממה שראיתי שם בסוגיא זו נראה שהמטה קרקע הסוכה עד שהצריכו בזו להיות חלל הסוכה עשרה מגב המטה עד הסכך מפני שגב המטה נחשב בה לקרקע הסוכה:

דף כב.

סוכה המדובללת ושצלתה מרובה מחמתה כשרה ונחלקו בה בגמ' בפי' מדובללת שלדעת רב פירושו מדולדלת ר"ל שהסיכוך קלוש מאד ולדעת זה הכל אחד כלומר אע"פ שהיא מדולדלת הרבה כל שצלתה מרובה מחמתה כשרה ולדעת שמואל פירושו מבולבלת כלומר קנה עולה וקנה יורד ושני דברים הם שסכך שלה עולה ויורד או שהיא מדולדלת כל שצלתה מרובה מ"מ כשרה:

ולענין ביאור הכל אחד הלכה אלא שבקנה עולה ויורד פי' בגמ' דוקא בשאין בין העולה והיורד שלשה טפחים ר"ל שאין העולה גבוה על היורד שלשה וכשרה מתורת לבוד אע"פ שאין דרך סכך בכך הואיל ומ"מ צלתה מרובה וגדולי הרבנים פירשוה אף בחמתה מרובה הואיל ואילו נסדרו בשוה היתה צלתה מרובה דרואין אותה כאילו נסדרו בשוה ואין נראה לי כן לענין פסק ומ"מ אף לשמואל אם יש ביניהם שלשה טפחים אויר פסולה אף בצלתה מרובה מחמתה ודנין אויר זה המפסיק מגבוה לנמוך כאויר המפסיק מצד לצד כשהשכיב הקנים זה אצל זה שפוסל בשלשה ומ"מ אם היו עצים רחבים שיש בגג

רחבן טפח כשרה אע"פ שאויר שלשה מפסיק בין גבוה לנמוך מפני שכל שהוא חשוב עד שתורת אהל עליו אומרין בו חבוט רמי כלומר רואין אותו כאלו הושפל והושלך על אויר שתחתיו:

ולענין מה שנאמר במשנתנו ושצלתה מרובה מחמתה כשרה ויש לדקדק ממנה הא כי הדדי פסולה הקשו עליה בגמרא ממה שאמרו בפרק ראשון ושחמתה מרובה מצלתה פסולה הא כי הדדי כשרה ותירצו בה כאן מלמעלה כאן מלמטה ופירשו בה גדולי הפוסקים שאם שוים מלמטה כשרה בידוע שהצל מלמעלה מרובה ואם שוים מלמעלה בתחתית הפנימי של סכך כגון שיש בין קנה לקנה של סכך כמלא קנה אויר פסולה בידוע שהחמה למטה בקרקע הסוכה מרובה ולמדת שכל שצלתה מרובה מצד אחד או מלמעלה או מלמטה אע"פ ששוים מצד אחר כשרה ומ"מ לזו הוצרכנו ר"ל שתהא צלתה מרובה מאיזה צד או מלמעלה או מלמטה כדי שיהא עומד מרובה ולדעת הפוסקים פרוץ כעומד בסוכה כשר אתה אומר שכל שאין חמה מרובה משום צד אע"פ ששוים מצד אחד הרי מ"מ פרוץ כעומד וכשרה ומ"מ י"מ שלא אמרו פרוץ כעומד מותר לסכך אלא בדפנות ומה שאמרו עלה היינו דאמרי אינשי כזוזא מלעיל כאיסתירא מלתחת פירושו שאם החמה נכנסת בנקב שהוא רחב כזוז לבד יראה למטה כאיסתירא ר"ל שהוא גדול הרבה בשטח מהזוז אע"פ שערך הזוז יתר מאיסתירא וכמו שאמרו במסכת (ב"ב) [קידושין י"א ב'] עבדי אינשי דקרי לפלגא דזוזא איסתירא והענין הוא שהזוז רביעית סלע צורי ואיסתירא הוא סלע מדינה ושוה שמינית של צורי ונמצא איסתירא שהוא סלע מדינה אינו שוה אלא חצי זוז של צורי אבל מ"מ שטחו של איסתירא גדול הרבה משטחו של זוז והרבה מתבלבלים בה ללא צורך:

המעובה כמין בית ר"ל אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה ואין גוזרין בה משום בית ובתלמוד המערב דקדקו ממנה הדה אמרה צריכין הכוכבין ליראות מתוכה כלומר שהלשון מוכיח כן דקאמר אע"פ שאין וכו' כלומר שראוי לכתחילה להיות הכוכבים נראין מתוכה ומ"מ פירשו שם כוכבי חמה שנו ר"ל ניצוצות של חמה כלומר שלכתחילה אין לעבותה כל כך שלא יכנסו שם ניצוצות של חמה אבל כוכבים ממש אף לכתחילה רשאי לעבותה כל כך שלא יהו נראין מתוכה וא"כ מה שאמרו בברייתא בסוגיא זו אין כוכבים נראין מתוכה כשרה אין כוכבי חמה נראין מתוכה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין כך פירושו אין כוכבים ר"ל כוכבים ממש נראין מתוכה כשרה דלכתחילה נמי שפיר דמי אבל אם אין כוכבי חמה נראין מתוכה בית שמאי פוסלין אף בדיעבד וגדולי המחברים פירשו בו כוכבי חמה כוכבים גדולים הנראים ביום ואין נראה כן:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצדדים שביארנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא ממה שלא ביארנוהו במשנה אלו הם:

קורות הבית והעליה שאין עליהם מעזיבה ר"ל לא מעזיבה ולא תקרה והם מכוונות קורה תחתונה כנגד קורה עליונה ואויר עליון שבין קורה לקורה כנגד אויר תחתון שבין קורה לקורה ורוחב כל קורה טפח ורוחב כל אויר שבנתיים גם כן טפח טומאה תחת אחת מהן ר"ל מן התחתונות תחתיה טמא על פני כל ארכה הואיל ויש ברחבה טפח וכל שאר מה שבבית הן תחת הקורות התחתונות הן בכל הבית הן למעלה מן הקורות התחתונות טהור שכל רוחב טפח מביא את הטומאה לכל מה שתחתיו וחוצץ על כל מה שעליו היתה הטומאה בין התחתונה לעליונה כל מה שבין אותן השתיים לבד טמא שהעליונה מאהלת על הטומאה ומביאה את הטומאה על פני כל ארכה ואם היתה טומאה על העליונה כל המתאהל עליה כנגדה עד לרקיע טמא לא היו הקורות מכוונות זו כנגד זו אלא הקורות העליונות כנגד אויר שבין הקורות התחתונות וטומאה תחת אחת מן התחתונות הכל טמא שאומרין בכל העליונות חבוט רמי ר"ל שרואין אותן כאלו הושפלו והונחו בין התחתונות והרי כל הבית מקורה ונתחבר האהל ונעשה אחד שהרי רוחב הקורה העליונה כרוחב האויר ואם היתה טומאה על גבי קורה עליונה כנגדה עד לרקיע טמא במה דברים אמורים ר"ל לטמא את הכל מדין חבוט רמי בשיש ביניהם אויר טפח וכל שהאויר טפח אף הקורה העליונה שכנגדה טפח ואומרים בה חבוט רמי אבל אם אין ביניהן אויר טפח והרי הקורה העליונה שכנגדו גם כן אין בה טפח אין אומרין בה חבוט רמי וכל שטומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא הואיל ויש לקורה התחתונה רוחב טפח אבל מה שעל גבן ומה שביניהן טהור אע"פ שקורה עליונה כנגד האויר שאין מחזיקין את הכל במקורה שאין דין חבוט רמי אלא בפותח טפח שמן הסתם אף הקורה העליונה טפח הא כל שאין לקורה העליונה שהטומאה תחתיה רוחב טפח אף על גבה טמא כנגדה וכן תחתיה אבל מה שאין כנגדה טהור שכל פחות מטפח לא מביא ולא חוצץ וטומאה בוקעת ועולה ויורדת מתהום ארעא עד רום רקיעא בין שהיו מכוונות תחתונות כנגד עליונות אם אין באחת מהן טפח בין שהיו עליונות כנגד אויר התחתונות בין שטומאה תחתיהן או ביניהן או על גביהן ומתוך כך אין ראוי לגרוס כאן במה דברים אמורים בשיש בגגן טפח וביניהן פותח טפח דמשמע דאתחתונה שהטומאה תחתיה קאי וזו לא הוצרכה ואם תפרשה על העליונה אף זו לא הוצרכה דמדקאמר בסוגיא עליונות בבין התחתונות ודאי משמע דשיעור הקורה כשיעור האויר אלא שאפשר לגרסו

ולפרשו על העליונה ולישנא יתירא הוא וטרח וכתב ליה משום דמינה ילפינן לשמעתא דהכא דין חבוט רמי:

ולענין מבוי קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל שכנגדה וכן שתי קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואין נוגעות זו בזו כל פחות משלשה אין צריך להביא קורה אחרת שלשה [צריך] להביא קורה אחרת כמו שביארנו התאים שתי קורות זו בצד זו ואין באחת מהן טפח אלא שיש בין שתיהן טפח כל שאין ביניהן אלא אויר טפח בנתים הואיל וראויות לקבל אריח לרחבו שהוא טפח ומחצה ונמצא נסמך באצבע לכאן ואצבע לכאן אין צריך להביא קורה אחרת יתר מכן אע"פ שהם בתוך שלשה צריך להביא קורה אחרת או שיקרבם זו אצל זו ואם היו סמוכות זו לזו בטפח אלא שזו למעלה וזו למטה אם שתיהן במקום הכשר ר"ל בתוך עשרים ולמעלה מעשרה כשרה ולא עוד אלא אפי' היה ביניהם יותר מטפח אויר כל שהוא בתוך שלשה אבל ביתר משלשה שאין אומרין חבוט רמי בפחות מטפח היתה זו במקום הפסול או במקום הכשר אפי' לא הי' ביניהם אויר אלא בפחות מטפח פסולה וכבר ביארנו ענינים אלו בכדי צרכן בראשון של עירובין בסוגית המשנה השלישית:

דף כב:

המשנה השלישית והכונה בה כשלפניה והוא שאמר העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה ועולין לה ביום טוב בראש האילן או על גבי הגמל כשרה ואין עולין לה ביום טוב שתים בידי אדם ואחת באילן או שתים באילן ואחת בידי אדם כשרה ואין עולין לה ביום טוב זה הכלל כל שינטל האילן והיא יכולה לעמוד עולין לה ביום טוב אמר הר"ם בראש הספינה כשרה ובתנאי שתהיה אז הסוכה חזקה כל כך שלא יהפכנה הרוח המצויה תמיד ביבשה מבלי הכרח ועוד יתבאר לך כי מכלל דברים האסורים ביום טוב אין עולין באילן ואין רוכבין על גבי בהמה העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה האילנות אינן ראויין שיהיו דפנות אלא בשתי תנאים האחד שיהיו אותן האילנות בתכלית העובי והחוזק כדי שלא תניעם הרוח ויטו לארץ כאשר יקרה לענפים הדקים והשני שימלא ראש האילן ובין ענפים בתבן וכיוצא בו כדי שיתקיים ולא יניענו הרוח כי העיקר אצלנו מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה:

אמר המאירי העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כשרה אע"פ שהרוח שולט במקומות אלו מצד גבהותם ושהליכתם במקום מישור שאין הרים סביב לו והדבר מצוי לעקרם אין דנין אותם כעקורות לפסלן מעתה וכן אע"פ שהעגלה והספינה הולכות לדרכן

ואין הסוכה עומדת במקום אחד ופירשוה ביכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה שלא להתנדנד אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של (יבשה) [ים] דירת עראי הוא:

ועולין לה ביום טוב וכו' וזו לא הוצרכה אלא מתוך שהוצרך לשנות בסמוך לה שאין עולין ביום טוב שנה אף בראש המשנה כן:

בראש האילן או על גבי הגמל ר"ל שקבע דלתות רחבות בראש צמרת האילן או בגב הגמל ועשה שם דפנות וסכך עליהן כשרה הואיל ויכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה שלא להתנדנד אבל אין עולין לה ביום טוב שהרי משתמש במחובר או בבעלי חיים וא"כ כשרה שאמרו פירושו בחולו של מועד או אף ביום טוב יצאת בה בדיעבד אף בלילה הראשון שצריך לאכול בה על כל פנים שהסוכה מ"מ כשרה היא מצד עצמה אחר שעבר ועלה ואם עלה בה בשוגג יראה לי שרשאי לברך עליה וכל שכן משתמש בבעלי חיים ובמחובר שאסרנו שניהם איסור חכמים הם באילן שמא יעלה ויתלוש ובבעלי חיים שמא יחתוך זמורה או מקל להנהיגה:

שתים בידי אדם ר"ל שתי דפנות ואחת באילן או שתים באילן ואחת בידי אדם כשרה ואין עולין לה ביום טוב דבר זה הוא שקרקע הסוכה גבוה מן הארץ באיזה מקום שבאילן והוא הענין שהנזכר בה עולין ואין עולין והא שנעץ קונדסין בשתי רוחות מזרח וצפון והאילן בדרום וגובה הקונדסין כנגד המקום שבאילן שקרקעית הסוכה לשם ובונה קרקעיתו לשם שני צדדיו על הקונדיסין ושלישי על מקום שבאילן מכוון כנגד הקונדסין ואח"כ עשה דפנותיו על קרקעית הסוכה משני צדדי הקונדיסין וברוח שלישי אינו עושה כלום אלא שמה שנשאר מגובה האילן נעשה דופן שלישי וכשהגביה דפנותיו כראוי מסכך עליהם ולא שיסמוך סככו על האילן שאם כן הרי העמידו על דבר הפסול לסיכוך אלא שתחב קונדס בגופו של אילן ועליו הסיכוך נסמך ואין האילן משתמש אלא לדופן וכן שתים באילן ואחת בידי אדם כגון שיש כאן שני אילנות אחד למזרח ואחד לצפון ונעץ קונדסין לצד דרום ובנה קרקעית הסוכה על הקונדיסין מצד דרום ועל המקומות שבאילנות המכוונים כנגד ראש הקונדיסין ואח"כ עשה דופן מצד דרום וברוח מזרח ומערב לא עשה כלום אלא שהאילנות נעשו דפנות וכשהגביה דופן שלישי כראוי סיכך עליו ועל האילנות בקונדיסין התחובין באילנות על הדרך שפירשנו בכל אלו כשרה על הצדדים שביארנו ואין עולין לה ביום טוב שכל שהן בדרך זה אילו ניטל האילן אין הסוכה יכולה לעמוד והרי האילן צורך לה ונמצא בעלייתו משתמש במחובר אע"פ שמצד אחר הוא עולה ולא באילן הא שלש בידי אדם ורביעית באילן הואיל ואין כאן

צורך לאילן ואפי' ניטל הרי הסוכה עומדת כראוי ואף הוא אינו עולה מצד האילן אין כאן תשמיש במחובר ועולין לה ביום טוב:

זה הכלל כל שאילו ינטל האילן ויכולה לעמוד כשרה ועולין לה ביום טוב ובא לרבות שאם עשה שתי דפנות זו כנגד זו כגון צפון ודרום על קונדיסין והאילן מצד שלישי הואיל ובזו אף בשינטל האילן יכולה לעמוד עולין לה ביום טוב וכן בא לרבות לדעת קצת שאם היו שלש שבידי אדם סמוכות על קורות חלשות כל כך שאלמלא עזר הרביעית שבאילן אינן יכולות לעמוד אף זו אין עולין לה ביום טוב ויש חולקין בשני אלו ואין קפדים על זה הכלל שלא בכל המקומות מצינו בהם שבאו לרבות ומ"מ הדברים נראין כדעת הראשון:

זו היא שיטתנו בפי' משנתנו והוא שיטת הגאונים ומ"מ יש מקשים בה מזו של שתים בידי אדם שסתם נאמרה ואף בשתי רוחות המכוונות זו כנגד זו והרי זו יכולה היא לעמוד ומפני מה אין עולין לה ביום טוב ועוד שבאחרון של שבת הביאוה ונראה להם מאותה סוגיא שלא על קרקע הסוכה נאמרה ואע"פ שאנו פירשנוה שם כן ומ"מ הם מפרשים מתוך קושיות אלו שלא נאמר לשון עלייה בכאן מצד האילן אלא שכל כניסה לסוכה הוא קורא עלייה מפני שהיו עושין אותה בגגותיהן וכמו שאמרו למטה העלום לסוכה וכן ירדו גשמים וירד אין מטריחים אותו לעלות וזו קרקע הסוכה בגג הוא אלא שהאילנות דפנותיה אם משני צדדין ושלישית בידי אדם אם מצד אחד ושתים בידי אדם והסכך נשען על האילנות בקצת ועל שבידי אדם בקצת צדדין ואומר עליה שכשרה אלא שאין עולין לה ביום טוב ואע"פ שהעמדת הסכך על דבר שאין מסככין בו פוסלת שמא לא נאמרה אלא בדבר המקבל טומאה או שמא על ידי תחיבת קונדיסין באילן כמו שהתבאר ועיקר הדברים כשיטתנו שלא נאמר לשון עלייה במשנתנו אלא על עלית גוף הסוכה:

העושה סוכתו בין האילנות ר"ל שלא הגביה קרקעית הסוכה מן הארץ אלא שסיכך על האילנות עד שנמצא האילנות דפנות לה כשרה הואיל ולא סמך הסכך עליהם אלא על קונדיסין ובא ללמדנו שאין גוזרין בה שמא יבא להשתמש במחובר להניח שם כליו וכיוצא בו ומ"מ פירשוה בגמ' דוקא בשקורות האילן גסה וקשה ואינה עשויה להתנדנד בסבת הרוח וכן שמלא את האמירים תבן וקש ושאר מיני מחיצה עד שלא יתנדנד הדופן ברוח מצויה של יבשה:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף כג.

מאחר ודופן הסוכה כשר מכל דבר עושין את הדופן אף בבהמה ושאר בעלי חיים ובעירובין יתבאר שעושה אדם את חבירו דופן ביום טוב לאכול ולישן בסוכה שזה דופן לה ודוקא שיעשה אותה שלא לדעת זה שנעשה דופן אבל אם עושהו לדעת אסור ביום טוב ומותר בשאר ימי החג ולחי שבמבוי אף הוא עושין אותן מכל דבר אף בדבר שיש בו רוח חיים:

המעמיד כלים או אבנים בצדי המת וכסה עליו מלמעלה גם כן בכלים או באבנים אותם שבצד המת נקראים [דופק] ואותם שנשענות עליהם ומכסות את המת נקראים גולל וכן כל כיוצא בזה ושניהם מטמאין במגע ובאהל מדברי סופרים אבל לא במשא וי"מ בגולל ודופק ענין אחר כמו שביארנו במסכת ברכות עשה גולל מדבר שאינו מקבל טומאה כגון כלי אבן או כלי אדמה או בהמה שכפתה ועשאה גולל הנוגע בהם טמא טומאת שבעה מתורת נוגע בגולל ואם התיר הבהמה או הסיר את הכלים הרי הם טהורים וכן לענין פסי ביראות אם כפת בהמות והעמידן כעין דיומדין הרי הם כפסין וממלאין על ידם על הדרכים שביארנו במקומו:

על הכל כותבין את הגט אפי' על איסורי הנאה ואפי' על בעלי חיים כגון על קרן פרה או על האוכלין כל שהאותיות ניכרות שם ורישומן מתקיים אלא שאם כתבו על קרן פרה נותן לה את הפרה שאם חתך הקרן אחר שכתב ונתנו לה אינו גט הואיל ומחוסר קציצה הוא כמו שיתבאר במקומו:

מה שהכשרנו בבהמה להיותה דופן לסוכה אם הוא מעמידה על רגליה צריך בה לשני דברים אחד שימלא בין רגליה תחת כריסה הוצא ודפנא לסתום את הפירצה ואחד לקבעה בחבלים מלמעלה שמא תרבץ ולא תהא גבוה עשרה או שמא תברח:

דף כג:

בת ישראל שנשאת לכהן והלך בעלה למדינת הים אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים ולא עוד אלא אפי' עיר שהקיפה כרקום וספינה המטורפת בים הרי אלו בחזקת קיימים וכל שהיא ספק גרושה לא תאכל אמר לאשתו הרי זה גיטיך שעה אחת קודם מיתתי אסורה לאכול בתרומה מיד:

הכותיים עד שלא גזרו עליהם להיותם כגויים גמורים היה היין ותבואה שלהם חשוד להיות הכל טבל גמור והלוקח היה חייב ליטול מהם תרומה ומעשרות מה שאין כן בשאר עמי הארץ מיהא בתרומה לא נחשדו מעתה מי שלקח מהם באותו זמן חבית של

יין בערב שבת ולא היה לו פנאי להפריש והיה רוצה לשתות בשבת על סמך זה שאם בת מאה לוגין יאמר שני לוגין שאני עתיד להפריש לתרומה יהא תרומה באיזה מקום שבחבית עשרה מעשר ראשון ולאו דוקא עשרה אלא שלא דקדק במה שראוי לחסר מהם מצד השני לוגין וכן תשעה מעשר שני והענין בכולם שכל הראוי ליטול ממנה יהא מונח על שמו בשולי החבית וישתה כל השבת ואחר השבת יפריש ויסמוך על מה שאמרו הוברר הדבר שזו היא תרומתו וזו היא מעשרו אסור ואינו כלום שכל שהוא מן התורה אין בו ברירה כמו שביארנו במסכת יום טוב ואע"פ שהכותיים עכשיו כבר הם כגויים ויינם אסור מכל וכל אתה למד ממנה [שמי] שיש לו חבית של יין והוא טבל גמור שאינו שותה על סמך ברירה עד שיפריש:

ולענין ביאור השמועה יש שואלים מה הוצרכנו לטעם אין ברירה ויאסר מתורת מדומע וכמו שאמרו תוספתא דמאי פ"ח הי"ד קרא שם מפיה לא ישתה משוליה משוליה לא ישתה מפיה ומתרצים שבזו הוא עושה אותה מעכשיו תרומה ודאית שאמר שמה שבפיה יהא תרומה אבל זה לא אמר אלא מה שאני עתיד להפריש יהא תרומה ולא ייחד לה מקום להיותה מעכשיו תרומה ומה שאמרו בה מוחל ושותה מיד גדולי הרבנים פירשו מחלל כלומר מה שבידו לתקנו עכשיו כגון מעשר שני יתקנו עכשיו ויאמר יהא מחולל על מעות שיש לי בביתי ואין הלשון מוכיח כן שבכל המשניות אמרו לשון מחלל ולא עוד אלא שבקצת פירושין נמצא בלשונם בכל מקום שהוא ולדעת זה אי אפשר להעמידה כהלכה אלא בשיסיים מקום למעשר כגון שיאמר מעשר שני יהא בצפון החבית או בדרומה ויהא מחולל על מעות הללו ומ"מ קצת רבנים פירשו מוהל ושותה כלומר מוזג ושותה ויש גורסין מיחל כלומר מתחיל ושותה:

וכן יש שואלים בשמועה זו מפני מה לא הוזכרה בה תרומת מעשר וזו אינה שאלה כלל שבכלל המעשר היא ואע"פ שאותן המשניות הנזכרות שם בסדר זרעים היו מזכירים בה תרומת מעשר מפני שכלן בשל עמי הארץ שלא היו חייבים להפריש משם אלא תרומת מעשר והוא אחד ממאה במה שלקחו ומעשר שני אבל לא מעשר ראשון ולא מעשר עני שמאחר שמותרין לזרים אומרים [ללוי] ולעני הבא ראיה וטול וכבר ביארנו בראשון של חולין האיך אפשר ליטול תרומת מעשר בלא הפרשת מעשר תחלה אבל זו שהיתה נידונת כטבל ודאי והיה חייב להפריש את הכל מתורת ודאי הרי תרומת מעשר בכלל מעשר היא וכן זהו הטעם שבאותם שהוזכרו לשם אומר בכולם שאני עתיד להפריש למחר מפני שהדמאי מתעשר אף בשבת אבל זה טבל גמור ואין הטבל מתעשר בשבת:

דף כד.

כבר ידעת בכהן גדול ביום הכיפורים שמתקינין לו אשה אחרת שמא תמות אשתו וכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו וכבר ביארנוה בראשון של יומא:

דף כד:

האשה מתקדשת ומתגרשת בשטר אבל הכסף מתקדשת בו ואינה מתגרשת בו כמו שיתבאר במקומו ומעיקר הגט שיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבינה אמר הרי זה גיטיך על מנת שלא תשתי יין או שלא תלכי לבית אביך כל שלשים יום הרי זה גט שהרי יכול לבוא לידי כריתות לסוף שלשים אבל אם אמר על מנת שלא תשתי יין לעולם או שלא תלכי לבית אביך לעולם אינו גט שהרי כל ימיה בחשש זה ויש שואלים ממה שאמרו במסכת נדרים הריני מודר מביתך מת או מכרו מותר ליהנות בו וא"כ בזו אם מת אביה או מכר את ביתו אין זה ביתו והרי זה כאומר עד שימות פלוני שהוא כריתות ותירצו גדולי הדורות שאילו לא אמר לעולם הדין כן אבל כשאמר לעולם משמע אף לאחר מיתה ומכירה וי"מ אותה בשפירש כן בהדיא ר"ל אף לאחר מיתה ומכירה:

לענין פסי ביראות כל שהיה שם באחת מן הפיאות אילן שהיה עביו אמה לכל צד או גדר מרובע אמה על אמה או מחיצת קנים מחוברים זה לזה ועשויה כמין דיומן נידונת משום דיומד וכבר ביארנוה בשני של עירובין:

אילן המיסך על הארץ ר"ל שהוא גבוה וענפיו מתפשטים אילך ואילך עד שהם סוככים על שטח הארץ הרבה וראשיהם של ענפים מתפשטים וכפופים אצל הארץ אם אין נופו גבוה שלשה טפחים מן הארץ מטלטלין תחתיו שהרי נחשבו שפתות הנופים כלבודים בארץ והרי הן כמחיצות שאע"פ שהענפים נמוכים בראשיהם גבוהות הן באמצע ונמצאו כאן מחיצות עשרה ודוקא כשתקנם בהוצא ודפנא שלא ינדנדם ברוח מצויה וכן דוקא כשאין תחתיו אלא בית סאתים ואפילו נטעו מתחלה לכך שנמצא מוקף לשם הואיל ואינה עשויה לדירת עצמה ואין תשמישה אלא לצורך אויר שחוצה לשמירת השדות אין מטלטלין בה אא"כ היה כבית סאתים ואם יש בה יותר מבית סאתים אין מטלטלין בה אלא בארבע אמות וכבר ביארנוה באחרון של עירובין:

דף כה.

מי שקדש עליו היום בתל שגבוה עשרה וקנה שביתה לשם אם יש באותו תל מארבע אמות עד בית סאתים וכן קמה קצורה שהשבלים שסביבותיה בשאר השדות לא נקצרו

והן מקיפות אותו מקום הקצור ויש בגובה השבלים עשרה טפחים והחלל שבתוכו מארבע אמות עד בית סאתים מהלך כל אותו תל או נקע או מקום הקצור כברשות היחיד שמחיצה הנעשית מאליה מחיצה היא ומהלך חוצה לה אלפים אמה לכל צד בלא עירוב ובלא הזכרת קנין שביתה כיוצא מרשות היחיד גמורה ושבלים אלו פירושו שמלאן בהוצא ודפנא שלא ינידם הרוח:

המשנה הרביעית והכונה בה בביאור החלק השלישי והוא שאמר שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה חולים ומשמשיהן פטורין מן הסוכה אמר הר"ם ועוד עקר אחר אצלנו העוסק במצוה פטור מן המצוה ואמרו חולים פטורין מן הסוכה אפי' חולי קל יותר:

אמר המאירי שלוחי מצוה כגון הולכי דרכים ללמוד תורה ולישא אשה ולהקביל פני רבו ולפדיון שבוים וכיוצא באלו פטורים מן הסוכה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפי' בשעת חנייתם בלילה או ביום אין צריכין לקנות עצים לעשות בהם סוכה ולא עוד אלא שלדעתנו אף אם היו מוצאים סוכה עשויה באותו העיר שהם חונים בה אין צריכין לטרוח אחריה כמו שכתבנו בפרק ראשון בסוגיית המשנה השלישית וכן כתבנוה שם אף בשאין להם שום עיכוב בהליכתם אצל הסוכה:

חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה אפי' חולה שאין בו סכנה ופי' בגמ' שאף מצטער מפני החמה או היתושים פטור אלא שמשמשיו חייבים וטעם כולם תשבו כעין תדורו והרי אין מטריחין לאדם בהיותו בחליו לעמוד במקום שמזיק לו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

אף לענין קריאת שמע אמרו שהעוסק במצוה פטור ממנה והחתן פטור בה ולא משום עוסק במצוה שאם כן לא הוצרכו להביאה לחתן מפסוק בפני עצמו ר"ל ובלכתך בדרך פרט לחתן שהרי עוסק במצוה הוא כגון שהולך לכנוס או עוסק עדיין במצות כניסה כבר יצא לו מבשבתך בביתך כשאר עוסק במצוה אלא זו של חתן בלא עיקר מצוה היא כגון שכבר כנס ונעשית עיקר מצותו שאלו הולך לכנוס או עוסק עכשיו במצות כניסה היה פטור מדין עוסק במצוה ואף באלמנה כן הא לא נאמר בחתן שפטור אלא משום טירדא ולא כל טירדא בכלל שאילו טבעה ספינתו בים ודאי חייב אלא טירדא שיש בה סרך מצוה ומתוך כך לא נפטר אלא בכונס את הבתולה אבל בכונס את האלמנה חייב הואיל וכבר כנסה וכבר הארכנו בזה במסכת ברכות פרק שני:

כל שביארנו בעוסק במצוה שפטור מן המצוה פירושה שבעוד שהוא עוסק בה או טרוד בה פטור ממצוה אחרת המזדמנת לו שאי אפשר לו לעשותה אא"כ במניעתה של זו או בעכובה אבל כל שהוא מקיים מצוה ובקיומה יכול לעשות אחרת המזדמנת לו שהוא

חייב בה לא נאמר בזו שפטור עליה שאם כן כל שציצית בבגדו או תפילין בראשו פטור מכל המצות ורחמנא ליצלן מהאי דעתא שמשהניח תפלין או התעטף בטליתו אע"פ שמקיים מצוה אינו טרוד במצוה ולא עוסק בה ומה שאמרו ב"מ כ"ט א' בשומר אבדה שהוא שומר שכר ממה שהוא פטור בה מנתינת פת לעני פירושו באבדה הצריכה שימור תמיד כגון בהמה או באבדה אחרת שהוא עמה עדיין ומוליכה לביתו לשמרה אבל כל שהאבידה בת שמירה וכבר הוליכה לביתו במקום המשתמר ודאי משם ואילך חייב לתת פת לעני אלא שאף זה לא נפקע מתורת שומר שכר מצד אותה חתיכה שנפטר ממנה בשעה שהיה מוליכה בביתו ומשתדל להעמידה במקום המשתמר ושיעור זמן שהחתן פטור מקריאת שמע משום טירדא זו כבר ביארנוה בשני של ברכות:

דף כה:

אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין ביום ראשון וכבר ביארנוה במסכת מועד קטן ולנדון שלפנינו למדת שהאבל חייב בסוכה ואע"פ שהמצטער פטור דוקא בצער שמחמת הסוכה שאי אפשר לו להפקיעו אבל צער עצמו היה לו ליישב את דעתו וי"מ אותה דוקא בשקבר את מתו ומ"מ לגדולי קדמונינו אשר בנארבונאה ראיתי בתשובת שאלה אף במתו מוטל לפניו הואיל ואין אבלות חלה עליו כלל ולא שום אנינות ואין לבי מתישב בה שהרי מ"מ מתעסק במצות קבורה הוא ואם אמרו במסכת ברכות שאם היה מתו מוטל לפניו בשבת אוכל בשר ושותה יין וחייב בכל המצות שבת שאני שאין בו טרדת קבורה אבל [במקום] שטרדת קבורה עליו ודאי פטור הוא:

טמא מת שחל שביעי שלו ערב הפסח אף על פי שטבל והוזה עליו והרי הוא ראוי לאכול קדשים לערב שהרי טמא מת אינו מחוסר כפרה אין שוחטין עליו אלא נדחה לפסח שני אבל הנוגע בנבלה או בשרץ אין לו אלא טומאת יום [אחד] טובל ושוחטין עליו ואוכל לערב כמו שיתבאר במקומו:

חתן וכל שושביניו וכל בני חופה פטורים מן הסוכה והרי צריך הוא לשמוח עם חביריו וחביריו עמו ואין שמחה אלא בחופה וטעם הפטור בכאן מדין עוסק במצוה ואע"פ שבענין קריאת שמע לא פטרנוהו מדין עוסק במצוה מ"מ קריאת שמע זמנה קבוע וקצר אבל שמחה אין לה זמן ואע"פ ששחרית וערבית אינו זמן שמחה מ"מ הואיל ועצמו של יום פטורין נעשה מעיקרו פוטר ברשות ואין מטריחין שמא תאמר ישמח בסוכה ויאכל בסוכה אין שמחה אלא במקום סעודה וסעודת חתן אין בה זמן קבוע שכל היום באים לשמח זה אחר זה והוא רוצה להאכילם ושמא תאמר יעשה חופה בתוך הסוכה

אי אפשר שצער הוא לחתן להתלקט בסוכה אחת עם כל חבורתו ואם רצה לאכול בסוכה ולשמוח שם יפה הוא עושה וכמו שאמרו ר' זירא אכיל בסוכה וחדי בסוכה ואף לכתחילה מורין לו כן וכמו שאמרו בתלמוד המערב ר' מונא הוה שושביניה דר' יעקב אתא שאיל לר' [יוסי] אמר ליה [איזיל] דמיך גו מטללתך ויש גורסין כאן ר' זירא הוה אכיל בסוכה וחדי בחופה וכן המנהג וממה שאמרו כאן אין שמחה אלא בחופה כתבו רבים שסעודה שהחתן אוכל בה אפי' עשאוה אחרים לכבודו או אף שהוא עצמו עשאה אין מברכין בה ברכת חתנים שאין ברכת חתנים אלא במקום שמחה ואין שמחה אלא בחופה אבל שהשמחה במעונו אומרין כל שהיא נעשית לכבוד החתן שהרי אומרין אותו קודם שתהא שם חופה מכי רמי שערי באסיתא הא כל שלא נעשית בשבילו כגון סעודת מילה שהחתן קרוי לשם אין אומרין שם אפי' שהשמחה במעונו ויש נוהגין שמאחר שאף בסעודת מילה היה ראוי לאמרו אי לאו מישום צערא דינוקא כל שהחתן לשם מחזירין אותה לדינה וכן כתבוה קצת חכמי האחרונים שבנארבונאה וחתן האמור בשמועה זו פירושו שכנס ערב הרגל שאלו ברגל אסור לכנוס שאין מערבין שמחה בשמחה:

חתן ר"ל שכבר כנס ואין בו דין עוסק במצוה אעפ"כ הוא וכל השושבינים וכל בני חופה כל שבעה פטורים מן התפלה ולא מדין עוסק במצוה שהרי כבר כנס וכן לא מדין שמחה שתפלת שחרית עדיין לא הגיע זמן שמחה ובערבית כבר עברה אלא מפני שהתפלה צריכה כוונה יתרה ואינה מצויה להם וכן פטורין מן התפילין מפני שצריך להזהר בהם בהם ביותר ושלא יסיח דעתו מהם וחייבים בקריאת שמע שאינה צריכה כוונה כל כך אלא בפסוק ראשון ומ"מ חתן עצמו פטור ולא כל שבעה אלא מקצת הימים כמו שביארנו במסכת ברכות ומה שאמר ר' שילא חתן פטור והשושבינים ובני חופתו חייבים פירושו על קריאת שמע ולא חדש בה אלא שהחתן פטור כל שבעה בקריאת שמע ואין הלכה כדבריו וי"מ בה דרכים אחרים ואין צורך בהם לענין פסק:

דף כו.

כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים כגון מוכרי תכלת ודומיהן פטורין מקריאת שמע ומן התפילה ומן התפילין ומכל המצות האמורות בתורה שהעוסק במצוה אפי' בקלה פטור מן המצוה אפי' בחמורה כל שאי אפשר לו לקיים את השניה אלא בקצת בטול של ראשונה כמו שביארנו ממה שכתבנו למדת ששמועות אלו כלם מסכימות לדעת שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וקצת גדולי הראשונים כתבו בחבוריהם דברים שלא נראו לנו:

הולכי דרכים לדבר הרשות אם הולכין ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה בשעת מנוחתם והולכי דרכים בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום והולכי לדבר מצוה פטורים בין ביום ובין בלילה ומ"מ יש אומרים שאף הולכי לדבר מצוה דוקא כל שאם ישבו בסוכה יארע להם קצת בטול באותה מצוה וכמעשה שהוזכר ברב חסדא ורבה בר רב הונא דכי הוו עיילי בשבתא דרגלא פי' לשבת של רגל שהיו באים לשמוע הדרשה הוו גנו ארקתא דסורא כדי שיהא מעברם מצוי להם ומזומן שם וכן כתבו שהולכי דרכים לדבר הרשות חייבים בשעת חנייתם אף לעשות סוכה מתחלה שאם בסוכה מצויה אף לדבר מצוה כן כל שאין בטול אצל המצוה בכך ומ"מ אנו מפרשים שלדבר מצוה אף בסוכה מזומנת להם כן ולדבר הרשות אין שם חיוב אלא בשיש שם סוכה במקום חנייתם לא שיהו חייבים לעשותה מתחלה וכן המנהג ויש לנו ראיה בשתיהן על דבר הרשות ממה שאמרו בפרק לולב וערבה מ"ז א' גמירי דמאפר קאתי כלומר שממקום מרעה בהמותיהם באו ושם עמדו להם כל ימי החג ולא ישבו בסוכה עד שמיני ספק שביעי שבאו בשביעי סמוך לחשיכה והרי שהלכו לדבר הרשות ולא עשו שם סוכה כלל ועל דבר מצוה ממה שאמרו בפרק ראשון י' ב' אגנינהו בסוכה שנויה מופלגין ארבעה ואמרו שלוחי מצוה אנן אלמא אף במקום שיש שם סוכות הרבה אין צריכין לילך לשם הואיל ולדבר מצוה הולכים כמו שכתבנוה שם:

שומרי העיר ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה שומרי העיר בלילה פטורים בלילה וחייבים ביום ואע"פ שאין כאן מצוה מ"מ צד הכרח יש בכך מצד המלכות או ראשי העיירות שומרי גנות ופרדסים שאין זזים משם ביום ובלילה פטורים בין ביום בין בלילה ואפי' היו שלהם שאין כאן לא מצוה ולא הכרח ועל זה שאלו בגמרא מאי טעמא כלומר שמאחר שאין כאן לא מצוה ולא הכרח והם קובעים דירתם לשם יעשו סוכה לשם ותירץ אביי תשבו כעין תדורו כלומר שמאחר שזה קובע דירתו לשם שלא להניח פירותיו למקרה אם יעשה סוכה לשם אף הוא צריך להביא שם מטתו וכלי תשמישו שהתורה אמרה תשבו כעין תדורו כלומר שצריך להביא מטתו בסוכתו וכלי תשמישו כאלו הוא בביתו ואם יעשה כן וירדו גשמים אין לו מקום לפנותם והרי הוא כמורשה מעיקרו מתורת הטרחה יתרה שבפנויו שאין לו מקום לשם לפנותם ורבא תירצה משום פירצה קוראה לגנב כלומר מאחר שדירתו קבועה לשם לא הזקיקוהו לישב בסוכה שיהא נותן בה מקום לאבד את שלו והרי אם עושה שם סוכה הגנבים מכירים שהוא בתוכה וגונבים ממקום אחר ומכאן סמכו בקצת מקומות שכל שיש בישיבתם בסוכה חשש גנבים או לסטים עושין סוכה בחצר בית הכנסת ומברכין ברכת לישב בסוכה לשם

והולכים בבתיהם לישן ולאכול בלא סוכה ואף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם מפני סכנת הצנה שהיא מצויה בלילות במחוזות הללו וכן שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן והרי אנו כמורשים מעיקרא אלא שאבותינו ורבותינו היו נוהגים בלילות הראשונים ובימים הראשונים שישנים שם קימעא בבגדיהם דרך חבוב מצוה וכמה פעמים ראיתי באבותי וברבותי שלילה הראשונה אף בגשמים הרבה שהיו נותנין כובע של לבד בראשיהם ואוכלים לשם:

ונשוב לדברי הסוגיא והוא שלטעם רבא שהלכה כמותו למדנו שכל שאין שם חשש גנבה חייב ומעתה אם היה שומר כרי של פירות חייב ועושה לו פתח הסוכה בצדו של כרי שהרי אין לו חשש לגנוב ממקום אחר:

כבר ביארנו שלא סוף דבר בחולה שיש בו סכנה שפטור מן הסוכה אלא אף בשאין בו סכנה ולא עוד אלא אפי' חש בראשו או בעיניו או באבר מאבריו פטור הוא ומשמשיו ומצטער הוא פטור ומשמשיו חייבים מאיזה צער שיהיה הן משום באקי והוא צער זבובים הן סירחא דגירגשא והוא צער כח האדמה שהיו טחים בה את הכותלים וי"מ בה ריח עצים שהיו קרויים כן ויש שואלים בה והאיך מסככין בה והלא אמרו כיון דסני ריחיהו וכו' פירושו שלא היה ריח שנמאס אצל הכל אלא שהוא היה מואס בו:

חכמי לוניל כתבו שכל שפטרנו את המצטער דוקא בשאר הימים אבל לילה הראשונה הואיל והכתוב קבעו לחובה כמצה לעולם חייב וראיה לדבר דטעם מצטער שהוא פטור הוא מטעם תשבו כעין תדורו ואמרינן גבי לילה הראשונה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל ומקשי אי הכי לילה הראשון נמי ומשני לילה הראשון הכתוב קבעו חובה דגמרי חמשה עשר מחמשה עשר דחג המצות אלמא לילה הראשון אין בו דין תשבו כעין תדורו והדברים מחוורים ואף הם כתבו במשמשי חולה שאינם פטורים אלא בעת שהם צריכים לחולה ואין לבי מתישב בה שהמשמשים אף הם אינם יודעים בתשמישם זמן:

המשנה החמישית והכונה בה בענין החלק הרביעי והוא שאמר אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה מעשה שהביאו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה וכשנותנין לר' צדוק אכל פחות מכביצה נוטלו במפה ואוכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו אמר הר"ם ואכילה עראי הוא שיאכל אדם שיעור מעט לא יחשוב עליו לסעודה אבל אוכלו לדחות תאוותו עד שיגמור סעודתו אחר כך וזה המעשה הביאו ללמדך כי המדקדק על עצמו ואינו אוכל ושותה דבר חוץ לסוכה הרי זה משובח ואע"פ שאין בו חיוב:

אמר המאירי אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה שאכילת עראי [לא] חשובה אכילה ופירשוה בגמרא שיעורא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה והיינו כביצה שהוא טועמו במלא פיו בבת אחת ושותה מעט והולך לו לבית המדרש ששיעור כביצה הוא אוכל הנאכל בבליעה אחת וכמו שאמרו באחרון של יומא שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת ולענין שתיה לא הוזכר בה שיעור קבע ועראי ויש אומרים שכל שתיה בלא אכילת דבר המחויב לסוכה עראי היא ועם אכילה היא נגררת אחר האכילה אם האכילה קבע אף היא קבע ואם אין האכילה קבע אף היא אינה קבע וכן נראה מלשון גדולי הרבנים שכתבו בכדטעים בר בי רב ועייל לכלה שטועם מלא פיו ושותה כמו שכתבנו ולדעת זה מיהא לא היה צריך להזכיר במשנתנו שתיה כלל שהרי בכלל האכילה היא ושמא אשגר לישן הוא וגדולי המחברים כתבוה בשתיית מים ומ"מ נראה ששתיה בלא שום אכילה אפי' פרי או מרקחת עראי היא אפי' ביין אבל כשבא לשתות עם אכילת פירות או מרקחות ודברים שאין צריכין סוכה נעשו קבע מצד היין וכמו שאמרו למטה שהביאו לרבן גמליאל כותבות ודלי של מים על דעת שיאכל וישתה חוץ לסוכה ואילו היה היין מותר לו חוץ לסוכה ודאי יין היו מביאים לו אלא שאסור מצד אכילת הכותבות וכל שהיא באה עם אכילת דברים המחויבים בסוכה הרי הוא נגרר אחר הסעודה על הדרך שכתבנו תחלה ומ"מ לענין שינה פי' בגמ' שאין ישנין עראי חוץ לסוכה והוזכרו בה שני טעמים אחד שמא ירדם ר"ל שלפעמים הוא סבור לישן ותרדמה נופלת עליו וישן הרבה ולדעת זה אם מסר שנתו לאחרים שהוא בוטח בהם שלא יישנו או שהניח ראשו בין ברכיו מותר אלא שהוזכר בה טעם אחר והוא שאין קבע לשינה ופירושו שאין בו חלוק בין קבע לעראי שלפעמים מתנמנם אדם מעט ודיו וכן אמרוה בתלמוד המערב חברייא אמרין שכן אדם ישן קימעא ודיו והילכך אין ישנים בשום צד חוץ לסוכה אף במוסר שנתו לאחרים ואף במניח ראשו בין ברכיו:

דף כו:

מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ר"ל אכילה מועטת עם מעט תבשיל כעין הבא לטעימה ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה ושאלו בגמרא מעשה לסתור ותירצו בה שהמשנה חסרה וכך היא שנויה ואם רצה להחמיר על עצמו רשאי ואין בה משום יוהרא שהרי רבן גמליאל החמיר על עצמו אף בפירות עראי היא וכן המיקל אין בו נדנוד עבירה כלל שהרי כשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו ואתה למד מדבריו

חמשה דינין בכל אוכל שהוא פחות מכביצה אחד שאינו צריך סוכה והשני שאינו צריך נטילת ידים והשלישי שצריך מיהא כריכת מפה והרביעי שאינו צריך ברכה לאחריו ר"ל ברכת המזון והחמישי שצריך ברכה לפניו הא כל שהוא כביצה צריך נטילת ידים וברכה לאחריו ואף מכלל דבריו היה נראה שכל כביצה יהא צריך סוכה אלא שבגמרא שאלו בה הא כביצה בעי סוכה לימא תהוי תיובתיה דאביי ורב יוסף דקאמרי דכביצה לא בעי סוכה ואע"ג דרב יוסף אמר תרתי או תלת ביעי מ"מ הואיל והקשה לו אביי והא זימנין דקבע איניש סעודתיה עלייהו ואמרינן אלא אמר אביי כד טעים בר בי רב וכו' ודאי הדר ביה רב יוסף ותירץ דכי נקט פחות מכביצה לא משום סוכה שאף כביצה פטור מן הסוכה אלא משום נטילה וברכת המזון שאלו היה כביצה היה צריך נטילה וברכת המזון אבל סוכה לא ונמצא שהכל מודים באכילת עראי שהוא כביצה ואין אנו צריכים לפרשה לא בפחות מעט ולא ביתר מעט ומ"מ למדנו מדבריו לענין סוכה שכל אכילת עראי מותר לאכול חוץ לסוכה בלא שום פקפוק ונדנוד עבירה שאלמלא כן אפי' פחות מכביצה לא היה אוכל כל שיש בו אכילת כזית וזו ודאי הלכה אלא שאנו צריכים לחזור ולדון על זו של נטילת ידים ושל ברכת המזון אם הלכה כדבריו אם לאו ונדון תחלה בזו של נטילת ידים והוא שהיו מפרשים שאוכל זה של תרומה היה שר' אליעזר בר' צדוק כהן היה ואוכל תרומה ובתרומה מותר לאכול בלא נטילת ידים על ידי כריכת מפה שמתוך חומר שבה אדם נזהר שלא ליגע בה ולא יבאו לטמאה בטומאת ידים שבהם אבל בחולין אם היו נאכלים על טהרת הקודש או על טהרת תרומה אסור עד שיטול את ידיו שאינו מקפיד על נגיעתו ולדעתנו אף בחולין גמורים צריך נטילה ולפירוש זה של תרומה היה ומתוך כך היה מיקל לאכלו בכריכת מפה ולדעת זה מ"מ במה שדקדק שבכביצה צריך נטילה אין הלכה כן שכל שבתרומה אף ביתר כמה אין צריך נטילה:

ומ"מ גדולי המחברים וגדולי הרבנים פירשו שבאכילת חולין גמורים אין צריך נטילה ולא אמרו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד אלא למעט חולין שנעשו על טהרת הקדש או על טהרת תרומה אבל חולין גרידא לא אלא שלדעת גדולי המחברים כריכת מפה דיו אף באכילת קבע והרי היא במקום נטילת ידים המתוקנת לסעודה בלא חשש טומאה שהרי משום טומאה בחולין אינו צריך נטילת ידים לסתם שהידים שניות ואין שני עושה שלישי בחולין אלא שתקנת סעודה היא וכריכת מפה במקומה וא"כ לדעתם זו של ר' אלעזר שהיה מחייב נטילה בכביצה אינה הלכה שכריכת מפה בחולין במקום נטילה היא ואף לדעת גדולי הרבנים שפירשו שאכילת חולין היתה ואע"פ שנתקנה בה נטילה ושאין כריכת מפה במקומה דוקא בכביצה אבל בפחות מכביצה אין שם תקנת נטילה

ולא כרכו במפה אלא דרך נקיות אף זו אינה הלכה שמאחר שאין כריכת מפה עומדת במקום נטילה כל שאוכל דבר הטעון המוציא צריך נטילה בכזית וא"כ לאיזה שיטה שתפרש אין הלכה כדבריו אלא שלענין פירוש מיהא נוח לפרש שתרומה היתה ומשום חשש טומאת ידים שמא יגע שאף אוכל פחות מכביצה מקבל טומאת אוכלין לא אמרו טומאת אוכלין בכביצה אלא לטמא אחרים אבל לקבל טומאה אף בכל שהוא כמו שכתבנו בהרבה מקומות בחבור זה ואף לענין פסק בחולין שנעשו על טהרת תרומה מיהא אסור מכביצה בכריכת מפה:

ולענין מה שלא בירך אחריו הוא מפני שהוא סובר כר' יהודה שאינו מזקיק לברכה אלא באכילה שיש בה כדי שביעה דהיינו כביצה הא לפניו אף בכזית או אף בפחות מכזית לדעת קצת שהרי נהנה ואסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה וזו ודאי אין הלכה כן אלא אף בכזית טעון ברכה לאחריו ומ"מ יש למדים מכאן ראיה לדברי הפוסקים שכתבו בפרק כיצד מברכין שאף פחות מכזית טעון ברכה לפניו וכמו שכתבוה גדולי הרבנים כאן שהרי פחות מכזית לדידן כפחות מכביצה לר"א ב"ר צדוק ולא נמנע מלברך אלא לאחריו וכבר כתבנוה שם אלא שלא החזקנוה בראיה מוכרחת כמו שביארנוה שם:

ומה שביארנו שהפירות אכילת עראי הם פירושו אפי' בכמה שהרי שתי כותבות יתר מכביצה בהם וכל יתר מכביצה יצא לו מדין עראי אלמא שכל אכילתם עראי היא והוא שאמרו במסכת ברכות שחומרתו של רבן גמליאל לא היה מצד מיעוט השיעור שלא יהא כביצה או יתר אלא משום דפירי לא בעי סוכה והכל נמשך לטעם אחד שלא נאמר אלא מפני שאף אכילת כמה מהם חשובה עראי ויש פוסקים שאף הפירות יש בהם חילוק בין קבע לעראי ודחו מה שתירצו במסכת יומא שחומרתו של רבן גמליאל לא מצד שפירות צריכות סוכה אלא מתורת שיעורן ועל דרך מי שתירץ שם שכותבת בגרעינה יתרה משתים בלא גרעינה ואין הדברים נראין:

ולענין מה שפירשנו שכביצה אכילת עראי היא יש שואלין בה במה שאמרו בשמועה שרמזנו עליה באחרון של יומא כותבת הגסה שאמרו כלומר לחיוב שיעורה ביום הכיפורים יתרה מכביצה והקשו בה ממעשה הנזכר שהביאו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה ולא מפני שהלכה כן אלא שהחמיר על עצמו וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה הא כביצה בעי סוכה והיה המקשה סבור שאף שתי הכותבות שאמרו עליהם לא מפני שהלכה כן מצד השיעור היה שלא יהא בהם כביצה והוא שאמר שם ואי סלקא דעתך כותבת יתרה מכביצה השתא שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוו

כביצה ככותבת וגרעינתה יתרה מכביצה ושני ליה אין כלומר שהכותבת בגרעינתה יתרה הרבה על שתים בלא גרעינתן ונהי דהאי תירוצא לא קים לן אלא כאוקימתיה דרבה שפירש בה דמה שהחמיר על עצמו לא מצד השיעור היה אלא מפני שהפירות אין טעונות סוכה מ"מ מתוך הקושיא אתה למד לפי דרכך אלמא שאילו היתה כביצה היתה צריכה סוכה וגדולי הדורות תירצו בה שלרווחא דמילתא הוא שאמרה ומ"מ עיקר הקושיא כך היא השתא שתי כותבות בלא גרעינתן אינן יתר מכביצה כותבת בלא גרעינתה יתר מכביצה ולא אמרה פחות מכביצה אלא לרווחא דמילתא מצד שהדבר פשוט לכל שפחות מכביצה אכילת עראי היא ולא להפקיע שכביצה לא תהא אכילת עראי אלא אף כביצה אכילת עראי היא כמו שביארנו והראיה שהרי דקדקו שם הא כביצה בעי סוכה מדברי ר' אליעזר ב"ר צדוק וכבר פירשנום כאן דסוכה הוא דלא בעי הא נטילת ידים וברכה בעי ובסוף אותה הסוגיא תירץ רבא הא דרבן גמליאל משום דהוו פירי ופירי לא בעו סוכה ואמרו שם לימא מסייע ליה אם השלים במיני תרגימא יצא ואי סלקא דעתך פירי בעי סוכה לישלים בפירי ותירץ באתרא דליכא פירי אי נמי מאי מיני תרגימא פירי ומאחר שפסקנו פירי לא בעי סוכה למדת שמיני תרגימא אינן פירות שבודאי צריך הוא להשלים בדבר הצריך סוכה וא"כ מיני תרגימא הם מיני לפתן כגון בשר ודגים וביצה וגבינה ולמדנו על אלו ודומיהם שהם צריכים סוכה כל שיש בהם יתר מכביצה:

זהו ביאור דברי המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מי שהתפילין בידו אסור לו לישן בהם אפי' שינת עראי שמא יפלו בארץ היו מונחות לו בראשו דרך הנחתם ישן בהם שינת עראי שלא חששו לשמא יפיח בהם בשינת עראי הניחם תחת מראשותיו או באיזה מקום ופרס סודר עליהם ישן עמהם אפי' בקבע שהרי מה לו עוד לעשות ולא נתנה תורה למלאכי השרת ויש פוסקים במונחים בראשו שלא התירו בהם שינת עראי אלא במוסר שנתנו לאחרים או במניח ראשו בין ברכיו שחוששים לשמא ירדם כברייתא האמורה למעלה אלא שאנו פוסקים כתירוץ אחרון שאין קבע לשינה אבל לשמא ירדם אין חוששין כלל ובסוכה אסור אף במוסר שנתו לאחרים ואף במניח ראשו בין ברכיו ובתפילין מותר בארעי בלא מסירת שינה ובלא הנחת ראשו בין ברכיו ויש אוסרים בכל שינה שבעולם ממה שאמרו במס' שבת פרק במה טומנין מ"ט א' תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ופרשוה שלא יישן בהם ולא חלקו בה בין קבע לעראי ואף גדולי הפוסקים הביאוה סתם שלא יישן בהם ולא חלקו בה בין קבע לעראי ולא פירשוה בדנקיט ליה בידיה ואין הדברים נראין לדחות

סוגיות שבשמועה זו וכשנאמרה במקום אחר בסתם על סמך ברייתא זו נאמרה ושינת עראי שיעורה כדי הילוך מאה אמה:

לדעת האומר שחוששין לשמא ירדם יש מי שאומר שמי שמוטל עליו בשבועה לעשות איזה דבר בשליש הלילה או בחצי הלילה אסור לו לישן אף קודם הזמן באותה עונה שמא ירדם לאותה שעה ואין הדברים כלום שלא נאמרה אלא בשהשינה עצמה יש בה איסור אלא שמ"מ בזו וכיוצא בה ישתדל בעצמו שיתעורר באותה שעה או סמוך לה ואם לאו הרי זה אונס ופטור:

היה ישן בתפיליו וראה קרי ורוצה לסלקם אוחז ברצועה ולא בקציצה ומ"מ בעל קרי מותר בתפילין ואינו צריך לסלקם אם אינו רוצה והנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח שסתם שינת היום שינת עראי היא ובלילה חולץ שסתמה שינת קבע היא והילדים המצויים אצל נשותיהם ורגילים בטומאה לעולם חולצין אם נשותיהם עמהם שמא יבואו לידי קלות ראש ואם גרם העון ושכח ושמש מטתו בתפיליו אינו אוחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטבול ידיו מפני שהידים עסקניות הם:

אין ראוי לאדם לקבוע שינה ביום אלא שישן עראי ויתחזק באומנותו או בתורתו לפי מה שהוא דרך הערה אמרו אביי הוה נאים כמיזל מבי רב לפומבדיתא קרא עליה רב [יוסף] עד מתי עצל תשכב ובשבת מיהא מותר משום עונג שבת והוא שאמרו בתלמוד המערב במה מענגו מר אמר בשינה ומר אמר בתלמוד תורה ולא פליגין כאן בתלמיד כאן בבעל הבית וכבר ביארנוה בשבת בפרק כל כתבי הקודש:

דף כז.

המשנה הששית והיא מענין החלק הזה ג"כ והוא שאמר ר' אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב הראשון [ועוד אמר ר' אליעזר מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון] ישלים בלילי יום טוב האחרון וחכמים אומרים אין לדבר תשלומין על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות אמר הר"ם ר' אליעזר אומר כי מה שאמר השם בסוכות תשבו שבעת ימים חייב האדם להשתמש בסוכה כמו שמשתמש בביתו תמיד אכילתו ביום ואכילתו בלילה וחכמים למדין חמשה עשר בתשרי מחמשה עשר בניסן כמו שאכילת מצה ליל ראשון בלבד ואחר כך אם רצה לאכול או לצום או לאכול פירות הרשות בידו כמו שביארנו במקומו כמו כן בסוכות ומה שאמר ר' אליעזר וישלים

ר"ל שיאכל מהפירות פי שנים מה שהוא רגיל לאכול מהם כל לילה ולילה אבל הלחם והבשר אין עולין לו לשתי סעודות ואין הלכה כר' אליעזר:

אמר המאירי ר' אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה שהרי אמרו תשבו כעין תדורו מה דירה אחת ביום ואחת בלילה אף בסוכה כן ונמצאו ארבעה עשר סעודות לשבעה ימים ושמא תאמר חמשה עשר הם עם סעודה שלישית של שבת אפשר שהסעודות הבאות מצד רגילות דירה הוא מונה וזו משום שבת היא וי"מ שאותה סעודה עומדת במקום אותה של לילה שמאחר שהוא שבע אינו חוזר ואוכל וכמה פעמים אדם אוכל באותו זמן סעודה של לילה מבעוד יום וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יום טוב הראשון בלבד שאף הם סוברים תשבו כעין תדורו אלא שדורשים אותו בפנים אחרים לומר מה דירה אי בעי אכיל ר"ל דברים שחייבים בסוכה כגון פת אי בעי לא אכיל אלא שמעביר את שעתו בדברים אחרים שאין חייבים עכשיו בסוכה כדי שיצא לו מתורת עראי אף בזו אין מטריחין אותו לאכול פת כדי לאכול בסוכה הא כל שהוא בא לאכול פת ודאי חייב בסוכה ובאכילת קבע וכן במיני תרגימא כמו שכתבנו ומ"מ יש חולקים לומר שאף מיני תרגימא פטורים והוא שאמרו חכמים שאין בה תשלומין שאם בפת אין כאן היכר ואם במיני תרגימא אין כאן השלמה והדברים נראים כשיטתנו כמו שכתבנו למעלה ושאלו בה בגמ' א"כ אף בלילי יום טוב נאמר כן והשיבוה מגזרה שוה של חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מה התם לילה הראשון חובה וכדכתיב בערב תאכלו מצות אף סוכה כן ולענין אכילה הא לענין ישיבה ושינה ודאי כל שבעה חייב בה שהרי אף בביתו אי אפשר לו בלא הן והלכה כחכמים ושמא תאמר ובלילי יום טוב מיהא מה הוצרכנו לגזרה שוה והא ביום טוב אי אפשר בלא פת וכמו שביארנו במסכת ברכות שאם טעה ולא הזכיר של יום טוב בברכת המזון מחזירין אותו מפני שאי אפשר לו בלא פת וא"כ מה הוצרכנו בפסח לקביעות חובה לילה הראשון מן המקרא ובחג לגזרה שוה שבו ואף למחרתו הואיל ויום טוב הוא על כל פנים צריך הוא לאכול פת שהתענית ביום טוב איסורו איסור תורה ומדין שמחה ושמא תאמר לילה ראשונה תורה שהכתוב קבעו חובה למצה ואף לסוכה מגזרה שוה אבל מחרתו כל שאינו מתענה אין חובת אכילתו בפת אלא מדברי סופרים ועל זו אמרו שחוזר בברכה אם שכח ולא אמרו דיו בפירות אלא בראש חודש וחול המועד שאסור בתענית של אבל וצער אא"כ אוכל פירות לצאת מכלל תענית א"כ מדברי סופרים מיהא יתחייב אף למחרתו שהוא יום טוב בין בפסח בין בסוכות נראה לי שמ"מ למחרתו אפשר לפת בלא סוכה ובלא מצה בחג באכילת עראי ובפסח בבצקות של גוים וגדולי הראשונים

תירצו בה שיום טוב של סוכה יצא מכלל זה ומטעם תשבו כעין תדורו ומ"מ לענין מצה לא תירצו בה כלל ויש לתרץ בה שאלמלא גזרה שוה לא היו חייבים בו בפת מתורת סוכה אלא מתורת יום טוב ועכשיו חייבים בו מתורת יום טוב ומתורת סוכה ולעבור עליו בשתים או שמא לא נתחייב מתורת יום טוב אלא כדי שלא יעבור יו"ט בתענית ואם נזדמן שאכל ערב יו"ט בכדי שהוא שבע אין עליו חובה לאכל בליל כניסת יום טוב עד למחרתו ומתורת סוכה ומצה חייב בלילה וכבר כתבנו בה דרכים אחרים במסכת ברכות פרק זימון:

ועוד אמר ר' אליעזר מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון משלים אף בלילי יום טוב האחרון ושאלו בגמרא והא אמר ר"א ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וא"כ היה לומר מי שחיסר אחת מסעודותיו ומאי לילה הראשון דנקיט וגדולי הרבנים פירשו והא אמר וכו' דכולהו בסוכה ולילי יום טוב האחרון ליכא סוכה דהא עבר על בל תוסיף וא"כ מאי תשלומין איכא אחר שאין שם סוכה ותירצו שחזר בו ר' אליעזר בראשונה ושלא לחייב אלא בלילה הראשון וחדש בה לומר שאם לא אכל ישלים ולפירוש גדולי הרבנים קשה לפרש שאף כשחזר בו אם השאלה היא האיך היא תשלומין אחר שאין שם סוכה מה הועלנו בתירוצו ואף בלילה הראשון האיך היא תשלומין בלא סוכה עד שרבים פירשוה כפירושנו וסוברים שהשלמתה בסוכה ובל תוסיף אין כאן דבל תוסיף שלא בזמנו בעי כונה וזו אין בה כוונת מצוה (ולא) [אלא] כוונת תשלומין ומ"מ מלשון הגמרא נראה לי שאינו סובר תשלומין אלו באכילה בסוכה שהרי שאלו במאי אי בריפתא סעודה דיומיה היא כלומר ואין כאן היכר שתהא לתשלומין ואם בסוכה הרי יש כאן היכר אלא שאינה בסוכה אלא שלכתחלה לפי פירושנו היה סובר שהסעודה הנתקנת לליל אחרון תהא עולה לתשלומין והקשה בה סעודה דיומיה היא ומאי היכרא איכא ותירץ בגמרא שלא בפת וסעודה שאין לדבר היכר ויאמרו שסעודת היום היא אלא במיני תרגימא כלומר פרפראות ומעדנים ולא בפירות לבד שהרי אין השלמה במה שאין בו חיוב סוכה ומה שהזכירו גדולי הרבנים בזו פירות פירושן בצירוף כסנין ופרפראות שמביא לאחר סלוק סעודה על צד הרגיל אלא שקשה לפרש מה הן התשלומין אחר שאינה בסוכה אלא שאפשר לפרשה בסוכה וכגון שאף הוא אוכל בלילי יום טוב אם אחר שפסק קידוש שעל פי הראיה דמיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן אם אף בזמן אחר וכגון שאין לו מקום להוריד את כליו או שמא הוא סובר שעכ"פ צריך לאכלה בסוכה מדין תשלומין אלא שזו שהקשו שאין זה היכר הוא מפני שיחשבו עליו שאין לו מקום להוריד בו את כליו ואע"ג שהוא צריך לפסלה אין הבריות מרגישות בכך ומ"מ לענין פסק אין לנו בטרח זה

כלום אלא שכתבנוה דרך ביאור ומ"מ הלכה כחכמים שאמרו אין לדבר תשלומין ועל זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון ואע"פ שפסקנו שאין חובה באכילה אלא בלילה הראשון מברכין בה לישב בסוכה כל שבעה ואינו דומה למצה שהמצה אין בה אלא אכילה ואין חיוב אכילתה אלא לילה הראשון והרי אפשר לו בדברים אחרים אבל סוכה מצותה אף בישיבה ושינה והרי לענין אלו חייב בהם כל שבעה שהרי אי אפשר לו שבעה ימים בלא ישיבה ושינה כמו שביארנו וי"מ בטעם זה שהמצה כשאוכלה כל שבעה אינו אוכל ממנה לשם חובה אלא להשביע רעבונו ואינו אוכל ממנה אלא מפני שאי אפשר לו בחמץ והרי זה כאוכל בהמה טהורה מפני שאי אפשר לו בטמאה אבל ישיבת סוכה אינו אלא לקיים המצוה שהרי אי אפשר לו בלא ישיבה ושינה וחיובם בסוכה והלכך מברך עליה כל שבעה וכשתדקדק בדבר יפה הכל ענין אחד:

דף כז:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כל שאדם אוכל ויושב בסוכה יצא ואין הכרח לישב בסוכה אחת כל החג וממה שנאמר תעשה לך שבעת ימים כלומר [לא] שתהא ישיבתך בסוכה אחת כל שבעה אלא יוצא הוא מסוכה לסוכה פעמים בזו ופעמים בזו ואין כאן שום חשש בזיון של ראשונה וכן אם לא עשה סוכה מערב יום טוב יכול לעשותה בחולו של מועד אע"פ שאינה לשבעה כל שלא כיון לכך שאם כיון לכך [אסור] מצד מלאכת המועד ואין צריך לומר אם נפלה שחוזר ובונה אותה שהרי אין כאן כיוון מלאכה וכל שאין בו כיוון מלאכה במועד והוא צורך המועד אע"פ שאינו צורך אכילה ושאינו אבד במלאכת הדיוט מותר וכן אתה רשאי לפרשה בשאין שם אריגה ובנין גמור אלא הנחת מחיצות שאין בהם איסור במועד ומאחר שעושין סוכה בחולו של מועד אין צריך לומר שהגר שנתגייר בתוך החג או הקטן שהושלם זמנו שהביא שתי שערות בתוך החג חייבין בסוכה משם ואילך אע"פ שלא נתחייבו בה בימים שעברו מן החג:

אע"פ שאין אדם יוצא בלולבו של חבירו ביום ראשון כמו שיתבאר יוצא הוא בסוכתו של חבירו דרך שאלה שהרי כתיב כל האזרח בישראל ישבו בסכת והוא חסר וא"ו מלמד שכלם ראויים לישב בסוכה אחת ואי אפשר שיהא בה חלק לכל שהרי לא תגיע שוה פרוטה לכל אחד אלא דרך שאלה זה אחר זה אבל הגזולה פסולה מדין תורה ובגזל עצים ועשה סוכה אלא שחכמים תקנו בה שלא יהא לו עליו אלא דמי עצים כדין מריש שבנאו בבירה שלא חלקו בין בנין קבע לשל עראי והפקר בית דין הפקר ויצא מעכשיו

לכשיחזיר את העצים או יתן דמיהם הא אם תקף חבירו והוציאו מסוכתו יצא אף מדין תורה שאין קרקע נגזלת אבל אם עשה סוכתו בראש העגלה וגזל העגלה וסוכתה או שהסוכה עשויה בדרך שאינה מחוברת לקרקע עד שנדונה מצד חבורה כקרקע ושאדם יכול לטלטלה כדרכה בלא פירוק וגזלה לא יצא שאין כאן דין תקנת השבים אחר שלא טרח בה והמסכך ברשות הרבים אע"פ שיש כאן צד גזלת הרבים שמקלקל את רשותם כשרה כמו שיתבאר בפרק שלישי:

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ודוקא במקום שאפשר לו לילך ולחזור לביתו באותו היום כגון שהיה בתוך התחום או על ידי עירוב וכל שכן אם הוא בעירו הא אם אינו יכול לחזור לביתו ביומו אין ראוי לו לעשות כן ועל זה אמרו מעשה בר' אלעאי שהלך להקביל את פני ר' אליעזר בלוד ברגל והלך שם מערב יום טוב כדי להקביל פניו למחר אמר לו אלעאי אינך משובתי הרגל שהיה ר' אליעזר אומר משבח אני את העצלנים שאין יוצאין מבתיהם ברגל ואע"פ שמצד העצלה הוא שעושים כן מ"מ הפעולה הנמשכת ממנה טובה:

סוכה שהיתה חמה נכנסת לשם כגון שיש שם אויר בפחות משלשה וחמה נכנסת דרך בו ומצערת היושבים בה מותר לפרוש סדין במקום כניסת החמה ופירושה גדולי הדורות אף במבטלו לשם שאין זה אלא תוספת שהרי יש שם קצת אהל ומוסיפין על אהל עראי אפי' בשבת ומ"מ י"מ שמאחר שאינו קשור ולא מתוקן אין זה תוספת אלא עשיית אהל לכתחילה ובבטלו מיהא אסור ואין נראה כן וענין פקק החלון הוא נסר העשוי כמדת החלון ואין בו ידות וציר שיהא סובב עליו ונחלקו בו ר' אליעזר ורבנן שלדעת ר' אליעזר בזמן שקשור ותלוי שם באויר על ידי הקשר ר"ל שאינו נוגע לארץ פוקקין בו שהרי אין כאן בנין מחודש שיהא קרוי אפי' תוספת אהל וכבר נעשה הכל מבערב ואם לאו ר"ל שאינו תלוי אע"פ שהוא קשור הואיל ונוגע לארץ הרי זה תוספת אהל וחכמים אומרים בין כך ובין כך ר"ל אע"פ שאינו קשור ולא תלוי אלא שהוא בארץ לגמרי אף בלא שום קשר פוקקין בו הואיל ומתוקן מבערב לכך שיש עליו תורת כלי שהרי הכותל שהחלון בו כאהל וסתימת החלון כתוספת אהל כדרך שביארנו בסדין שהסכך אהל והסדין תוספת אהל והלכה כחכמים וכדרך שביארנו וכבר הרחבנו דברינו בעשיית אהל ובתוספות אהל במסכת שבת פרק כלים ומ"מ למדת שכל שיש שם אהל אע"פ שתוספת שלו בא ממקום אחר תוספת הוא ולהוציא מדעת מי שכתב שאין קרוי תוספת אלא שהיתה מחצלת פרוסה מעט והוא חוזר ופורסה יותר וכן יתבאר לך דבר זה משמועת כיפי

דארבא שבזמן שיש בהם טפח מביא עליהם ופורס כדאיתא בעירובין וכבר כתבנוה גם כן במסכת שבת פרק כלים:

דף כח.

לעולם יהא אדם ירא בהוראה ושלא לסמוך על סברתו אלא אחר העיון הגדול ולא יהא בטוח בעצמו להורות אלא במה ששמע מפי רבו או שהוא מקובל בו מפי חכם דרך הערה אמרו בר' אליעזר הגדול ששאלוהו שלשים הלכות בשתים עשרה אמר להם שמעתי ובשמנה עשרה לא שמעתי עד שאמרו לו וכי כל דבריך אינן אלא מפי השמועה אמר להם מעולם לא קדמני אדם בבית המדרש ולא ישנתי בבית המדרש ולא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי ולא שחתי שיחת חולין ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי ונתגלגלו מזה לספר בשבחו של רבן יוחנן בן זכאי שלא שח שיחת חולין מעולם ולא הלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ולא קדמו אדם בבית המדרש ולא ישן בבית המדרש לא שינת עראי ולא שינת קבע ולא הרהר במבואות המטונפות ולא מצאו אדם יושב ודומם אלא יושב ושונה ולא אמר הגיע עת לעמוד חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים ולא הניח מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים גזרות שוות תקופות וגימטראות שנכללו בהם חכמות גדולות בשיעור ומספר ותשבורת ממשלות כובסים וממשלות שועלים להדריך במשליהם ההמון שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי השרת ר"ל מה שאפשר לדבר עליהן כענין וידבר על העצים ועל האבנים ונכללו באלו חכמות גדולות מענין הטבע ומה שאחר הטבע ומעשה מרכבה ואף דקדוקים קלים העתידים להתחדש עליו בדורות הבאים וזמן האחרונים הכל נתגלה לו לרוב שלימותו ועליו נאמר להנחיל אהבי יש:

המשנה השביעית והכוונה בה בענין החלק הרביעי ג"כ והוא שאמר מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין אמרו להם בית הלל לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את יוחנן בן החורונית ומצאוהו ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית אמרו להן בית שמאי משם ראייה אף הם אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה וכל קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה מעשה שילדה כלתו של שמאי הזקן ופחת את המעזיבה וסיכך על גבי המטה בשביל (הזקן) [הקטן] אמר הר"ם אמר השם יתי כל האזרח בישראל ישבו בסוכות ובאה הקבלה כי זה להוציא נשים ועבדים וקטנים וקטן שאינו צריך לאמו הוא שאינו קורא לאמו בשעה שעומד משנתו

כמנהג הנערים הקטנים ואין הלכה כבית שמאי שהחמיר וחייב בסוכה לזכרים כולם בכל השנים:

אמר המאירי מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין אמרו להם בית הלל לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את ר' יוחנן בן החורונית ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר ואמרו להם [ב"ש משם ראי'] אף הם אמרו לו א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך וכבר ביארנו שנחלקו בסוכה גדולה ומגזרת שמא ימשך אחר שולחנו ובקטנה ומצד עצמה אם כשרה ואם פסולה ופסקנו כבית שמאי בשתיהן וכבר ביארנו הכל בפרק ראשון ולא נתחדש על משנה זו דבר:

המשנה השמינית והיא חוזרת לענין החלק השלישי ושלא כסדר נכתבה והוא שאמר נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה פי' נשים מצד שהסוכה מצות עשה שהזמן גרמא ואע"פ שחייבות במצה אין חייבות בסוכה ועבדים מפני שהם שוים לנשים וקטנים מפני שאינם בני חיוב ומ"מ באין צריכים לאמן חייבים מתורת חינוך ופי' בגמ' ששיעור זה כל שניעור ואינו קורא אמא אמא והיא הגעת חנוך לענין זה ואע"פ שמצינו בהרבה דברים שיעור אחר לחנוך הכל לפי מה שהוא הענין יודע לנענע בענין לולב יודע להתעטף לענין ציצית וכן הכל לפי מה שהוא כמו שביארנו במסכת חגיגה:

מעשה בשמאי הזקן וכו' כלומר שהוא מחמיר בכל קטן להושיבו בסוכה וכשילדה כלתו פיחת את המעזיבה וסכך עליה והלכה כתנא קמא ובגמרא יתבאר שהנשים חייבות בתוספת עינוי של יום הכפורים אע"פ שאין בו בתורה עונש ואזהרה וסמכוה בגמרא מן המקרא האזרח לרבות נשים אזרחיות שחייבות בענוי ר"ל שאף הן אזרחיות ר"ל מזרע אברהם שנקרא אזרחי:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף כח:

המשנה התשיעית והכונה בה בענין החלק הרביעי והוא שאמר כל שבעת הימים אדם עושה את סוכתו קבע ואת ביתו עראי ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה מושלין אותו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג לרבו ושפך הקיתון על פניו אמר הר"ם ענין קבע הוא עקר והוא שיעלה כליו הנאים לתוכה ויציע אותה בהצעה נאה וטובה שיש אצלו וישתדל לנאותה ויאכל וישתה בה ויישן בה וישים ביתו כמו בית השמש והסוכה כמו בית הדירה וסריחה בלשונם כמו הפסד ומקפה המרק הקרוש

והנקפא לפי שרוב בני אדם מואסין אותו ומעט מים יפסיד אותו וכתבו זה במקפה של גריסין והם הפולים הטחונים לפי שהתבשיל הנעשה מהם הוא נפסד מהר במים וירידת הגשמים בתחלת הסוכות רמז כי השם אינו מקבל מעשיהם ברצון:

אמר המאירי כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי ופי' בגמ' שאם היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה ואוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה ומכאן כתבו רבים שהבא לשנן בסוכה מברך בה כבאכילה וכן היו רבותי נוהגים ולחכמי נרבונא ראיתי שאף הבא לאכול אכילת עראי ומחמיר על עצמו לאכלה בסוכה חייב לברך ואין זה נראה לי אלא שרשאי לברך אחר שמחמיר על עצמו וכל שכן שהברכה על הישיבה היא:

ירדו גשמים מותר לפנות את כליו משתסרח המקפה וכל תבשיל שאינו לא רך כל כך ולא עבה כל כך קרוי מקפה אלא שזו פירשוה בגמרא אף מקפה של גריסין שהיא ממהרת להתקלקל על ידי ניצוצות של מים יותר משאר תבשילין וי"מ אותה לחומרא כלומר שאינו יכול לפנות עד שירדו כל כך שתסרח בה מקפה של גריסין שמתאחרת בהפסדה יותר על שאר תבשילין משלו משל למה הדבר דומה ר"ל כשיורדין גשמים בחג וצריכין להתבטל ממצות סוכה לעבד שבא למזוג לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו כלומר אי אפשי בשמושיך:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

זה שאמרנו שאף למשנתו צריך שיהא שנונו בסוכה דוקא דרך גירסא כאדם הקורא שלא בדקות עיון כמקרא ומשנה או תלמוד אבל דברים הצריכים עיון וסברא ושהוא מתכון בה לעיון דק מותר בחוץ לסוכה וי"מ בהפך שמקרא ומשנה ותלמוד בעיוני בסברא הוא צריך קבע ודוקא בסוכה אבל קריאה גסה בלשון הגמרא הואיל ואין בקריאה הבנה כל כך אינה אלא עראי ומותר אף בחוץ לסוכה ותפלה מ"מ כתבו גדולי המחברים שאינה צריכה סוכה:

דף כט.

מאני מיכלא כגון קערות אחר שנשתמשו בהם אין לו לשהותם בסוכה אלא יניחם בחוץ לסוכה מתוך מיאוסן ושאין לו עוד צורך בהן מאני משתיא כגון כוסות וכלי זכוכית אין צריך להוציאם שהרי דרכו של אדם לשתות אף שלא בשעת אכילה ואין כאן מיאוס בהנחתם בסוכה ומ"מ הכד או הכלי שבו שואבים המים והם הקרויים כאן חצבא ושחיל חוץ לסוכה וקצת רבני צרפת פירשו מאני מיכלא כגון עריבות וקדרות שאין זה כעין

תדורו שהרי אין דרך להעמידם במקום אכילתו אלא בבית מיוחד לאפות ולבשל אבל קערות ושפודים ושאר כלים הדקים אין צריך להוציאם ואף לפירוש ראשון אומר אני שאין צריך להוציאם עד שיגמור סעודתו שהוא צריך לישן ולטייל ולשנן וכל כלי מאכל מאוסים שם מתוך זוהמתם:

המנורה אם בסוכה גדולה היא בסוכה ואם קטנה חוץ לסוכה וי"מ נר של חרס הנקרא קורושו"ל ואין נראה לי שזה ודאי מקומו מועט ואף בקטנה בסוכה ומנורה זו יש אומרים שבקטנה אף כשהיא דולקת לצורך אכילה ובשעת סעודה דוקא חוץ לסוכה ומפני שמתירא שלא להתאחז בעצי הסוכה וי"מ שכל שהוא דולק לסעודה ודאי בסוכה ולא נאמר חוץ לסוכה אלא אחר סעודה ושכבתה ונראה כפירוש ראשון ממה שאמרו בפרק לולב וערבה אין לו מקום להוריד כליו האיך יעשה שלא יהא כעובר על בל תוסיף ותירץ בגדולה מעייל בה מאני מיכלא בקטנה מדליק בה את הנר אלמא אף בהדלקה נפסלה בכך וי"מ קטנה ששיעורה מצומצם והמנורה ממעטת בו:

בתלמוד המערב אמרו כשם שמפנין לגשמים כך מפנין מפני השרב או מפני היתושים וכן מפנין לנשירת העלין וההוצים מצד רוח כל שנופלים מהם כל כך שהתבשיל מתלכלך בהם בכדי שאדם מואס בו וזה שאמרו משתסרח המקפה לא סוף דבר שתסרח אלא בכדי שתסרח ר"ל שנפלו מים לתוכה שאילו נפלו לתוך הקערה היה התבשיל נפסד וכן פירשוה בתלמוד המערב ונוסח דבריהם לא סוף דבר שתסרח אלא בכדי שתסרח לא סוף דבר של גריסין אלא אף של כל דבר:

ירד מן הסוכה לסבה מן הסבות שהזכרנו והיה אוכל [בבית] ועברה אותה סבה קודם שיגמור סעודתו אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו וכן אם ירד לו וישן לו בבית ועברה הסבה אין מטריחין אותו לעלות כל אותה הלילה עד שיאור היום ואף לכשיאור אין מעירין אותו אלא לכשיעור אחר שיעלה עמוד השחר חוזר ומעלה לסוכה: ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף כט:

לולב הגזול וכו' כבר ביארנו על החלק השני שבזאת המסכתא שבא לבאר עניני הלכות לולב על השלימות ובא זה הפרק בביאור אלו העניינים ועל זה יחלקו עניני הפרק לארבעה חלקים הראשון בענין הלולב וכל מיניו ר"ל לולב הדס וערבה ואתרוג מה הוא כשר בהם ומהו פסול בהם השני באגד הלולב ובענין הנענוע וזמן נטילתו ויתגלגל בזה החלק קצת דינין מענין ההלל השלישי להודיע שלולב ואתרוג נוהג בו דין שביעית הרביעי

להודיע כמה ימים היה ניטל במקדש וכמה ימים במדינה בזמן שבית המקדש קיים והאיך מחזירין אותו לשם בשבת ומה יתחדש בו להיתר ביום טוב ובמועד ומאימתי מחנכין את הקטן ליטול את הלולב זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תחל בביאור ענין החלק הראשון והוא שאמר לולב הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ר' יהודה אומר יאגדנו מלמעלה וציני הר הברזל כשרות כל לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר אמר הר"ם מצוה הבאה בעבירה אינה מצוה ולפיכך לולב הגזול ושל אשרה ושל עיר הנדחת פסול וזו האשרה היא שיהיה האילן זה נעבד ועוד יתבארו חלוקי אלו האשרות בעבודה זרה וכבר ידעת אמרו ית' לא ידבק בידך מאומה מן החרם ואמר ית' פרי עץ הדר ובאה הקבלה כי כלם צריכים הדר לפיכך נפסל לולב יבש לפי שאין לו הדר נפרצו עליו הוא שיסתבכו עליו מגב הלולב שהן קבועות בו ויהיה כמו לולב שעליו הפוכים כזאת הצורה ונפרדו עליו הוא שיפרצו קצתן מקצתן כזאת הצורה ודעת ר' יהודה לומר צריך אגד כי כל לולב צריך שיאגדו אותו כדי שיתקבצו עליו קבוץ חזק ובמקום ידוע מארץ ישראל יש דקלים שבריית הלולבים לשם הם ראש עלה של זה בצד עקרו של זה ואינם מורכבות קצתם על קצתם כשאר הלולבים כזאת הצורה והם נקראים ציני הר הברזל ואמרו שלשה טפחים כדי לנענע אותן רוצה בו וכדי לנענע ענינו כדי שיאחזנו בידו והוא שיעור טפח ומן החיוב שלא יהיה הלולב פחות מארבעה טפחים ומן הטפחים שכל טפח מהם ארבע אצבעות בגודל שהוא הבהן והמדה תהיה מגב הלולב מתחת עקר שני עליו התאומים שהם בראש הלולב ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי לולב הגזול והיבש פסול פי' בגמ' בגזול שביום טוב ראשון פסול מן התורה מדכתיב לכם משלכם אבל שאר הימים פסול מדרבנן מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה וביבש פירשו בו הטעם משום דבעינן הדר וליכא ופיסולן של שניהם פוסל בכל הימים לפי שיטת משנה זו כמו שנבאר זה משום מצוה הבאה בעבירה וזה מפני שאין כאן הדר ושאר הפסולין יש בהם שפסולים דוקא ביום ראשון ויש מהם לכל הימים כמו שיתבאר ומ"מ יום טוב שני הרי הוא כיום טוב ראשון לכל דבר ומה שאמרו בגמ' קא פסיק ותני לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא ביום טוב שני לאו דוקא דיום טוב שני כיום טוב ראשון הוא לכל דבר שהרי מספק ראשון הוא נעשה וכל חובת ראשון עליו אלא אין הכונה אלא לומר לא שנא יום ראשון ולא שנא שאר הימים וזה שתפש בלשונו יום טוב שני מפני שכל הימים לענין לולב יום טוב הם וגדולי המחברים שכתבו שיום טוב שני נידון כשאר

הימים הביאם לומר כן מה שכתבנו שבסוגיא זו אמרו לא שנא יום טוב ראשון ולא שנא יום טוב שני ואין צורך בכך כמו שכתבנו וכן צריך שתדע שהלולב ושאר המינים שעמו אינם מן התורה בגבולין אלא ביום ראשון אבל במקדש היו ניטלין כל שבעה מן התורה כדכתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים הא כיצד לפני ה' דהיינו במקדש כל שבעה במדינה יום אחד ומשנתנו לאחר חורבן נשנית וא"כ כל שאתה מזכיר בה שאר הימים לפסול או להכשר דוקא מדברי סופרים ומתקנת רבן יוחנן בן זכאי ואילך וטעם הפסול שבהם בקצת פסולים הוא משום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון:

ונשוב לדברינו והוא שהגזול והיבש לפי שיטת משנה זו פסולים בכל הימים וטעם הגזול בכל הימים מדין מצוה הבאה בעבירה וממילא נמצאת למד שהשאול פסול בראשון מתורת לכם וכשר בשאר הימים ושהגזול פסול בכל הימים אלא שבראשון מן התורה ובשאר הימים מדברי סופרים ואם לאחר שקנאו ונתחייב בדמים לבד כגון לאחר יאוש ובאיזה שנוי אף ביום ראשון אין פסולו אלא משום מצוה הבאה בעבירה אע"פ שקנאו בשעה שנטלו שאלו לא קנאו לא הוצרכת לבא בו מתורת באה בעבירה אלא מדכתיב לכם ונמצאת אומר שאף במקום שקנאו שאין כאן עוד פסול משום לכם אתה פוסלו מדין באה בעבירה והוא שאמרו בגמ' קא פסיק ותני בגזול ויבש פסול סתמא לא שנא יום טוב ראשון ולא שנא יום טוב שני בשלמא יבש בעינן הדר וליכא אלא גזול בשלמא ראשון כתיב לכם משלכם אלא שני אמאי והשיב משום מצוה הבאה בעבירה דכתיב והבאתם גזול את הפסח מה פסח אין לו תקנה ר"ל לקרבן שהרי מום קבוע הוא אף גזול אין לו תקנה לקרבן בין לפני יאוש דלא קנייה בין לאחר יאוש דקנייה ולפני יאוש מיהא ניחא דכתיב כי יקריב מכם משלכם ואחר יאוש אמאי הא קני ליה אלא משום מצוה הבאה בעבירה ומאחר שכן אף לולב אתה אומר כן וודאי צריך אתה לפרש אחר יאוש הא קנייה שאם בקרבן הוא דוקא בצירוף ההקדש שהוא שינוי רשות דמעיקרא רשות הדיוט והשתא רשות גבוה או שינוי השם דמעיקרא חולין והשתא הקדש שהיאוש בד' אינו קונה ואם בלולב כיוצא בו דוקא ביאוש עם שינוי השם דמעיקרא לולב וכשאגדו למצוה הוא קרוי הושענא ואע"פ שלמטה אמרו שאין זה שינוי השם דוקא בהדס דמעיקרא נמי הושענא קרי ליה על שם סופו מפני שההדס עיקר ההושענא ולמדת שאע"פ שקנאו פסול מדין מצוה הבאה בעבירה ומ"מ דוקא בכיוצא בזו שכתבנו שההקדש או אגד הלולב לצורך מצוה גומרת את הקנין ביד זה שגזלה אבל כל שהיה שם יאוש ושינוי רשות קודם הקדשו או מצותו כגון שגזל אחד בהמה ולקח הוא מן הגזלן ואח"כ הקדיש או גזל אחד לולב ולקחו הוא מן הגזלן הואיל וכשבא לידו קנאו בלא סיוע הקדשו או אגדו לצורך

מצותו יצא ואין כאן עוד מצוה הבאה בעבירה שאין דין מצוה הבאה בעבירה נאמר אף לאחר שקנאה אלא למי שגזל וגמר קנינו בהקרבתו או במצותו אבל זה שלא גזל אע"פ שהגזלה בידו אין כאן מצוה הבאה בעבירה ואחר שקנאה יצא וכמו שיתבאר לך ממה שאמרו בסוגיא זו אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי ר"ל תגרים של דברים דקים כי זבניתו אסא מגוים לא תגזזו אתון אלא ליגזזו אינון וליתבו לכו מאי טעמא סתם גוים גוזלי שדות נינהו ושדה אינה נגזלת ושמא השדה מישראל והגזלה אינה אלא בשעת תלישה ואלו אתם גוזזים אותה נמצא שאתם הגזלנים אלא ליגזזו אינהו ותהא יאוש בעלים בידם ושינוי רשות ביד הלוקחים [ופריך סוף סוף כי גזזי אוונכרי להוי יאוש בעלים בידייהו ושינוי הרשות בידן] ותירץ אין הכי נמי אלא כי קאמר איהו למיפק אוונכרי גופייהו וכן נראה לי שאם הגזלן מכרה לאחר שנמצאת קנויה ביד הלוקח אם חזר הגזלן ולקחה הימנו שאין זו נקראת באה בעבירה אחר שקנאה בלא סיוע מצותו:

ולענין ביאור אף הם שאלו בה ליקנייה בשינוי מעשה ר"ל כשאוגדו למצוה ולשיטתנו זה קשה לפרש דודאי אוונכרי גופיהו הוא דקאמר דליפוק בשינוי מעשה דהא הוה ליה בידייהו יאוש ושינוי מעשה ולא עוד אלא שאף שינוי מעשה קונה בלא יאוש ולשיטתנו היה לו לתרץ שלאחר שנגמר קנינו בעסק המצוה הוה ליה מצוה הבאה בעבירה ומה הוצרך לתרץ דהואיל ולולב אין צריך אגד אין כאן שינוי ואף לדעת האומר צריך שינוי החוזר לברייתו הוא וכן במה שהקשו וליקנייה בשינוי השם דמעיקרא אסא והשתא הושענא מה הוצרך דמעיקרא נמי לאסא הושענא קרו לה דהא מצוה הבאה בעבירה היא ומתוך כך נראה לי דהאי דאוונכרי לאו גזלה גמורה היא שמא לא גזלה וא"ת גזלה שמא לא מישראל ואין לבא עליה מדין מצוה הבאה בעבירה אלא משום דלא קנו לה לגמרי או שמא המקשה לא ראה בדבריו של רב הונא שיהא פוסל אלא משום דלא קנו לה ולפיכך הוא מקשה דלקנייה בהכי ותירץ לו לרווחא דמילתא דלא קנו לה בהכי אפי' בדלא אתינן לה מטעם באה בעבירה ומ"מ אנו לא לזו הוצרכנו דכל היכא דעסקו במצוה גומר את הקנין מצוה הבאה בעבירה היא כמו שכתבנו ושמא תאמר לשיטתנו סוכה גזולה האיך הכשירוה בשלמא תקף חבירו והוציאו מסוכתו קרקע אינה נגזלת ואין כאן גזלה אלא גזל עצים וסיכך בהם הא מצוה הבאה בעבירה היא עד שראיתי לגדולי הדורות שהעמידוה שלא בגזלן עצמו אלא בלוקח מן הגזלן ואין נראה לי כן שהרי בהדיא אמרו גזל עצים וסיכך בהם אלמא בגזלן עצמו נאמרה אלא שנראה לי שהסוכה אינו יוצא בגופה ובקרקע עולם הוא יושב אלא שהסוכה מקיפתו וכל שקנאה אין בה משום מצוה הבאה בעבירה אף בראשון אבל לולב בגופו הוא יוצא וראוי לגלגל עליו

דין מצוה הבאה בעבירה וכעין מה שאמרו בתלמוד המערב מה בין לולב לשופר לולב בגופו הוא יוצא שופר בקולו הוא יוצא ואין בקול דין גזל:

ואחר שביארנו דין הגזול עלינו לבאר דין היבש והוא שהיבש פסול ואף הוא פיסולו לכל הימים לשיטתנו וכן מוכח להדיא מה שאמרו בגמרא קא פסיק ותני לא שנא יום טוב ראשון ולא שנא יום טוב שני בשלמא יבש בעינן הדר וליכא אלא גזול אמאי דהא כי כתיב לכם בראשון כתיב ותירץ משום מצוה הבאה בעבירה ומדברי סופרים אלמא שהיבש פסול לכל הימים אם במקדש מן התורה אם בגבולין ובראשון מן התורה ובשאר הימים מדברי סופרים ומטעם שאינו הדר ופירשו גדולי הרבנים בהדר זה שאינה מצוה מהודרת ואנן מצוה מהודרת בעינן מדכתיב זה אלי ואנוהו ובתוספות מוחים בפירוש זה דאי משום הא בדיעבד מיהא לא ליפסיל שהרי אמרו למטה מצוה לאגדו ואם לא אגדו כשר ונאמר שם מאי מצוה מצות זה אלי ואנוהו עד שפירשו בו דמהדר דקרא קאמר ואע"ג דהדר דקרא אראשון נמי כתיב כתבו גדולי המפרשים שהמקשה סבור שהמקרא נדרש לפניו וביום הראשון אלכם קאי ושבעה ימים נמי אדלקמיה קאי עד ביום הראשון ונמצא הדר מוסב על שבעת הימים ולי נראה דלכם אין לך צד להטילו אלא לראשון שהרי ביום הראשון מפסיק בינו לשאר הדברים אבל פרי עץ הדר וכל השאר אפשר להטילם או אראשון או אשבעת ימים ומטילין אותו על החמור ופוסלין את היבש לכל הימים ומ"מ קשה בעיני לפרשה על הדר האמור בתורה שהרי הדר האמור בתורה על אתרוג הוא נאמר ואף שמו מעיד עליו ר"ל אתרוג שהוא לשון חמדה מלשון דמרגג למיחזי שפיר ארג נכסין לא תירוג ומתוך כך אני חוזר לפרש כפירוש גדולי הרבנים ומשום זה אלי ואנוהו ואע"ג דבלא אגדו כשר בדיעבד לא כל המדות שוות בפסול שאינו הדר שהיבש כלה כל ליחלוחו וניטלה הדראתו כאדם שניטל חיותו וכמו שפסלוהו בתלמוד המערב על שם לא המתים יהללו יה אבל לא אגדו לא ניטל הדרו לגמרי ובדיעבד כשר ואע"פ שבסוגיא זו אמרו לולב היבש רבנן פוסלין ור' יהודה מכשיר והעמדנו מחלוקתם דרבנן מקשו לולב לאתרוג ור' יהודה לא מקיש אלמא דמהדר דקרא קאמר ומהיקשא דלולב ואתרוג מ"מ אותה סוגיא כבר בטל כחה שהרי נשארה בתיובתא דר' יהודה אף באתרוג יבש מכשיר ודריש בהדר דקרא הדר באילנו משנה לשנה ומדלר' יהודה לא קמה אף לרבנן לא קמה ולא דרשינן בה היקשא כלל ושמא תאמר אחר שאתה פוסל בשאינו הדר כל שבעת הימים הן לפירוש גדולי הרבנים הן לפירוש התוספות הרי נקטם ראשו ונפרצו עליו משום שאינו הדר איפסילו וא"כ יש לך לפסלם לכל הימים ומאי גזול ויבש תקנו ועוד אתרוג שנקבוהו עכברים האיך הוכשר בשאר הימים ועוד במה אמרו בתלמוד

המערב כל הפסולים לא נפסלו אלא בראשון ואע"ג דשל אשרה ושל עיר הנדחת ודאי פסולים לכל הימים התם משום דכתותי מיכתת שיעורייהו ואין כאן שיעור הא אידך כולהו בראשון לחוד הוא דאפסילו עד שמכח קושיות אלו כתבו רבים שהלכה כר' יצחק בר נחמני בשם שמואל דאמר לא שנו אלא ביום ראשון אבל בשני מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול ומדבטיל ליה פסול של גזול הכי נמי פסול של יבש דוקא בראשון וזהו דעת גדולי המחברים ורוב פוסקים ולשיטה זו כל שקנאו ונתחייב בדמיו יוצא אף בראשון ואין נראה לי שהרי ר' יצחק בר נחמני הוקשה מסתם משנתנו ואע"ג דתריץ לה שינויא דחיקא היא ולא סמכינן עליה ועוד דהא ר' נחמן בר יצחק אקשי ליה דאלמא כמתניתי' סבירא ליה וכן דר' יוחנן ור' שמעון בן יוחאי הכי סבירא להו ואע"ג דברייתא דר' יוחנן לא דייקא דהא יאוש כדי לא קני אף זו אינה יאוש כדי אלא שיש בה צירוף שינוי רשות או שינוי השם כמו שפרשנו ולא עוד אלא שסמכוה מן המקרא ר"ל שונא גזל בעולה וכן דר' אמי נמי קאמר לה הכי ואין לדחות כל אלו מאותה של ר' יצחק בר נחמני בשם שמואל ואע"פ שבתלמוד המערב אמרוה אף היא בשם ר' יצחק בר נחמני בשם שמואל נאמרה שם:

ובקושיות שהזכרנו יש לי לתרץ כעין מה שכתבנו למעלה דלא כל שאינו הדר בחדא מחתא ונקטם ראשו ונפרצו עליו ונקבוהו עכברים אע"פ שבכלל ענינם אינם הדר מ"מ מה שיש בהם הדר הוא וכל שכן נפרצו עליו שאפשר לאגדם אבל יבש שכלה לחלוחית שבו והרי הוא כמת אינו חשוב כלום וכמו שאמרו בתלמוד המערב עליו על שם לא המתים יהללו יה כמו שכתבנו וכבר מצאנו לקצת גדולי הדורות שלא מיעטו שאר הימים מכל הפסולי' אלא כשהיה שם לולב עליהם מתחלה ונתחדש בו פסול כגון נקטם ראשו ונפרצו עליו אבל כווץ וסדוק ועקום וחרות ודומה למגל ולולבא דסליק בחד גיסא שמעיקרם אין תורת לולב עליהם פסולים לכל הימים וכן ניטלו רוב עליו אע"פ שהיה שם לולב עליהם מעיקרו מ"מ אין שמו עליו וכן כל שנאכל רוב האתרוג שאין שמו על מיעוטו וכן כל שאין בו שיעור כגון לולב בפחות מארבעה ואתרוג בפחות בכביצה וכן הדס שוטה שמעיקרו לא בכלל הדס הוא. ואעפ"י שראיתי בהם שהם כוללים את היבש עם אותם שהיה שם לולב עליהם ונתחדש בו פסול להכשירו בשאר הימים אומר אני מכח דבריהם שהיבש הואיל וכלה כל לחלוחית שבו אבד שמו וכמו שאמרו בתלמוד המערב לא המתים יהללו יה:

ונמצינו למדים לשיטתנו שהגזול והיבש פסול לכל הימים ושאר הפסולים כשרים בשאר הימים כל שיש שם שיעור ושאין לומר בו כתותי מיכתת שיעוריה ושהיה שם לולב עליו

מעיקרו ושיהא עדיין שמו עליו ויש מוסיפין בדין כתותי מיכתת שיעורייהו של ערלה ושל תרומה טמאה ושל כל איסורי הנאה ואף גדולי המפרשים הביאו ראיה בהלכות לולב שלהם לפסול את היבש בכל הימים בשם אחד מזקנינו הגדולים שבקרקשונה ממה שהיה ר' יהודה מביא ראיה להכשיר את היבש אף בראשון מבני כרקום שהיו מורישין לולביהם לבניהם ואם רבנן סוברים שהוא כשר בשאר הימים מה ראיה לר' יהודה מזו שמא מורישים היו לשאר הימים אם לא מצאו בראשון:

ומעתה ראוי לנו לברר מהו נקרא יבש לפסלו מצד יבשותו וי"מ בה לאחר שנים עשר חדש וכדין חרצנים של גוים שאמרו עליהם לחים אסורים יבשים מותרים ופירשו בה יבשים לאחר שנים עשר חדש ואין נראה כן שהרי בהדס אמרו יבשו רוב עליו ונשתיירו שלשה בדי עלין לחין ואם יבשות ההדס תלוי בשנים עשר חדש האיך ישתיירו שלשה בדי עלי לחין ומתוך כך פירשו רבים כל שהוא נפרך ביד ומדמיון אוזן בכור וזו ודאי אינה לענין לולב שאע"פ שלענין הדס אפשר לפרשה כן אבל הלולב החוש מעיד עליו שאינו בא לידי כך אלא כל דבר ראוי ליקרא יבש לפי ענינו הדס וערבה בפריכה אתרוג בצימוק יתר עד שאין בו שום לחלוחית ולולב קבלנו בו מאבותינו נ"ע כל שכופלין אותו העלה לשנים מצד ארכו והוא משתבר וגדולי המפרשים כתבו בו שהלך כל מראה ירוק והפך לבן שבשיעור זה כלה כל לחלוחו:

זו היא שיטה הנראית לנו בענין זה ויש חולקים בה הרבה מהם להכשיר את הגזול ואת היבש בשאר הימים ומפני שהם פוסקים כר' יצחק ואע"פ שר' [יצחק] לא דיבר אלא בגזול הוא הדין לדעתם ביבש ומהם להכשיר את הגזול בשאר הימים ולפסול את היבש בכל הימים ומטעם לא המתים יהללו יה ומצוה הבאה בעבירה לית להו ומהם להכשיר את היבש בשאר הימים דהדר בשאר ימים לית להו ולפסול את הגזול מטעם מצוה הבאה בעבירה ויבש זה שפסלנו כתבו בו גדולי המפרשים דביבש רוב השדרה נפסל ואם יבשו אפי' כל העלים כשר ובלבד שישתיירו מן הלחים בראשיהם ודוקא שתהא התיומת העליונה לחה:

ומעתה אנו חוזרים לביאור משנתינו והוא שאמרו של אשרה ושל עיר הנדחת פסול ופירשוה בגמ' באשרה דמשה ר"ל אשרה שהיא עבודה זרה של ישראל שאין לה בטילא וקורא לה אשרה דמשה לדמיון אותם שהיו בימיו בארץ ישראל וזכו בהן וצוה עליהן ואשריהם תשרפון באש ושאלו בה במקומה אמאי בעי שריפה לימרו ליה לגוי למיבטלה ותירץ שבשעה שעבדו לעגל אוו אלוהות הרבה ונמצא שאף הגוים עבדו בשליחותם והרי אמרו ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ולא השתחווה לה ובא גוי והשתחווה

לה אסרה ונקראת ע"ז של ישראל וזהו דומיא דעיר הנדחת שהרי עומדת לשריפה כמוה וכתותי מיכתת שיעוריהו ומתוך כך פסולים בכל הימים ואף לדעת האומר במקומה שבגניזה סגיא מ"מ אין לה תקנה וכן אף לדעת האומר יש פדיון לעבודה זרה דוקא בנתערבה ולא סוף דבר באשרה הנעבדת שגופה עבודה זרה אלא אף בשאינה נעבדת ומתורת משמשיה כגון שנטעה לעמוד עבודה זרה תחתיה שאם לא נטעה מתחלה לכך אינה נאסרת הואיל ומחובר הלא וכן אשרה שמצניעין פירותיו לעבודה זרה שהיא אשרה כמו שיתבאר במקומו אבל אשרה של גוים הואיל ויש לה בטילא אע"פ שלא בטלה עדיין אפי' בראשון יצא שמ"מ הואיל ויש לה ביטול על ידי גוי לא מיכתת שיעוריה ואע"פ שמ"מ כל שלא נתבטל אסור הוא בהנאה הרי אין כאן הנאת הגוף ואי משום הנאת קיום המצוה כבר ביארנו שמצות לאו ליהנות ניתנו אלא שלכתחילה אין ראוי לעשות כן כמו שביארנו במסכת עבודה זרה ולא סוף דבר במשמשין אלא בעבודה זרה עצמה שהרי יש בטילא לכל ולגדולי הראשונים ראיתי שבראשון מיהא קודם ביטול לא יצא שאין כאן לכם ואע"פ שבאתרוג של דמאי אמרו הואיל ואי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה כדידיה דמי ונפיק ואף כאן ראוי לומר הואיל ויכול לבטלה על ידי גוי כ' לא מבטיל לה נמי כדידיה דמי אין זה כלום שהרי אין זה בידו שאם אין הגוי רוצה לבטלה אינו יכול לכופו ואע"פ שאם ביטלה הגוי אף על ידי אונס של ישראל בטלה היא מ"מ שמא לא יבטלנה בשבילו וכן באתרוג של מעשר שני שאמרו בו שבגבולין הואיל ובידו לפדותו לכם קרינא ביה הטעם גם כן מפני שהוא בידו אבל עבודה זרה אין בידו לבטלו כמו שכתבנו ומתוך כך לא יצא בראשון אלא לאחר ביטול ובשאר הימים אף קודם ביטול ושמא תאמר והואיל והלולב ביד ישראל ולא נתבטל האיך הוא יוצא והרי מאחר שבאה בידו עבודה זרה של ישראל הוא יראה לגדולי המפרשים שבגוף עבודה זרה ודאי הדין כן ודוקא לאחר ביטול הוא שיצא אבל במשמשיה הואיל והעבודה זרה של גוי והיא ביד גוי כל שיבטל הגוי עבודה זרה שלו בטלו משמשיה מאליהם בכל מקום שהם אפי' ביד ישראל ואע"פ שעבודה זרה של ישראל אין לה בטילא לא לה ולא למשמשיה מ"מ כשהעבודה זרה ומשמשיה ביד ישראל המשמשים נגררים אחר גוף העבודה זרה ונמצא שיש לה בטילא וכן שנתבטלו המשמשים מאליהם בביטול גוף העבודה זרה ומ"מ הרבה חולקים בזו לומר שכל שבא ביד ישראל אין לה בטילא וזו שבכאן פירשוה בשנטלה ישראל לצאת בו על דעת שיחזירנו לגוי שכל כיוצא בזה לאו דישראל היא ומ"מ בתקרובת עבודה זרה אף של גוי אין לו ביטול כמו שביארנו במסכת

עבודה זרה והילכך הרי הוא פסול אף בשאר הימים אלא שדוקא בתלשה לתקרובת שהוא כעין זביחה שהרי אין תקרובת נאסר אלא כעין פנים:

נקטם ראשו פסול י"מ ראש העלה העליון והוא התיומת ויש אומרים ברוב העלה וי"מ דוקא שנקטמו שלשה עלין בראש הלולב ומ"מ לא נקטם ראש השדרה ואע"פ שבנקטם ראשו האמור בהדס יש מפרשים מן העץ ולא מן העלה שהרי אמרו שם עלתה בו תמרה מ"מ בלולב החמירו שאף בקטימת ראש עליו פנה זיוו פנה הדרו ומ"מ גדולי המפרשים פירשו דוקא שנקטם ראש השדרה והיא קולא יתירא:

נפרצו עליו פסול נפרדו כשר פי' בגמ' נפרצו דעביד כי קופיא נפרדו דאפריד אפרודי ופי' גדולי הרבנים בנפרצו שנתלשו לגמרי מן השדרה ואגדם עמה וזהו החופיא שמכבדין בה הבית ונפרדו שהוא כשר פירושו שהן מחוברות בשדרה מלמטה אלא שראשיהם נפרדים מלמעלה מכאן ומכאן כדרך שהם מתפרדים אחר שנתקשו והוא ענין חרותה וכן אפי' נשברו קצת מן השדרה הואיל ומעורות בה קצת כשר ויש לפקפק בפירוש זה ממה שבערבה חלקו במשנתנו בין נפרצו עליו לנשרו אלמא שלשון נפרצו הוא שעדיין מחוברים בה ולשון המשנה בזה נפרצו עליה פסולה כלומר הואיל וכל עליה נפרצו אע"פ שמחוברין בה ואין צריך לומר בנשרו כלן נשרו מקצת עליה כשרה אע"פ שנשרו לגמרי הואיל ונשארו שם מקצתן ואין צריך לומר בנפרצו מקצתן אלא שאפשר לפרש לדעתם נפרצו על ידי אדם נשרו מאליהן ואין בהם חלוק אלא בין כולם למקצתם ולעולם נפרצו פירושו ניתקו לגמרי ובהווה דבר שכל שעל ידי אדם הוא משיר את הכל וכל שמאליו נשר הוא מעט מעט ומ"מ גדולי הפוסקים מפרשים נפרצו שנחלקו העלים מן השדרה ועמדו מפורצות כענפי הדקל אלא שעדיין מעורות בשדרה וזהו עביד כי חופיא שאם נתקו לגמרי היה חופיא ממש נפרדו שנתפרדו כעין פתיחת החרות ולא ניתק אחד מחבירו וי"מ נפרצו שנחתכו ההוצין באמצען לרחבן כמו שחותכין אותם כשעושים מהן חופיא שעושים שתים מכל תיומת ותיומת אלא שהם מחוברים בשדרה ונפרדו כעין פרידת ענפי הדקל וזהו שאמרו בתלמוד המערב נפרצו נעשה כנחלקה התיומת כלומר שאין חלוק בין נחלק העלה לרחבו לנחלק גב ההוצא שמחבר שני דפני ההוצא ונפרצו עליו פירושו אפי' במקצתם שאם לא כן היה לו לומר נפרצו מקצתן כשר כמו שנשנית בערבה ומ"מ המפרשים כתבוה דוקא ברובן ואף בתוספתא אמרו לולב העשוי כמין חרות או נפרצו עליו פסול ר' יהודה אומר בנפרדו שאין מכשירין אותו אלא כשיאגדנו מלמעלה ויחברם עם השדרה ואין הלכה כדבריו:

ציני הר הברזל כשרות ר"ל לולבים הגדלים בהר קשה ואין העלים גדלים אלא מעט וכשרות ודוקא בשראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה אבל אם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסולות הואיל ואין מקום שדרה שביניהן מכוסית:

לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו כשר פירשו בגמ' שלשה טפחים להתכסות בו בהדס וערבה ששיעורם שלשה ועוד כדי לנענע בו שהוא יוצא מן ההדס טפח ור"ל טפח משדרה ולמטה מלבד גובה העלים שמשדרה ולמעלה ואם היה שיעור ההדס והערבה מרובה כמה מ"מ צריך שיהא הלולב יוצא עליהם טפח שהרי אין ראוי לנענוע אלא מה שהוא יוצא מן הלולב למעלה מן ההדס והערבה וצריך שיהא מתחלת היוצא עד שדרו של לולב טפח:

דף לא.

זהו ביאור המשנה וכולה על הצדדים שביארנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו בסוכה גזולה שאם גזל עצים וסיכך בהם אין לו אלא דמי עצים ולא מדין תורה אלא מדברי סופרים ומפני תקנת השבים אע"פ שלא קנאה אלא בשינוי מעשה ולא בשינוי השם ויאוש מ"מ אם רצה בעל העצים להמתין שבעת ימי החג ושיחזיר לו הלה את עציו רשאי ואין הלה יכול לומר לו דמים אני חייב לך הא אם חברו בכותלים ובקרקע בטיט על דעת שישארו לו העצים עד שיצטרך לחזרתו לסתירת בנין אף לאחר שבעה אין לו אלא דמי עצים מפני תקנת מריש ר"ל מריש הגזול שבנאו בבירה שלא חייבוהו לקעקע הבירה אלא להחזיר את דמיו ואע"פ שבסוכה אינו הפסד מרובה מצוה עושתו קבע ואם תקף את חבירו והוציאו מסוכתו אף בדין תורה יצא שאין קרקע נגזלת הא כל שעשה סוכתו בראש העגלה וגזל העגלה עם הסוכה או שהסוכה עשויה בדרך שאינה מחוברת לקרקע וטלטל את כלה וגזלה לא יצא שהרי אין כאן תקנת שבים אחר שיכול להחזירה בלא פסידא והעושה סוכתו ברשות הרבים אע"פ שיש כאן צד גזלת הרבים כשרה וכבר ביארנו כל זה בפרק שני ומ"מ כל שקנה את העצים אם בשינוי מעשה אף בלא יאוש ואם בשינוי השם וביאוש או מפני תקנת השבים כגון שחברה בקרקע ונתחייב בדמים יש אומרים שיוצא הוא אף בשלא פרע ר"ל שכל זמן שיפרע יוצא הוא למפרע אי נמי הואיל וחוב הם עליו יוצא ויתבעם הלה בבית דין אם ירצה וכמו שאמרו בההיא דהוה צווחה ואמרה ריש גלותא וכולהו רבנן בסוכה גזולה יתבי ומפני שעבדים של ריש גלותא גזלו ממנה את העצים ואמר רב נחמן אין לה אלא דמי עצים אלמא שלא

נפרעה עדיין ומ"מ יש אומרים דכל שלא פרע לא יצא וההיא איתתא רוצים היו ליתן לה את הדמים ולא היתה רוצה ליטלם אלא שהיתה צווחת ליטול את עציה:

גדולי המחברים כתבו שבשעת הדחק כגון שאינו מוצא לולב אלא מן הפסולים לולב היבש כשר אבל השאר פסולים ונראה שכתבוה ממה שאמרו שהיה ר' יהודה מביא ראי' להכשיר את היבש מבני כרכום שהיו מורישין לולביהן לבניהם ואמרו לו אין שעת הדחק ראיה אלמא שאף חכמים (הורו) [הודו] שאף בשעת הדחק היו נוטלין אותו ומ"מ יש אומרים שאף בשאר הפסולים כן וכדי שלא תשתכח תורת לולב ומה שאמרו [לא מצא אתרוג] לא יביא לא פריש ולא רימון בזו מפני שאין זה מאותו המין ואתי למיסרך אבל אותו המין בעצמו אין בו חשש ונוטלין אותו שלא להשתכח ולדעתי יראה כדעת גדולי המחברים שאף הפסולים יש בהם כדי לטעות ואתי למיסרך אלא שהיבש אין פיסולו ניכר כל כך שאף הלחים יש בהם שהם לבנים ואין הירקרקות מצוי בהם והוא הענין שלא נאמר כן אלא בלולב אבל באתרוג ושאר המינין היובש ניכר בהם הרבה ואין נוטלין אותם שלא לטעות ולדעת חכמים לא היו מברכים עליו אבל לדעת ר' יהודה היו מברכים ואין הלכה כמותו ויש מצדדין בדרכים אחרים לומר שהיבש אין פיסולו אלא מתורת הדר ואינו אלא מדרבנן וא"כ בשעת הדחק נוטלין שהרי נתקיימה בו מצות התורה ואין זה נראה שכל שיטת הסוגיא מוכחת שביום ראשון מיהא הדר מן התורה בכולם ואע"פ שאפשר שדרך סמך הוא מ"מ מדת חכמים כך היא וכן יש מצדדים בה לומר שלא היו מורישין אותם אלא לשאר הימים ואין שיטת הסוגיא מוכחת כן:

הלולב אין צריך אגד ומאחר שכן אוגדין אותו אפי' שלא במינו שאילו היה צריך אגד כל שאוגדו במין אחר היה לו מין חמישי ופסול על הדרכים שיתבאר בסמוך:

ארבעת מינים שבלולב כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהם לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רימון שלא להשתכח תורת אתרוג שמא יבא לטעות מכאן ולהבא כמו שביארנו ומה שאמרו שאין מוסיפין עליהם שאלו בסוגיא זו פשיטא ותירץ מהו דתימא כיון דלולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל אלמא שהתוספת פוסל אע"פ שאין לולב צריך אגד ובמסכת סנהדרין פרק חנק נתהפכו הדברים לענין זקן ממרא שלדעת האומר לולב אין צריך אגד אינו פוסל בתוספת להיות עליה הזקן נעשה ממרא בהוראתו ומטעם דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אלא שנראה שלא נאמר שם אלא שלא להיות הזקן ממרא בכך אבל לענין המצוה ודאי פוסל וכן כתבוה גדולי המחברים אלא שבהדס כתבו שאם רצה להוסיף מוסיף מפני שתוספתו כתובה בתלמוד והוא ענין ההושענא וכן כתבוה לחכמי דורם ששאלו לו על דבר זה

ואף הם כתבו בנוסח תשובתם וזולתנו מן הגאונים התירו בתוספת ערבה ולא נתחזק אלינו טעמם לפי שההדס מצאנוהו בתלמוד בענין הושענא אבל לא בערבה וכל מה שלא נמצא היתרו מבואר בתלמוד נשאירהו על המנין הכתוב בו ומ"מ רוב מפרשים משוים בזה ערבה עם הדס ויראה לי הטעם שאין זה אלא לנאותו וכל שלנאותו בטל הנוי עם העיקר אבל לולב ואתרוג אין שום נוי בתוספתן ושאין לבטלו אצל העיקר שהרי אף הוא עומד בעצמו ואינו בטל עמו כהדס וערבה ומ"מ לא נהגו בערבה אלא בשלשה בדים או ארבעה אבל הדס יש מוסיפין עד שבעים ויש עד ששים ושמנה כמנין לולב ויש עד ששים ותשעה כמנין הדס ובהלכות גדולות אוסרי' להוסיף האגודה בהדס שוטה וממה שאמרו הדס שוטה לסוכה אלמא ללולב דוקא עבות אלא שאין זו ראיה לדעתי שלא נאמר כשר ללולב אלא מה שהוא צורך לולב הא למה שהוא נויי לולב אף השוטה כשר בו וכן נהגו רוב גאונים ומוסיפים טעם לדבריהם שהרי מ"מ מין הדס הוא ומה שהוא מינו אינו קרוי תוספת שהרי אף לדעת האומר לולב צריך אגד אוגדין את הלולב בסיב שהוא מעקרי הדקל הואיל ומין לולב הוא וכל שכן לדעת פסק שאין לולב צריך אגד ואף גדולי המפרשים כתבוה כן בהדיא ויש מכריעים לאגוד את הלולב תהלה עם ההדס הכשר ואח"כ מוסיפין על האגודה ומעבין אותה לנוי ואוגדין את הכל ביחד וכן יש מביאים ראיה לתוספת ההדס ממה שכתבו קצת מפרשים למטה ששמואל סובר כר' עקיבא שאף הדס בד אחד לבד ממה שהקשו ולדרוש להו כר' עקיבא ואפי' הכי היה מגזם להם לדרוש כר' טרפון בשלשתן קטומין אלמא התם אע"פ שדינו באחת הוא מתיר בשלשה ואינו ראיה גמורה כמו שכתבנו שם ויש מתרצים קושית [הש"ס ד] סנהדרין בפנים אחרים ואחת מן היפות שבהם הוא שלכתחלה אין מוסיפין ואם הוסיף עבר בבל תוסיף אלא שמ"מ יצא וכיון שיצא ידי מצוה אין תוספתו עושתהו ממרא וכבר כתבנו שם כל הדברים בארוכה:

זה שאמרו אין פוחתין מהם פירושו שאפי' נטל שלשה מהם לא יצא אף ידי אותם שנטל מפני שארבעתם מצוה אחת ואין מצוה מתחלקת לחצאין ומ"מ אם נטלם זה אחר זה הואיל ואין לולב צריך אגד יצא והוא שאמרו במסכת מנחות כ"ז א' ארבעת מינין שבלולב מעכבין זה את זה ואמרו שם לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין ולא סוף דבר אין לו ויש לו שאין הענין אלא שאם נטל את כולם יצא ידי הכל למפרע ואם לא נטל את כולם לא יצא אף ידי מה שנטל ומתוך כך הוא אומר שאם אין לו ונמצא שלא נטל אלא אותם שהיו לו לא יצא אף ידי אותם שנטל הא אם יש לו ומסתמא הואיל ויש לו אע"פ שאינו נוטל עכשיו נוטל הוא ביומו כשנטל את האחרון יצא ידי הכל למפרע

והוא הדין אם אין לו עכשיו ונטל המצויים אצלו ואח"כ נזדמנו לו האחרים שנוטלן ויצא והרבה מפקפקים בזו לומר שצריך שיהיו אצלו וממה שכתבו גדולי המחברים והוא שיהיו ארבעתם מצויים ואין זה כלום שלא דברו אלא בהווה ומגדולי הדורות כתבו בהיפך לומר שאם אין לו נוטל את שהם אצלו ומביאים ראיה ממה שאמרו כאן לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רימון וכו' פשיטא מהו דתימא לייתי כי היכי דלא לשתכח תורת אתרוג קמ"ל ומאחר שלא אמר כי היכי דלא לשתכח תורת לולב שהוא העיקר אלמא שנוטל הוא את הלולב וכן המצויים אצלו ומברך עליהם ובאמת זו של מסכת מנחות ראיה ברורה לסתירת דבריהם ואף לשיטתנו באמת זו קשה שודאי היה לו לומר כדי שלא תשתכח תורת לולב אלא שאני משוה את הדברים שכל שאין לו נוטל הוא את המצויים בלא ברכה ומפני שלא תשתכח אבל לא יביא מין אחר במקום אותו שאינו מצוי משום דאתי למיסרך וכן נראה ברור וכל שנוטל את כולן ביחד כדינו מברך על הלולב כמו שיתבאר אבל כל שנוטל אחד אחד מברך על כל אחד בפני עצמו וכן כתבוה גדולי המפרשים אלא שמ"מ אם יש לו עם הלולב אחד או שנים נוטלם בברכת הלולב ולגדולי הדורות אירעה שגגה שנטלו את הלולב ולא היה שם ערבה וברכו על הלולב בחזקת שהוא כדינו בכל מיניו ואח"כ הרגישו בחסרון הערבה ונשאו ונתנו עם תלמידיהם וגמרו בדעתם ונטלו ערבה וברכו על נטילת ערבה ושהחיינו ונתנו טעם לדבריהם שמאחר שאין צריך אגד לכשיטלו את הערבה יצא ידי שאר מינין למפרע והילכך על זו צריך לברך שהרי לא חלה ברכת הלולב עליה ולא יחזור ויטלנה ביחד עם הלולב ויברך על הלולב הרי הוא ברכה לבטלה הואיל ויצא ידי לולב אלא צריך לברך על הערבה וכן צריך זמן עליה כבלולב:

דף לא:

ומה שנתגלגל בסוגיא זו באתרוג הירוק ובשיעור האתרוג ומענין לולב בימין ואתרוג בשמאל יתבאר הכל למטה בע"ה:

אע"פ שביארנו בנקטם ראשו שפסול נסדק מיהא כשר ר"ל שנסדק העלה באמצע באורך הלולב ומ"מ אם הסדק פונה לכאן ולכאן כמחוגה שראשה מפוצל לשני צדדים פסול וגדולי המפרשים פירשו בנסדק זה דוקא בנסדקה השדרה על הדרך שפירשוה בקטימת הראש:

לולב הכוונ עד שאין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה והחרות והוא הקשה שאין אדם יכול לכפתו שכן דרכו להתקשות כשמזדקן ועושה חרות פסול אבל דומה לחרות והוא שהתחיל להתקשות ולא נתקשה מכל וכל כשר:

דף לב.

קווץ והוא שיוצאין בשדרה שלו עוקצין כמין קוצים פסול ויש גורסין כווץ באות כף והוא שעלי הלולב פשוטות וכשמתכווצות הרי זה מום:

היה כפוף כאגמון פסול ר"ל שראשו כפוף לגמרי אבל אם היה עקום עד שהוא דומה למגל ר"ל באמצעיתו אם לאחריו כשר שכך היא ברייתו אבל לפניו או מן הצדדין פסול ולמדת שכפיפת הראש מיהא פסול בכל ענין וי"מ דוקא כפוף שנכפף מצד איזה לקות או איזה סבה אבל מקומות שיש בהם שהם כפופים מדרך ברייתם כשרים הם ואף חכמי נרבונאה היו בוחרים אותם מפני שהם נשמרים יותר מקטימת הראש ואף גדולי הפוסקים וגדולי המחברים לא כתבו פסול של כפוף כלל:

לולב שכל עליו עולין מצד אחד פסול כגון זה וי"מ בו שאין עליו כפולות לשנים:

נחלקה התיומת הרי היא כניטלה ופסול ותיומת זו פירשוה גדולי הרבנים ששני עלים העליונים האמצעיים נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עם העלים וקורא לה כן על שהן עומדות מדובקות בראשו של לולב כתאומים כענין יהיו תמים על ראשו ונראה מדבריהם שאם נחלקו האחרים כשר וגדולי הפוסקים כתבו גב ההוצא של כל אחת ואחת שמתאמת שני צדי העלה ולמדת שפסול זה הוא בכל העלים ומ"מ דוקא בשלא נשאר מאותו עלה ולמעלה שיעור לולב שאם כן אף ניטל כשר:

ויש שואלין לשני הפירו' מה בין אלו לנסדק ראשו שכשר (עם) [עד] שפירשו נסדק ראשו שנסדק מן הצדדים ולא מגב ההוצא וי"מ נחלקה ברוחב העלה ונסדק באורך ולפירוש שני מיהא גדולי המפרשים כתבו דוקא בשנחלקה תיומת של רוב עלים וקולא יתרה היא ומ"מ אף לדעת הפוסלים באחד דוקא ברוב עלה ויש מי שפירש שזהו החילוק שבין נסדק לנחלקה התיומת שנסדק פירושו שלא ברובו:

לולב האמור בתורה בכפות תמרים הם חריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלים לכאן ולכאן אלא שנעשה כמו שרביט ואין אומרים שהוא חרותא והוא כשנתקשה שתים ושלש שנים ונתקשו עליו ונעשו עץ זה פונה לכאן וזה לכאן כענפי שאר האילנות שהרי אי אפשר לכפתן אחת עם חברתה מתוך קשיין והתורה אמרה כפות רמז לכפיתה וכן אין אומרי' אופתא ר"ל חתיכת עץ מן הדקל שאין כפיתה אלא בנפרד מעט מתחלתו וכן

אין אומרין כופרא והוא קודם שנתקשה עד שלא נעשה חרותא מפני שהוא מלא קוצים ומסרטין את הידים וכתיב דרכיה דרכי נועם וכן אין אומרים תמרים הרבה בענף שלהם שלא אמר כפות אלא לרמוז על ענין כפיתה ואין כפיתה אלא בעלים:

דף לב:

כבר ביארנו ששיעור הדס וערבה שלשה טפחים ולולב ארבעה משדרו למטה כדי שיהא שדרו של לולב יוצא מן ההדס טפח וטפחים אלו הקלו בהם לשער בטפחים קטנים פחותים שתות מטפח בינוני עד שיהו נעשים מחמשה טפחים שבאמה בינונית חוזרים לששה שנמצא כל טפח פחות שתות מן הבינוני וכבר ידעת בטפח בינוני שהוא ארבע אצבעות בגודל שהם שתים עשרה אצבעות לשלשה טפחים וא"כ בזו שיעור הדס וערבה בעשרה גודלים בין שלשתם שהם שני טפחים ומחצה מטפחים בינונים ורביעי של לולב חוזר לשלש אצבעות ושליש שהרי הטפח הבינוני ארבע אצבעות בגודל שהם י"ב שלישים וכשתסיר מהם השתות יהיו עשר שלישים שהם שלש אצבעות ושליש ונמצא שיעור הלולב מעיקרו עד שדרו שלש עשרה גודלות ושליש ומ"מ לכתחילה צריך להשלים שיעורם בטפחים בינונים וזה שהקלו בכך בדיעבד מתוך ההדס הוא שצריך עבות בשיעור שלשה טפחים והדבר מצוי בקושי והוא שאמרו כאן על דבריו של ר' טרפון שאמר באמה בת חמשה והיו סבורים לפרש בדבריו שתהיה כונתו לומר שיהא שיעור ההדס צריך חמשה אמרו על זה שרא ליה מריה כלומר שלא חס על טורח יתר דהשתא עבות שלשה לא משכחינן וכו' כלומר להדיא אלא בקושי ובטורח יתר בת חמשה מבעיא עד שבסוף הסוגיא פירשו דבריו שלא אמרה אלא להקל כלומר שטפחים אלו משוערים כדרך שהחמשה שבאמה בינונית שהיא בת ששה יהו חוזרים לששה ונמצא כל טפח פחות מן הבינוני שתות על הדרך שביארנו:

וממה שאמרו השתא עבות שלשה לא משכחינן ופירשנו אלא בקושי ובטרח יתר משמע שכל הבד צריך עבות בשלשה ומה שנהגו להקל בשלשה קנים שבראש הענף אינו כלום אע"פ שקצת מפרשים כתבוה כמו שיתבאר למטה ואף גדולי המפרשים כמכונים להקל אמרו שמתוך הקושי ראוי לומר שלא לעכב כל שרוב קני בד של שלשה טפחים עבות ואפשר לפרש לדעתם עבות בת שלשה לא משכחינן אף בקושי אא"כ על דרך הזרות ואנו סומכים בה על הרוב ונמשכו למה שאמרו הם בעצמם שנפרצו עליו האמור בלולב שפסול דוקא ברוב עלים והוא הדין להדס הא מיעוט כשר ושאינם עבות דינם כנפרצו ולדעת זה לא סוף דבר שהרוב מצד ראשו אלא אף בסופו ומה שאמרו למטה ביבשו רוב

עליו ובראש כל אחד ואחד דוקא בשאין שם אלא שלשה גבעולין בעבות לחים אבל ברוב אין צורך להיותם בראש לא בנשרו ולא ביבשו ולא בשאין עבות מתחלתן ומ"מ לדעת המפרשים בנפרצו שלא נתקן לגמרי אבל בניתקו אף במיעוט פסול יראה שאף בשאין עבות כן ואף לדעת המכשירים ברוב כל שאין שם רוב מיהא פסול אפי' היו בראשו שלא הכשירו בשלשה בדי עלי לחין בראשו אלא ביבשו שהם לשם עדיין אבל בשאינו עבות לא ולמטה יתבארו בדינין אלו עוד קצת דברים:

המשנה השניה והכונה בה בענין החלק הראשון ובפרט בענין ההדס והוא שאמר הדס הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו או שהיו ענביו מרובות מעליו פסול אם מעטן כשר ואין ממעטין ביום טוב אמר הר"ם ענביו הם הזרעים שיש בו ובתנאי שיהיו אותם הגרעינים שחורות או אדומות אבל אם היו ירוקות אפי' היו יותר מן העלין כשר ואמ' נקטם ראשו פסול ואינה הלכה:

אמר המאירי הדס הגזול והיבש פסול אם בראשון לבד אם אף בשאר הימים הכל על הדרך שביארנו בלולב ויבשותו של הדס ענינו שיהיה נפרך ביד של אשרה ושל עיר הנדחת וכו' ואף היא על הדרך שביארנו בלולב נקטם ראשו פירוש ראש העלה או העלים שבראשו פסול שכל שנקטם ראש העלה שבראש הבד אף במיעוטו פקע הדרו נפרצו עליו פי' שנסדקו רובן ואין צריך לומר בנשרו רובן וי"מ אף בנפרץ אחד שהרי אין עבותו קיימת ויש גורסים נפרטו מלשון ופרט כרמך שתרגומו ניתרא דכרמך וענינו שנשרו רובן:

או שהיו ענביו ר"ל גרעינין שבו מרובות מעליו בין במקום אחד בין בשנים ושלשה מקומות ופי' בגמ' דוקא בהושחרו וכן הדין בהאדימו וכמו שאמרו נדה כ' א' בטומאת דם נדה האי שחור אדום הוא אלא שלקה אבל אם הם ירוקים מין הדס הוא ואף בשחורים אם מיעטן מערב יום טוב כשר שאם מיעטן קודם שנאגד אף כשנאמר לולב צריך אגד אין כאן כלום שאם מדין תעשה ולא מן העשוי אין דין זה (בלולב) [בהושענא] ואם משום דחוי שלא יהא חוזר ונראה הואיל ולא נאגד עדיין לא חל עליו שם הושענא שיחול עליו שם דחוי קודם קדושת יום טוב שאין שם דחוי חל אלא או מצד שם הושענא או מצד כניסת קדושת יום טוב בשעת דחייתו ואם אחר שאגדו וחל עליו שם דחוי מצד שם ההושענא אע"פ שלא נכנס יום טוב אין זה כלום שהלולב הלכה רווחת שאין צריך אגד וא"כ אין שם ההושענא חל עליו מצד אגדו עד שנאמר עליו שהוא דיחוי קודם שנכנסה קדושת יום טוב ונמצא שאין כאן דיחוי הואיל ומקודם יום טוב מיעטן ואין ממעטין אותן ביום טוב מפני שהוא כמתקן כלי ואם עבר וליקטן כשר ופירשוה בגמ' בהושחרו

מערב יום טוב שנמצא דחוי מעיקרו וכל דחוי מעיקרו חוזר ונראה כדין מחוסר זמן אבל כל שהושחרו ביום טוב שכבר נראה ונדחה זו היא שנשאלה בגמ' אם חוזר ונראה אם לאו ונשארה בספק ומתוך כך מחמירין בה כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שענפיו ר"ל עליו חופין את עצו כגון שיש שלשה עלין בגבעול אחד או יותר וזהו כמין קליעה וכן זהו דומה לשלשלת ואם לא היו שם אלא שני עלים אפי' היה השלישי סמוך להם עד שנראה כאלו שלשתם בגבעול אחד אין זה עבות אלא שוטה ופי' הדס שוטה אצלי מלשון שוטיתא דאסא שהדס כשר ברוב עומד ביושר בלא התפשטות ענפים מכאן ומכאן ושאינו עבות הוא נעשה מרובה בענפים כעין עצים ועל שם רבוי הענפים קוראו שוטה כך נראה לי:

נשרו רוב עלים שבעבות ר"ל רוב עלים שבכל עבות ועבות אם נשתיירה עבותו קיימת בכל גבעול עד כדי שיעור הראוי כשר ואי אתה מוצא כן אלא בהדס המצרי שעומדות שבעה עלים בגבעול אחד:

דף לג.

יבשו רוב עלים שבבד ר"ל רוב עבותות שבו אם נשתיירו שלשה בדי עלי לחין ר"ל שלשה עבותות בבד כשרה ובלבד בראש כל אחד ואחד ר"ל שיהו רצופים אצל הראש ומ"מ דוקא יבשו שהם לשם מ"מ אבל נשרו לא אא"כ נשארו שם בכדי שיעור הראוי כמו שביארנו שאם כן היה לו ללמדה בנשרו ומ"מ גדולי המפרשים סוברים שברוב עבותות קיימים מיהא כשר אף בנשרו והוא הדין בשאינו עבות כמו שכתבנו למעלה ויש חולקין לומר שכשאינו עבות מתחלתו מיהא פסול הואיל ולא היתה לו שעת הכושר ולמצוה מיהא צריך בכולה שלשה כמו שכתבנו ובלולב מיהא יבשו רוב עליו פסול ומ"מ יש מי שכתב שנשרו ויבשו לענין הדס הכל אחד שיבשותן זו היא נשירתן ואף בנשרו כל שנשארו שלשה קנים בראש כל אחד מהבדים כשרה ומזו נהגו להקל אף בהונחה תחלה בשיעור זה שתחילתו כסופו ומה שאמרו למעלה השתא עבות שלשה לא אשכחן הם מפרשים שהבד הארוך אין העבות מצוי בו אף בשלשה גבעולין רצופין והוא שתמה השתא בשהבד ארוכה בשלשה טפחים אין העבות מצוי בה בשלש גבעולין שהוא שיעור הראוי אלא בקושי שאין עבות זה מצוי כל כך אלא בבד קצר בארוך ביותר מיבעיא דלא משכחינן לה וכן כתבוה חכמי פוריוינצא בחבוריהם ואין הדברים נראין אלא שבשעת הדחק סומכים עליהם שלא לעכב:

כבר ביארנו במשנה בנקטם ראשו האמור בהדס שפירושו ראש העלה או העלים שבראשו שכל שנקטם ראש העלה שבראש הבד אף במיעוטו פקע הדרו ומ"מ אם היתה בו תמרה והוא בליטה הנעשית בראש העלה לפעמים בהדס ובערבה כשר נקטם ראשו מערב יום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב שכך דרכו לפעמים להתחדש בו אותה תמרה על ידי שריית המים אף בתלוש כשר והוא הדין אם עלתה בו במחובר ביום טוב ותלשו בחולו של מועד לדעת המצריך הדר לכל הימים שכל שהוא דחוי מעיקרו אע"פ שהוא דחוי אצל קרבנות כמו שביארנו בשני של פסח שני ובששי של יומא ובראשון של קדושין אינו דחוי אצל מצות וחוזר ונראה שהרי זה דחוי מעיקרו היה שהרי כשנכנסה שעת חיובו לא היה ראוי למצותו וכשעלתה בו תמרה חזר ונראה וכן בענביו מרובין מעליו שהשחירו מערב יום טוב ונכנס יום טוב בשחרותם ועבר וליקטם ביום טוב או נשרו מאליהם אבל כל שנראה מעיקרו ונדחה וחזר ונראה כגון שנקטם ראשו ביום טוב ר"ל כשהתחיל זמן חיובו ועלתה בו תמרה הרי זו נשאלה בגמרא ולא נתברר ומתוך כך מחמירין בה כל שלא בשעת הדחק ומתוך כך יש גורסין בשאלה זו נקטם ביום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב שאילו בנקטם מערב יום טוב פשיטא ליה דחוזר ונראה שהדיחוי מעיקרו כשנראה הרי הוא כמי שנולד עכשיו והרי אף בקרבנות מחוסר זמן כשר לכשיגיע זמנו אבל בדחוי הבא אחר שנראה באה השאלה ומ"מ אע"פ שבסוף הסוגיא עולה לנו כן ר"ל דדחוי מעיקרו פשיטא ליה דחוזר ונראה ובדחוי הבא אחר שנראה מספקא ליה בתחלת השאלה מיהא לא חלקו בין זה לזה ועל שניהם הוא שואלה והראיה שהרי שמועת הכסוי היא בדחוי אחר שנראה לפי מה שעולה לנו עכשיו ושמועת עבר וליקטן בדחוי מעיקרו ומתוך כך אין הכרח בגירסא אם בנקטם ביום טוב ועלתה בו תמרה ביום טוב ואם בנקטם מערב יום טוב דאתרווייהו קיימא בעיין וכן פירשו גדולי הרבנים למטה במה שאמרו שמע מינה דיחוי מעיקרו לא הוה דחוי וכתבו שם וניפשוט מינה פלגא בעיין ומ"מ בסוף הסוגייא העלו דיחוי מעיקרו תפשוט מינה דלא הוי דיחוי נראה ונדחה אם חוזר ונראה לא תיפשוט וא"כ אף בענביו מרובים שהושחרו ביום טוב וליקטם בכלל זה ומחמירין בה לפסול ובשני מיהא כשר שאין אנו צריכין בו להדר אלא שמאחר שמן הספק פסלנוהו אף בראשון אם אין לו אחר נוטלו שלא בברכה שאין מברכין על הספק:

לקצת גדולי הדור ראיתי שכתבו במסכת ע"ז על שמועה זו שכל שנעבד הלולב מערב יום טוב דהוה ליה דחוי מעיקרו אע"פ שלא נתבטל אלא ביום טוב כשר לכתחלה אבל נעבד ביום טוב הוה ליה נראה ונדחה ואין לו תקנה שאינו חוזר ונראה ואיני מבין שהרי

כל בדיעבד יצא דמצות לאו ליהנות ניתנו כמו שכתבנו למעלה גדולי הפוסקים כתבו שכל שנקטם ראשו שבהדס כשר אף בלא עלתה בו תמרה וממה שאמרו למטה אפי' שלשתם קטומין וגדולי המחברים נסכמו בה ולא הוצרכו לדעתם להביא דין נקטם ביום טוב ומערב יום טוב שכל נקטם כשר לדעתם בהדס ובערבה ובמחילה מהם לא כונו בפירוש שלשתם קטומים יפה ועניין אחר הוא כמו שיתבאר למטה ונקטם ראשו סתם משנה פוסלתו ואין בה פקפוק:

מי ששחט וכסה ונתגלה פטור מלכסות כסתו הרוח ונתגלה חייב לכסות ואע"פ שבעוד שלא נתגלה פטור מ"מ הדבר ספק במצוה בנראה ונדחה אם יש בה דיחוי שלא להיות חוזר ונראה אם לאו ומתוך כך מחמירין בה ודוקא שלא בברכה וי"מ אף בברכה שכל שהחיוב היה שם בודאי על פרט זה חזר למקומו ואינו דומה מכל וכל לנראה ונדחה שבהדס שלא היה חיובו על זה בפרט:

הלולב אין צריך אגד ומעתה אם אגדו בענביו מרובים מעליו ולקטם אח"כ כשר שאין פוסלין מדין תעשה ולא מן העשוי מהיקש לולב לסוכה שמאחר שאין צריך אגד אין כאן עשוי וא"כ הכל תלוי בדחוי מעיקרו או בנראה ונדחה על הדרך שביארנו ואע"פ שאין צריך אגד מצוה לאגדו מתורת זה אלי ואנוהו מאחר שאין הלולב צריך אגד אם לא תחב את הלולב מערב יום טוב באגד ההדס והוא הקרוי הושענא תוחבו ביום טוב ומותר שאילו היה צריך אגד היה זה תקון המכשירו ונאסר וכן רשאי לאגדו מטעם זה אף ביום טוב ומ"מ דוקא באגד חלוש כעין עניבה בשזירת שני הקצוות שהתרנו במסכת שבת וכל שכן שאוגדו כאגדו של ירק ר"ל בכריכה בעלמא ותוחב ראשו החוט בתוך האגד או בתוך ההושענא כדרך שאוגדין את הירק וכן מה שאמרו בענבים שאין ממעטין ביום טוב דוקא כשהוא מכוין למעטם להכשיר אבל כל שהוא מכוין לאכילה מותר ואע"פ שההדס מוקצה אפשר שהענבים אינם מוקצים או שמא לאכלם למחר וקטימתן מיהא מותרת שמאחר שהענף תלוש מאתמול אין בלקיטת הפרי ממנו כלום והרי מ"מ אינו מתכוין להכשיר וכל שאין מתכוין מותר ואם מפני שהוא מתקן ממילא ופסיק רישיה הוא פירשוה בגמ' בשיש לו הושענא אחרת והרי מעשה הבא ממילא להכשיר אין צריך לו ואינו מקבל תועלת או הנאה ממנו וכל שהוא כן אין דין פסיק רישיה מונע היתרו והוא שאמרו במסכת שבת פרק הבונה ק"ג א' בתולש עולשין ומזרד זרדין שאם לאכילה בכגרוגרת ואם ליפות את הקרקע בכל שהוא ואע"פ שאף כשתולש לאכילה הקרקע מ"מ מתיפה לאו מתכוין ליפות הוא ושאלו בה והא פסיק רישיה ולא ימות הוא ותירצה בדעביד בארעא דחבריה ואע"ג דההיא בדיעבד ובזו אתה מתיר לכתחלה טעם הדבר

מפני שזו איסור סופרים ושיש כאן טרח מצוה וא"ת מאחר שכן מה אנו צריכים להושענא אחרת והלא במיחם של נחושת שהעבירו מעל האש ופנהו מן המים שאמרו שמותר ליתן לתוכו מים כדי הפשר שאלו בפ' כירה מ"א ב' והלא מצרף והעמידוה כר' שמעון כלומר והרי זה אינו מתכון לצירוף ואע"ג דהא ודאי פסיק רישיה הוא במים צוננין והיה לנו לאסור במיחם של נחשת חם שלא יצרף אלא דמשום דצירוף דרבנן שאני ותירצו בה דצירוף אף עיקרו מדרבנן וכדקאמר ביומא ל"ד ב' בעששיות של ברזל היו מחממין מערב יום הכפורים להכניסם למחר במקום טבילתו שאין שבות של צירוף במקדש אבל תיקון אע"פ שתיקון כיוצא בזה מדברי סופרים עיקר התיקון מיהא מדאורייתא ואע"פ שמעשר בשבת ומטביל כליו בשבת בשאין מתכוין מותר אע"פ שעיקר התקון דאורייתא באלו לא נשתנה גופם אבל זו שבכאן נשתנה גופו במיעוט ענביו ויש חולקין לומר דצירוף עששית הוא שאינה תורה אבל צירוף כלי תורה היא וא"כ עיקר הצירוף מן התורה ומדין גמר מלאכה כדין כל מכה בפטיש אלא שזו של מיחם הם מפרשים בה שאין כאן פסיק רישיה שלא כל צד שבנתינת מים מצרפת או שמא כבר צירף כל צרכו ויש שפירש כאן דאית ליה אחריתי כלומר ולא ניחא ליה בהאי תקון וכדאמרינן בצד חלזון ופוצעו בפרק כלל גדול ע"ה א' שר' יהודה מחייב בשתים מפני שסובר פציעה בכלל דישה ולרבנן לא מחייב אלא משום צידה שאין דישה אלא בגדולי קרקע ומקשה וליחייב משום נטילת נשמה שהרי פוצעו עד שמוציא כל דמו והרי ממיתו ותירץ מתעסק הוא אצל נטילת נשמה כלומר ואינו מכיון לכך והקשה והרי פסיק רישיה הוא ומודה ר' שמעון וכו' ותירץ שאני הכא דכל כמה דחיי טפי ניחא ליה כי היכי דליצלל דמיה כלומר והרי מצטער הוא במיתתו ואע"פ שלענין פסק כך הוא מ"מ לענין פירוש אין זה נכון שזו שבכאן אע"ג דלא מתהני מ"מ לא קשי ליה אבל זו של חלזון קשי ליה ולא עוד אלא שי"מ שם שאף לר' יהודה מותר בכל כיוצא בזה שיהא מצטער באותו מעשה העשוי בלא כונה עד שכללו הענין בשלשה דרכים אחד שכל פסיק רישיה שתהא הנאה מגיעתו באותו מעשה אף ר' שמעון מודה באיסורו וכל שהוא מצטער עליו אף ר' יהודה מודה בהיתרו וכל שאין בו לו הנאה ולא צער לר' שמעון מותר ולר' יהודה אסור והלכה כר' שמעון וכל אלו דוקא בדיעבד ויש לך רביעית לדעתם שמותר אף לכתחלה והוא באיסור סופרים על הדרך שכתבנו ויש חולקים בכללים אלו בקצת דברים וכבר הארכנו בדינים אלו בשני של שבת ובשביעי ממנו ובקצת שאר מקומות:

אע"פ שהתרנו ביום טוב בעצי בשמים לקטמן כדי להריח להיות מקום הקטימה ריחו נודף בהדס של לולב אסור שהרי אף להריח בו אסור וכן אם הוא לח וראוי למאכל

בהמה אינו קוטמו לחצות בו שיניו אע"פ שהקצאתו מיוחדת לריח שלא אמרו באתרוג שמאחר שהוקצה לאכילה מותר להריח אלא מפני שאין הריח עושה כלום בגוף המורח וא"ת בהדס שמאחר שהוקצה לריח יהא מותר לקטמו לחצות בו שיניו בעודו לח על הדרך שהתרנו בכל העצים ביום טוב לא שהרי מ"מ הואיל ומוקצה למצותו והקטימה מחדשת היזק בגופה אסור ואין צריך לומר שאסור לענין הכשר כגון לדעת המתירים בהדס ובערבה בקטימת ראש לעשות מאחת שתים כדי להשתמש בשתים:

דף לג:

המשנה השלישית והכוונה בה בענין החלק הראשון ובפרט בענין הערבה והוא שאמר ערבה גזולה ויבשה פסולה של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה נקטם ראשה נפרצו עליה והצפצפת פסולה כמושה ושנשרו מקצת עליה ושל בעל כשרה אמר הר"ם שמא יעלה על הדעת כי ערבה אינה באה אלא ממקום המים למה שאמר הכתוב וערבי נחל לא רצה אלא להודיע המין באיזה מקום שיצמח ואמרו נקטם ראשה פסולה אינה הלכה ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד אפי' שנים קטומין ואחד שאינו קטום ר' טרפון אומר אפי' שלשתם קטומין ר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת דע שיעור ההדס וערבה באורך שלשה טפחים מן הטפחים הידועים שהם ארבע אצבעות בגודל והלכה כר' ישמעאל וכר' טרפון:

אמר המאירי ערבה גזולה ויבשה פסולה של אשרה ושל עיר הנדחת פסולה הכל על הדרך שהתבאר בלולב ויבשות שלה בנפרך ביד כדין הדס נקטם ראשה פסולה ר"ל אף ראש העלים וגדולי הפוסקים והמחברים הכשירוה כמו שכתבנו למעלה אלא שאין הדברים נראין נפרצו עליה פסולה ר"ל שנסדקו עד שהם פונות צדה אחד לכאן וצדה אחד לכאן וכל שכן בנשרו ויש גורסין נפרטו כלומר דדוקא נשרו ובין נסדקו ובין נשרו כל אחד לשיטתו דוקא ברובן כמו שכתבנו בהדס הצפצפה פסולה והיא דומה לערבה ואינה מין ערבה ופי' בגמ' שהערבה מין שרוב מינו גדל על הנחל וקנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק וכל שסימנין אלו בה אע"פ שהיא במדבר או בהרים כשר וצפצפה היא שרוב מינה גדלה בהרים קנה שלה לבן עלה שלה עגול ופיה דומה למגל שפגימותיה דקות ואפי' היתה גדלה על הנחל פסולה ויש מין ערבה אחר שפיו דומה למגל אלא ששוה לערבה בשאר הסימנים והוא מין ערבה וכשר אע"פ שאינה נקראת ערבה סתם אלא חילפא גילי ואף מין זה אם פיה דומה למסר שפגימותיה גסות פסולה

כמושה כשרה וכן הדין בכל שאר מינין אע"פ שלא הוזכרה בהם במשנתנו שמאחר שהוא פוסל בהם את היבש אלמא כמוש כשר ולא הוזכרה בערבה לדעתי אלא מתוך שכמישותה קרוב הרבה ליבשותה והוצרך ללמדה נשרו מקצת עליה כשרה כל שלא נשרו רובן ושל בעל כשרה כלומר שאינה גדלה על הנחל אלא שגדלה לסבת מי גשמים שהמטר קרוי בעל כמו שהתבאר בראשון של מועד קטן:

ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד וכן הלכה ופי' בגמ' הטעם בהדס דכתיב ענף עץ עבות בשלש תיבות ובערבה דכתיב ערבי נחל ומיעוט ערבי שתים ובלולב דכתיב כפת תמרים והוא חסר וא"ו ונשאר בו לשון יחיד ואתרוג אחד דכתיב פרי עץ הדר אפי' שנים קטומין ואחד שאינו קטום פי' חוזר על ההדס שהצרכנו בו שלשה בדים שמכשירין אותה אפי' בשתים שהן קטומין ר' טרפון אומר אף בשלשתן קטומין וכן הלכה כמו שהתבאר בגמרא ופירשו גדולי הרבנים בקטימה זו נקטם ראשו וא"כ סתם מתניתין דנקטם ראשו בהדס פסול אין הלכה כן אלא כשר וכן פסקוה גדולי הפוסקים והמחברים ולא עוד אלא שאף בנקטם ראשה של ערבה פסקו כן שמאחר שנדחה סתם המשנה בקטימת ראש ההדס כך נדחית בקטימת ראש של ערבה והדברים מתמיהים היאך נדחה סתם המשניות מזו של ר' ישמעאל וכן יש מקשים למה שפירשו בה גדולי הרבנים דהדר לא קאי אהדס והוא הדין אערבה דא"כ יבש אמאי מפסיל בהו אלא שזו לדעתי אינה קושיא דמאחר שיבשותן בפריכה ביד הרי הן כמי שאינן ומ"מ אפשר דהדר לא קאי אלא אאתרוג ולולב דסמיך ליה אבל הראשונה מ"מ קשה אלא שעיקר הדברים הוא מה שפירשו גדולי המפרשים דסתם מתניתין כדקאי קאי ונקטם ראשו פסול בכולן דמאחר שנקטם ראש הפארה פקע הדרו ונקטם ראשו לחוד וקטומין דר' ישמעאל לחוד שקטימה זו של ר' ישמעאל היא שסתם הענף האמצעי שהוא הגזע והוא גוף ההדס יש לו בדים סביבו ור' ישמעאל היה מצריך שיהא אחד מן הענפים הגזע שלו שלם עם הבדים שסביבותיו אבל השנים כשרות אף כשאין שם גזע כלל אלא אותן הפארות הנחתכות מסביבו וכן הגזע עצמו אף כשיהו הפארות והבדים שסביבותיו נחתכות ממנו אבל אחד מהם יהא שלם בעבות עם כל בדיו וכן אמרוה בספרי אפי' שתים דלית ואחת שאינו דלית ודלית פירושו קטוף ולדעת ר' טרפון אפי' שלשתם קטומין ר"ל אף כששלשתם אותם הפארות בעצמם או הגזעים שנחתכו בדיהם ולא נשאר אלא גוף הגזע ביושר בלא שום בד של סביבותיו והוא שאמרו בגמרא תלתא וקטימי שכיחי ר"ל בעבות כלומר שמאחר שנכרתו הבדים הדבר מצוי להיות בד הענף הישר בעבות וכל שכן הפארה עצמה אחת מגזע זה ואחת מגזע זה חד ולא קטים לא

שכיח ר"ל שיהא גזעו כולו עם כל בדיו בעבות ואלו היו פירושו בקטימת ראש היאך אמר ולא קטים לא שכיח הרי רוב העבות מצויות בלא קטימת הראש ולי נראה לפרש שלא הצריך ר' ישמעאל אף בגזע אחד שלם עם כל פארותיו שמתוך שאדם צריך בענפים אלו שיהו ישרים כדי שיהו נאגדים יפה עם הלולב ואין זה מצוי אלא בבדים היוצאים מן הענף הגדול היה ר' ישמעאל מצריך שיחזור אחר אחד שיהא ענף גמור וענף האילן ר"ל הגזע אע"פ שבקושי הוא נמצא בלא בדים וכן שהוא נמצא בקושי בעבות וביושר והשנים יהו בבדים שהם מצויים הרבה בעבות וביושר ור' טרפון מיקל אף בכולן בבדין ר"ל שאינן גוף האילן והלכה כדבריו הא נקטם ראשו מיהא פסול כסתם משנתנו ולא כדעת מי שהבין בקטומים אלו נקטם ראשו ודחו משנה ראשונה מטעם זה שאילו כן לא היה בעל התלמוד נשמט מלהקשות מזו לזו:

ר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד ופירושו בשאינו קטום וערבה אחת ואין הלכה כדבריו אלא כתנא קמא שמצריך בשלשה וכר' טרפון שאפי' שלשתן קטומין כמו שביארנו ומ"מ יש פוסקים כר' עקיבא ממה שאמרו בגמרא אמר שמואל הלכה כר' טרפון ואזדא לטעמיה דאמר להו שמואל להנהו דמזבני אסא אשוו וזבינו כלומר מכרו בדרך השוה ושלא ביוקר ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון דאמר אפי' שלשתם קטומין והקשו מאי טעמא משום דמיקל ולדרוש להו כר' עקיבא דמיקל טפי ותירץ תלתא וקטימי שכיחי חד ולא קטים לא שכיח כלומר שענף הגדול שמגוף האילן שיהא נמצא ביושר ובעבות הענף כולו עם בדיו בעבות לפירוש ראשון לא נמצא אלא בקושי ור' עקיבא שמכשיר באחד דוקא בשאינו קטום אלמא שמ"מ הלכה כר' עקיבא שאם לא כן האיך הקשה ולדריש להו כר' עקיבא עד שהוצרך לתרץ חד ולא קטים לא שכיח היה לו לומר מפני שאין הלכה כמותו אלא ודאי הלכה כמותו וכן למדים מכאן שרשאי להוסיף בהדס שהרי הלכה כר' עקיבא שדיו באחד והוא אומר לידרוש להו כר' טרפון שאומר בשלשה ומ"מ לדעתי אין כאן ראיה לאחת מהם וכל עצמך אי אפשר לפרש כן ר"ל שזה שאמר ולידרוש להו כר' עקיבא יהא נאמר בקושיא שמאחר שהוא פוסק כר' טרפון ושאמר להם לידרוש להם כמותו האיך הוא מקשה ולידרוש להו כר' עקיבא והרי הוא סובר כר' טרפון בשלשה קטומין ואינו סובר כר' עקיבא בחד ולא קטים והאיך ידרוש להם כר' עקיבא אחר שאינו סובר כמותו אלא ודאי האי ולדרוש להו כר' עקיבא אינה קושיא כלל אלא סוף הוכחתא דאזדא לטעמיה הוא כלומר ואזדא לטעמיה דהלכתא כר' טרפון דאמר להו וכו' ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון דאלמא הלכתא כותיה דאי אמרת [לא] משום דסבירא ליה כותיה קאמר הכי אלא דרך גזום

והפחדה מאי טעמא גזים להו כדר' טרפון משום דמיקל בקטימה לגזום להו כדר' עקיבא דמיקל יותר והוא שמיקל במנין והשיבו דאי משום הא לא הוה מוכחנא דכותיה סבירא ליה דהוה אמינא דדרך גיזום נאמרה והוא דגזים להו כדר' טרפון משום דקולא דקטימה עדיפא אלא דאע"ג דהא דאזדא לטעמיה אידחיא הא מ"מ פסק איהו בהדיא כר' טרפון ומצריכין לשלשה אלא שמקילין להיות שלשתן קטומין ושמא תאמר והאיך היה עולה על הדעת שיפחידם במה שאינו סובר והרי היה לו להתירא שמא מתוך דבריו יבואו להקל במה שאינו ראוי אין זה כלום שהרי לא נאמר כן אלא דרך סוגיא ולעיקר הדברים מיהא הרי פסק הלכה כר' טרפון וכן שאף כשתמצא לומר שאין הלכה כן היה יכול לגזם בכך בלא חשש תקלה שהרי לא אמרה אלא למוכרים וסתם מוכרים למצוה בעין יפה משיירים לעצמם ואף כשיארע להם להקל מתוך דבריו כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק וכל שהמקח מתיקר להדור מצוה יותר משליש שעת הדחק הוא ומ"מ י"מ בהאי ולידרש להו כר' עקיבא קושיא גמורה משום דהלכתא כותיה ושמואל סובר כמותו וא"ת האיך סובר כמותו וכבר פסק כר' טרפון הם מפרשים שלא פסק שמואל כר' טרפון אלא בקטימה לומר שהקטום הדור אבל במנין הלכה כר' עקיבא וא"כ שמואל סובר כר' טרפון בקטימה וכר' עקיבא במנין ונמצא ששמואל סובר שדיו באחת ואף זו בקטומה אלא שמ"מ לא עלה בדעתו לדרוש להם כדעת עצמו שלא יחשדוהו כמחדש סברא להקל אלא או כר' טרפון בחומר המנין ובקולת קטימה או כר' עקיבא בחומר קטימה ובקולת מנין ובירר לו לדרוש כר' טרפון מפני שקולת הקטימה עדיפא ליה ומ"מ כל שאין מכבידים ביוקר הוא מניחם על מנהגם להדור מצוה ולדעת זה הלכה כר' טרפון בשלשה או כר' עקיבא ובאחד שאינו קטום ובשעת הדחק אף כשמואל באחד ובקטום והדברים זרים אלא שעיקר הדברים כפירוש ראשון וכבר הארכנו בענין זה בפירושנו ובקצת שאר חבורינו וכבר ביארנו שההדס מוסיפים עליו כמה שירצו ושיש אומרים כן אף בערבה כמו שכתבנו למעלה וביארנו לדעתם הטעם שנויי לולב הוא ובטל הנוי אצל העיקר ומפרשים שהזכרנו מביאים בה ראיה מכאן שהרי שמואל ודאי סובר כר' עקיבא מאחר שאמר ולידרוש כר' עקיבא ולא גזם לדרוש להם אלא כר' טרפון שמזקיק בשלש אלמא אע"פ שהוא סובר שדיו באחת היה מכשיר בשלש ולדעתי כשם שאין כאן ראיה לפסוק כר' עקיבא כמו שכתבנו כך אין בה ראיה להוסיף בהדס שאין ביאורה אלא דרך גיזום והטלת אימה כמו שביארנו אלא שמ"מ אף אנו מודים בתוספתו כמו שכתבנו למעלה ויש פוסלין בתוספת הדס שוטה ואין נראה כן הואיל ומין הדס הוא וכבר כתבנו דין זה למעלה:

דף לד.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

הלכה למשה מסיני שמביאים במקדש ערבה אחרת לבד אותה שבלולב להקיף בה את המזבח בשביעי של חג ואין יוצא ממנה בערבה שבלולב והוא שאמרו עשר נטיעות ר"ל לענין שביעית וערבה ר"ל אותה של מזבח וניסוך המים בתמיד של שחר שבכל שבעת ימי החג שהיו שם שני ניסוכין אחד של יין ואחד של מים כמו שיתבאר בפרק לולב הלכה למשה מסיני:

וענין עשר נטיעות הוא שכבר ידעת שערב שביעית שלשים יום לפני ראש השנה אסור בחרישה וקצירה מן התורה כמו שלמדנוה בראשון של מועד קטן מבחריש ובקציר תשבות ובהלכת סיני הקלו בתוספת זה לנטיעות ילדות ורכות שמתוך רכותן צריכות לתקון שיהו רשאין לחרוש להם בכדי צורך יניקתם וכשהן מפוזרות בבית סאה שהוא חמשים אמה על חמשים אמה ושיעורם מצומצם בשוה מזו לזו באורך ורוחב ר"ל שאין מזו לזו אלא כשיעורו שמזו לזו חורשין באותו תוספת כל בית סאה בשבילן כדי שלא ייבשו אבל אם היו נטועות בפחות מכשיעור זה אין יניקתם מספקת להם והרי הן כנעקרות ואין חורשין בשבילן כלום ואם נטעו בפזור יתר מזה אין חורשין אלא לכל אחת כשיעור הצריך לה לפי חשבון זה וכבר ביארנו ענין זה בראשון של תענית:

יש מקומות שנתבלבל להם הלשון ונתחלף להם לקרות לצפצפה ערבה וצריך להזהר בה על פי הסימנים שהזכרנו וכן נתחלף להם לקרות את החצוצרות והא שופר הפשוט בשם שופר שסתמו כפוף וצריך להזהר שלא לטעות בלשון וישתדל בשופר הכפוף על הדרך שביארנו במקומו וכן בית הכוסות שאמרו במחט הנמצא בו שמצד אחד כשרה מפני שהדופן בצדו מגינה עליו ומשני צדדים טרפה יש מקומות שנשתבשו לקרות מקומות שבכרס בשם בית הכוסות וטועים להכשיר מחט הנמצא שם עד שיעבור [לעבר] שני ואינם יודעים שהדופן דק ואין כאן מגין וצריך להזהר בה וכן ידעת שהמביא גט ממדינת הים צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם ואין צריך עוד קיום ובבל הרי היא כארץ ישראל לגיטין מפני שהם בני תורה ובקיאים אבל בורסיף שהיה מקום הסמוך לבבל אינן בני תורה ואין סומכין עליהם בכך ועכשיו נתחלף להם בורסיף בבבל וטועי' לסמוך עליהם וצריך להזהר בה וכן בכל כיוצא בזה מן השבושים הרגילים תמיד בסבות אלו ובדומים להם:

דף לד:

שלשה מינים ר"ל לולב והדס וערבה נאגדים זה עם זה אבל אתרוג אינו נאגד עמהם שהרי הכתוב אומר פרי עץ הדר ולא אמר אח"כ וכפות תמרים כדי לומר שהוא מוסיף על ענין ראשון אלא כפות תמרים וסמך לו את האחרים באותיות הוא"ו ר"ל וענף עץ עבות וערבי נחל להודיע ששלשתם נאגדים ביחד וכבר ביארנו הכונה בענין זה בקצת חבורינו וכבר ביארנו למעלה בארבעת מינין אלו על איזה צד מעכבין זה את זה:

המשנה הרביעית והכונה בה בענין החלק הראשון ובפרט בענין האתרוג והוא שאמר אתרוג הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול של ערלה פסול ושל תרומה טמאה ושל טהורה לא יטול ואם נטל כשר ושל דמאי בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין ושל מעשר שני בירושלים לא יטול ואם נטל כשר אמר הר"ם ערלה ותרומה טמאה הם מכלל הדברים החייבין שריפה כמו שנתבאר בזרעים ולפיכך הוא פסול למאמר השם ית' פרי ואלו אינן ראויים לאכילה בשום פנים והעקר אצלנו שאין מביאין קדשים לטומאה וכבר נשנה זה העקר במה שקדם והמאכלות כלן אינן מקבלות טומאה עד שיפול עליהם אחד משבעה משקין כמו שיתבארו אלו העקרים וענפיהם במסכת משקין ולפיכך לא נתיר לכתחלה שיטול אתרוג של תרומה טהורה ושל מעשר שני אינו ראוי לאכילה אלא בירושלים וחוץ לירושלים יפדה כמו שביארנו במקומו ומה שהתירו בית הלל אתרוג של דמאי לפי שהדמאי אוכלין אותו העניים כמו שנתבאר במקומו ואם רצה להקדיש מקדיש נכסיו ויהיה עני ויהיה זה האתרוג של העני מותר לו לאכילה כיון שיש בו צד היתר שיהיה ראוי לאכילה מותר לברך עליו עלתה חזזית על רובו ניטלה פיטמתו נקב נקלף נסדק חסר כל שהוא פסול עלתה חזזית על מיעוטו על עוקצו נקב ולא חסר כל שהוא כשר אתרוג הכושי פסול הירוק ככרתי ר' מאיר מכשיר ר' יהודה פוסל פיטמתו הוא הדד היוצא מעקר האתרוג ואם היה נקב מפולש אפילו במשהו פוסל ואם אינו מפולש עד שיהיה כאיסר ואיסר רביעית המעה ומשקל האיסר ד' שעורות ואינו רוצה בנקלף שתהיה נקלפת הקליפה הירוקה עד שיראה הלבן כי זה נכלל באמרו חסר כל שהוא אבל רוצה לומר שנקלף ממנו גלד דק אחד מאותו גלד הירוק ובתנאי שיהיה נקלף כלו אבל אם נשאר ממנו דבר מועט שלא נקלף הרי הוא כשר ואמרו חסר כל שהוא פסול ביום טוב ראשון בלבד אבל בשאר הימים לא ומה שאמרנו שהוא כשר בשעלתה חזזית על מיעוטו בשני תנאים אחד שתהיה חזזית אחת במקום אחת אבל אם היו שתים בשתי מקומות אפי' היו אותן המקומות שיצטרפו מיעוט האתרוג פסול והתנאי השני שלא תהיה החזזית בפטמתו כי כשיהיה שם שינוי בפטמתו הרי הוא פסול והלכה כר'

יהודה שיעור אתרוג קטן ר' מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה ובגדול כדי שיאחוז את שניהם בידו אחת דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אפי' בשתי ידיו הלכה כר' יהודה באמרו כביצה וכר' יוסי באמרו אפי' בשתי ידיו:

אמר המאירי אתרוג הגזול והיבש פסול וכו' צריך שתדע שזה שתפש במשנתנו ארבעת מינין שבלולב דין כל אחד בפני עצמו ולא כללם ארבעתם במשנה אחת טעם הדבר מפני שיש בכל אחד מהם ענין שאינו באחרים כלל שציני הר הברזל אין לה מקום אלא בלולב ולא ענביו מרובין מעליו אלא בהדס ולא צפצפה אלא בערבה וכן של בעל ולא ערלה ותרומה אלא באתרוג ומתוך כך שנה כל אחד מהם בפרט אע"פ שברוב הפסולים כולם שוים בהם וזו היא שאמרו עכשיו באתרוג דגזול ויבש פסול על הדרך שביארנו בלולב ויבשותו יראה משנצטמק עד שלא נשאר בו שום לחלוחית של אשירה ושל עיר הנדחת פסול על הדרך שביארנו בלולב ומה שנמצא על זה בגמרא בקצת ספרים משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה שבוש הוא שאם בשל ישראל כתותי מיכתת שיעוריה ואם בשל גוי ודאי יצא וי"מ אותה בשל גוי ומשום שהנאה מגעת ממנו לגוף בריח ובטעם ובמראה וכן כתבוה גדולי המפרשים ואע"פ שאף ההדס יש בו הנאת ריח יראה לי לדעתם שמאחר שאין הנאת ריחו מרובה כשל אתרוג במקום שאתרוג עמה מיהא אין אדם עשוי להריח בה וכן כתבו שמאחר שאנו באים בה משום מצוה הבאה בעבירה אף בשאר הימים פסול ואין הדברים נראין שהנאת מראה אינה כלום וריח וטעם יזהר מהם ודיו ולא עוד אלא שאי אפשר להעמידה בשל גוי דהא בהדי עיר הנדחת תני לה וכמו שאמרו למעלה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת אלא ששבוש הוא בקצת ספרים וכבר הגיעו לידינו גמרות ישנות שלא היה שם נוסח זה כלל:

של ערלה פסול שהרי אסור לו בהנאה ואין כאן לא היתר אכילה ולא היתר ממון ואין כאן לכם ופיסולו דוקא בראשון ושל תרומה טמאה שהרי אינה ראויה לאכילה אף לכהן טמא ולשריפה קיימא ואע"פ שמ"מ מותר להסיקה תחת תבשילו בכל שהוא בר אכילה אין קרוי לכם אע"פ שיש בו דין ממון ר"ל היתר הנאה הואיל ואין בו היתר אכילה ואף זו אין פסולה אלא בראשון ומ"מ גדולי המחברים כתבו שכל שהאתרוג פסול מצד שאינו ראוי לאכילה אף בשאר המינין פסול:

ושל תרומה טהורה לא יטול ופי' בגמ' מפני שמכשירה לקבל טומאה בחזרת הלולב במים שהדבר קרוב ליגע המים באתרוג ומיטמא בטומאת הידים שהם שניות ושני עושה שלישי בתרומה ואסור לגרום טומאה בתרומה או מפני שמפסיד קליפת האתרוג במשמוש הידים כל שבעה ואסור לקלקל את התרומה ואם נטל כשר שהרי יש בו היתר

אכילה לכהן ושמא תאמר תינח כהן אחר שניתנה לו אבל ישראל שהיא שלו האיך יצא בו והרי אין ראוי לו לאכילה ואם אתה בא לדון שכל שראויה לאכילה לכהן לכם קרינא ביה אף לישראל אע"פ שאינה ראויה לו א"כ מה שהכשרנו בשל דמאי מגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוה ליה עני וחזי ליה כדמפרש בסמוך מה הוצרכנו לטעם זה והרי מ"מ ראוי לשאר עניים אלא ודאי כל שאין ראוי לו אין קרוי לכם אע"פ שראוי לאחרים ובזו פי' טעם הדבר שהישראל שהיה שלו יוצא בה מפני שיכול ליתנה לכל כהן שירצה או להורישה לבן בתו כהן ואף זו אין דעתי מתישבת בה שהרי זה אינו היתר אכילה אלא היתר הנאה וכבר ביארנו שכל שאין בו היתר אכילה אע"פ שיש בו היתר הנאה מניעת היתר אכילתו מפקיעתו מדין לכם אלא שאפשר לדחוק שכל שאפשר להאכילו הרי הוא כרשאי לאכלו או שמא נפרש שהכהן שניתנה לו יוצא אף ביום ראשון ושאר בני אדם בשאר הימים:

של דמאי בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין בית שמאי פוסלין הואיל ומדרבנן אסור באכילה והרי הוא כשל טבל שאסור לדברי הכל כדין ערלה ותרומה טמאה ובית הלל מכשירין אף בראשון מגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי ליה כדתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי שאע"פ שאותו אכסנאי עשיר במקומו עכשיו מיהא עני הוא וגדולי הרבנים פירשו אכסניא חיל המלך שמטיל מזונותיו על בני המדינה ועיקר הדברים כפירוש ראשון ובשאר הימים מיהא כשר לכל אדם אף לדעת גדולי המחברים הואיל וראוי לעניים:

של מעשר שני בירושלים לא יטול ומפני שמכשירו לטומאה והוא נקרא קודש וצריך שימור או מפני שמפסידו על הדרכים שביארנו בתרומה טהורה ואם נטל כשר שהרי יש בו היתר אכילה אע"פ שאין כאן דין ממון שהרי אינו יכול לקדש בו את האשה הא חוץ לירושלים לא יצא שהרי אין לו היתר אכילה ולא הנאה עד שיפדה כך כתבוה קצת מפרשים שאם לא כן מה טעם הוזכרה במשנתנו במעשר בירושלים ועיקר הדברים שאף חוץ לירושלים כך הואיל וראוי לאכילה בירושלים או שיכול לפדותה הואיל ולא נכנס לירושלים עדיין ולא הזכירוה בירושלים אלא להודיע שאף בירושלים לכתחילה לא:

עלתה חזזית על רובו והוא כמין גרב באבעבועות פסול שאין זה הדר ופירשו בתלמוד המערב אפי' רובו מצד אחד הא על מיעוטו כשר ופי' בגמ' שאף במיעוטו דוקא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות פסול מדין מנומר ובחוטמו אפי' בכל שהוא פסול נטלה פטמתו פסול וכו' י"מ פטמתו בליטה הסמוכה לנקודת חדו שמצד הראש ממקום שמתחיל להשתפע ולעשות כעין שפוי כובע ואף נקודת החדוד שבו לפעמים יוצא

עליו כמין עוקץ נבלע באתרוג בכלל הפטמת וכעין מה שאמרו פיטמא של רימון שהוא קליפה שע"פ הרימון נעשית כעין שפוי כובע ועומד עליו פרח העשוי חוטין בתוך עגול כשפופרת ששפתו עשוי תלפיות תלפיות ואותו שפוי כובע עם נקודת החדוד קרוי פיטמא והפרח שעליו נקרא נץ והוא שאמרו הפיטמא של רימון מצטרפת להשלים שיעור כביצה והנץ שעליו אינו מצטרף וכן בסימני האשה נאמר משתשחיר הפיטמת והוא פליטת הדד שסביב העוקץ הנכנס בפי התינוק האמור שם עליו גם כן משיתן אדם ידו על העוקץ ושוקע ושוהא לחזור ואע"פ שהעוקץ הוא שם מיוחד לעוקץ מ"מ אף הוא בכלל הפיטומת שהרי הכל משתחר בבגרותה כאחד ובאתרוג מיהא קשה לפרש א"כ מה הוצרך ללמדנו פסול זה והרי בכלל חסר הוא עד שמתוך כך מפרשים פיטמתו שושנתו והוא שם מין אתרוג שיוצא פרח כמין שושן בנקודת חידודו ואע"פ שאם לא היה שם כשר כל שהיה שם וניטל אין זה הדר או שמא פיסולו מחמת שמא נתחסרה הפיטמא בנטילתו ואף זה יש מתמיהין האיך יפסל בשושן והרי אינו ממין האתרוג כלל ואין לנו בביטול הדרו אחר שאינו בכלל האתרוג ואם מחשש חסרון הפיטמא היה לו לתלות הדבר בכך ולומר ניטלה פיטמתו אם נתחסר מן האתרוג עמה פסול שהרי ניכר הוא להדיא אם נתחסר בכך אם לאו ועוד האיך קורא לשושן פיטמת ומ"מ אפשר לתרץ שמאחר שפיסולו מחשש הפיטמת הוא קוראה פיטמת או שמא מפני שאף היא בשפוע עגול כפטמתו וכן שמאחר שהפרח דבק באתרוג בלא שום אמצעות רחוק הוא שלא להיות מעט מן האתרוג מתחסר ממנו:

ונראה לי פירוש זה ממה שאמרו בתלמוד המערב ניטלה פיטמתו פסול תמן אמרין שושנתו ר' יצחק אמר פיקא ופירוש הדברים פטמתו הנזכרת במשנתנו אי אפשר לפרשו בפיטמת האתרוג ממש שזו לא הוצרכה אלא פירוש פטמתו על השושן ובאותו המין שהפרח עומד על האתרוג ממש וטעם פיסולו מן הטעם שהזכרנו ור' יצחק אמר פיקא והוא שהאתרוג חלוק לשלשה מינין אחד שאין בו שום פרח ולא שום דבר יוצא מנקודת חדוד האתרוג ולחוץ אלא גוף האתרוג בפטמתו עם נקודת חדודו והוא שאמרנו עליו שזו לא הוצרכה להזכיר פיסול האתרוג בנטילתו והשני שאין שם חוטם יוצא מנקודת חידודו אלא שיש פרח עשוי כמין שושן על נקודת חדודו ועל זה אמרו תמן אמרין שושנתו ור' יצחק סובר שנטילת השושן אף באותו שדבק עם האתרוג לא מעלה ולא מוריד ואם מחמת חסרון הפטמת ניכר הוא להדיא ועוד שהשושן דיבוקו עם האתרוג חלוש וניטל בנקל בלא חסרון הפיטמת אלא פטמתו האמור במשנה פירוש פיקא והוא כמין שלישי של אתרוג שחוטם יוצא מנקודת חדודו והשושן עומד על ראש החוטם ואותו חוטם הוא

ממין האתרוג וראוי לאכילה ומתוך כך נחשב הפטמת עצמו כעוקץ הדד הנכלל בפטומת הדד וקורא לו פיקא על שם שהוא עשוי כבוכנא ארוך ועגול וכל שכן כשהשושן עליו הוא נעשה עמה כבוכנא של רקחים ר"ל הידד שכותשין בו בתוך המכתש שהוא שוה בעביו על פני כל ארכו וראשו עבה ועגול כעין הפרח והוא הוא שאמרו בגמרא שלנו תני ר' יצחק בוכנתו ומאחר שלא אמר ניטלה בוכנתו פסול משמע שאינו בא ללמד פסול אחר אלא פירש פטמתו האמור במשנתנו והלכה כמותו אבל עוקץ התחוב (בסוג) [בסוף] האתרוג אין שום פסול בנטילתו בין במה שבחלל האתרוג ובפנימיותו בין במה שיוצא חוץ לאתרוג אלא הכל כשר וכסתם משנתנו שאמרה ניטל עוקצו כשר ולא חלק בה כלל אלא שעשה בו בפנים כבחוץ זו היא שיטתנו בענין זה ודברים ברורים הם:

ומ"מ גדולי הפוסקים פירשו שר' יצחק בא לחדש פסול אחר שלא הוזכר במשנה ולא לפרש בפטמתו כלל ופירשו כבוכנתו קצה העץ שבעוקץ האתרוג הנכנס בחלל האתרוג וכשניטל נעשה מקומו גומא ונראה כחסר ופסול וניטל עוקצו כשר פירושו ביוצא ואע"פ שאמרו תני ר' יצחק בוכנתו ולא תני פסול דאלמא פירושא דפטמתו הוא נראה לי לפרש בשיטתו תני ר' יצחק בפיסולי האתרוג בוכנתו ור"ל מוסף על הפיסולים הנזכרים במשנתנו ובפיטמתו ראיתי דבריהם מבולבלים והוא שכתבו בו דד האתרוג והוא חוטמו והוא שושנתו וזה תימה אם חוטמו איך שושנתו ואם שושנתו היאך חוטמו וגדולי המפרשים פירשו בדבריהם מקום שושנתו ואע"פ שדעתם לפרש מקום שושנתו בפטמת ממש וזו לא הוצרכה כמו שכתבנו אפשר לפרש מקום שושנתו על אותו חוטר וכמו שפירשנו בדברי ר' יצחק ואף גדולי המפרשים חזרו בהם ונתקרבו לדעת זו אלא שתכלית פירושם לפרשו בשושן עצמו ובאותו שעומד על האתרוג ממש ולדבריהם זהו כתמן אמרין שבתלמוד המערב ואף לקצת מפרשים ראיתי שפסלוהו בכך אלא אם כן היה השושן עומד על החוטר וניטל בלא נטילת החוטר אלא שלענין פסק נראה שאין נטילת השושן פוסלת לעולם וכדרך שפירשנו בדברי ר' יצחק ואף לדברי גדולי הפוסקים שדנים פטמתו בפסול אחד ובוכנתו בפסול אחר קשה לפרש שאף הם הביאו ברייתא אתרוג תפוח סרוח וכו' אתרוג הבוסר וכו' עלתה חזזית וכו' ניטלה בוכנתו נקלף ניקב וחסר כל שהוא פסול עלה חזזית על מיעוטו ניטל עוקצו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר וודאי זו היא שאמרו עליה תני ר' יצחק בוכנתו ולא תני פטמתו כלל אלמא דתרווייהו חדא נינהו אלא שלא לטעות בפיטמת האתרוג ממש שזו לא הוצרכה הוא שונה בה לשון בוכנתו ושמא יש לפרש דר' יצחק מחליף ותני במקום פיטמתו בוכנתו ומ"מ דברים חלוקים הם ואנו פוסלים ניטלה פיטמתו במתניתי' וניטלה בוכנתו בברייתא דר' יצחק

אלא שיש לתמוה האיך ישמיט ר' יצחק פסול פטמתו וא"ת שלא הוצרכה הרי מ"מ הוצרכה באותו חוטר שהזכרנו וא"ת שאינו פוסל באותו חוטר כלל האיך אפשר שיפסול בעוקץ שאינו ממין האתרוג כלל ויכשיר בחוטר אלא שהדברים ברורים כמו שכתבנו:

וקצת חכמי הדורות ראיתי שמסכימים לדעתנו לומר דבוכנתו דר' יצחק פירושו פטמתו האמור במשנתנו הוא אלא שפיטמתו עצמו הוא נאמר על קצת העץ הנתון בחלל האתרוג כבוכנתא דאסינתא וקורא לה פיטמתו על שם בוכנא של פטמין מלשון פטום הקטרת ועל שם אומנות הפטום הוא קוראה פטמתו וכדי שלא לטעות לפרשה בפיטמת האתרוג ממש החליף ר' יצחק את הלשון בלשון בוכנתו וכמה קשה לפרש שיהא העוקץ קרוי בלשון פיטמת ומעולם לא מצינו לשון פטמת אלא בראש הפרי כמו שכתבנו וכן לעיקר הדין קשה לפרש מה ענין לפסול האתרוג בנטילת העוקץ שאינו ממין האתרוג כלל וכן שאמרו ניטל עוקצו כשר בסתמא ולא חלקו בו בין מה שבפנים ללמה שבחוץ ולדבריהם היה להם לפרש אלא שעיקר הדברים כשיטתנו ולמדת לדברינו שלשון פיקא האמור בתלמוד המערב אינו כשאר לשון פיקא האמור בתלמוד בנגעי זקן איזהו זקן מפרק של לחי עד פיקא של גרגרת וכן בקרחת שהיא מן הקדקוד השופע למטה מאחוריו עד פיקא של צואר והוא עצם יוצא מאחורי הצואר וכן לענין אהל שאין לנפלים פתיחת קבר עד שיעגילו ראש בפיקא וכן הרבה שכולם נאמרו על דברים עגלים אלא לשון לעז הוא על היד שכותשין בו בתוך המכתשת והוא שבגמרא אמרו ניטלה בוכנתו והפיקא והבוכנא ענין אחד אלא שהבוכנא לשון ארמי והפיקא לשון לעוזות:

נקלף פסול ואמרו עליה בגמ' אמר רבא האי אתרוגא דאגלי"ד כאהינא סומקא כשר ושאלו בה והא תנן נקלף פסול ותירצו בה הא בכלה הא במקצתה ופירשו בה גדולי הפוסקים שבנקלף כולו פסול ובמקצתו כשר אפי' נקלף רובו כדין הגלודה האמור בחולין נ"ה ב' שמקצת העור מתיר בה וגדולי הרבנים פירשו בהפך שבמקצתו פסול דהוה ליה מנומר ואין נראה כן שקליפה זו פירושה בגרידה עד שלא נחסר מן הקליפה כלום שקליפה דקה שלמעלה אילו ישער אדם לנטלה דקה מן הדקה בקליפה בכגרידה אין כאן חסרון בגוף הפרי אלא שבקליפה אי אפשר שלא ינטל מן הלבן קצת ונמצא חסר ושיעורו בכאיסר אלא בדרך גרידה נאמרה ומעתה הכל נשאר במראה אחד ואין כאן מנומר אפי' היה בשנים ושלשה מקומות:

נסדק פי' אף בלא חסרון ניקב וחסר כל שהוא פסול ואם ניקב ולא חסר כגון שתחבו בו מחט והוציאוהו כשר ובגמ' אמרו על משנה זו ניקב נקב מפולש במשהו שאינו מפולש בכאיסר ואנו מפרשים אותה על סוף המשנה ניקב ולא חסר כל שהוא שהכשרנו דוקא

בשאין מפולש וכן שאינו בכאיסר אבל כל שיש בו אחד משני צדדין אלו ר"ל שניקב נקב מפולש כגון שהעביר בו מחט מצד זה לצד זה או אף שאינו מפולש ובכאיסר כגון שתחב בו מקל ברוחב איסר אף בלא חסרון וי"מ בה דרך אחרת להקל לומר שעל ראש המשנה הוא חוזר כלומר שניקב האמור במשנתנו שבחסר משהו פסול דוקא במפולש אבל בשאינו מפולש אינו פסול אלא בחסרון כאיסר ואף גדולי המפרשים נטו לומר כן אלא שהיא קולא יתירה ולדעת זה ניקב ולא חסר כשר אף במפולש ואף בכאיסר:

אתרוג הכושי פסול כלומר נוטה לשחרות והוא שירקרקותו כהה וקוראו כושי בהיקש של שאר אתרוגין ובגמ' פירשו על זה שלא נפסל בכל מקום אלא במקום שאין דרך אתרוגיהם בכך כגון בארץ ישראל והדומים לה אבל מקומות שדרך אתרוגיהם בכך כשר כגון בבל והדומים לה ומ"מ הדומה לכושי ר"ל שחור גמור כאדם הכושי פסול בכל מקום וגדולי הרבנים פירשו כושי שנולד מארץ כוש וכשר שאין בזה שינוי תולדת מחמת לקות אבל דומה לכושי שנולד כאן בשחרות פסול בכל מקום ובארץ ישראל אף הכושי עצמו פסול שמתוך שאין רגילין בהם הרי הוא אצלם כשינוי תולדת ובתלמוד המערב מוכיח כפי' זה שאמרו שם כושי פסול הבא מן הכושי כשר:

ירוק ככרתי ר' מאיר מכשיר ור' יהודה פוסל והלכה כדבריו שאין זה הדר וצריך שיהא הירקרקות צהוב נוטה לצבע חלמוני מעט והוא הנקרא גורו"ק:

שיעור אתרוג קטן ר' מאיר אומר כאגוז ור' יהודה אומר כביצה והלכה כר' יהודה וכל שהוא פחות מכביצה פסול ובגדול כדי שיאחז שתים בידו ר"ל שני אתרוגים והכונה בזה כדי שתהא (הושענות) הלולב והאתרוג ניטלין ביד אחת כשמביאם בביתו ור' יוסי אומר אפי' אחד בשתי ידיו שאין לו שיעור למעלה והלכה כר' יוסי ויש גורסין אפי' בשתי ידיו כלומר שנים בשתי ידיו שמאחר שלולב בידו אחת ואתרוג בשניה אנו אין לנו הא כל ששתי ידיו יהיו צריכות לאתרוג אחד פסול ואף בדברי ר' יהודה הם גורסים שיאחז שניהם בידו כלומר לולב ואתרוג ביד אחת:

דף לה.

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

אע"פ שבתורה לא הוזכר אתרוג בפירוש כך היא הקבלה שפרי עץ הדר על אתרוג נאמר ואע"פ שהיא קבלה ואין אנו צריכים לחזר אחריה לטעם אחר פירשו בו דרך רמז פרי עץ עץ שטעם עצו ופריו שוה ואע"פ שבפלפלין טעם עצם ופרים שוה בזו אי אפשר ולשון

הגמרא בזה לינקוט חדא לא מינכרא מילתא לנקוט תרי ותלת פרי אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ואע"פ שאפשר באחרים שטעם עצם ופרים שוה ושאפשר באחד אינם ממין מובחר כאתרוג ולפי דרכך למדת שהפלפלין בכלל עץ מאכל הם וחייבים בערלה:
יוצא אדם ידי חובתו בפסח במצה של מעשר שני שהרי אין כתיב בה לכם ואע"פ שבתלמוד המערב פסלו מצה גזולה אלמא מצה ולולב הוא אינו כן אלא ממה שכתוב אלה המצות אם כמצות הרי הן מצות אם לאו אינן מצות וכן עיסה של מעשר שני בירושלים אע"פ שהיא ממון גבוה חייבת בחלה ואין מדקדקין בה משום דכתיב ראשית עריסותיכם וזו עריסת שמים היא קורא אדם שם תרומה על מקצת הפרי כגון בצפונו או בדרומו כמו שיתבאר במקומו ומעתה קורא אדם שם תרומה באתרוג או בתפוח חוץ מקליפתה החיצונה וכן כל כיוצא בזה:

דף לו.

ריאה שקרומותיה קיימים אלא שנימוח כל מה שבתוכה עד שהיא נשפכת מסופה לראשה ומראשה לסופה חותך את הריאה ובודק בסמפונות אם סמפונותיה קיימים כשרה ואם לאו פסולה כמו שיתבאר במקומו וכיוצא בו באתרוג שהקליפה בריאה וקיימת אלא שנימוח כל מה שבתוכו ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו לשיטת גדולי המפרשים שמכשירין בנקב שיש בו חסרון עד כאיסר נוקב בו בפחות מכאיסר עד שיראה קנוקנות שבמוח האתרוג מבפנים אם קיימים כשר ואם אינם קיימים הדבר בספק שמא מתוך שהאויר שולט בו הדר ובריא שכל שהחולי מחמת לחות ועיפוש המסריח אויר מועיל בו ולשיטתנו שאנו פוסלין בכל נקב שיש בו חסרון אין כאן תקון שבנקב משהו שבלא חסרון אי אפשר לבדוק ואם שיחתכוהו מצדו האחד וירחיבהו ויחזור ויסגיר הרי נסדק פסול הלכך על כל פנים מחזיקין אותם בשאין קיימין ומתוך כך הדבר בספק ומן הטעם שכתבנו שמא מתוך שהאויר שולט בו חוזר ומתרפא אבל כל שאין קליפתו בריאה אפי' תפח בלא סרח או סרח בלא תפח פסול בודאי וכן שלוק והוא המבושל הרבה במים רותחין והמבושל והוא שמבושל במים כהלכתו או כבוש בחומץ או בחרדל פסול:
היה לבן מנומר פסול היה עגול ככדור פסול והתיום פסול והוא שני אתרוגים תאומים ביחד וגדולי המחברים מכשירים בו אתרוג הבוסר הואיל ולא נגמר בישולו פסול ואי אפשר לפרש שהוא קטן בשיעורו כפול הלבן ועל דרך מה שאמרו הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלבן שא"כ מאי איריא משום בוסר תיפוק ליה משום שיעורא דהא פחות

מכביצה הוא אלא ודאי לא נאמר הוא בוסר הוא פול הלבן אלא בפירות שאינם גסים כל כך שהרי בגפנים נאמרה לענין מה שאמרו שמשחל עליו שם פרי אסור לקצצו בשביעית לצורך עצים דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד ואמר עליה הגפנים משיגרעו ר"ל שיגדילו קצת ויזחילו מהם משקה מלשון כי יגרע נטפי מים שבשיעור זה יצא מכלל סמדר ונכנס לכלל בוסר ועל זה אמרו הוא בוסר הוא גירוע ושיעור גסותו כפול הלבן שהוא מין קטנית דק ביותר אבל אתרוג שהוא גדול לפעמים הוא בכביצה והוא עדיין בוסר ופסול לדעת ר' עקיבא ויש פוסקים פסקו כמותו ומ"מ גדולי המחברים מכשירים כחכמים אחר שיש בו שיעור וכן נראה ומדין יחיד ורבים הלכה כרבים:

פירות שאין ראויים לאכילה אינם חייבים במעשרות עד שיגדילו ויהא שם אוכל עליהם שנאמר מפרי העץ ושיעור זה שבו נעשה אוכל הוא נקרא עונת המעשרות אבל פירות הראויים בקטנם כגון קשואים ומלפפונות חייבים בקטנן תפוחים ואתרוגים אף בקטנן חייבים משנתעגלו ונעשו בצורת תפוח ואתרוג ואע"פ שאתרוג מיהא אין בני אדם מוציאין אותו לזריעה ר"ל שהזורע גרעינין שבתוכו אינם צומחים עד שיגמר בישולם מה שאין כן בתפוחים שהזורעם אף קודם גמר בישולם צומחים הם אין מדקדקים בכך:

דף לו:

אתרוג שגדלו בדפוס והוא שעושה לו דפוס איזו צורה ונותן האתרוג בתוכו וגדל על תכונת הדפוס אם כמין בריה אחרת עשאו פסול ואם כמין ברייתו עשאו אע"פ שעשאו דפין דפין כשר וכעין ברייתו שבדפין דפין פירשו בו גדולי הרבנים שעשאו כמין גלגל ריחים של מים ר"ל עגול קצת וי"מ שאינו עגול אלא שעושהו ארוך ורחב מלמטה וקצר מלמעלה:

אתרוג שנקבוהו עכברים כשר בשאר הימים ולא אמרו חסר פסול אלא ביום ראשון והראיה שהרי אמרו על ר' חנינא שהיה אוכל ממנו ואח"כ יוצא בו ופירושה בשאר הימים ומ"מ דוקא בשנשאר רובו עד שעדיין שמו עליו ושמא תאמר ואכילתו מיהא האיך הותרה והלא הוקצה למצותו ואפי' נפגם ביום טוב אסור כל שבעה שכל שבעה הוקצה למצותו ופירשו בה רבים שכל שנשאר ממנו בכדי קיום מצוה אין בו דין מוקצה למצותו שמן הסתם אין אדם מקצה אלא מה שצריך לו ואין הדברים כלום שאם כן הדס של מצוה למה אסרו להריח בו ומשום דמריחא אקצייה והרי אין הריח מעכב שלא לקיים מצותו ומתוך כך פירשו רבים שמתנה היה מתחלתו בכך שלא יהא מוקצה למצוה אלא בכדי שיעורו וא"כ אף בהדס מועיל תנאו ואין דעתנו נוטה לכך כמו שנבאר למטה בענין

הדס של מצוה ואני תמה איזה דבר היה מביא אדם שכמותו לעשות מצותו פגומה וכן האיך היה אוכל שלא מצד אונס קודם יציאת חובת נטילת לולב אלא שראיתי בשיטת גדולי הדורות שהיה מפריש אתרוג ליום ראשון ואתרוג ליום שני ונמצא שראשון בשני מותר לו כדאמרינן הפריש שבעה אתרוגין לז' הימים כל אחד ואחד יוצא בו ואוכלו למחר אבל לא היה אוכל ממנו בתוך סעודתו ביומו עד הלילה שהרי לילה שעבר ראשון של שני הוא ובשני היה עדיין מותר הראשון בידו ולא מצא את השני ויצא בראשון אע"פ שאכל ממנו ונמצא טבולו ויציאת חובת מצותו ביום אחד שלא מחשש מוקצה וטבול קודם המצוה ואין זה נראה לי שלא היה אומר על זה מטביל בה ונפיק וכו' כאדם שעושה כן תמיד ומה שאינו נעשה ברגילות אלא על הדרך הזרות באיזו סיבה או איזה מקרה אין אדם מצוי לומר בו כן אלא שלדעתי ר' חנינא הרבה אתרוגין היו לפניו ומקצה אחד מהם למצוה לברך עליו עם הלולב ולפעמים היה נוטל בידו מן האחרים פעם בזה ופעם בזה ואוכל ממנו ולא היה חושש להחליפו בשלם ולא נאמר דבר זה לדעתי אלא לחסידים שהיה לולב ואתרוג בידם כל היום מ"מ כשהיה מברך עליו בשלם היה מברך שלהדור מצוה כל שאפשר בשלם אין מידת חסידות לצאת בחסר אלא שלא דיבר אלא על אחיזת כל היום ואילו היה פסול בשעת הברכה ודאי אף בשאר שעות היום היה הוא מחליפו אלא מתוך שלא היה קפיד בדבר למדנו שכשר הוא בשאר הימים בדיעבד אף לנטילת הברכה ואל תשיבני מאמרו ונפיק שמאחר שמנהג חסידים בכך הרי הוא אצלם כחובה עד ששם ידי חובה נופל עליו וכל שכן לדעת תלמוד המערב שמצריך לברך כל זמן שבא ליטלו אחר שהניחו לקרוא בתורה או לישא את כפיו כמו שיתבאר למטה במשנה זו שמא מקצה היה אחד לכל יום ולמחרתו יוצא בשל אותו היום ובשעת סעודתו אוכל משל אתמול וכשהיה קם מן השלחן היה אותו שאכל ממנו מזומן לפניו והיה נוטלו נטילת החסידים שבכל היום ולא היה חושש להחליפו בשלם על הדרך שכתבנו זו היא שיטתנו ר"ל להכשיר בשני בנקבוהו עכברים ומ"מ בהלכות גדולות ראיתי שפסקו כלשון ראשון דבנקבוהו עכברים פסול וכשהקשו לו מר' חנינא תירץ שאני עכבר דמאיס כלומר ופסול אף בשני והדברים נאים אלא אם כן בשעת הדחק ואף בשעת הדחק הם מצריכים לנטילת מקום העכברים ואף בלחם שאכלו בו עכברים אומרים כן לענין המוציא ולענין אתרוג מיהא לשיטה זו כל שנקבוהו עכברים פסול אף בשני כיבש שכל שאינו הדר או שפיסולו משום עבירה או שאין שמו עליו פסול אף בשני וגדלו בדפוס כמין בריה אחרת אף הוא אין שם אתרוג עליו וכבר ביארנו הצריך בדין זה בראש הפרק בענין לולב:

המשנה החמישית וענינה להתחיל בביאור החלק השני והוא שאמר אין אוגדין את הלולב אלא ממינו דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר אפי' במשיחה אמר ר' מאיר מעשה באנשי ירושלם שהיו אוגדין את הלולב בגימוניות של זהב אמר הר"ם והלכה כר' מאיר ואין הלכה כר' עקיבא:

אמר המאירי אין אוגדין את הלולב אלא במינו פי' כגון עלין של לולב ומ"מ בגמרא פירשוה אף במה שאין בו הידור כגון סיב של דקל וחריות שלו שאף הם מין של לולב הם דברי ר' יהודה ופי' טעמו בגמ' מפני שהוא סובר לולב צריך אגד ואם אוגדו במין אחר הרי זה מין חמישי שאין לומר בו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אחר שאי אפשר בלא אגד והלכך אוגדו במינו ור' מאיר חולק לומר שאין לולב צריך אגד ומתוך כך מכשיר בכל דבר אפי' במשיחה דהואיל ואינו צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואין בו משום תוספת:

אמר ר' מאיר מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את הלולב בגימוניות של זהב פי' חוטים העשויים כמין שרשרת אמר לו ר' יהודה משם ראיה במינו היו אוגדין [אותו] מלמטה במקום נטילתו במקום שהוא צריך אגד להיות ההושענא מחוברת עם ההדס ומאחר שנתקיימה מצות אגד במינו אין השאר בא לצורך אלא לנוי ואין בזה קפידא אף בשנאמר שצריך אגד וי"מ מלמטה תחת הגימוניות ואין צורך בכך וכבר פסקנו שהלולב אין צריך אגד והלכך הלכה כר' מאיר ואין זה כהוסיף במין שהאגד טפל הוא אצל הלולב ולנוי שלו הוא בא ולחודיה קאי:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו שכל דבר שגדולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה מסככין בו ואין מדקדקין להיות הסכך במינין שבלולב כגון הדס וערבה וחריות של דקל וענפים שבאילן האתרוג אלא אף בשאר דברים הדומים להם כמו שהתבאר ובפרק לולב וערבה יתבאר שהלולב אין נטילתו אלא ביום ומעתה אם נטלו בלילה לא יצא אלא אם כן עלה עמוד השחר:

מדת קל וחומר היא מאותם שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן ומ"מ כל דין שאתה דן שתחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין כלומר מאחר שאותו ענין שאתה בא ללמוד אינו מפורש בכתוב אלא שאתה בא ללמוד להחמיר בו מדין קל וחומר מתוך חומר אחר שאתה מוצא בו כל שאפשר לבא על ידי אותו חומר שאתה בא לחדשו קולא אחרת אינו דין והוא שהשיבו לר' יהודה שהיה אומר שאין מסככין אלא במינין שבלולב דהשתא ומה לולב שאינו נוהג אלא ביום אין שאר מינין כשרין בו סוכה שנוהגת בלילות כבימים לא כל שכן והשיבוהו שלפי קל וחומר זה לא מצא ממינין אלו בכדי לסכך יהא יושב

ובטל ופורק מעליו עול מצוה וכל שאתה דן להחמיר וסופו להקל אינו דין ומה שנתגלגל כאן בסכוך שיש בהם ארבעה וכן שאם יש בין נסר לנסר כמלא נסר שמניח פסל ביניהם וכשרה כבר ביארנו הכל בפרק ראשון במשנה החמשית:

דף לז.

כשגודלין את ההושענא לתחוב את הלולב בתוכה אין אומרין שמאחר שאין הלולב צריך אגד הרי אין האגד מן המצוה עד שיהא מתוך כך צריך להניח כשיעור בית יד במקום אחיזתה שלא תהא הגדילה חוצצת בין היד להושענא אלא אוגדו ואינו חושש לחציצה שכל שלא נתפרש בו דין חציצה ואין חשש חציצתו אלא להיות הלקיחה תמה כל לנאותו אינו חוצץ כלומר אינו נקרא חציצה שתעשה לקיחתו בכך לקיחה שאינה תמה אלא אף בדרך זה הויא לה לקיחה תמה אע"פ שהגדילה אינה ממין הושענא והלולב שאילו כך אף מטעם אחר אתה אומר כן והוא שמין במינו אינו חוצץ ושמא תאמר צפהו זהב האמור בשופר למה חוצץ בזו מפני שלקול שופר הוא צריך והרי הוא משתנה ונעשה קול של זהב רצה ליטול את ההושענא וסודר כרוך בידו מותר שלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ולקיחה תמה היא אע"פ שבעבודה אמרו שפסולה על הצדדים שבארנו באחרון של עירובין ולא עוד אלא אף על ידי כלי שמה לקיחה אא"כ הוא דרך בזיון כמו שיתבאר למטה:

לענין מי חטאת המקודשים התבאר במקומו שנוהגים היו להביאם מעיר לעיר לטהר את הטמאים והיו מביאים אותם בשפופרת של קנים ארוכה וכשמגיע לעיר לטהר את הטמאים לוקח את האזוב (ומכבסו) [ומכניסו] בשפופרת של קנים ומטבילו בהם ומזה היה האזוב קצר עד שכשחסרו המים שבשפופרת אוגדו בחוט על הכוש וזהו לשון מספקו בכוש ובחוט כלומר מאריכו כדי ספוקו וטובל במים ומעלה ואח"כ אוחז באזוב בידו ומזה ואע"פ שאף בשעת טבילה הוא צריך ללקיחה כדכתיב ולקח אזוב וטבל לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ומ"מ בשעת הזאה צריך שיהא אוחז האזוב בידו שאם אוחז בכוש ולא באזוב הרי האזוב מתנענע מעצמו כאן וכאן ואין כונת הזאתו עולה יפה ופסולה:

המקדש מי חטאת צריך שיתן מים חיים בתוך כלי של אבן שכל מעשה פרה בכלי אבנים היתה נעשית ואח"כ יהא נותן האפר על המים עד שיראה האפר על המים ולא שיהא נותן את האפר תחלה בכלי והמים על האפר ואע"פ שכתיב ונתן עליו מים חיים ההיא פירושו שיערב אח"כ המים באפר ונתינת המים בתוך האפר צריך שיתנה בידו אבל

אם נפל האפר מאליו מתוך הכלי שהיה בו לתוך הכלי שהמים בתוכו אינו כלום ומ"מ אם הפילה הוא מתוך הכלי שהוא בו לתוך הכלי שהמים בתוכו כשר כשם שלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה כמו שביארנו כך נתינה על ידי דבר אחר שמה נתינה ונוהגים היו לפעמים להביא מעיר לעיר אפר בשפופרת שאם יחסרו להם מים המקודשין שהיו מביאין בשפופרת אחר תהא זו מזומנת להם לקדש בהם מי חטאת במקום שהם ושואבים מים חיים ונותנין לתוך שוקת של אבן ונותן את האפר עליהם ומקדש ועל זו אמרו נפל שפופרת לשוקת פסולה הפילה הוא כשרה על הדרך שביארנו:

דף לז:

כשאוגדין את ההושענא אין צריך לאגדה סביב הלולב אלא אם ירצה אוגדו בפני עצמו תחלה ואח"כ תוחב את הלולב בתוכו ואע"פ שבתחיבתו עלי ההדס נושרין ונופלים בינתיים וחוצצין בין (מין) הלולב להושענא ונמצא שאינו אגד אחד ואין כאן נוי שיפקיע את החציצה שלא לעכב מהיות נקרא אגד שני מ"מ מין במינו הוא ומין במינו לענין זה אינו חוצץ ואגד אחד הוא וכן אם היה הלולב ארוך לו יותר מדאי ורצה לגוזו ממנו מלמטה יגוז אף בעוד שהלולב בתוך ההושענא שאע"פ שעלי הלולב הנחתכים נשארים תלושים מן השדרה ומתערבים בנתים וחוצצין בין הלולב השלם להדס ונמצא שאינו אגוד כאחד מין במינו הוא ולענין זה אינו חוצץ:

הדס של מצוה והוא אותו הנאגד עם הלולב אסור להריח בו שהדבר למד מן הסוכה שאמרו עליה חג הסוכות וכו' כשם שחל שם שמים על החגיגה כך הוא חל על הסוכה כלומר שאסורה בהנאה אחרת והוא הדין ללולב וכל מיניו והלכך ההדס אסור אף להריח שהרי עיקר הנאתו לריח וכשמקצהו למצוה ליאסר לו בהנאה אחרת מריחו מקצהו שהרי הוא עיקר הנאתו אבל אתרוג של מצוה מותר להריח בו שעיקר הנאתו לאכילה הוא וכשמקצהו למצוה מן הסתם מאכילה הוא מקצהו ולא מריחו ומ"מ יש אומרים שלא נאסר ההדס בריח והאתרוג באכילה אלא מן הסתם אבל אם התנה עליהם מותרין כנויי סוכה וכשיאמר איני בודל מהם כל בין השמשות שלא תחול קדושה עליהם לאותו דבר ואף אני מפרש כאן מאכילה מקצה ליה ושאר הנאות שבו הרי הוא מן הסתם כהתנה עליהם ואע"פ שעצי סוכה אין תנאי מועיל בהם לדעתנו שלא נתפרש כן אלא על הנויין שאינן גוף המצוה אבל סוכה שהיא גוף המצוה לא ואף אלו גוף מצוה הן וראוי לומר שלא יהא תנאי מועיל בהם וכדעת רוב מפרשים הם אומרים שההדס אינו דומה לסוכה שהסוכה הנאתה בסתירתה וסתירתה גורמת בטול מצותה אבל הדס אין

בהנאתה גרמא לביטול מצוה ובאתרוג מיהא לא מצאו ידיהם אלא שאני אומר כן לשיטה זו אף באתרוג שהאתרוגים מצויים הרבה וכשמתנה על זה סומך על האחרים או על הנשאר ממנו לדעת המפרש כן למעלה בענין מטבל ביה ונפיק אבל סוכה מיהא לא סוף דבר ביום טוב שיש בהנאתה איסור סתירת בנין אלא אף בחול המועד מ"מ אין עשיית אחרת מצויה כל כך ומ"מ יש מתירין אף עצי סוכה בתנאי כל שאין שם איסור סתירת אהל כגון בחול המועד ואף גדולי הדור נוטים לומר כן וכבר כתבנו דעתם ברביעי של יום טוב בסוגיית המשנה השניה:

הדס במחובר מותר להריח בו בין ביום טוב בין בשבת שמאחר שהנאתו לריח לבד והרי הנאתו מגעת לו מעכשיו לא יבוא לקוץ וי"מ בה דוקא שלא בנגיעת יד שהרי אסור להשתמש במחובר ולי נראה אף בנגיעה שאם היה בפחות משלשה ארעא סמיכתא היא כמו שכתבנו בשלישי של עירובין ואף כשהם למעלה משלשה מ"מ אין דין משתמש במחובר נאמר אלא בשכופף את ענפיו או נשען עליהם או על גוף האילן הא אתרוג במחובר אסור להריח בו שמא יביאהו ריחו לתאוות מאכל ויבא לקוץ ויש שואלים בה ממה שאמרו בשלישי של עירובין מ' א' בבני גננא דגזו להו גוים אסא ולא התירו בריחו עד לערב ובכדי שיעשו ומה צריך בכך אחר שביום טוב עצמו יכול להריח ומתרצים בה שמה שאסרוה שם לא להריח אלא לעשיית הגננא ומפני שנתלשה בשבת לדעת כך וזה שתפסו שם לישנא דארוחי הואיל ועיקר הדס בחופה מפני הריח הוה נקיט ליה הכי וענינו אסר להו בעשיית הגננא באותו הדס הא לארוחי לחודיה בלא עשיית גננא לא היה אוסר וי"מ שאף להריח לבד היה אוסר ומפני הטלטול ומפני שהם סוברים שלא הותר להריח הדס במחובר אלא שלא בטלטול ומגע ועיקר מה שאסר לטלטול הוא הא להריח בלא טלטול לא היה אוסר או שמא אף בזה היה אוסר מחשש טלטול מפני שהטלטול בדבר התלוש קרוב לטעות בו ומפני שהטלטול לצורך הריח היא נקט ליה לישנא דארוחי וי"מ שלא הוצרכו שם לשיעור אלא מפני ההבאה מחוץ לתחום וכדעת גדולי הפוסקים שמצריכין שיעור אף בהבאה שמחוץ לתחום אלא שאחרוני הרבנים כתבו שאין הבאה מחוץ לתחום צריכה שיעור אחר שאין בה איסור מחמת עצמו וכבר כתבנו טעם דבריהם בשלישי של יו"ט ומ"מ גאוני ספרד גורסים כאן בהיפך הדס במחובר אסור להריח בו הואיל ועיקר הנאתו לריח אילו אתה מתירו להריח יבא לקוץ להפליג בריחו אבל אתרוג לא יבא לקוץ לכונת ריח שאין אדם מתכוין לריחו כל כך הואיל ועיקר הנאתו בדרך אחרת ולקוץ לאכילה ודאי זכור הוא ואין חוששין לו:

כשבא ליטול את הלולב לצאת בו צריך שיהא לולב בימין ואתרוג בשמאל ופירשו הטעם בגמ' הכא תלת מצוה והכא חדא ולאו דוקא שיהו ארבעתם מצות חלוקות שהרי ארבעתם מצוה אחת ומעכבין זה את זה אלא פירושו שבזו שלשה חלקי המצוה וכל שיש בו רוב חלקי המצוה ראוי ליטלו בימין ואם החליף ונטל לולב בשמאל ואתרוג בימין יש אומרים שפסול וכמו שאמרו למטה כששאלו והא מדאגבהיה נפק ביה תירץ בו בשהפכו והם מפרשים בו אף בהפכה שמימין לשמאל ומ"מ עקר הדברים שבדיעבד יצא ולא אמרו בשהפכו לא יצא אלא בשהפכו ראשו למטה וסופו למעלה וכל המצות אין אדם יוצא בהם אלא דרך גדילתם דכתיב עצי שטים עומדים ונטילתן ביד אחת נראה ג"כ שלכתחלה אסור אפי' נטל את כולן בימין ומה שאמרו למעלה באתרוג שבגדול כדי שיאחז שתים בידו אחת ופירשו הטעם כדי שיהא האתרוג והושענא ניטלין ביד אחת פירושו כשמניחן לביתו אבל לנטילת מצוה לכתחלה לא הא בדיעבד נראה שיצא דלא אתי להחליף של ימין לשמאל ומ"מ יש פוסלין ומפני שאין לחבר האתרוג עם השאר כפות תמרים כתיב ולא וכפות אלמא צריך שיהא האי לחודיה והאי לחודיה וכן כתבוה חכמי לוניל:

היה איטר יד ימינו הסכימו הגאונים שנוטל הלולב בשמאלו שהוא ימין שלו שהרי בתפילין שחיובן בשמאל אמרו באיטר שמניחן בימינו שהוא שמאל שלו ומ"מ אם היה שולט בשתי ידיו נוטלו בימין אחר שהוא ימין שלו וימין כל אדם:

היה גדם ואין לו יד לא ימין ולא שמאל אוחזן בזרועותיו דלא כתיב ולקחתם ביד אלא ולקחתם וכמו שאמרו יבמות ק"ה א' ביבמה גדמת שחולצת בשניה מדלא כתיב וחלצה ביד ואם היה גדם ביד ימין נראה שנוטל את הכל בשמאל:

כשהוא בא ליטול ארבעת המינין אינו מברך אלא על הלולב שהוא עיקר האגד וכולם טפלים לו הואיל ובמינו גבוה מכלם אם שהאילן שלו גבוה משאר אילנות אם שהוא צריך שיהא יוצא מן האגד על כל אותן הנאגדים עמו ולדעתי אמר שהוא גבוה מכולם בערך המעלה וזהו לדעתי שאמר במינו כלומר באותם הנאגדים עמו שרומזים על איזה חסרון אם בריח אם בטעם אם בשניהם והלולב שהוא בעל הטעם שרומז על מין החכמים הבלתי שלימים הוא גבוה מן הנרמז באחרים שבאגד ורמז באגד שיהו לאגודה אחת לעבודת האל והאתרוג שהוא רומז על השלם במיני חלקיו אינו נכלל עם השאר ולא באה הברכה עליו למיעוטו שהעולם נידון אחר רובו וכי רובו על הלולב הואיל וגבוה מכולם במינו כמו שרמזנו וכבר כתבנוה בארוכה בקצת חבורינו ואם לא אגד את הלולב אלא שיצא בהם בזה אחר זה מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו בשעת נטילתו כמו שביארנו:

המשנה הששית והכונה בה בענין הנענוע והוא שאמר ובהיכן היו מנענעים בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא כדברי בית הלל בית שמאי אומרים אף באנא ה' הצליחה נא אמר ר' עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם היו מנענעין בלולביהן והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא בלבד אמר הר"ם לפי שאמר בתחלת הפרק כדי לנענע הודיעך כי מצותו בנענוע הודיעך בהיכן מנענעין וצורת זה הנענוע מוליך ומביא מעלה ומוריד:

אמר המאירי היכן היו מנענעין וכו' שאלו בגמרא נענוע מאן דכר שמיה כלומר שעיקר הדבר ודאי בנטילה הוא וכמו שאמרו מדאגבהיה נפק ביה והיכן מצינו שיהא צריך נענוע בנטילה עד שהוא שואל היכן מנענע והשיבו שהוא מוסב על מה שאמרו במשנה לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע ופירשנו בה וכדי לנענע ומתוך כך הוא שואל היכן היו מנענעין ור"ל מלבד הנענוע שהוא מנענע בשעה שבא לברך עליו לצאת ידי חובת נטילה שעל אותה נטילה אין מקום לשאול היכן אלא שבאיזו שעה שביום שהוא רוצה מברך ונוטל ומנענע אלא שקבלה היתה בידם שאף בתוך ההלל היו מנענעים להתעוררות שמחה ועל אלו הוא שואל היכן ולא הוצרך להזכיר במשנה שבשעת הברכה צריך נענוע שקל וחומר הוא אם במקומות שבתוך ההלל צריך כל שכן בשעת הברכה שהוא עיקר ובהדיא אמרו המשכים לצאת בדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה וודאי על הנטילה שהוא נוטלו לצאת בו הוא אומר כן דומיא דשופר וכן ראיה אצל קצת חכמי הדור ממה שאמרו בגמרא בסוגיא זו רב אחא [בר יעקב] ממטי ליה ומייתי ליה ר"ל מוליך ומביא ואמר האי גירא בעיניה דשטנא ואילו בנענוע של הלל האיך הי' מפסיק לשיחת חנם אלא לנענוע של ברכה הוא אומר כן ופשוטה היא אלא שבנענוע של הלל הוא שואל היכן מנענע ואמר בהודו לה' תחלה וסוף ופירוש תחלה הראשון הסמוך להללו את ה' כל גוים וסופו אותו שבסוף המזמור לאלי אתה ואודך וי"מ תחלה וסוף על פסוק אחד ותחלה בהודו לה' כי טוב וסופו בכי לעולם חסדו ומפני שקשה להם לפיירשנו לשון תחלה והוא שהיה לו לומר ראשון ואחרון ואין דבריהם כלום שלא נאמר תחלה וסוף אלא על ששניהם במזמור אחד והראשון תחלת המזמור והאחרון הוא סוף המזמור ופירוש הענין בהודו לה' שבתחלת המזמור ושבסופו ובאנא ה' הושיעה נא אבל לא באנא ה' הצליחה נא שהוא סוף הפסוק ובית הלל אומרים אף באנא ה' הצליחה נא ואין זה בכלל חומרי בית הלל שלא נחלקו אלא במנהג:

אמר ר' עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ור' יהושע שכל העם היו מנענעים ר"ל בהצליחה נא כדברי בית הלל והם לא היו מנענעים אלא באנא ה' הושיעה נא וכן הלכה

ועכשיו נהגו להקל ולסמוך על נענוע שבשעת הברכה וכל שכן במקומות שאין הלולבין ומינין שבהם מצויים בריוח ומפני שהנענוע שבקריאת ההלל אינו אלא מנהג ומ"מ ראוי לתלמיד שיאחז לולבו ולנענע בכל מקום הראוי לו כל שאפשר לו בריוח ושליח צבור מיהא מנענע בכל המקומות הראויים לכך וקצת גאונים כתבו שראוי לנענע במלת הודו במוליך ומביא ובמלת לה' במעלה ומוריד בין בהודו שבתחלה בין בהודו שבסוף אבל באנא ה' הושיעה נא מעלה ומוריד באנא ה' ומוליך ומביא בהושיעה נא כדי שתהא ההעלאה במלת ה' ואומר אני סימן לדבר כשהוא זוקף זוקף בשם:

ולענין תכונת הנענוע והביאו בגמרא מה שנאמר במסכת מנחות בפרק כל המנחות ס"ב א' בתנופת שתי הלחם ושני כבשי עצרת שנותן שתי הלחם על שני הכבשים בעודם חיים ומניח הכהן ידו תחתיהם ומניף מוליך ומביא מעלה ומוריד שנאמר אשר הונף ואשר הורם והנפה הוא מוליך ומביא כדכתיב ישעיה י' ינופף ידו הר בת ציון ומתרגמינן מובילי ומייתי בידיה והרמה היא העלאה ואין העלאה אלא בהורדה ומתוך שאף ההנפה הוא לשון הרמה אומר אני שאף בהולכה והבאה צריך שיגביה ידו מעט כלפי מעלה ואע"פ שמקרא זה ר"ל אשר הונף ואשר הורם אינו בפרשת שתי הלחם אלא בפרשת מלואים מ"מ כתיב כאן והניף הכהן אותם וכל התנופות למדות ממלואים והנפה זו של שתי הלחם וכבשי עצרת היתה בעודם חיים ולאחר שחיטה ונתוח היו חוזרין ומניחין חזה ושוק שבשניהם בצד הלחם ומניף את הכל גם כן במוליך ומביא ומעלה ומוריד ופי' בגמ' על זה מוליך ומביא למי שארבע רוחות שלו מעלה ומוריד למי ששמים וארץ שלו ואע"פ שהולכה והבאה אינה אלא בשתי רוחות ר"ל הולכתו לצד שלפניו והבאתו לצד שאחריו בחזרתו אצל עצמו מ"מ המולך בשתים מולך בארבע ואין טענה מכאן בלולב להוליך בארבע רוחות ואף הגאונים כתבו על העושה כן שדעת חיצוני הוא ואף מה שאמרו בפסוק ראשון של קריאת שמע להאריך באחד כדי להמליכו למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם אף זו אין צורך אלא לתנועה לשתי רוחות שבצדדיו ולמטה ולמעלה שאין לתנועת הפנים מקום בהולכה והבאה לצד שלפניו ואחריו ולא עוד אלא שיש אומרים באחד שאינו צריך לשום תנועה אלא בציור הלב כמו שביארנו במקומו והתנופה מיהא שצריך לכך דיו במוליך ומביא מעלה ומוריד וכן בלולב כמו שיתבאר בסמוך וכן אמרו מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים כלומר שתהא מחשבתו להאמין שהשם ייטיב לטובים ויכפר לשבים ואם בשירי מצוה כן ר"ל במצוה שאינה מעכבת שאם לא הניף אע"פ שאין הכפרה מן המובחר מ"מ קרבנו עולה לו ואינו צריך להבאת קרבן אחר ואם שירים אלו מעכבין את הפורענות קל וחומר

גופה של מצוה ואמרו על זה וכן ללולב כלומר שאע"פ שהנטילה גופה של מצוה ויצא בו בלא שום נענוע וכמו שאמרו מדאגבהיה נפק ביה מ"מ הנענוע שירי מצוה וצריך שיוליך ויביא ויעלה ויוריד בנטילתו בשתי רוחות ובמעלה ובמטה כדרך תנופת שתי הלחם וכבשי עצרת על הדרך שביארנו ויראה ממה שכתבנו ומסוגיא זו שאינו צריך לנענוע שדרה ועלין אלא הושטה לצד שלפניו וחזרה אצל עצמו וזהו מוליך ומביא והעלאה והורדה למעלה ולמטה וזהו מעלה ומוריד והוא הוא הנענוע שאנו מזכירים בכל הסוגיא וכדמיון תנופה שהרי עליה אמרו וכן ללולב ויש מקשין לשיטה זו ממה ששנינו לולב שיש בו שלשה טפחים וכדי לנענע בו כשר ומפרשין הטעם מפני שאין הנענוע ניכר בפחות מהשיעור זה ואם דיו בהושטה לבד הרי ההושטה בכל שהוא ומתוך כך הם אומרים שצריך נענוע בשדרה ועלין ולדעתי אין טענה זו כלום שאם כן אף אתה צריך לומר שיהא הנענוע מעכב שהרי השיעור מעכב הוא אלא שצורך השיעור אינו אלא מפני שהלולב עיקר כמו שכתבנו וצריך שתהא נטילתו מפורסמת עד שיהא ראוי לנענוע ולהושטה הניכרת ואע"פ שההושטה והנענוע אין מעכבין ראוי לכך מיהא בעינן שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו ואין מכאן טענה לנענוע שדרה ועלין שההושטה במוליך ומביא ומעלה ומוריד הוא הוא הנענוע ואף גאוני הראשונים כתבו בתשובת שאלה שאין צריך אלא להושיט ראשו של לולב לצד שלפניו ולהחזיר זנבו כלפי עצמו ואח"כ מעלה ומוריד וכן כתבו שהסוגיא מוכחת כן מדקאמר וכן ללולב והתנופה אין בה אלא הושטה ואע"פ שלשון נענוע מורה נענוע העלין כל דבר שאדם מניעו ממקום למקום נענוע הוא וכמו שאמרו מו"ק כ"ז ב' אבל כיון שנענע ראשו אין המנחמים רשאים לישב אצלו וכן בפרק תפלת השחר כ"ח ב' בענין מודים כיון שנענע בראשו שוב אינו צריך וכן אם באו רשעים על אדם ינענע להם בראשו וכל אלו אינם אלא הרכנת הראש אם באבל להעלים עינו מן היושבים דרך מיאון ואם במודים דרך כריעה ואם ברשעים דרך הודאה לדבריהם וכל שהוזכר לשון נענוע אנו מפרשים אותו בהושטה לבד לפי הסוגיא ואף הרבה מחכמי הדורות שלפנינו נהגו בעצמם כן:

ומ"מ ראוי לנו לחוש לכבוד אבותינו ורבותינו שכולם מתאימים לב אחד ומסכימים ונוהגים לנענוע שדרה ועלין וכן שבתלמוד המערב אמרו צריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר ור' זעירא בעי הכין חד והכין חד או הכין והכין חד ואין ביאורו מתיישב אא"כ בנענוע שבשדרה ועלין ואף במשנה זו מצאתי בגמרות ישנות ומדוייקות בעדותו של ר' עקיבא שכל העם היו מטרפין לולביהם והם לא היו מנענעים אלא באנא ה'

הושיעא נא ואף בערוך גורס כן וכן בהלכות גדולי הפוסקים אלמא לשון מנענין ולשון מטרפין הכל אחד ולשון מיטרפין ודאי הוא נאמר על תנועה מהירה ומבולבלת כענין טרף בקלפי וביצה טרופה או שמא להשמעת קול תנועת העלין מלשון עלה שתרגומו טירפא ומתוך כך אני אומר שזו שאמרו על התנופה וכן ללולב על הנענוע נאמר כלומר שנענוע הלולב יהא בהושטה לרוחות אלו ר"ל שיוליך וינענע ויביא וינענע ויעלה וינענע ויוריד וינענע ונתחדש בתלמוד המערב שבכל הושטה יהו שלשה נענועים ועל כל דבר פירושו לשיטתנו על כל הושטה והושטה והוא ששאל ר' זעירא הכין חד והכין חד או דילמא הכין והכין חד ודעתי לפרש שר' זעירא היה שואל אם היה קורא ההולכה דבר אחד וההובאה דבר אחד וכן ההעלאה דבר אחד וההורדה דבר אחד עד שיהו נענועים אלו שבהוצין שנים עשר או שמא הולכה והבאה שניהם דבר אחד וכן העלאה והורדה עד שיהו נענועים אלו שבהוצין ששה ולא נתבררה השאלה והולכין בה להחמיר וכן פסקוה לדעתי גדולי הפוסקים אע"פ שאין דבריהם מבוררים כל כך עד שהבינו רבים מתוך דבריהם שצריך להולכה והבאה ולהעלאה והורדה בלא נענוע אלא בהושטה לבד ואח"כ ינענע שלשה פעמים בהולכה ושלשה פעמים בהבאה וכן בהעלאה והורדה אלא שאני מפרש את דבריהם על שיטת פירושנו וזה שכתבו צריך לנענע שלשה פעמים בהולכה והבאה חוץ ממוליך ומביא פירושו חוץ מגוף ההולכה כלומר שלא דיו בהושטה לבד אלא שצריך בכל הושטה נענוע ההוצים להוסיף בהערה ובשמחה ואע"פ שלא הזכירו בנענוע זה אלא מוליך ומביא קצור דברים הוא והוא הדין למעלה ומוריד וי"מ בדבריהם בפשוטן של דברים שתחלה מוליך ומביא מעלה ומוריד בהושטה לבד בלא שום נענוע ואח"כ יוליך ולנענע ואין צריך בזה להעלאה והורדה ושאל בה אם הולכה אחת והבאה אחת עד שינענע בכל אחת שלשה או שתיהן אחת ואחר שיוליך ויביא ינענע שלשה לבד וי"מ כשיטתנו שהעלאה והורדה בכלל זה הנענוע אע"פ שלא הוזכרה בדבריהם ושבראשונה אין בהם אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד בהושטה לבד בלא שום נענוע ואח"כ יחזור בכולם בנענוע שלשה על כל דבר ודבר אלא שמפרשים בהכין והכין חד שאחר כל ההושטות ינענע שלשה לכולן ואף לשיטה שאנו מפרשים כדבריהם שעל ההושטות הוא אומרה י"מ הכין חד והכין חד בכל הושטה והושטה כמו שפירשנו אבל הכן והכן חד כלומר שאחר שהוליך והביא והעלה והוריד בהושטה לבד בלא נענוע ינענע שלשה פעמים לבד על שם כולם ומ"מ לדעת המפרשים שאין צריך נענוע עלים כלל מפרשים בו צריך לנענע שלשה פעמים על כל דבר ודבר ר"ל על כל מקומות הנענוע כגון שעת הברכה והודו לה' תחלה וסוף אנא ה' הושיעה נא כלומר שיושיט בכל אלו

המקומות שלשה פעמים ושאל בו אם הולכה אחת וההבאה אחת והעלאה והורדה שתיהם אינם אלא אחת הואיל ואין הלולב משתנה בהורדה שום שינוי אלא שיורד בקו הישר בעצמו שעלה בו או שמא אף הולכה והבאה אינם אלא אחת ונמצא שצריך להולכה והבאה שתי פעמים והעלאה והורדה פעם אחת וכן יש שפירש בהולכה אחת והבאה אחת ויוליך פעם אחרת ויהיו שלשה או הולכה והבאה אינן אלא נענוע אחד וצריך להוליך ולהביא שני פעמים עוד אבל העלאה והורדה אינה בכלל כלל שנענועין אלו אחר שהוליך והביא והעלה והוריד הם ואין צריך עוד אלא להולכה והבאה בהושטה לשם נענוע וזהו פירוש גאוני הראשונים ודברים רחוקים הם ועיקר הדברים כשיטתנו ולכל הפירושין מיהא בשאלתו של ר' זעירא הולכין לחומרא אחר שלא נתבררה ויש פוסקין בה לקולא הואיל וההושטה והנענוע אינן אלא מדברי סופרים וכן הדברים נראין אלא שנאה הדבר להחמיר על הדרך שכתבנו ואף גדולי המחברים כתבוה בהדיא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף לח.

המשנה השביעית וענינה כענין החלק השני גם כן ובפרט בענין זמן נטילת הלולב והוא שאמר מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב כשיכנס לביתו יטול על שולחנו אם לא נטל בשחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב כלומר שכל שלולב בידו ראוי לו ליטלו שחרית אחר תפלה קודם ההלל הא אין בידו לולב ונכנס לביתו ושכח ואכל או שאף כשבא לא מצא לולב והוא רעב והתחיל לאכול ונזדמן לו לולב יטול על שלחנו ר"ל שמפסיק מלאכול ופירשוה בגמרא דוקא בשאין שהות ביום אבל אם יש שהות ביום אינו מפסיק והוא שאמר אח"כ לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב ומ"מ יראה בגמרא דוקא בדרבנן כגון לולב בשאר הימים שהרי בחולו של מועד היא שנויה שאפשר לו להיות בא בדרך שאם בא בראשון האיך הוא בא בדרך דמסתמא בא לדרך מחוץ לתחום הוא ואם שיצא לדבר מצוה ועל ידי עירוב כל כי הא ודאי נוטל הוא בהשכמה וכמו שאמרו המשכים לצאת בדרך מביאין לו וכו' אלא בחול המועד היא שנויה שהוא דרבנן ומתוך כך אם התחילו אין מפסיקין וכמו שאמרו שבת ט' ב' לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא יכנס לאכול ואם התחילו אין מפסיקין ולדעת האומר תפלה מדרבנן אבל ביום ראשון שהוא מן התורה אם שכח ונכנס לאכול מפסיק ואע"פ שלענין קדוש היום בערבי פסחים אמרו לדעת ר' יוסי שאם התחילו אין מפסיקין אע"פ שקדוש מן התורה הואיל וקדוש במקום סעודה אין השכחה מצויה בו מה שאין

כן בשאר מצות ואף בזו פסקנו בה שפורס מפה ומקדש ולבני גולה שעושין שני ימים מספק שני להם כראשון לענין זה כך הוא דעת רוב פוסקים ומשום דמסקנא דרבא הכי ומ"מ יש פוסקין כרב ספרא ואף בדאורייתא אין מפסיקין אחר שיש שהות אלא שנאה הדבר להפסיק אף בדרבנן ואין צריך לומר שלא להתחיל וכן המנהג:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוה:

המשנה השמינית ועניניה בענין החלק השני גם כן ובפרט במה שנתגלגל בו בעניני קריאת ההלל והוא שאמר מי שהיו עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין ותהא לו מארה אם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה מקום שנהגו לכפול יכפול לפשוט יפשוט לברך אחריו יברך הכל כמנהג המדינה אמר הר"ם לכפול הוא שיקרא מאודך כי עניתני עד סוף ההלל כל מלה ומלה שני פעמים לפשוט הוא שיקרא מאודך כי עניתני עד סוף ההלל פעם אחת כל מלה ומלה כמו שקורין כל ההלל והברכה על קריאת ההלל קודם קריאתו חובה בכל מקום ואין הדבר הולך אחר המנהג:

אמר המאירי מי שהיה עבד או קטן או אשה מקרין אותו פי' מנהג קבוע היה בידם שאחד היה קורא את ההלל ומוציא את הרבים והדבר ידוע שכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את המחויב הלכך צריך שיהו מקרין אותו ושיענה אחריהם מה שהם אומרים ותהא לו מארה על שהוא עם הארץ כל כך שכשאין מזדמן לו מחויב בדבר להוציאו יהא צריך שיהו אשה וקטן מקרין אותו ושיענה אחריהם כל מה שהם אומרים ובתלמוד המערב אמרו תבא מארה לבן עשרים שצריך לבן עשר:

ואם הי' גדול שהוא מחויב בדבר מקרא אותו עונה אחריו הללויה ואע"פ שהיה לנו לומר שלא יהא צריך כלום שהרי המחויב מוציאו הואיל וכעין תפלה הוא ואין אדם מוציא ידי חברו בה וכמו שאמרו בדין הוא שיהא אדם מבקש רחמים על עצמו צריך לענות הללויה ואע"פ שמ"מ בתפלה מוציא הוא את שאינו בקי והוא שישנו שם מתחלה ועד סוף בזו הצריכו לענות הללויה ראשי פרקים על הדרך שיתבאר כדי להפליג בהערת השמחה שזו היא דרך שירה וכמו שאמרו במסכת סוטה ל' ב' כיצד אמרו ישראל שירה משה אמר אשירה לה' והם ענו אשירה לה' משה אמר כי גאה גאה והם ענו אשירה לה' וכו' והקלו לסמוך בהקראה זו אף הבקיאים מפני שאינה תפלה גמורה:

מקום שנהגו לכפול פירוש כל פסוק ופסוק שבכל פרשיות של הלל כופל ומנהג זה היה מפני שממזמור הודו ולמטה הכל כפול הודו שני פעמים יאמר נא שלשה פעמים מן המיצר קראתי יה חזר ואמר יה פעם אחרת ר"ל ענני במרחביה וכן טוב לחסות שני פעמים וכן סבוני וכו' ויהי לי לישועה קול רנה וישועה ימין ה' עושה וכו' ימין ה' רוממה

וכו' שערי צדק וכו' זה השער לה' ומפני זה נהגו לכפול מאודך ולמטה כמו שאמרו בגמ' ר' כופל בה דברים ופירשו בו מאנא ולמטה עד סוף המזמור כך פירשו גדולי הרבנים ואין נראה כן שא"כ אנו שאין אנו כופלין מברוך הבא ולמטה כמאן אלא כך נראה לי לפרש ר' כופל בה דברים מאודך ולמטה עד ברוך הבא ור' אלעזר מוסיף לכפול אף בברוך הבא עד סוף המזמור ואנו נוהגים כר' או שמא ר' כופל אנא ה' הושיעה נא ואנא ה' הצליחה נא וכו' לבד ור' אלעזר מוסיף מאודך ולמטה ואנו נוהגים כר' אלעזר ומ"מ בקצת מקומות היו נוהגים לכפול בכל הפרשיות לדמיון אותו מזמור ועל דרך זה אמר שבמקום שנהגו לכפול אף בשאר פרשיות יכפול ומקום שנהגו לפשוט אף מאודך ולמטה יפשוט הכל כמנהג המדינה:

מקום שנהגו לברך אחריו ברכת יהללוך יברך אבל לפניו מ"מ אינו תלוי במנהג שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן וי"מ במה שאמר מקום שנהגו לברך אחריו יברך שלא מברכת יהללוך הוא אומר כן אלא מברכה אחרת לפי המנהג הא ברכת יהללוך אינה ברכת חתימה אלא ברכה בפני עצמה והוא שקראוה ברכת השיר ולא ברכת ההלל והראיה שהרי בלילי הפסח אין ברכה לפני ההלל ומי איכא מידי שמברכין לאחריו ואין מברכין לפניו ומ"מ נראה שברכת יהללוך ברכת חתימה היא שאם לא כן האיך לא שאל לאחריה באתרא דנהיגי מאי מברך כמו שמצינו במגילה אלא ודאי ידועה היא והיא ברכת יהללוך ואם מפני שינוי השם ר"ל שקורים לה ברכת השיר שינוי החוזר לברייתו הוא שברכת השיר וברכת ההלל ענין אחד הוא ואע"פ שמברכין אותה במקום שאין ברכה לפניו ר"ל בלילי הפסח שמא מתוך הפסק האכילה שבנתים הפקיעו ברכה שלפניה ואחרונה הואיל ונטמעה נטמעה ולא זזה ממקומה וי"מ שבברכה לפניה היו סומכים על מה שהיו נוהגים לקרותו בבית הכנסת בליל הפסח ומברכין לפניו ויש אומרים בעזרה ומבעוד יום וכן האמת ומ"מ יש מברכין לפניו אף בלילי הפסח ואף אנו נסכמים לכך וכבר כתבנו הענין בשביעי של ברכות ובאחרון של פסחים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

לענין ברכת המזון בן מברך לאביו ועבד לרבו ואשה לבעלה וסתם הדברים אע"פ שאינו עונה מה שהם אומרים אלא שיענה אמן או אף בלא אמן ומשום שומע כעונה וכן סתם הדברים אע"פ שהאב והרב והבעל אכלו כדי שביעה שנמצאו מחויבין בברכה מן התורה וא"כ אתה צריך לפרשה באשה לדעת מי שמחייבה בברכת המזון מן התורה ומתוך כך בדין הוא להוציא את בעלה וכן בעבד שהרי דינו כאשה אלא שהדבר ספק כמו שביארנו בשלישי של ברכות וא"כ אף הקטן פירושו בבן שלש עשרה שהוא חייב

מן התורה ונמצאו שלשתן מחוייבים בדבר מן התורה ומוציאין אחרים אלא שאעפ"כ תבא לו מארה באשה ועבד מפני שבודאי אינו מזלזל בעצמו לצאת בברכתם אלא מתוך שהוא עם הארץ ובבנו מיהא אע"פ שהוא גדול על שיוצא בברכת קטן הימנו במקום שאין זימון ונעשה אצל בנו כעם הארץ אצל תלמיד חכם שיוצא בברכתו בלא מארה כמו שביארנו במקומו ואע"פ שברכת חובה היא הרי אמרו בתלמוד המערב מי שאכל יברך אא"כ בתורת זימון בשלשה או בסופר ובור בשנים והכא ודאי בשנים היא מדקתני דומיא דאשה שאינה בתורת זימון ומארה שלו מפני שהוא בור אצל בנו או שמא אף על ידי זימון שאין ראוי שיהא קטן הימנו וכפוף תחתיו מברך לפניו אא"כ באורח וכדי להפיס דעתו שיברכהו וזו היא שיטת רבותי וכן ראיתיה לקצת מפרשים ואי אפשר להעמידה שהרי בקטן מיהא שאלוה במסכת ברכות כ' ב' ואמרו קטן בר אפוקי הוא וכו' עד שהעמידוה בשלא אכל האב כדי שביעה שאין כזית או כביצה שיעור המחייב אלא מדברי סופרים ואחר שאין חיוב ברכתו אלא מדברי סופרים והרי אף קטן זה הואיל והגיע לחנוך חייב מדברי סופרים אתי דרבנן ומפיק דרבנן ואם כן אף באשה וקטן לדעת הפוסק שאין בה חיוב אלא מדברי סופרים אע"פ שלא הזמן גרמא הואיל ומ"מ תלאה בנחלת הארץ ונשים אין לה חלק בה אתה צריך לפרשה בשלא אכלו בה כדי שביעה ואתי דרבנן ומפיק דרבנן הא אחר שלא אכל כלל אינו מוציא אע"פ שהיא ברכת חובה הואיל ועל מה שנהנה היא באה כמו שכתבנו אא"כ יקרא אותו ויענה אחריו כל מה שהוא אומר ומ"מ הדברים מתמיהים שהרי ברייתא סתם נאמרה והדברים מוכיחים שאפי' אכלו כדי שביעה כן ואף גדולי המפרשים כתבוה כן ובתנאי שיהא מכוין לבו לשמוע ויענה אמן על כל ברכותיו שאין שומע כעונה לבד מספיק לו הואיל ולא מפי המחויב הוא שומע ולא עוד אלא שאף הם סוברים שאף באכילת כזית אדם מחויב בברכה מן התורה ודחו זה שהזכרנו מפרק שלישי של ברכות ממה שנאמר בפרק שלשה שאכלו בסתם משנה בכזית ולא נאמר בתורה ושבעת אלא שדבר בהווה או על דרך מה שאמרו ברכות מ"ט ב' ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואעפ"כ קטן מוציא בכונת לבו של שומע ובעניית אמן וכן הדברים נראין וכבר כתבנו מזה במסכת ברכות:

ולאיזו שיטה שתרצה מיהא כתבו קצת גאונים בתשובת שאלה באלו שנוהגים לברך לפניהם אחד מבחוריהם אע"פ שהוא גדול מנהג רע הוא ואין ראוי לעשות כך אא"כ הוא אורח שכל שאין שם אורח ראוי לבעל הבית לברך כדי להודות לבוראו שגמלו לספק לבני ביתו ואף במקום אורח לא ניתנה לאורח אלא להפיס דעתו של בעל הבית כדי שיברכהו אבל עיקרה של ברכה לבעל הבית היא ומה שאמרו חולין פ"ז א' על ר' שאמר

לאחד כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים זהובים אתה נוטל ואם עיקרה לבעל הבית מה הוצרך לכך אין ספק שיכול היה ר' מן הדין לברך בלא רשותו אלא שרוצה היה לכבדו ולהמציא לו ריוח והנאה וכל שאין שם אורח מיהא אין ראוי לבעל הבית להניחה למי שהוא קטן ממנו וכל שכן למי שהוא כפוף תחתיו ומ"מ לדעתי הכל תלוי בכונת הלב וכל שאינו עושה כן להקל במצוה אלא להדריך את בניו בכך אומר אני שיפה הוא עושה אחר שהוא בר מצוה ומ"מ הועלנו מצד אחר בתשובה זו לגעור באותם שמדברים דברי הבאי ושיחה בטלה או באיזו שיחה בשעה שמברכים ואף הם מפרשים כן במה שאמרו אין משיחין בכוס של ברכה כמו שביארנו במקומו:

דף לח:

ומנהג היה בימי רבותי' שאף בימים שגומרין בהם את ההלל היו רוב העם אפי' הבקיאים סומכים על שליח צבור שהיה מקרא אותם ובלא עניית מה ששליח צבור אומר מלה במלה אלא שהיו בענין ענייה בדרכים הרבה ותורף הענין הוא ששליח צבור אומר הללויה והם אומרים הללויה וכן על כל דבור ודבור שבו כגון שהוא אומר הללו עבדי ה' והם אומרים הללויה הוא אומר הללו את שם ה' והם אומרים הללויה וכן על כל דבור ודבור וכשהמקרא מגיע לראשי פרקים הם חוזרים מה שאמר כגון שהוא אומר בצאת ישראל ממצרים והם חוזרים גם כן בצאת ישראל ממצרים מלה מלה וכשהמקרא אומר בית יעקב מעם לועז הם חוזרים הללויה ומ"מ תחלה לא היה המנהג אלא בהודו לה' ומשם למדו אחר כן לכל ראשי הפרקים הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והם חוזרים אנא ה' הושיעא נא אע"פ שאינו ראש הפרק ולמדנו ממנה שאם הקטן מקרהו צריך לענות מה שהוא אומר שקראה זו כעין קריאה של קטן היא שהרי הושיעה נא והצליחה נא פסוק אחד הוא וחולקין אותו לשנים כעין קריאת קטן ומאחר שהיא כקריאת קטן כל שאדם בא לסמוך עליה על המקרא צריך לחזור מה שהוא אומר הוא אומר הצליחה נא ולמדנו ממנו שאם בא לכפול כופל שהרי היו יוצאים בו בהללויה והם חוזרים אותו פסוק בלי שום צורך הוא אומר ברוך והם אומרים בשם ה' ולמדנו ממנה שהשומע כעונה שהרי לא חזרו לומר ברוך הבא ולא הללויה עליו ומ"מ י"מ שהבקיאים אין סומכין על המקרא אלא שאף הבקיאים אחר שקראו אותו לעצמם היו נוהגים כן עם שליח צבור ומאותם המנהגים יצאו לנו דברים אלו שכתבנו ומ"מ שומע כעונה דוקא בשומע מפי המחויב בדבר ואף זו בדיעבד ולא לכתחלה:

כל שקורא פסוק שיש בו הזכרת השם לא יפסיק בשהייה בין התיבות שלפני הזכרת השם להזכרת השם שהרי שהייתו גורמת שתהא הזכרת השם תחלת דבורו ולא שיהא נקשר עם שלמעלה הימנו ודומה כמי שמזכיר שם שמים לבטלה ומ"מ בהפסק נשימה או שהייה מועטת (הרבה) אין קפידא שכל כיוצא בזה הדבר ניכר שאינו תחלת דבור אלא אסוקי מילתא קמייתא הוא וזהו שאמר כאן לא לימא ברוך הבא והדר בשם ה' וכן לא לימא אמן יהא שמיה והדר מברך והשיבו בשתיהן אסוקי מילתא הוא ולית לן בה:

דף לט.

כבר ביארנו במשנה שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ולענין דקדוק הלשון מיהא זה שאמר עובר לעשייתן ולא אמר קודם לעשייתן הוא לסימן שתהא המצוה תכופה לברכה ולשון קודם משמעו בין סמוך בין מופלג אבל לשון עובר משמעו דוקא בסמוך למצוה ולענין ביאור מיהא יש שואלים האיך חולקים פסוק אנא ה' הושיעה נא לשנים והלא לא התירו דבר זה אלא ללמד לתינוקות ומתרצים בה שלא נאמר כן אלא בתורה ובנביאים אבל בכתובים אין קפידא בדבר וי"מ שפסוק זה מה שהותר לחלקו הוא מפני שלפי הדרש חלוק הוא מעיקרו וכמו שדרשו בפרק ערבי פסחים קי"ט א' אנא ה' הושיעה נא אמרוהו אחיו של דוד אנא ה' הצליחה נא אמרו דוד בעצמו:

המשנה התשיעית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי והוא שאמר הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאינו רשאי ללקחו בשביעית אמר הר"ם כבר קדם הדין בפירות שביעית כי אין מותר לעשות מהן סחורה ולא ליתן דמיהן לעמי הארץ והעקר אצלנו אתרוג בתר לקיטתו אזלינן וכיון שנלקט בשנה שביעית דינו כדין פירות שביעית במה דברים אמורים שנגמר בשנה ששית אבל הלולב מותר למכרו כמו העצים ואין קדושת שביעית חלה עליו:

אמר המאירי הלוקח לולב מחבירו ר"ל מעם הארץ בשביעית נותן לו אתרוג במתנה והענין הוא שכבר ידעת בענין שביעית מה שאמרו בו כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך שבבית ר"ל שאין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת ממין זה בשדה הוא אוכל ומאכיל לבהמתו ממה שבבית כלה לחיה שבשדה חייב לבער אותו המין מן הבית וכן ידעת שאין עושין סחורה בפירות שביעית ועמי הארץ חשודים בכל אלו ומתוך כך אסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ שמא שביעית הם והוא נעשה על ידינו סוחר בהם או שמא ישייר מאותם הדמים אחר שעת הביעור ואפי' בכל שהוא אסור ודוקא בדברים שחזקתם מן

השמור כגון תאנים ורמונים הא בדברים שחזקתם מן ההפקר כגון הפיגם והלגלוגין והכוסבר ודומיהם מן המינים הפחותים התירו ליקח ממנו בדמי שלש סעודות אם לצורך חבר כדי להמציא לו אכילת שבת מתוך הדחק אם משום כדי חייו של מוכר והתירו אף זו בשלש סעודות הואיל ולחבר התירוה כן לצורך שבת והלולב מיהא אע"פ שהוא בכלל עצים ואין עצים בדין שביעית לולבי דקל בדין שביעית הם מפני שהם דומים לפירות שהנאתן וביעורן שוה שהרי עשויים הם לכבד את הבית והכיבוד הוא הנאתם הוא הוא ביעורם וקלקולם מה שאין כן בשאר עצים העומדים להיסק שהנאתם אחר ביעורם שאדם מסיקם תחלה ואח"כ נהנה בגחליהם או בכח חומם לאפות בו את הפת ומעתה נמצאת למד שהלולב והאתרוג אסור ללקחם מעם הארץ שהרי דמיהם יקרים ועולים ליותר משלש סעודות וא"כ מה שאמרו הלוקח לולב מחבירו בשביעית שהדבר מוכיח שהוא מותר בכך הוא מפני שבודאי בששית נחנט שהאילן הולכין בו אחר חנטה אבל האתרוג יצא מכלל אילן לענין שהולכין בו אחר לקיטתו בשביעית ומתוך כך כשלוקח לולב ממנו צריך שיתן לו את האתרוג במתנה ואם לא רצה ליתן לו מבליע לו דמי אתרוג בדמי הלולב:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מי שעבר ולקח פירות מעם הארץ קודם זמן הביעור אם כל שהוא בדבר שחזקתו מן השמור אם יתר משלש סעודות בדבר שחזקתו מן ההפקר הרי זה החבר אומר מעות אלו שמסרתי לעם הארץ אם יש קדושת שביעית עליהם תהא קדושתם מחוללת על פירות שיש לי בתוך ביתי שאינם של שביעית ויכנסו הפירות לקדושה תחתיהן והחבר אוכל אותן הפירות בקדושת שביעית ומבערן בשעת הביעור וחלול זה דוקא מדעת חבירו שאם לא כן הרי אין אדם מחלל מה שביד חבירו:

דף לט:

הפיגם והירבוזין והלגלוגות והכוסבר שבהרים וכרפס של נהרות והגרגיר הגדל באחו והדומים להם פטורים מן המעשר שחזקתם הפקר וניקחים מכל אדם בשביעית בכדי שלש סעודות על הדרך שביארנו אף הדברים שחזקתם מן השמור אם ראה חבר זה שנתלקטו משדה המופקר ולא היה עם הארץ זה שומרן הואיל ולא ראינוהו חשוד מותר למסור לו בכדי מזון שלש סעודות כדין הדברים שחזקתם מן המופקר:

ממה שכתבנו אתה למד שמכירת יד על יד לאכילת שעה אינה קרויה סחורה ליאסר מן המופקר וכן למדת שאכילת עצמו אף מן המשומר מותרת עד שעת הביעור וא"כ מה

שאמרו בספרי ואת ענבי נזיריך לא תבצור מן המשומר אי אתה בוצר ר"ל אף לאכילת עצמך אבל מן המופקר אתה בוצר פירושה מן המשומר אי אתה בוצר בתורת שלך כלומר שאי אתה [רשאי] לגדור ולנעול כדי למנוע לאחרים וכשם שהאכילה אסורה כך כל דבר שמתבער בהנאתו כגון שתיה וסיכה והדלקה וכיוצא בהם על הדרך שביארנו בלולבי הדקל:

אתרוג שוה לאילן לילך בו אחר חנטה לענין ערלה ולענין רבעי ולירק לילך בו אחר לקיטה לענין מעשר ולענין שביעית ויש חולקין בענין שביעית לילך בו אחר חנטה אלא שסתם משנתנו מוכחת כדברינו וכבר כתבנו במסכת ראש השנה דעת שלישית והוא עיקר והוא שלא אמרו אחר לקיטה לשביעית אלא לחומרא אבל לא לקולא ר"ל שאם היה בשביעית הנכנסת לשמינית אין אומרין יהא חייב במעשר ופטור מן הביעור אלא חייב בביעור שאם לא כן אף אתה מוצא שבאתרוג מותר ליקח ובלולב אסור והוא צריך שיתן לו את הלולב במתנה והוא בשל שביעית הנכנסת לשמינית אלא מתוך שלא נתברר להם הדבר הלכו באתרוג לענין שביעית לחומרא וכן עיקר:

דף מ.

עלי קנים ועלי גפנים שלקטם בחיבה ר"ל בלחותם עד שהם ראויים למאכל בהמה אם ליקטן לאכילה ר"ל למאכל בהמה יש להם קדושת שביעית ואפי' עצים דמשחן ר"ל שראויות להדליק בהם אבוקות כגון עץ שמן וכיוצא בו שנמצאת עכשיו הנאתן וביעורן שוה הואיל ורוב מינן עומד להיסק אין בו קדושת שביעית וי"מ דמשחן כמו דמשחנן ר"ל שמודלקות לחמם שאף החימום ראוי יותר אחר שהוסקו ונעשו גחלים וכן י"מ בגבבם בחיבה פירוש אחר והכל עולה לענין אחד:

פירות שביעית הראויים לאכילה אין מתירין אותם לכביסה ולא למשרה כגון שיהו שורין את פשתנם או מכבסין ביין של שביעית וכן אין עושין מהן מלוגמא ולא זילוף ולא אפקטויזין ומ"מ מיני הצבעים הותרו לצבוע בהם וכן מיני הכבוס הותרו לכבס בהם כמו שהתבאר במקומו וכבר כתבנוה בתשיעי של קמא:

דף מ:

אין שביעית מתחללת לתפוס דמיה בקדושת שביעית אלא דרך מקח כגון שמכר לחבירו פירות שביעית והדמים שבידו נתפסים לקדושת הפירות של שביעית שמכר אבל לא על ידי חלול ר"ל שאם אמר פירות הללו מחוללין על מעות אלו לא נכנסו המעות לקדושת

שביעית כדרך פדיון הקדש ומעשר שני במה דברים אמורים בפרי ראשון אבל בפרי שני מתחלל אף דרך חלול ומהו פרי ראשון ופרי שני כבר ידעת שפדיון שביעית חמור מפדיון הקדש שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחולין ונתפסו הדמים תחתיו אבל שביעית אם מכר פירות שביעית והוא הנקרא פרי ראשון הרי הפירות עצמן שביעית ביד הלוקח והדמים נתפסו בקדושת שביעית ביד המוכר והם פרי שני ופרי זה השני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חלול וכשמחללו דרך [מקח] יצאו הם לחולין ונכנס הניקח ממנו תחתיו לקדושת שביעית וכן תמיד אחרון אחרון נתפש ונמצא פרי ראשון ופרי אחרון בקדושת שביעית ואמצעיים יוצאים לחולין כיצד לקח באותן הדמים בשר נתחללו הדמים במקום שהם ונכנס הבשר לקח באותו הבשר או בדמיו דגים יצא בשר ונכנסו דגים לקח בדגים יין יצאו דגים ונכנס יין וכן לעולם:

פרי שני שאמרו שמתחלל אף דרך חלול אין מחללין אותם על בהמה חיה ועוף בין נקבות בין זכרים שמא יניחם ויגדלם עדרים עדרים ויכשל בסחורה או להשהותם אחר הביעור אבל מחללין אותן על השחוטי' וכן הדין במעשר שני שמתחלל דרך חלול ויאכלו הדמים או הדבר שנפדה בו בירושלם אם היו בידו מעות של מעשר שני שכבר חלל את המעשר עליהם אין מחללין אותם על בהמה חיה ועוף חיין שמא יניחם וישהא מעשרותיו ולא יבערם בשנה שלישית אבל מחללם הוא על השחוטים והרי הם כשאר הפירות שחלל עליהם ויאכלו בירושלים והדמים יוצאים לחולין הא מעשר שני עצמו אינו מתחלל אלא בכסף שיש בו צורה כמו שהתבאר במקומו מדכתיב וצרת הכסף בידך ודברים אלו כולם דוקא בירושלם שאינו צריך לחלל המעות אלא שלוקח מהם מה שירצה ובלבד פרי מפרי וגדולי קרקע הא בחוץ לירושלים אף במקום שאין לחוש לגדול עדרים אסור שכל שהוא חוץ לירושלים צריך וטיבעא אפירא לא מחללינן וי"מ בהפך וכל שמחלל על מעות מברך על פדיון מעשר שני וכשמחלל על פירות מברך על חלול מעשר שני:

דף מא.

אחר שפרי שני מתחלל אף דרך חלול מי שיש לו סלע בפירות שביעית שמכר ורוצה להוציאו מחלל קדושתו על פירות שבביתו ומוציאו לכל מה שירצה אף בדבר שאינו ראוי לקדושת שביעית כגון חלוק שמתקיים לאחר זמן הביעור ומה שאמרו במי שיש לו סלע מדמי שביעית וביקש ליקח בו חלוק שאינו יכול להתפיסו לקדושת שביעית ילך אצל חנוני ויאמר לו תן לי בסלע זה פירות ונותן ונמצא הסלע יוצא לחולין והפירות נכנסין ואח"כ אומר זה לחנוני הרי פירות הללו נתונים לך במתנה והוא לוקחם ואוכלם

בקדושת שביעית והוא אומר לו ואף אני נותן לך סלע זה שנתת לי שהוא חולין בידי וזה מקבלו ומוציאו למה שירצה לא הוצרך לכך אלא לדעת האומר שאף פרי שני אינו מתחלל אלא דרך מקח ואין הלכה כן כמו שבארנו:

המשנה העשירית והכוונה בה להתחיל בביאור החלק הרביעי והוא שאמר בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא הלולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ושיהא יום הנף כולו אסור אמר הר"ם מדינה היא כל העיירות שבארץ ישראל מלבד ירושלים וכבר ביארנו זה במסכת מעשר שני ויום הנף הוא יום ששה עשר בניסן שאמר בו השם ית' והניף את העומר ודרש רבן יוחנן בן זכאי אחר חורבן הבית יום ששה עשר מניסן אסור לאכל חדש כל היום וזהו ענין התקון וכן אמרו מאי התקין דרש והתקין ועוד יתבארו עקרי זה המאמר וטעמו בעשירי ממסכת מנחות:

אמר המאירי בראשונה ר"ל בזמן שבית המקדש קיים היה לולב ניטל במקדש שבעה מן התורה ובמדינה יום אחד שהרי כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון והדר כתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים ונמצאו סותרים זה את זה ופירשנו בה שבמקדש שבעה והוא לפני ה' ובמדינה יום ראשון ופירשו אף בירושלם ואע"פ שירושלם קרויה לפני ה' שהרי בבכור ובמעשר כתיב לא תוכל לאכול בשעריך לא בא לפני ה' אלקיך למעט אלא שעריך אבל בלולב לפני ה' אלקיך דוקא במקדש ולעניין דחיית שבת מיהא מקדש ומדינה שוים שלא לדחות שבת אלא כשהוא חל ביום ראשון ואע"ג דבמקדש מיהא כתיב שבעת ימים כמו שכתבנו נטילת לולב לא הוזכרה בהדיא אלא בראשון ולא היה בין מקדש וגבולין הפרש בענין דחיית שבת אלא ברבוי ימי הנטילה שבמדינה לא היה ניטל אלא יום אחד ובמקדש היה ניטל שבעה אלא שאף במקדש לא בעינן לכם לפסול את הגזול אלא בראשון שהרי לכם בראשון כתיב והוא הדין לקצת הפסולים על הדרך שהתבאר:

לאחר שחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ופירוש הדברים בלא דחיית שבת כלל אפי' חל ביום ראשון וא"כ לאו דוקא שבעה שאין שבעה בלא שבת אלא כל שבעה חוץ משבת אפי' היה ביום ראשון ונמצא עכשיו יום ראשון מן התורה אלא שמגזרת חכמים אינו דוחה שבת ושאר הימים מדברי סופרים:

ושיהא יום הנף כולו אסור פי' יום הנף הוא ששה עשר בניסן שבו היו מקריבים את העומר וקורא לו בלשון הנף על שם ביום הניפכם את העומר ומן התורה כל שיש

שם הקרבת עומר ר"ל בזמן שבית המקדש קיים עומר מתיר ר"ל לאכול את החדש ומשקרבוהו מותרין שנאמר עד הביאכם והרחוקים שלא היו יודעים השעה שהיה העומר קרב בה היו מותרים בה לאכול מחצות היום ולמעלה אבל לאחר חורבן שאין שם עומר ואין אנו יכולין לילך אחר לשון עד הביאכם הולכין אחר מה שנאמר בו עד עצם היום הזה ומכאן נחלקו בו במנחות שר' יהודה אומר עד עצומו של יום ועד בכלל וכל היום אסור וחכמים אמרו עד שיאורו פני מזרח ולא עד בכלל ונמצא שכל היום משהאיר פני מזרח ולמעלה מותר והיו נוהגים מתחלה לאכול משהאיר פני מזרח וחשש רבן יוחנן בן זכאי שמא יבנה בית המקדש ויאסר עד שיקרב העומר ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר פני מזרח השתא נמי ניכול וחקר בדבר ודרש כר' יהודה והתקין לאסור כל היום כולו ונמצא שאנו אסורים בו בכל יום שיבסר שהוא ספק שיתסר ומ"מ בגמ' שאלו באיזה צד היה מקום לחששא זו לאסרו כל היום שאם חשש שמא יגמר הבנין ביום שיתסר עצמו הרי מ"מ בשחרית לא היה שם מקדש וכבר הותר על ידי האיר פני מזרח ואם שחשש שמא יגמר קודם שיתסר מ"מ למה אסר כל היום דיו לאסור עד חצות שהרי בזמן המקדש הרחוקים היו אוכלים מחצות ולמעלה כמו שביארנו והשיבו שהחששא היתה שמא יגמר הבנין סמוך לשחרית של שיתסר כגון בלילה שמחרתו שיתסר או בחמיסר סמוך לשקיעת החמה שנמצא אסור עד שיהא העומר קרב ושאין שהות ליקרב בחצות שהעומר טורח יתר היה בו לקצרו וליבשו באביב של קלוי ולצברו עד שיזוב לחותו ולטחנו ולנפותו בשלש עשרה נפה ולא יהא אפשר ליקרב בחצות ומתוך כך אסרו לכל היום ואע"פ שאין בנין בית המקדש דוחה יו"ט וכן שאין בנין בית המקדש בלילה דהא כתיב וביום הקים את המשכן חשש לבית דין טועים שתהא חיבת הקדש מביאתן לכך:
ולענין ביאור קשה לי לפרש במה שאמר רב נחמן רבן יוחנן בשיטת ר' יהודה אמרה היאך הקשה אי דאיבני בשיתסר הרי האיר פני מזרח מתיר ומתוך כך נראה לי שדברי רב נחמן אינם שמועה בפני עצמה אלא תירוץ הקושיא הוא כלומר אפי' תימא דאיבני בשיתסר מ"מ לא הותר בהאיר פני מזרח ואין גורסין אמר רב נחמן בלשון שמועה בפני עצמה אלא רב נחמן בר יצחק אמר וכו':
זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא ביארנוהו:

דף מא:

המשנה האחת עשרה והוא מענין החלק הרביעי והוא שאמר יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן לבית הכנסת כל אחד ואחד מכיר את

שלו ונוטל מפני שאמרנו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו ושאר כל ימות החג יוצא אדם ידי חובתו בלולבו של חבירו ר' יוסי אומר יום טוב ראשון של חג שחל להיות בשבת שכח והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור מפני שהוציאו ברשות אמר הר"ם אמר השם ית' ולקחתם לכם ביום הראשון ובאה הקבלה לכם משלכם ואם נתנו במתנה יצא ואפי' תהיה במתנה על מנת להחזיר כי העקר אצלנו מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ומותר לתת מתנה ביום טוב:

אמר המאירי יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ר"ל בזמן שבית המקדש קיים שהיה לולב דוחה שבת ביום ראשון בכל מקום כמו שהתבאר והיו מוליכין לולביהן מערב שבת לבית הכנסת מצד איסור הוצאתו בשבת שאינו דוחה שבת לענין הוצאה אלא לענין טלטול ולמחר כל אחד מכיר את שלו ונוטלו שהרי אין אדם יוצא ביום ראשון בשל חבירו לא בשאול ולא בגזול וכן אין אחד מוציא את חבירו שהרי דרשו ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד ויש כאן מקום עיון ומה הוצרכנו להביא דבר זה מן המקרא וכי היכן מצינו מצוה התלויה במעשה כעין נטילת לולב ותפלין וציצית שיהא אחד מוציא את חבירו שאם אמרו בשופר ומגילה ודומיהם הוא מפני שהם תלוים בשמיעה ומ"מ תירצו בה שמאחר שאינו בא אלא לרצות על המים הייתי אומר שיטלוהו בית דין ודיינו בכך לכך הוצרכנו להביאה מן המקרא ושאר כל ימי החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו אף במקדש שהרי כי כתיב לכם בראשון כתיב:

ר' יוסי אומר יו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת שכח והוציא את הלולב ברשות הרבים פטור מפני שהוציאו ברשות והוציאו ברשות לאו דוקא אלא שעוסק במצוה הוא והעוסק במצוה אם שגג באיסור פטור ואין שם חיוב קרבן ויש פוסקים כר' יוסי אלא שרוב מפרשים פוסקים שחייב ומ"מ אף לדבריו פי' בגמ' דוקא בשלא יצא בו שאם יצא בו אין כאן עוד מצוה ואע"פ שהיו נוטלין אותו כל היום מ"מ הואיל ויצא כבר פרח עיקר המצוה ושמא תאמר והאיך אפשר שלא יצא והא מדאגבהיה נפק ביה ואפי' לא כוון לצאת שהרי אין מצות צריכות כונה פירשוה בגמ' כגון שהוציאו בכלי שאינה לקיחה ואע"פ שאמרו לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה דוקא דרך כבוד כגון בסודר וכיוצא בו אבל דרך בזיון כגון קערה או תמחוי לא ואף על הכלי אינו חייב שבטל הוא לגבי לולב כדתנן המוציא את החי במטה פטור אף על המטה מפני שהמטה טפלה לו ואי נמי בשהפכו ר"ל שלקחו דרך ראשו וכל המצות אין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים והיה לו לסמוך עומדים לקרשים ר"ל שיהיו הקרשים עומדים שהרי על הקרשים הוא מוסב אלא שסמכה לעצי שטים כלומר שיעמדו הקרשים כדרך גדילת

העצים והוא לדעת קצת אם הפכו ר"ל שנטלו בשמאל ואתרוג בימין אלא שבזו אנו מכשירין בדיעבד כמו שכתבנו למעלה ולמדנו מכאן שאם נטלו יצא בו ואין לו לברך אחר כן עליו ומכאן נהגו רבים לברך עליו קודם שיסירוהו ממקומו או שתינוק מביאו לפניהם עד שירצו ליטול ויברכו או שהופכו ליטולו בשמאל או נוטלו שלא כדרך גדילתו ומ"מ י"מ שאע"פ שהמצות אין צריכות כונה כל שהוא מכוין שלא לצאת אינו יוצא ומן הסתם מכוין הוא אדם שלא לצאת עד שיברך וכל שכן במצוה שיש לה שירים ר"ל שהנענוע הוא שירי מצוה אלא שמתוך שהנטילה עיקר מברכין עליה על דרך הביעור שאף בשעת הבדיקה אנו מברכין על הביעור מפני שהבדיקה אינה אלא צורך ביעור ולא אמרו עובר לעשייתן אלא למעט אחר עשייתן אבל כל שמברך ויש אחר ברכתו באותו ענין שירי מצוה שהוא עוסק בהם אחר ברכתו אף זה בכלל עובר לעשייתן הוא ואע"פ שהנענוע דרבנן אף הברכות מדרבנן ואף בפסחים ראיה ברורה לזה שהרי כשאמרו בעל שמשמעו לשעבר הקשהו ממה שאמרו על נטילת לולב ותירץ לו שאני התם דמדאגבהיה נפק ביה אלמא אע"פ שיצא מברך וודאי על סמך שירי מצוה הוא או על סמך שמסתמא מכוין הוא שלא לצאת וכן אנו נוהגים והנקדנים שמברכים קודם שיטלוהו בידם אף הם מברכים בלשון על וגדולי המחברים כתבו שכל המברך קודם נטילה מברך ליטול ולא תקנוה בעל אלא שמסתמא אחר הגבהה הם מברכים וא"ת לדעת זה מפני מה תקנו לברך אחר הגבהה ותקנוה בעל יתקנו לברך קודם הגבהה ויברך ליטול אפשר שחששו שמא אחר שיברך יקדמנו אחר ולא תבא ברכתו תכופה למצוה ואנו כבר כתבנו הדרך הראוי לברך בעל ושראוי לברך בלמ"ד בראשון של פסחים:

וזמן מיהא ר"ל שהחיינו אינו מברכו אלא אחר הנענוע ולענין הברכה אין המנהג לברך אלא פעם אחת ביום ובשעת ההלל אלא שיש מצריכים לברך כל שעה שהוא בא ליטלו על דרך מה שהיה מנהגם שהיו הולכים כל היום ולולבם בידם כמו שיתבאר בסוגיא זו וכל שהניחו לקרוא בתורה או לישא את כפיו וחזר ונטלו חוזר ומברך עליו כל זמן שהוא נוטלו אלא שבזמנים הללו אין נוהגים בו כן:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר ביארנו שהלולב צריך שיקחנו לקיחה תמה ר"ל לקיחה שלא על ידי דבר אחר אא"כ דרך כבוד כמו שכתבנו למעלה מאחר שביארנו שאין אדם יוצא ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו וכן בשאר המינין אפי' דרך שאלה מי שאין לו לולב צריך שיהא חבירו נותנו לו במתנה ואם נתנו על מנת להחזיר שמה מתנה ויצא לכשיחזיר שהרי אף המתנה אינה חלה אלא לכשיחזיר ואם אבד לא יצא וחזרת דמים אינה חזרה וכמו

שאמרו במסכת גיטין בעל מנת שתתני לי איצטליתי דאצטלית דוקא קאמר אלא שאם מחל את החזרה אע"פ שבגיטין אמרו שאינו כלום התם כדקתני טעמא דלצעורי איכוון אבל זה מחילתו מחילה והרי במדיר את חבירו עד שיתן לבניו כור חטים אמרו בנדרים ס"ג ב' שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי הא בסתם צריך שיחזיר ונמצא כשהחזיר יצא למפרע בנטילתו ואם נתנו ראובן לשמעון על מנת להחזיר יכול שמעון ליתנו ללוי על מנת להחזירו לבעליו ויצאו כולם הא כל שלא החזיר לא יצא והוא שאמרו אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי והחזירו יצא לא החזירו לא יצא ואע"פ שבנדרים מ"ח א' אמרו כל מתנה שאם הקדישה אינה מוקדשת אינה מתנה תירצוה גדולי המפרשים יכול להקדיש את זכותו שהרי יכול למכור זכותו בפרוטה ולהקדישה וגדולי הדורות שלפנינו תירצו שאף האתרוג בעצמו יכול להקדישו ואח"כ יפדנו ויחזירנו ואע"פ שאמרו בבתרא פרק נחלה קל"ז ב' שור זה נתון לך על מנת שתחזירהו לי הקדישו אינו מוקדש בזו אינו אלא מפני שאילו היה מוקדש היה קדוש קדושת הגוף ואין יכול לפדותו וכבר תירצנוה בהרבה פנים במקומה בפרק יש נוחלין בסוגייא המשנה הששית וי"מ בנותן על מנת להחזיר שאין זה יכול ליתנו לאחר אף על מנת להחזיר לבעליו אלא ברשות הנותן הראשון ולדעת זה מה שסיפר בכאן נטלו ר' גמליאל ונתנו לר' יהושע נטלו ר' יהושע ונתנו לר' עקיבא וכו' ברשות רבן גמליאל היה אלא שאף לדבריהם אני אומר שכל למצוה סתם דעת הנותן כך היא וזמן החזרה לא נתברר ונראה לי בלולב מיהא שצריך להחזירו בכדי שלא תפקע מצות הנטילה מבעליו למחרתו וכן ראוי לאמוד בו דעת הנותן:

התבאר עוד בבתרא שם שהאחין או השותפין שקנו אתרוג מתפיסת הבית נטלו אחד מהם ויצא בו אם יכול לאכלה יצא ואם לאו לא יצא ודוקא אתרוג לכל חד וחד כלומר זה שתלינו הדבר ביכול לאכלו פירושו שיש שם אתרוגין הרבה כנגד כל אחד ואחד שהרי בידוע שאחד מהם ראוי לחלקו ואע"פ שמ"מ אפשר שאחד מהם גדול מחבירו ונמצאו צריכים שומא בחלוקתם וכל שצריך שומא בחלוקתו אין השותף רשאי לחלוק לעצמו בלא רשות חבירו כמו שביארנו במקומו יראה לי שמ"מ לענין לצאת ידי חובה אין כאן צורך שומא ואין אחד מהם קפיד על חבירו הא אם לא היו שם אתרוגין הרבה אע"פ שיש שם פריש ורימון אין זה כלום שהשותף קפיד עליו בחלוקה אף לענין המצוה ולא נקרא שלו אף לענין המצוה וי"מ מפני שכל אחד ואחד יכול לומר אף אני רוצה חלק בגופו של אתרוג ואין נראה לי שהרי אף באתרוגין כן אחר שהוא צריך שומא איזה גדול מחבירו ונראין הדברים כמו שכתבתי ולמדנו מ"מ ששנים שלקחו לולב או

אתרוג בשותפות אין אחד מהם יוצא עד שיתן לו חבירו חלקו ומכאן פקפקו רבים בלולב של צבור ומ"מ הרבה רבנים הסכימו להתיר מפני שסתם הדברים כל אחד נותן חלקו לחבירו על דעת חזרת כל אחד לחבירו לצורך מצותו ונראה לי סעד בדבר ממה שאמרו בתלמוד המערב על משנתנו במה שאמרו שכל אחד היה מכיר את שלו שאף הם היו אומרים אם יגיע את שלו ביד חבירו יהא שלו במתנה וכן בפרק לולב וערבה מלמדים היו אותם בית דין לומר כל מי שיבא ולולבו של חבירו בידו יהא שלו במתנה ובשל צבור מיהא סתם הדברים כך הוא ואין צריך תנאי ואע"פ שיש שם הרבה יתומים קטנים שאין יודעין להקנות כולם אחר מנהיגיהם נגררים ואף רבים ראיתי סומכים לומר שאף במתנת לולב על מנת להחזיר אין צריך להזכיר לו כן ר"ל על מנת שיחזיר מכיון שהוא צריך לצאת בו היום או למחר סתם הדברים שלצורך מצוה הוא נותן ועל דעת חזרה ומה שאמרו בתלמוד המערב רב נחמן בר יעקב יהב אתרוגא לבריה אמר ליה לכשתזכה בו ובמצותו החזירנו לי מפני שקטן היה וכבר אמרו מ"ו ב' לא לקני איניש לולבא לבריה ינוקא ביומא טבא דמקנא קני אקנוויי לא מקני הא גדול לא צריך ולמדת שאף בקטן מותר ובלבד בתנאי שהרי אין מתנתו אלא על תנאי ומ"מ ראוי להתנות אלא שאם לא התנה סומכין על דברים אלו בשעת הדחק ולקצת רבנים ראיתי שזה שהוזכר בתלמוד המערב דיהיב אתרוגא לבריה גדול היה או שהגיע מיהא לכלל פעוטות שמקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין הא כל שהוא בשיעור שזוכה לעצמו ואינו זוכה לאחרים הרי זה זוכה ואינו מזכה ומתנה על מנת להחזיר אינה מועלת בו כלל שאין לו יד להחזיר המתנה ובטלה מעיקרה ואם תמצא לומר שהמתנה מועלת החזרה מיהא אינה מועלת ותנאי שאי אפשר לקיימו בסופו הוא ותנאי בטל ומעשה קיים והדברים רופפים:

מנהגם של אנשי ירושלם אדם יוצא מביתו לולבו בידו נכנס לבית הכנסת לולבו בידו קורא את שמע לולבו בידו עומד ומתפלל לולבו בידו ואע"פ שאמרו לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל התם לאו מצוה נינהו שאין מצות ספר תורה ותפילין בנטילה ביד והרי הוא טריד עליהם כאילו נוטל בידו סכין וקערה מעות וככר אבל לולב שמצותו בנטילה אין כאן טירדא וכשהיו הולכין לקרוא בתורה ולישא את כפיהם מניחו וחוזר ונוטלו הלך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו נכנס לבית המדרש משגרו ביד בנו או ביד עבדו או ביד שלוחו ועוסק במשנתו ומה שנתגלגל כאן בתפלין שלא יישן בהם לא עראי ולא קבע ולא ישתין בהם כבר ביארנוה למעלה:

דף מב.

כבר ידעת בעולה שדינה להיות כליל וחטאת העוף נאכלת נמצאת עולת העוף בין אגפים ר"ל בין חטאות של עופות וקורא אותם אגפים על שם שהעוף בעל כנפים וכסבור חטאת היא ואכלה הרי זה כנהנה מקדשי מזבח בשוגג שמביא קרבן מעילה שהרי אין אומרין טועה בדבר מצוה פטור אף במקום שמקיים מצוה כמו שביארנו במשנה וכל שכן בזו שאינו מקיים מצוה אע"פ שהוא סבור כן ושמא תאמר האיך נתערבה ערלה עם חטאות והרי עולת העוף נעשית בקרן דרומית מזרחית ואינו מספיק להם היו עושין אותן במערבית דרומית:

כבר ידעת שבעל מום אינו קרב לגבי מזבח וכן ידעת שאין פוחתין בלשכת הטלאים ששה טלאים מבוקרים ואעפ"כ צריך לבקרו בשעת שחיטה וכל ששחט תמיד שאינו מבוקר אע"פ שהביאו מלשכת המבוקרים אחר שלא בקרו בשעת שחיטה פסול וצריך להביא תמיד אחר ואפי' נמצא תם לאחר שחיטה שהרבה מומין יש שאין להם בדיקה אחר מיתה שסימנין עשויין להשתנות ומעתה אם שחטו בשבת חייב חטאת שהרי שלא לצורך קרבן שחט:

כך היא שיטתנו ומפני שאין אנו פוסקים כר' יוסי לא בלולב ולא בעולה שנמצאת בין אגפים אלא בלולב חייב חטאת ובעולה חייב אשם מעילות ובשבת חייב חטאת אע"פ שהביאו מלשכת המבוקרים הואיל ולא בקרו בשעת שחיטה ומ"מ יש פוסקים כר' יוסי ופטור בכולם ואע"פ שבפסחים משמע שלא אמרה ר' יוסי אלא בלולב שזמנו בהול אף עולה שנמצאת בין האגפים זמן החטאות בהול שמתייירא הוא שיבואו לידי נותר ואף בהקרבת התמיד כן ואף הם פוסקים בתמיד שאין צריך תמיד אחר אע"פ שלא בקרו בשעת שחיטה הואיל ומלשכת המבוקרים הוציאו הא כל שהוציאו מלשכת שאין מבוקרים אין זה טועה בדבר מצוה כלל ואף ר' יוסי מודה בה שחייב חטאת:

המשנה השתים עשרה והיא גם מענין החלק הרביעי והוא שאמר מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת ר' יהודה אומר בשבת מחזירין ביום טוב מוסיפין ובמועד מחליפין כל קטן שיש בו דעת לנענע חייב בלולב אמר הר"ם בתנאי שיוציא אותו הפוך או שיוציאנו בכלי שהרי לא יצא ידי חובתו אבל אם נטלו בידו והוציאו שוגג חייב חטאת כי העקר אצלנו מדאגבהיה נפק ביה וכיון שיצא ידי חובתו לא נאמ' להוציאו ברשות והלכה כר' יוסי והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה את הלולב ומחזרת למים בשבת ר"ל בזמן שבית המקדש קיים ובזמן שיו"ט ראשון בשבת שהיה לולב דוחה שבת במדינה

ובכל מקום שנתברר בו יום שנתקדש החדש בהגעת שלוחים לשם ולמדנו מכאן שתים להיתר אחת החזרתו למים בשבת להרטיבו ואין דנין אותה בהשקאת זרעים ואע"פ שמעמידו בלחותו והשנית שמותר אף על ידי אשה ואע"פ שאינה בת חיוב ואין אומרין הואיל ואינה בת חיוב אין ראוי לטלטלו שכל שראוי לאנשים מותר לנשים לטלטלו או שמא הואיל ואף נטילתו רשות של מצוה אצלם ור' יהודה חדש בה דברים שבשבת מחזירין הואיל ומשם נטלוהו ביום וביו"ט מוסיפין אבל לא מחליפין מכל וכל ובמועד מחליפין וכן הלכה ובזמן הזה מיהא שאין לולב ניטל בשבת כלל אם הוציאו אדם מן המים אסור להם להחזירו ואין אומרים לדון עכשיו האנשים כנשים באותו זמן שהרי עכשיו אינו ראוי לא לאנשים ולא לנשים:

קטן היודע לנענע חייב בלולב ר"ל שאביו חייב לחנכו מדברי סופרים ומתורת חנוך:

זה ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

קטן היודע לנענע אביו חייב לחנכו בנטילת לולב וכן היודע להתעטף חייב על דרך זה בציצית ר"ל שאביו חייב לחנכו וכן בכולם אלא שבזו לא אמר אביו לוקח לו טלית שאין החיוב אלא בשיש לו בגד בן ארבע כנפים ואף הגדול אינו צריך לחזר אחריו:

יודע לשמור תפליו בנקיות שלא לישן בהם ושלא יכנס בהם לבית הכסא אביו לוקח לו תפילין:

יודע לדבר אביו מלמדו מקראות תורה צוה לנו ופסוק ראשון של שמע:

יודע לשמור ידיו שלא להסיח דעתו מהם אוכלין על ידו טהרות ר"ל אם נגען בידיו שנאמן לומר שלא נפסלו ידיו אע"פ שהידים קלות ליפגם מצד שהן נפסלות בהיסח הדעת וי"מ לשמור ידיו שלא ליטול דבר בלא נטילה ויש גורסין יודע לשמור אוכלין ונאמן על הטהרות לומר ששמרן ולא נטמאו והוא הדין שסומך עליו באיסור והיתר לשלוח על ידו חתיכת בשר או תבשיל ודוקא בידו אבל לא ביד נכרי בשמירתו שזו עדות היא ואין עדות לקטן לא להקל ולא להחמיר ולקצת גדולי הדור ראיתי שמפרשים שאין הראשונות אלא שאם מסרו לו דבר היתר וחזרו עליו ועדין הוא בידו מחזיקין אותו שזהו מה שמסרנו לו אבל אין אדם רשאי לשלוח על ידו שום דבר שהוא צריך עדות ויש אומרין שאין סומכין בעדותו לאיסורין מאיסור להיתר אבל להעמיד הדבר בחזקתו נאמן הואיל והגיע לדעת שמירה:

יודע לשמור גופו מליכנס באהל המת ושאר טומאות של תורה שגופו מיטמא בהן אע"פ שאינו יודע לשמור ידיו אוכלין על גופו טהרות ר"ל שאם נגע גופו בטהרות אין חוששין

להם ומ"מ אם נגע בידיו חוששין לסתם ידים שנפסלו בהיסח הדעת מדברי סופרים ואין אוכלין על ידו ר"ל אם נגע בידו אא"כ יודע לשמור את ידיו על הדרך שביארנו:
זו היא שיטתנו ולדעת זה היה ראוי להקדים יודע לשמור גופו אלא שאין מוקדם ומאוחר ומ"מ בקצת גמרות מדוייקות מצאתי כן ר"ל שהקדים יודע לשמור גופו ליודע לשמור ידיו:
יודע לישאל ר"ל שאם שואלים אותו אם נגע במקום פלוני אם לאו או אם נגע בשרץ אם לאו הוא משיב על נכון הן או לאו או איני יודע אם הוא ברשות היחיד ושרץ עמו ונסתפק לו אם נגע אם לאו ספיקו טמא וברשות הרבים ספיקו טהור שמן הדין כל ספק טהור דאוקי גברא אחזקיה ומסוטה למדנו לטמא מספק ולא למדנוה אלא בכיוצא בה ר"ל ברשות היחיד וביש בו דעת לישאל הא אם אין בו דעת לישאל אף ברשות היחיד ספקו טהור:
יודע לפרוס כפיו חולקין לו תרומה בבית הגרנות הואיל ויודע בעבודה ואע"פ שמכל מקום אינו נושא את כפיו להוציא ידי ברכת כהנים שהרי קטן אינו נושא את כפיו הואיל ויודע בכך אף הוא נושא עם האחרים כדין הלויים שהקטנים אומרים שירה עם אחיהם הגדולים הא אם אינו יודע אין חולקין לו והוא שאמרו ביבמות פרק ראשון חרש שוטה וקטן אין חולקין לו בבית הגרנות ובקצת ספרים נמצא לגדולי המחברים שאין חולקין תרומה לקטן שיש בו דעת לישא את כפיו אלא ששמענו שטעות סופר הוא וראוי להיות ולקטן שאין יודע וכו' אלא שגדולי הרבנים כתבו שיודע לפרוס ופורס כגון שהוא גדול ואין נראה כן דכולה שמעתא בקטנים היא אמורה:

דף מב:

יודע לשחוט ר"ל לאמן ידיו לשחיטה אוכלין משחיטתו והוא שגדול עומד על גביו ופירושו אפי' לכתחלה שאם בדיעבד אף בכל קטן כן ואע"פ שאמרנו למעלה שסומכין עליו באיסור והיתר אף בלא גדול אינו כן במה שהוחזק באיסור כגון בהמה בחייה:
יכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו וממי רגליו ארבע אמות לקריאת שמע ולתפלה לאחריו ולפניו כמלא עיניו והוא שיכול לאכלו בכדי שהגדול יכול לאכול אכילת פרס שכל שהוא כן צואתו מסרחת אבל כל שאינו אוכלה כשיעור זה אין אכילתו מצטרפת הא בגדול אע"פ שאין יכול לאכלו בכדי אכילת פרס אם מחמת זקנה או מחמת חולי מרחיקין:

יכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח והוא שאין הפסח נשחט אלא על אותן שהוזמנו עליו ואין אוכלין ממנו אלא הם וכל שיכול לאכול כזית אכילה היא אע"פ שאינו יודע לברר אכילתו כאגוז ונוטלו צרור וזורקו ומונין אותו עם בני חבורה עד שמשנמנה אין יכול לימנות על פסח אחר דאיש לפי אכלו כתיב ובר אכילה הוא ומ"מ דוקא עם חבורה של גדולים שאין עושין את החבורה כולה מנשים וקטנים כמו שיתבאר במקומו הא כל שאינו יכול לאכלו צלי אע"פ שיכול לאכלו מבושל אין שוחטין עליו: ונשלם הפרק תהלה לאל:

לולב וערבה ששה ושבעה וכו' כבר ביארנו בתחלת המסכתא שהחלק השלישי שבזאת המסכתא בא לבאר עניני קרבנות החג והנהגת השמחה וזה הפרק אמנם יבא להשלים ענין החלק השני על איזה צד לולב ומיניו דוחין את השבת וכן בסוכה מאימתי מוריד כליו ממנה ויתחיל בה בענין החלק השלישי בענין הקפת המזבח בערבה דרך שמחה ובענין ניסוך המים ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון בענין לולב על איזה צד דוחה שבת ועל ידו יתבאר בחלק זה זמן הלל ושמחה וזמן סוכה וניסוך המים והחליל והחלק השני בענין הקפת המזבח בכל יום בערבה והשלישי בענין ניסוך המים זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיבואו בו דברים על ידי גלגול כענין סוגיית התלמוד כמו שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו אמנם תבוא בביאור החלק הראשון והוא שאמר לולב וערבה ששה ושבעה ההלל והשמחה שמנה סוכה וניסוך המים שבעה והחליל חמשה ושש לולב שבעה כיצד יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת ושאר כל הימים ששה אמר הר"ם הוא יבאר אלו המאמרים אחד אחד לולב שבעה הלולב נטילתו חובה מן התורה ביום הראשון בכל העולם ונטילתו חובה כל שבעת הימים במקדש בלבד וכן הוא לשון התורה ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים ואמר השם ולקחתם לכם ביום הראשון ואפילו בגבולין ומה שחייב שלא ניטול הלולב בזמן הזה בשבת ביום טוב הראשון כדי שלא נחדש דבר והוא כי אנו לא היינו נוטלין אותו בחוצה לארץ ביום הראשון שחל להיות בשבת בזמן שבית המקדש קיים לפי שלא היינו יודעים באמת ראש חדש המכוון לקביעת בית דין של ארץ ישראל והדבר על ענין הראיה והעיבור שהוא בידינו אולי נחבר בו חבור מיוחד נבאר בו מה שנסתר על רוב בני אדם ומה שחייב לאסור נטילת הלולב בשבת שבתוך החג אפילו במקדש גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים ולא עשינו זאת הגזרה ביום טוב כי מצותו כל כך חזקה עד שהיא חובה ואפילו בגבולין כמו שנתננו העקר ערבה ששה כיצד יום השביעי של ערבה שחל להיות

בשבת ערבה [שבעה] ושאר כל הימים ששה זאת הערבה היא הלכה למשה מסיני ליטול ערבה מלבד הערבה שבלולב והיה מנהג הנביאים שהיו נוטלין אותה בלא ברכה ולא שמנו אותה שתדחה שבת ביום טוב הראשון מפני שלא יתפרסם ענינה אבל יאמרו מחמת הלולב שנטלו היום נטלו ערבה וגם כן לא שמנו אותה שתדחה שבת שבתוך החג שמא יאמרו כמו שערבה דוחה את השבת כך ידחה לולב וכבר ביארנו כי לולב אינו ניטל בשבת שבתוך החג אבל שמנו אותה שתדחה שבת כשתחול ביום השביעי כדי שיתפרסם דברה ויודע שהיא חובה וכן אמרו כדי לפרסמה שהוא מן התורה ובכאן לא נחוש שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים לפי שענינה מסור לבית דין ושלוחי בית דין בקיאין הם מצות לולב כיצד כל העם מוליכין את לולביהן להר הבית והחזנים מקבלין מידם וסודרין אותם על גג האיצטבא והזקנים מניחין את שלהם בלשכה ומלמדין אותם לומר כל מי שיגיע לולבו בידיו הרי הוא לו מתנה ולמחרתו משכימין ובאים והחזנים מזרקין לפניהם והם מחטפין ומכים איש את חברו וכשראו בית דין שהן באין לידי סכנה התקינו שיהיו כל אחד ואחד נוטל בביתו:

אמר המאירי לולב וערבה ששה ושבעה פי' כבר ביארנו למעלה שהלולב היה ניטל במקדש שבעה אלא שמ"מ לא היה דוחה שבת אף במקדש אא"כ אירע שבת ביום ראשון שחיוב שבעה במקדש יצא לנו מדכתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים ולפני ה' הוא במקדש והרי שמ"מ לא הוזכרה שם נטילת לולב בהדיא והלכך אינו דוחה שבת אף במקדש אלא בראשון ומתוך כך הוא אומר לולב וערבה ששה ושבעה כלומר לולב שהוא בא לנטילה במקדש כל שבעה וערבה שהיא באה להקיף את המזבח גם כן כל שבעה פעם אחת בכל יום ושבעה פעמים ביום שביעי פעמים שהיא ששה פעמים שהיא שבעה שאם יום טוב ראשון בשבת הרי לולב דוחה שבת ביום ראשון ונמצא לולב ניטל שבעה ואם בא בשאר הימים אין לולב דוחהו ונמצא שאינו ניטל אלא ששה ולענין ערבה כל ששביעי של חג בשבת ערבה דוחתהו בשביעי ונמצאת ערבה שבעה ושאר הימים ששה ומשנתנו בזמן שבית המקדש קיים והיתה ערבה דוחה שבת בשביעי כדי לפרסם שהיא מן התורה ומדכתיב ערבי נחל אחת ללולב ואחת למזבח ומתוך שלא הוזכרה בהדיא הוצרך לפרסמה ואילו היתה דוחתהו ביום ראשון היו אומרין שמצד הלולב הוא ומאחר שהוציאוה מראשון העמידוה בשביעי שהוא עיקר חיובה במקדש כך פירשוה בגמרא:

ההלל ר"ל לגמרו והשמחה ר"ל לאכול שלמי שמחה שמנה ר"ל שההלל נגמר בשמיני עצרת ובכל שבעת ימי החג ואע"פ שבפסח אין גומרין אותו אלא ביום ראשון כבר פירשו הטעם בערכין י' ב' משום דחג הסוכות חלוק בקרבנותיו וכן שלמי שמחה הבאים

לאכול מהם בכל יום שאין שמחה אלא בבשר ואף היא נוהגת בשמיני ואפי' אירע שבת בתוך החג שוחט מערב שבת ואוכל בשבת שהרי נאכלים לשני ימים וכן אם היה יום ראשון בשבת אפשר לשחוט מבערב אע"פ שהוא חול לאכול למחר שאין אנו צריכים לזביחה בשעת שמחה כמו שביארנו בפסח שני פרק אלו דברים ואע"פ שבתורה לא נצטוו בשמחה אלא שבעה ימים כדכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וגו' וכתיב ושמחת בחגך הרי אמרו והיית אך שמח לרבות ליל יום טוב האחרון לשמחה ר"ל שישחוט בשביעי לאכול בליל כניסת שמיני שבלילה אי אפשר לזבוח שאין שחיטת קדשים בלילה ומאחר שנתרבית הלילה כל שכן היום שהוא עיקר הקרבן ושאר הלילות לא הוצרכו לרבות שבכלל שבעת ימים הן וליל יום טוב ראשון לא נתרבית לשלמי שמחה ולאו משום דצריך למשחטיה בחול אחר שאין שחיטת קדשים בלילה שהרי לא לזביחה בשעת שמחה אנו צריכים ומתוך כך רשאין לשחטה מבערב אלא שנתמעט מאך בחמשה עשר הואיל ואין שמחה לפניו וכמו שביארנו שם וכן בליל מוצאי שבת אי אפשר לאכול שהרי נשחטה בערב שבת ואין אכילתה אלא שני ימים ולילה אחד אבל שאר הלילות עם כל הימים נתרבו לשמחה:

סוכה לישב בה וניסוך המים בתמיד של שחר שבעה ומ"מ אין ניסוך המים אלא בשחרית כמו שהתבאר בשני של יומא:

החליל ר"ל הבא לשמחת בית השואבה כששואבין המים לניסוך שהיו מחלילין בחלילים ובכינורות ואותו חליל אינו דוחה שבת ויום טוב א"כ פעמים שהוא חמשה כגון שלא חל יום טוב הראשון בשבת והרי חליל נדחה שני ימים אחד משום שבת ואחד משום יום טוב ואם חל יום טוב בשבת הרי לא נדחה אלא יום אחד ונשארו ששה שאין יום טוב שני במקדש ומ"מ הניסוך היה נעשה כל שבעה:

לולב שבעה כיצד וכו' ערבה שבעה כיצד וכו' ופירשוה בלולב כשחל להיות בשבת ובערבה כשחל שביעי בשבת כמו שביארנו ואח"כ ביאר בדין לולב כשחל יום ראשון להיות בשבת כיצד היו עושין שאפי' שהיה דוחה שבת לענין טלטול לא היה דוחהו לענין הוצאה לרשות הרבים ופירש בה שכל העם היו מוליכין לולביהן להר הבית מערב שבת והחזנים ר"ל שמשים מקבלים אותם וסודרין אותם על גג האצטבא והוא רחבה שהיתה בהר הבית מוקפת אצטבאות זה לפנים מזה כמו שאמרו מ"ה א' הר הבית סטיו כפול היה סטיו לפנים מסטיו לישב שם ומסוככות למעלה בגג מפני הגשמים ושאלו בגמ' וכי ליבשם הוא צריך ר"ל שאתה אומר שיניחו לולביהם ואתרוגיהם לחמה על הגג שעל האיצטבאות ותירצו בה על גב האצטבא ר"ל על שטח האיצטבאות והאצטבאות לא

היתה חמה שולטת בהם כל שכן שהיו של אבן והם קרין מאד ומעמידין אותם בלחותם והזקנים מניחין את שלהם בלשכה מפני שהיו דואגים שלא יתמעכו בתוך האסופה כשיבואו ליטול את שלהם ומלמדים היו בית דין אותם לומר כל מי שיבא לולבו של חבירו בידו הרי הוא לו במתנה ר"ל שכל אחד מהם יאמר אם יבא לולבי ביד חברי יהא שלו ולמחר משכימין ומזרקין לפניהם והם חוטפים ומכים זה את זה וכשראו בית דין שהיו באים לידי סכנה תיקנו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

שאלו בסוגיא זו אחר שמצות לולב במקדש שבעה מפני מה אינו דוחה שבת אף כשחל בשאר הימים שהרי אין כאן אלא טלטול בעלמא ואע"פ שבשופר אמרו אין מפקחין עליו את הגל בזו אין המצוה בפקוח הגל אבל זו עיקר המצוה היא בטלטול כדכתיב ולקחתם ויהא הלולב דוחה איסור הטלטול אחר שעיקר המצוה באותו טלטול הוא ופירשו בה מגזרת רבה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים ללמוד סדרי נטילתו וברכותיו והוא הדין שהיה יכול לומר שמא יוציאנו מרשות היחיד לרשות הרבים אלא שקיצר בלשונו לומר שיוציאנו ויעבירנו אלא שמאחר שסוף כונתו בהעברה כדי לילך אצל חכם נקט ליה לשון העברה וגדולי המפרשים תירצו בה שעיקר הגזרה היא בהוצאה מרשות היחיד שלו והכנסה לרשות היחיד של בקי דרך רה"ר וכיון שאינו מניחה ברה"ר אין כאן לא חיוב הוצאה ולא חיוב הכנסה אלא חיוב העברה ואע"פ שחיוב העברה צריך הנחה ועקירה מאחר שעקר מרה"י זו והניח לרה"י זו והעביר ארבע אמות בין זו לזו חייב ואע"פ שאין שבות במקדש דוקא במה שמסור לעבודת המקדש אבל זו שמסורה לכל לא:

דף מג.

ושאלנו בה אי הכי ראשון נמי לא לידחי שהרי חששא זו אף בראשון שייכא ותירץ ראשון הא תקינו ליה רבנן ליטלו כל אחד בביתו כמו שביארנו במשנה ושמא תאמר אף בשאר הימים ידחה ויטלנו כי אחד בביתו אין זה כלום שלא היתה תקנה זו בראשון אלא מפני שהיו מכין זה את זה מפני שכל אחד ואחד היה מבקש את שלו מצד שאין אדם יוצא בשל חבירו אבל שאר הימים לא הוצרכה לתקנה זו ושאלו בה וקודם תקנה מיהא האיך נוטלין אותו בראשון וניחוש לגזרת רבה אע"פ שהוא מן התורה שהרי חכמים העמידו דבריהם במקום תורה בשב ואל תעשה אף במקום כרת כגון גר שמל וטבל ערב הפסח שמדברי סופרים אמרו הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וכל שאין שבעה עוברים

עליו קודם הפסח אין מניחין אותו לעשות הפסח וכן שלא להזות טמא מת שחל שביעי שלו ערב הפסח בשבת אע"פ שאין בהזאה אלא שבות כדי לקיים מצות הפסח שיש במניעתו כרת ותירץ ראשון דאיתיה מן התורה בגבולין נטילתו חשובה וחמורה ולא גזרו ביה רבנן מחשש שמא יבא לידי איסור אחר שאינו ברור שיבא כלומר לא רצו להפקיע דין נטילתו אף בגבולין מגזרת רבה שאר הימים דליתנהו מן התורה בגבולין גזרו בו להפקיעו אף במקום שהם בו מן התורה כגון במקדש ושאלו בה אי הכי האידנא נמי ר"ל אף לאחר חורבן ידחה לולב שבת ביום ראשון ותירץ משום דלא ידעינן בקיבועא דירחא שמקדשין היו על פי הראיה אף לאחר חורבן ושמא אין זה יום ראשון ושאל בה אינהו דידעי בקיבועא דירחא שמקדשין היו על פי הראייה לידחו ר"ל בני ארץ ישראל שהיו יודעים יום שנתקדש בו החדש והוא הדין שראוי לשאול בכ"מ שיום הקדוש מתברר להם מפי שלוחים והרי ידוע שאחר חורבן לא היה לולב דוחה שבת אף ביום ראשון ומה שאמרו מוליכין לולביהן לבית הכנסת בזמן שבית המקדש קיים היא שהיה לולב דוחה שבת בראשון אף בגבולין והעלו בה בשמועה שלמטה הימנה בענין ערבה כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחו שלא לעשות תורה כשתי תורות וסמכו על זה אף ללולב ואע"פ שאף בזמן בית המקדש היו שם רחוקים שאין השלוחים מגיעים להם מ"מ עיקר הגולה היתה ראויה לשלוחים אבל עכשיו נתרחקה הגולה ונעשית עיקרה שאינה ראויה לשלוחים ומה שאמרו במסכת יו"ט דאנן ידעינן בקבועא דירחא ענין הדברים הוא שאחר חורבן נהגו (ימים) [חכמים] לקדש על פי הראיה וכל שקדשו על פי הראייה לא נתברר יום הקדוש לבני גולה ובימיו של הלל בנו של ר' יהודה הנשיא עמד הוא וראה חכמי ישראל מתמעטין ותיקן סדר עיבור שבידינו וקידש כל המועדות לדורות ומאותו זמן ואילך נאמר עלינו שאנו יודעין בקיבועא דירחא אלא שאעפ"כ אנו נוהגים בדברים אלו כאילו היינו מקדשין עדיין על פי הראיה שאין יודעין בקיבועא דירחא כמו שאמרו שם הזהרו במנהג אבותיכם דילמא גזרי שמדא ואתי לאיקלקולי כלומר שלא נדע בקבוע החדשים כמו שביארנו שם למדת שבזמנים הללו אין לולב דוחה את השבת אף ביום ראשון של חג והכל מגזרת רבה וזהו טעמו של שופר וטעמה של מגלה ואע"פ שגדולי הפוסקים נראים כמשנים סדר הדברים הן במה שכתבו במסכת מגילה כמו שכתבו עליהם גדולי המגיהים כשתתבונן בדבריהם אתה יכול לפרשם על הדרך שכתבנו בלא שום פקפוק:

ויש שואלים במילה מה טעם לא גזרו לדחותה בשבת מטעם גזרת רבה ומה בינה לשופר ומגלה ולולב וכבר ביארנו בה בכדי הצורך בראשון של מגילה וכן יש לדון בקצת חלוקות

שבין שופר ללולב וכבר כתבנום באחרון של ראש השנה ומ"מ אף בזמן שהלולב דוחה את השבת מכשירין מיהא כגון קציצתו ואגדו אינם דוחים את השבת:
נטילת לולב אינה אלא ביום ובדיעבד מיהא משעלה עמוד השחר יצא הא קודם עמוד השחר לא יצא אבל סוכה נוהגת בין ביום ובין בלילה שכך למדוה מגזרה שוה שנאמר בסוכה בסוכות [תשבו] שבעת ימים ונאמר בשבעת ימי המלואים ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים מה במלואים ימים ולילות אף סוכה ימים ולילות ושמא תאמר ומה הוצרכה לגזרה שוה והרי תשבו כעין תדורו ודירת הבית ביום ולילה הוא אפשר שלא נאמר תשבו כעין תדורו אלא בזמן שכתוב בו ר"ל ימים הא לילות לא אלא שמכח גזרה שוה נאמר כן:

דף מג:

כבר ביארנו בשבת שבזמן שבית המקדש קיים היתה ערבה של הקפת מזבח דוחה שבת ושאלו בה בסוגיא זו מאי טעמא כלומר שאע"פ שהוא מן התורה הואיל ואין לה עיקר מן התורה בגבולין שהרי אין מזבח בגבולין יש לגזור בה כמו שחששו בלולב בשאר הימים אף במקום שהוא מן התורה הואיל ואין לה עיקר בגבולין ופירשו בה כדי לפרסמה שהיא מן התורה והוצרכו בכך שלא נכתבה בתורה בהדיא אלא מדכתיב ערבי אחת ללולב ואחת למזבח ואף זו לדעת אבא שאול שהיה דורש אחת ללולב ואחת למקדש דאילו לרבנן הלכתא הוא דגמירי לה ובלבד במקדש ומצד שלא נכתבה בהדיא הוצרכה לפרסמה ותיקנו בה שתהא דוחה שבת ביום אחד ושאלו בה וא"כ לולב נמי צריך לפרסמו שבשאר הימים במקדש מיהא מן התורה שהרי אפשר לומר במה שכתוב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים שלא מנטילת לולב הוא אומר כן אלא מן השמחה ותירץ בה שהלולב כל שאין לו עיקר מן התורה בגבולין לא תיקנו בו דחיית שבת מגזרת רבה אבל ערבה הואיל ואין בה גזרת רבה מכל וכל שהרי שלוחי בית דין מביאים אותה מערב שבת ואינה מסורה לכל ואף למחר כהנים מקיפים בה את המזבח ולא ישראל תיקנו בה שתדחה שבת יום אחד במקדש אע"פ שאין לה עיקר מן התורה בגבולין ואע"פ שיש לחוש שמא יביאוה אחרים הואיל ואין הדבר נהוג כן וחששא רחוקה היא הקלו בה כדי לפרסמה ואילו תקנו בה להיותה דוחה שבת בכל יום מימי המועד שאירע בו שבת יבואו לזלזל בלולב לומר שאינו מן התורה במקדש כל שבעה הואיל ואינו דוחה שבת בכל יום כערבה ומכאן אמרו שלא לדחות אלא ביום אחד ואילו תקנוה כשיחול שבת ביום ראשון היו אומרין שאין עיקר הדחייה משום ערבה אלא משום לולב ומאחר

שניתנה לידחות אצל לולב נדחית אצל ערבה אגבו ומאחר שהוציאוה מראשון העמידוה על שביעי כמו שביארנו במשנה וחזרו ושאלו אי הכי האידנא נמי לדחי אע"פ שאינה בזמן הזה מן התורה הואיל ומ"מ יסוד נביאים הוא לעשות ממנה יום אחד הואיל ואין איסור בנטילתה ושיכולה לבא על ידי שלוחי צבור תדחה שבת בשביעי כדי לפרסם שבמקדש היתה מן התורה ותירץ לא ידעינן בקיבועא דירחא ושמא אינו שביעי ושאל אינהו דידעי לידחי ותירץ דלדידהו לא איקלע שמתקנין את החדשים תחלה שלא יארע כן וכן תירצו שאפי' יארע אינה דוחה שאין יסוד תקנת ערבה בנטילה אלא בזקיפה סביב המזבח והרי עכשיו אין מזבח אלא שהלכה כתירוץ ראשון שבזמן שיש שם נטילה והקפה ואחר שכן כשאין שם מזבח יש שם נטילה ואעפ"כ אינה דוחה שבת אף לאותם שיודעים דכיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחי כמו שביארנו בלולב ואע"פ שבפרק זה אמרו בענין לולב כשחל יום ראשון בשבת שהיו מביאין את הלולבין להר הבית מבערב ובפרק לולב הגזול אמרו לבית הכנסת דאלמא הא דהר הבית בזמן המקדש והא דבית הכנסת לאחר חורבן ונמצא לולב דוחה שם בראשון אף לאחר חורבן לא כי אלא שתיהן בזמן המקדש והא דהר הבית במקדש והא דבית הכנסה בגבולין שהרי בזמן [המקדש] היה לולב דוחה שבת בראשון אף בגבולין הא לאחר חורבן כלל כלל לא דחי שבת ובזמן הזה מ"מ אף אנו מתקנים בסוד העבור את החדשים שלא יארע שביעי בשבת ותדחה ערבה מכל וכל ואע"פ שלא תקנום בדרך שלא יחול ראש השנה וראשון של חג בשבת שלא להפקיע שופר ולולב מ"מ הואיל ויש כאן שני ימים אף בארץ ישראל אם לא נתקע היום נתקע למחר וכן בלולב אבל ערבה הרי מחרתו יום טוב ואם נדחית נדחית מכל וכל:

דף מד.

כבר ביארנו במשנה שערבה היתה נוהגת כל שבעה במקדש וערבה זו אין אדם יוצא בה בערבה שבלולב אלא שהיו מביאים ערבה אחרת ובכל יום ויום היו נוטלין אותה וחובטין על גבי כלי או על גבי קרקע והוא שהיו קורין אותו חבוט ערבה וי"מ בה נענוע לבד ולא חבטה על שום מקום ואחר נטילתם אם בחבטה אם בנענוע היו הכהנים מביאין אותה וזוקפין אותה אצל המזבח שהרי אין ישראל נכנס בין האולם ולמזבח ובזמן הזה הואיל ואין ערבה זו מן התורה אף בזמן המקדש אלא או מדכתיב ערבי נחל לדעת אבא שאול כמו שהוזכר בסוגיא זו או מכח הלכה למשה מסיני לדעת חכמים אין נוטלין אותה כל שבעה אלא בשביעי ומנענע או חובט בה על הכלי או על הקרקע ומקצת חסידים נוהגים לחבוט בה על הדוכן או על דלתות הארון:

ערבה כשהיתה דוחה שבת מאתמול היו מביאין אותה כמו שיתבאר שאפי' איסור טלטול אינו נדחה בשבילה ופעם אחת חל שביעי של ערבה להיות בשבת והביאו מורביות של ערבה ר"ל בדים של נטיעות שהן דקות וישרות וגבוהות והביאום מערב שבת והניחום בעזרה הכירו בהם בייתוסים ונטלום וכבשום תחת האבנים כדי שלא יהו רשאים לטלטלם מפני שהיו הביתוסים אומרים וחולקים לומר שלא יהא חבוט ערבה דוחה שבת אלא שעמי הארץ שביניהם שלא היו יודעים באיסור טלטול שמטום מתחת האבנים והביאום הכהנים וזקפום בצד המזבח:

עשר נטיעות חורשין כל בית סאה בשבילם מכח הלכה למשה מסיני והוא שאמרו עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני וכבר ביארנוה למעלה בראשון של תענית:

בית המקדש מקומות שבו חלוקות למדריגת קדושה זו למעלה מזו הר הבית זבים וזבות ונדות ויולדות אין נכנסין לשם ושאר טמאים אפי' טמא מת ואפי' מת עצמו נכנס לשם החיל מקודש הימנו שאין נכנסין שם גוים וטמאי מת ובועלי נדה עזרת נשים מקודשת הימנה שאין טבול יום נכנס לשם עזרת ישראל מקודשת הימנה שלא ליכנס שם מחוסר כפורים עזרת הכהנים מקודשת הימנה שאף הם אין נכנסים לשם אלא לצורך כגון סמיכה ושחיטה ותנופה בין האולם ולמזבח מקודש הימנה שאין כהנים בעלי מומין ופרועי ראש וקרועי בגדים נכנסין לשם היכל מקודש הימנו שלא ליכנס [אלא] רחוץ ידים ורגלים בית קדשי הקדשים מקודש הימנו שאין נכנס שם אלא כהן גדול ביום הכפורים למדת שזה שאמרו בכאן שהכהנים נוטלין אותה ומקיפין אותה אצל המזבח דוקא בכהנים תמימים:

זה שביארנו בערבה שהיא הלכה למשה מסיני דוקא בזמן ביהמ"ק ובמקדש כמו שביארנו למעלה אבל בזמן הזה או בגבולין אף בזמן המקדש אינה אלא מנהג נביאים אחרונים שהם חגי זכריה מלאכי עם שאר אנשי כנסת הגדולה ולא מנהג דרך תקנה לכל והוא הנקרא יסוד נביאים שא"כ היינו מברכים עליה כיו"ט שני והלל של ראש חודש אלא מנהג שנהגו כן והעם רואים ועושים כמותם מאליהם והלכך אינה טעונה ברכה והוא שאמרו חכמים חביט ולא בריך ר"ל שהיה מנענע הבדים ויש אומרים חביטה על גבי קרקע או על גבי כלי כמו שהתבאר:

דף מד:

כבר ביארנו בערבה זו שאין אדם יוצא בה ידי חובתו בערבה שבלולב ואפי' הגביה את הלולב לשם לולב וחזר והגביהו לשם ערבה אינו כלום שצריכה היא להנטל בפני עצמה ואין צריך לומר שלא להסירה מן הלולב ויטלה בפני עצמה שהרי מוקצית היא למצותה ושיעורה אפילו עלה אחד בבד אחד אבל עלה בלא בד או בד בלא עלה אינו כלום:

כבר ידעת שעבודת קרקע אסורה בשביעית אפי' לסקל ר"ל הוצאת האבנים מתוכו אסורה ומ"מ לענין קשקוש תחת הזיתים או תחת הגפנים והיא חפירה מועטת יש [ממנו] אסור ויש ממנו מותר כיצד כל שעושהו בחפירה מועטת כדי לסתום הנקבים הנעשים בשרשי האילן שלא יכנס בהם הרוח ויתיבש והוא הנקרא סתומי פילי מותר הא כל שהוא עושה שלא מחשש פסידא אלא להשביחו ולעלותו בהצמחתו אסור ואף בזה שהתירו יזהר שלא יעשו לו פועלים בחנם כדי שיאכלו בזיתיו שהרי נמצא פורע חובו בזיתי שביעית אלא יפקיר זיתיו לעניים ויפרע דמי קשקוש לפועליו וכן כל כיוצא בזה ולקצת מפרשים ראיתי שאף סתומי פילי לא הותר אלא בתוספת שביעית הא בשביעית עצמה לא שהרי אוקומי אילנא אסור:

לעולם אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלשה פרסאות בין שהיה הולך למקום אחר בין שהיה חוזר לביתו שמא לא ימצא דבר מתוקן לצורך שבת ויפקיע עונג שבת:

דף מה.

המשנה השניה והכונה בה לבאר עניני החלק השני והוא שאמר מצות ערבה כיצד מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות לערבה ובאים וזוקפין אותם לצדי המזבח וראשיהם כפופים על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעא נא אנא ה' הושיעה נא ר' יהודה אומר אני והוא הושיעא נא אותך היום מקיפין את המזבח שבע פעמים אמר הר"ם אני משמות השם וכמו כן הו כך אמרו המפרשים לתלמוד ואני אומר שהוא קורא ורומז למה שאמר ראו עתה כי אני אני הוא שזה הפסוק בא בשמירת ישראל וישועתם וכאילו אמר אתה שאמרת ראו עתה כי אני אני הוא הושיעא נא כמו שהבטחתנו ומקצת הגאונים אמרו שהוא רוצה בו מי שאני והוא בצרה הושיעא נא וזה על דרך הפשט והוא אמרו ית' עמו אנכי בצרה כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיו מלקטין אותי מערב שבת ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו ר' יוחנן בר ברוקא אומר חריות של דקל היו לוקטין וחובטין על גבי המזבח אותו היום נקרא יום חבוט חריות

מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין את אתרוגיהן ר' יוחנן אומר כפות תמרים אחת ללולב ואחת למזבח ואסור לאכול האתרוג בשביעי כי העקר אצלנו כיון שנאסר מקצת היום נאסר כלו ולפיכך אמר התינוקות כי הם אינם מדקדקים באיסור והתר ואין הלכה כר' יוחנן בן ברוקא:

אמר המאירי מצות ערבה כיצד ר"ל בשביעי של חג וכשהוא חל בימות החול ובזמן המקדש מקום היה לו למטה מירושלים ונקרא מוצא ר"ל שהיו מים מתקבצים לשם ונעשה שם יער של ערבה והיה נקרא בשרו"ק הוא"ו מוצא ר"ל שהיה מוצא משעבוד המלך והוא שאמרו מקום קלנייא היה ר"ל בן חורין ור"ל שהוא הפקר לכל ויורדין לשם ומלקטין שם מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופין על המזבח אמה ואי אפשר להיות כן אא"כ גבוהות על קרנות המזבח שתי אמות ולפיכך פירשו בגמרא שגבוהות היו אחת עשרה אמה והיו מניחין אותן על יסוד המזבח שהוא גבוה מקרקע העזרה אמה וכדתנן עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד עלה חמש וכנס אמה זהו סובב עלה שלש זהו מקום המערכה וגובה הקרנות אמה נמצא שמיסוד ולמעלה עד תכלית גבהן של קרנות תשע אמות והיו הבדים גבוהות שתי אמות על גובה הקרן שיהו גוחות אמה וישאר בהן גובה אמה על הקרן וכשהיו הכהנים מקיפין תקעו והריעו ותקעו ובכל יום היו מקיפים את המזבח פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא ור' יהודה אמר אני והו הושיעה נא והענין שהם שמות גימטריא שלהם אנא ה' והם יוצאים משלשה פסוקים רצופים בסדר בשלח ויסע ויבא ויט שלשתם בני שבעים ושתים אותיות ויוצא מהם שם של שבעים ושתים תיבות ונחשבים אות ראשונה של ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון והרי השם הראשון הוא וא"ו דויסע ה"א דהלילה וא"ו דויט והרי וה"ו וכשתגיע על חשבון זה לשם ל"ז תמצא אני א' דמאחריהם שהוא אות ל"ז לפסוק של ויסע כשהתחיל למנות מאות ראשונה שבו ויו"ד דקדים שהוא אית ל"ז לפסוק של ויט כשתתחיל למנות מאות ראשונה שבו ונו"ן ראשונה דהענן שהוא אות ל"ז לפסוק של ויבא כשתתחיל למנות מאות אחרונה שבו ונבחרו שני שמות אלו מבין כל השבעים ושתים ממה שנאמר בכל צרתם לו צר ועל דרך מה שאמרו שכינה גולה עמהם ונאמר בדרש ואני בתוך הגולה כביכול אני עמהם בתוך הגולה והוא אסור בזיקים כביכול הוא אסור עמהם ועל זה בחרו שני שמות אלו כלומר הושיעה ימינך וענינו דרך הערה שבתשועתנו נשגב שמו בעולם או שמא על שם גמטריא של אנא ה':

ואותו היום ר"ל בשביעי היו מקיפין אותו שבע פעמים ובשעת פטירתן אומרין יופי לך מזבח יופי לך מזבח ר' אליעזר אומר יופי ליה ולך מזבח והקשו בה בגמרא והרי אסור לשתף שם שמים ודבר אחר ופירשו שכך היו אומרים ליה אנו מודים ולך אנו משבחים: **כמעשהו** בחול כך מעשהו בשבת ר"ל שכשחל שביעי בשבת היתה ערבה דוחתהו מה שאין כן בשאר הימים והיו עושין בשביעי שהוא שבת כדרך שהיו עושים בחול אלא שהיו מלקטין את המורביות מערב שבת ומניחין אותן בגיגיות של זהב ר"ל ספלים של זהב מלאים מים כדי שלא יכמושו ור' יוחנן בן ברוקא חולק לומר שלא היה ענין זה נעשה בערבה אלא בחריות של דקל שהם ממין הלולב והביאה ממה שקורין כפות תמרים אחת ללולב ואחת לשביעי ומ"מ חכמים סוברים יש אם למסורת וכפת כתיב ולדעת בן ברוקא לא היה נקרא יום ערבה אלא יום חבוט חריות ואין הלכה כדבריו אלא כחכמים: **ומיד** ר"ל אחר זקיפת הערבה תינוקות שומטין את לולביהן ר"ל שמתירין אותן מאגדיהן ואוכלין אתרוגיהם שהקטנים לא היו חוששין למה שהוא מוקצה כל היום למצותו כגדולים וי"מ בלשון זה שכל העם היו שומטין את לולביהן של תינוקות מיד התינוקות ומתירין אותן מאגדיהן וחוטפין אותם ולא היו נמנעים משום גזל שהרי קטנים היו ולא מפני דרכי שלום שכך הותרה להם דרך שמחה ולענין אכילת אתרוגיהם מיהא הכל מפרשים אותו על הקטנים ר"ל שהקטנים אוכלים את אתרוגיהם אבל לגדולים אסור כל יום שביעי כמו שיתבאר:

דף מה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:
כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן ידי חובה אלא כדרך גדילתן כגון נטילת לולב והדס וערבה ואתרוג וכיוצא באלו אינו יוצא בנטילתן אא"כ הוא נוטלן ראשן מלמעלה וזנבן מלמטה כדרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים והיה לו לומר ועשית את הקרשים עומדים שהרי הענין שיהו הקרשים עומדים כדרך גדילת העצים וכבר ביארנוה למעלה: **הלולב** מברכין עליו כל שבעת הימים ואע"פ שאין נטילתו כל שבעה בגבולין אלא מדברי סופרים אעפ"כ מברכין כשאר מצות שמדברי סופרים וכמו שאמרו בכולן והיכן צונו מלא תסור ואע"פ שאינו דומה לגמרי לשאר דברי סופרים שהרי זה עיקרו ביום ראשון מן התורה בכל מקום והיה ראוי לומר שמכיון שבירך עליו כדין תורה לא יחזור ויברך עליו מדברי סופרים מ"מ יום ראשון לחוד ושאר הימים לחוד שהרי לילה מפסיק בין שני החיובים אחר שהלילה אינו זמן לולב ומברך ביום ראשון מן התורה ובשאר הימים

מדברי סופרים ודוקא בשעת נטילה לצאת אבל נטילת המנהג שאדם נוטלו כל היום כמו שהזכרנו במנהגן של אנשי ירושלים אף ביום ראשון אינו צריך לברך אע"פ שכבר הניחו וחזר ונטלו אע"פ שבתלמוד המערב נראה היפך הדברים כמו שביארנו ומעתה אין צריך לומר בסוכה שהיא מן התורה כל שבעה שמברכין עליה כל שבעה ואע"פ שאין הפסק בה בין חיוב לחיוב שהרי אף לילה זמן סוכה והיה לנו לומר כולהו כחד יומא אריכתא דמי ומשברך פעם אחת לא יהא צריך לברך אינו כן אלא כל שבעה כמו שיתבאר הטעם בסמוך:

דף מו.

העושה לולב לעצמו ר"ל שאוגדו ומתקנו מערב יום טוב לאחר שאגדו ותקנו מברך שהחיינו אע"פ שלא חל עדיין זמן חיובו הואיל ולצורך חיוב הוא נעשה נטלו משחל זמן חיובו לצאת בו מברך על נטילת לולב ואע"פ שבירך ביום ראשון מברך עליו כל שבעה ואינו מברך שהחיינו בשעת נטילתו אף ביום ראשון הואיל וברכו בשעת עשייתו הא אם לא בירך שהחיינו בשעת עשייתו מברכו בנטילת יום ראשון אבל לא כל שבעה ובזמן הזה מברכין אותו אף ביום שני שהרי תורת ראשון עליו:

וכן העושה סוכה לעצמו מערב יום טוב אע"פ שלא חל זמן חיובה עדיין לאחר שעשאה לעצמו למצותו מברך זמן נכנס לישב בה משנכנס זמן חיובה מברך לישב בסוכה וי"מ בה קודם שישב ומשום עובר לעשייתה ואין צורך בכך שאף לאחר ישיבתה נמשכת מצותה הרבה ואין ענין לישב אלא לקבוע ישיבה לשם כענין ותשבו בקדש ומברך לישב בסוכה כל שבעה כמו שביארנו ולא עוד אלא אף כל זמן שנכנס לישב בה אפי' ביום אחד מברך כענין האמור בתפילין שכל זמן שמניחן מברך עליהן ר"ל שאם הניחן שחרית ובירך וחלצן וחזר והניחן מברך עליהן וכן כל היום וסוכה כל שבעה הרי היא כתפילין ליום אחד ויש מפריזין על מדותיהם לומר שאפי' לא יצא אלא להביא לחם או יין או פירות כשחוזר ונכנס מברך כדרך תפילין שאפי' חלץ ליכנס לבית הכסא שדעתו להניחם מיד כשחוזר ומניחם חוזר ומברך וכן בציצית ואין הדברים נראין שאין יציאה זו חשובה הפסק ואין זה אלא כטול ברוך שמאחר שהוא צורך המוציא אינו חוזר ומברך ודוגמתו בתפלין משמושו בהם בכל שעה על הדרך שאמרו חייב אדם למשמש בתפליו כל שעה ואפי' מצאם שמתחילים להשמט והולמן בעצמו שלא ישמטו אינו צריך לברך שאין הלכה כדברי האומר כל אימת דממשמשי מברכי הא כל שיצא לעסקיו או לאיזה ענין חוזר ומברך אבל שהחיינו אינו מברך כלל אף ביום ראשון הואיל וברכו בשעת עשייה

ואם לא ברכו בשעת עשייה מברכו ביום ראשון ושני בקדוש הלילה שהשני כראשון ושמא תאמר ברכו בשעת עשייה יחזור ויברך בקדוש מחמת יום טוב אפשר מאחר שעיקר יום טוב משום סוכה ונפטר מחמת הסוכה אינו חוזר וניעור מחמת היום טוב הא אם לא בירך בשעת עשייה מברכו בקדוש ואפילו לא אכל בסוכה כגון שירדו גשמים או שהיה חולה מברכו בביתו מחמת יום טוב וכשיאכל בסוכה מברך זמן מחמת הסוכה אפי' ביום ואפי' התחיל בה בחולו של מועד:

סוכה שהיתה עשויה ועומדת אם יכול לחדש בה דבר מברך מיד שהחיינו שחדושו כעשייתו ואם לאו לכשיכנס בה מברך שתים לישב בסוכה ושהחיינו והוזכר על מקצת חכמים שהיו מסדרין אותם על כוס הקידוש ולא היו מברכים בשעת עשייה וכן המנהג:

בתלמוד המערב אמרו באחרון של ברכות העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה עשאה לאחר מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה לישב בה מברך לישב בסוכה העושה לולב לעצמו מברך אקב"ו לעשות לולב עשאו לאחר מברך אקב"ו לעשות לולב לשמו כשנוטלו מברך על נטילת לולב כשמניחו אומר שהחיינו העושה מזוזה לעצמו מברך אקב"ו לעשות מזוזה עשאה לאחר מברך אקב"ו לעשות מזוזה לשמה כשקובעה אומר ברוך אקב"ו לקבוע מזוזה ואין הלכה כדברים אלו שהרי אמרו במסכת מנחות פרק תכלת כל מצוה שעשייתה גמר מצותה מברך על עשייתה כגון מילה אבל מצוה שאין עשייתה גמר מצותה כגון תפילין אינו מברך על עשייתה ומעתה ציצית לדעת האומר חובת מנא היא הרי עשייתה גמר מצותה ומברך על העשייה אבל לדעת האומר חובת גברא אין מברך על עשייתה ובברכת שהחיינו מיהא נראה מדברי גדולי המחברים שאף העושה לעצמו שופר או מצה או מגילה או ציצית וכיוצא באלו מברך זמן ואף בברייתא מצאנוה כן בהדיא בעושה ציצית או תפילין וגדולי המפרשים כתבו שלא נאמר כן אלא במצוה שיש בעשייתה קצת הנאה כסוכה ולולב שיש בהם הרחבת הלב לעושיהן אבל עשיית מצה ושופר ומגילה אין בעשייתן הנאה אלא טורח יתר והדברים רופפים:

מי שהיו לפניו מצות הרבה והוא בא לעשותן כאחת כגון להתעטף בציצית ולהניח תפלין ולישב בסוכה וליטול לולב וכיוצא באלו אינו רשאי לכלול את כולן בברכה אחת כגון שיאמר אקב"ו על המצות או על מצות אלו אלא צריך לברך על כל אחת בפני עצמה כך דרשו רבותינו ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו כלומר אם שבת שבת ואם יו"ט יו"ט ואם ר"ח ר"ח כך כל מין ומין ותן לו מעין ברכותיו וכן כל מצוה ומצוה צריך לברך על כל אחת ואחת ואע"פ שבששי של ברכות אמרוה בפירות הארץ

כגון קשואין ודלועין ודומיהם שמברך עליהם בורא פרי האדמה ובירקות שהם נבלעות בארץ כגון כרוב וסילקא או כרתי ודומיהם אמרו חכמים גם כן שמברך עליהם בורא פרי האדמה ור' יהודה אומר בורא מיני דשאים ומפני שהוא מצריך בהם ברכה מיוחדת ומטעם כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו ואין הלכה כר' יהודה אלא כרבנן ונמצא שאין אנו הולכים אחר טעם זה בזו פירות הארץ וירקות כעין דבר אחד הם ודי להם בברכה אחת אבל מצות אלו כל אחת ואחת מצוה בפני עצמה היא וצריך ברכה לכל אחת ואחת ומה שנתגלגל כאן בענין ברכות נר חנוכה כבר ביארנוהו במקומו ודברים פשוטים הם:

דף מו:

אתרוג בשביעי אסור מפני שהוקצה לכל היום ואע"פ שביום חול כל שאין בו אלא הקצאת גופו שהוא למצותו אין אומרין מתוך שהוקצה לבין השמשות הוקצה לכל היום שאין אומרין כן אלא בשבת ויום טוב הא בחול אין הקצאתו אלא במה שנמשך זמן מצותו וכטעם ריש לקיש שאמר למצותיה אתקצאי ואף בשביעי מותר לאחר נטילה מ"מ אתה מצרף לדעתו של ר' יוחנן שאם לא נטל שחרית זמנו כל היום וראוי לאסרו ליל יום שביעי וזהו ענין לכולי יומא אתקצאי כלומר שנטילתו ראויה למצוה כל היום ומ"מ אין אוסרין אותו לשמיני מטעם מגו דאתקצאי לבין השמשות שהרי נטילת לולב ואתרוג מיום ראשון ואילך דרבנן הוא ואילו לא נטלו ובא בין השמשות אינו נוטל שספק סופרים הוא ולא חל עליו שם הקצאה למצוה בין השמשות אבל סוכה שהיא מן התורה כל שבעה אם תארע לו סעודה בין השמשות של סוף שביעי חייב לאכול בסוכה ומתוך שהוקצית לבין השמשות הוקצית לכל יום שמיני שהוא יום טוב והלכך סוכה אפי' בשמיני אסורה ודבר זה אתה מפרשו בשנפלה בשביעי שאלו קיימת בשמיני תיפוק לי משום סתירת אהל שאם נפלה בשמיני הרי הוקצית מחמת סתירת אהל ואין צריך לטעם שמא תארע לו סעודה אלא שאתה מפרשה שנפלה בחול המועד אלא שיש להקשות ואם נפלה בשביעי האיך אמר הואיל וחזיא ליה בין השמשות בשביעי והרי אינה ראויה למצותה כלל ושמא כך פירושה אם תתירה בנפלה בחוה"מ פעמים שתתירה בנפלה בשביעי תיכף לבין השמשות וזימנין דאכתי חזיא בהש"מ אי נמי שנפלו מקצת עציה ונשארה כשרה וי"מ אותה בסוכה רעועה וסוברים שסוכה רעועה אין בה איסור סתירה אלא מדברי סופרים וכשנסתלק נסתלק כמו שכתבנו דבריהם ברביעי של יום טוב וי"מ אותה בסוכה קיימת ולענין נויין שלא התנה עליהן שהוקצו למצות סוכה ואין בהם דין סתירת אהל ובזמן הזה שעושין שני ימים שמיני ספק שביעי אתרוג אסור שאע"פ שאין נוטלין אותו מתורת

ספק שביעי אף בלא ברכה ואין מדמין אותו לסוכה שאמרו בה למטה מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן דזו הואיל ומ"מ נטילת לולב מדברי סופרים הקלו בה שלא ליטלו בשמיני אף בלא ברכה שאין מקילין באיסור טלטול מדברי סופרים הא לאכלו מיהא נוהגין בו חומרת יום שביעי מספק אבל תשיעי ספק שמיני מותר ואע"פ שאסור בכל יום שמיני אין אומרין לאסרו בתשיעי מטעם מגו דאתקצאי שהרי אף בשמיני לא נאסר מתורת מיגו כמו שביארנו למעלה אלא מתורת ספיקו:

ולענין ישיבת סוכה בשמיני אמרו בסוגיא זו מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן מיתב יתבינן מתורת ספק שביעי שסוכה כל שבעה מן התורה וחייבין בספקה וכן שאין בישיבתה שום סרך איסור ברוכי לא מברכינן ולא מחשש ברכה לבטלה שהרי מקדשין ביום שני אע"פ שאינו אלא מנהג אלא שלא לזלזל ביום טוב שיאמרו עליו ששביעי הוא ועוד שמאחר שקידש עשאו יום טוב והאיך יסתור דבריו באותו כוס עצמו לברך לישב בסוכה ואם נצטוינו לישב חול הוא שהרי אין סוכה בשמיני ואע"פ שבפסח מברכין על ספירת העומר ביום טוב שני ואם עומר אין יו"ט שהרי מחרת יו"ט הוא מ"מ ספירת העומר וקדוש אינו נעשה כאחת אבל אלו בכוס אחד הם ונמצאו דברי חכמים חוכא וטלולא ומטעם זה אין מבדילין מיום טוב לחבירו כמו שביארנו בראשון של יו"ט אלא שיש לחוש שהרי בראשון של תענית בענין הזכרת הטל אמרו מתחיל במוסף ופוסק עד למחר וכו' והקשו בה לאחר שעשיתו קדש וכו' אע"פ שאינו ביחד ומכל מקום אפשר לפרש מאחר שעשיתו קדש בתפלה תעשהו חול בתפלה עצמה ויש אומרים בספירת העומר הואיל ועיקרו מן התורה אע"פ שבזמן הזה אינו מן התורה לדעת קצת ולא עוד אלא שיתבלבל סדר המספר אם לא יברך בראשון ושיברכו בשאר הספירות ואם יברכו בשני על יום אחד ויספרו בלא ברכה יום שני יהא הענין חוכא ושמא יבאו לזלזל בראשון של עצרת והיכא דלא אפשר שאני ועוד אני אומר שהספירה קודם הקידוש היא ואע"פ שעשינוהו חול רשאים אנו לעשותו קודש הא אם קידש תחלה אף אני אומר שלא יספור בברכה אחר שעשאו קדש ואע"פ שכבר נתקדש בתפלה לא נעשה אלא בחשאי:

מי שהפריש שבעה אתרוגין לשבעה ימים כל אחד ליומו יוצא באחד ליומו ומותר לאכלו למחר אבל ליומו מיהא אסור הואיל ונטילה ראויה כל היום כמו שפירשנו למעלה אבל אם הקצהו לכל שבעה אפי' נפסל עד שאין ראוי לצאת בו עוד אסור לאכלו כל שבעה ושמא תאמר והאיך נפסל שלא לצאת בו בשני פירשוה כגון שאכלו ממנה עכברים עד שלא נשתייר אלא מיעוטו ואין יוצאין בו אף בשאר הימים אחר שאין שמו עליו כמו שביארנו בפרק שלישי:

מאחר שהתבאר שלא לצאת בלולב השאול ביום טוב ראשון יהא אדם זהיר שלא יקנהו לקטן שהקטן קונה ואינו מקנה ונמצא יוצא בלולב שאינו שלו וכבר ביארנו אם דוקא במתנה סתם אם אפי' יתן על מנת להחזיר כמו שביארנו בפרק לולב הגזול בסוגיית המשנה האחת עשרה ולעולם אל יבטיח אדם לקטן ליתן לו כלום ואינו מקיים לו שמא מתוך מה שיראה במדתו ירגיל עצמו לשקר:

דף מז.

שביעי של פסח אינו רגל בפני עצמו [ואין אומרין בו זמן אבל שמיני של חג רגל בפני עצמו] ואומרין בו זמן והוא שאמרו שמיני של חג פז"ר קש"ב ר"ל פייס בפני עצמו זמן בפני עצמו רגל בפני עצמו קרבן בפני עצמו שיר בפני עצמו ברכה בפני עצמה וביאור הדברים פייס בפני עצמו ר"ל גורל שהיו נוהגים להטיל במקדש גורל בין הכהנים מי מהם יקריב כדי שלא יקנאו זה לזה בהקרבתם והוא הוא לשון פייס שמפייס ביניהם להסיר קנאה מפניהם ופייס זה היה נעשה בהוצאת אצבעותיהם ונספרים אחד אחד ואותו שכלה בו אותו חשבון שיצא מפי המפייס הוא הזוכה כמו שהתבאר במסכת יומא כ"ה א' וכבר ידעת ששבעים פרים היו קרבים בשבעת ימי החג י"ג בראשון וי"ב בשני וי"א בשלישי הרי ל"ו י' ברביעי וט' בחמישי וח' בששי הרי כ"ז ול"ו וכ"ז הרי ס"ג וז' בשביעי הרי ע' ובראשון של חג היו מפייסין לראשי המשמרות מי מקריב פרים ושוב אין פייס לפרים אלא כל המשמרות שוות בו והוא שביום ראשון מתחילין מאותה שזכתה ומקרבת היום פר אחד ומשמרה הסמוכה לה מקרבת פר שני ונמצא שי"ג משמרות הרצופות זו לזו כסדרו מנינם הקריבו פר ביום ראשון ושאר הקרבנות מתחלקין לי"א משמרות הנשארות והוא שמשמרת י"ד ומשמרת ט"ו מקרבת כל אחת מהן איל שהרי שני אילים היו שם ומשמרת י"ו לשעיר ונשארו שמנה משמרות לי"ד כבשים מקריבין שש משמרות שנים שנים ושתי משמרות אחד אחד ומי שהקריב היום פר אינו מקריב פר למחר אלא אותן י"א משמרות שלא הקריבו אתמול פר מיחדים אותם בשני להקרבת פר ונשאר פר אחד שהרי י"ב פרים היו בשני ומקריבתו משמרה שזכתה בהן אתמול וכן חוזרין חלילה עד תשלום דשבעים ונמצא בשביעי שעשרים ושתים משמרות שלשו בפרים שהם ס"ו ושתים מהם הקריבו שנים שנים ובשמיני של חג שלא היו מקריבים אלא פר אחד היה ראוי להטילו לאותה משמרה הסמוכה לאותה שסיימה אתמול בהם או שיפייסו בו שתיהן ולא יפייסו שאר משמרות ואינו כן אלא פייס בפני עצמו ואינו נגרר אמר פייס ראשון אלא כל המשמרות מפייסות בו כבשאר הרגלים ואפשר שתזכה

בו אחת מאותן שכבר שלשו וי"מ שאף בפרים לא היו מפייסים אלא שהיו מתחילין להקריב המשמרות כסדר שהן כתובות בדברי הימים יהויריב [ידעיה] וחרים וכולן על הסדר האמור ונמצא שאין בכל שבעת ימי החג שום פייס כלל ולי נראה כפי' ראשון ממה שאמרו פייס בפני עצמו ואלמא שאף באיזה משאר הימים היה שם פייס והוא יום ראשון שאלמלא כן היה לו לומר בשמיני היו מפייסין ולא שיאמר פייס בפני עצמו ואף בברייתא אמרו ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר לא היה פייס אלא ביום ראשון בלבד ולא בכל שבעת הימים של חג ולמדת שביום ראשון מיהא היה פייס וודאי אותו פייס היה לפרים וכבר הרחבנו את הדברים בביאור דבר זה בראשון של ראש השנה:

זמן בפני עצמו שאומרין בו זמן:

רגל בפני עצמו פירשו בו גדולי הפוסקים לענין אבלות שלשים שהוא נחשב לשבעה ואם מת ערב החג הרי ערב החג שבעה וחג שבעה וחג שבעה ושמיני עצרת שבעה הרי כאן כ"א יום ואין צריך להשלים אלא תשעה ימים ודאי כך היא כמו שביארנוהו עם מה שיש לפקפק בו במסכת מועד קטן אלא שלענין פירוש אינך נראה שאם כן מה חדש רבינא ללמדנו דין זה במסכת מועד קטן וכמי שאמרו שם אמר רבינא יום אחד לפני החג וחג ושמיני עצרת הרי כאן כ"א יום ומתוך כך י"מ בו רגל בפני עצמו שאין בו סוכה ולולב ואין נראה כן שהרי אף שאר הימים בגבולין אינן מה"ת בתורת לולב ואף הפסח אין חיוב מצה ומרור אלא בראשון אלא שעיקר הפירוש רגל בפני עצמו להיותו טעון לינה שכל המביא קרבן טעון לינה בירושלים לכבוד היום וכשם ששאר מועדות טעונין לינה בירושלים כמו שביארנו בראשון של ראש השנה כך [שמ"ע טעון לינה בירושלם] והוא שאמרו בסוגיא זו שמיני רגל בפ"ע הוא שהוא טעון קרבן ושיר ברכה ולינה ולא חשיב באלו הפייס מפני שהוא בכלל הקרבן וכן זמן בכלל ברכה ונמצא שבפז"ר קש"ב לא נחשב בו לינה וודאי הוא הוא ענין רגל בפני עצמו וי"מ למה שנאמר בחגיגה שאם חגג בראשון אינו חוגג בשמיני אבל אם לא חגג בראשון יש לו תשלומין כל שבעה ואף בשמיני ומ"מ אמרו שאם היה חיגר בראשון ונתפשט בשני או בשלישי או באיזה משאר הימים שאין כאן תשלומין שמאחר שאין חגיגה או שמחה באה בשאר הימים אלא מתורת תשלומין כל שהיה פטור בראשון אין מקום לתשלומין ואין תשלומין אלא למי שמתחייב ושגג ולא (הכ"ר) [והביא] ולימד עכשיו ששמיני עצרת אינו בדין זה אלא רגל בפ"ע הוא וכל שלא הביא בראשון אע"פ שנמנע מצד שהיה פטור בכך מביא בשמיני שאע"פ שאם הביא בראשון אינו מביא בשמיני מ"מ רגל הוא לענין שאם לא

הביא בראשון מביא [בשמיני] ואע"פ שלא נתחייב בראשון וי"מ אותו לענין בל תאחר ואינו כלום:

ולענין נדרים מיהא שמיני עצרת דינו כחג וכן היא שנויה בתלמוד המערב בפרק הנודר מן המבושל ומדין הכלל הידוע בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ונסח דבריהם ר' יוחנן אמר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ר' יאשיה אומר בנדרים הלך אחר לשון תורה מה נפיק מביניהון קונם יין שאני טועם בחג על דעתיה דר"י אסור על דעתיה דר' יאשיה מותר אף ר' יאשיה מודה שהוא אסור לא אמרה אלא לחומרין:

קרבן בפני עצמו שאילו היה נגרר אחר קרבנות שאר הימים היה דינו בששה פרים ואין בו אלא פר אחד:

שיר בפני עצמו שאינו משיר סדר החג שהוא מפורש בפרק אחרון שבראשון אומר הבו לה' בני אילים ובשני ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי בשלישי מי יקום לי עם מרעים ברביעי בינו בוערים בעם בחמישי הסירותי מסבל שכמו בששי ימוטו כל מוסדי ארץ בשביעי מזמור שיר ליום השבת וכשחל שבת באמצע החג היה שיר של אותו יום נדחה עד למחר ואומרין שיר של שבת וכן נדחה שיר של כל יום למחרתו על הדרך שיתבאר ובשמיני אין אומרין נחזור חלילה לומר שיר של יום ראשון ר"ל הבו לה' בני אילים אלא שיר בפני עצמו ועיקר הפירוש שכל מזמורים אלו הם מענין החג אם מענין שמחה אם מענין מתנות עניים על שם שהוא חג האסיף ובשמיני על שם עצמו לבד ופירשוהו במסכת סופרים למנצח על השמינית וי"מ שביום ראשון אומר מזמור שלם ובשאר הימים אין שם מזמור שלם עד השמיני ואין נראה כן:

ברכה בפני עצמה שאינו אומר את יום חג הסוכות אלא את יום השמיני חג העצרת הזה וי"מ ברכת המלך שהיו מברכין אותו בכל יום טוב ויש דברים שאינו קרוי בהם רגל בפני עצמו והוא שאם לא חג ביום ראשון ר"ל שלמי חגיגה מביאין בשני מתורת תשלומי ראשון ואפי' לא הביאם כל שבעה מביאים בשמיני והרי הוא בכלל החג לענין זה וי"מ לענין זה ענין לינה שהזכרנו שאם לא הביא שלמי חגיגה בחג והביאם בשמיני טעון לינה ומ"מ אנו פירשנוה אף בלא תשלומין וכבר ביארנו ענין זה במסכת ראש השנה ובמסכת חגיגה:

ניסוך המים אינו אלא בתמיד של שחר והוא כל שבעה ובשלשה לוגין כמו שיתבאר אבל שמיני עצרת אין בו ניסוך המים:

מצה לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות ומכל מקום איסור חמץ וכרת שבו כל שבעה כמו שיתבאר במקומו:

קרבנות החג פרים ואילים וכבשים ושעיר כולן מעכבין זה את זה שאם חסר אחד מהם לא יצא אף ידי אותם שקרב וי"מ שאין מקריבין אותם כלל:

דף מז:

כבר ביארנו שכל שלא בירך זמן בסוכה בראשון לכשיכנס בה מברך זמן ושמא תאמר והרי בחולו של מועד מיהא אין כוס אין זה כלום שהזמן אומרו אפי' בשוק כמו שביארנו: **פסח** שני אינו טעון לינה שנאמר בפסח ופנית בבקר והלכת לאהליך וסמיך ליה ששת ימים תאכל מצות פסח הטעון ששה אחריו במצה טעון לינה את שאין טעון ששה אינו טעון לינה והרי פסח שני אע"פ שמצה באה עמו אינו אסור בחמץ וכמו שאמרו פסח שני חמץ ומצה עמו בבית:

זה שאמרנו בענין טעינת לינה כך הוא ענין הדברים שלילה הראשון של פסח טעון לינה מדכתיב ביה ופנית בבקר וגו' ולילה ראשון של סוכות ג"כ טעון לינה מהיקש של פסח כמו שהתבאר בראשון של ראש השנה ואחר שכן אף עצרת כן שהרי הוקשו המועדות זה לזה מדכתיב בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ואע"פ שאין בו ששה שלא אמרו את שטעון ששה טעון לינה אלא בפסח ולמעט פסח שני אבל עצרת ודאי טעון לינה וכן שמ"ע מפני שהוא רגל בפני עצמו ואינו נגרר אחר הראשון ונמצא לשיטה זו ששאר ימי הפסח ושאר ימי החג אין טעונין לינה אלא הולך אחר יום ראשון אם רצה ושמיני עצרת מיהא מה שאמרנו שטעון לינה פירושו שאם לא יצא עד שמיני אף הוא טעון לינה וי"מ שאם לא חג חגיגתו והשלימה בשמיני טעון לינה וי"מ שכל שבעת ימי הפסח טעונין לינה שכך אמרו במסכת זבחים צ"ז א' ופנית בבקר עשאן הכתוב לכולן בקר אחד ואחר שכן אף שמונת ימי החג כן וקשה לפרש א"כ במה שאמרו לענין זה רגל בפ"ע הוא והרי אף כל הימים טעונין לינה ומקצת רבותי פירשו מטעם זה טעון לינה אף בלא הבאת קרבן ששאר ימים טובים חייב הוא בקרבן ולא הוצרכנו ללמוד בהם שטעונין לינה שהרי כל המביא קרבן טעון לינה וכמו שהביאוה בספרי מופנית בבקר כל פינות שאתה פונה וכו' כמו שיתבאר למטה אבל שמ"ע אין בו חיוב קרבן לא בעולת ראיה ולא בשלמי חגיגה שכבר הביאם ובשניהם כתיב שלש פעמים ר"ל בראיה שלש פעמים יראה כל זכורך ולא יראו פני ריקם ובחגיגה שלש פעמים תחוג לי וכו' ואם מפני שלמי שמחה שחייב בהם בכל יו"ט ולא כתיב בהו שלש אלא וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת וכו' אף הוא יכול לשחטם קודם שמיני שהרי שלמים הם ונאכלין לשני ימים

ואמר שאף בלא הבאת קרבן טעון לינה ושאר הימים מיהא אין טעונין לינה אלא על ידי קרבן ומ"מ נראה כדעת ראשון ואותה של זבחים אינה הלכה:

כל המביא בכורים צריך להביא עמו שני מיני קרבן אחד שהיו תולין מצדי הסלים תורים ובני יונה לעטר את הבכורים והיו קרבים עולות והשני קרבן שלמים שנאמר ושמחת בכל הטוב ואין שמחה אלא שלמים ומ"מ אין קרבן מעכב וכן טעונין שיר ר"ל שכשיגיעו לעזרה מתחילין הלויים בשיר ופירשו בתלמוד המערב ובמשניות של בכורים במזמור ארוממך ה' כי דליתני וכן טעונין תנופה ר"ל שהכהן מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף כדין שלמים וזהו שנאמר ולקח הכהן את הטנא מידיך וי"מ דלאו דוקא תחת ידי בעלים שהרי יש כאן חציצה אלא שמסייע עמהם ואף במסכת בכורים פ"ג מ"ו שנויה בנוסח זה מוריד הסל מעל כתפו ואוחזה בשפתותיו וכהן מניח ידו תחת שוליו ומניף וכן הבכורים טעונין לינה ר"ל שאע"פ שהביא בכוריו והקריב שלמיו לא יצא באותו היום מירושלים לחזור לעירו אלא ילין שם ויחזור לעירו למחר כלל אמרו בספרי כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא בבקר כלומר כל שבא למקדש לטעינת קרבן טעון לינה לכבוד היום:

דף מח.

המשנה השלישית והיא מענין זה החלק גם כן והוא שאמר ההלל והשמחה שמנה כיצד מלמד שאדם חייב בכבוד יום טוב האחרון של חג כשאר כל ימות החג סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון אמר הר"ם אמר השי"ת והיית אך שמח ואמרו יום טוב האחרון לשמחה:

אמר המאירי ההלל ר"ל לגמרו וכן השמחה ר"ל שלמי שמחה כלומר שמביאים אפי' בלילי יום טוב אחרון והביאוה בגמרא מוהיית אך שמח לרבות לילי יו"ט אחרון לשמחה ואמרו שאין מלת אך אלא למעט איברא כך הוא אלא שהוא ממעט כל דבר בלא שמחה ונמצאת השמחה מתרבית מאליה ועוד שכל שהורגל כל היו"ט בשלמי שמחה אם אינו עושה בשמיני יש שם עצבון אחר שהוא יו"ט וממעט בשמחה ואז (מיעט) [מרבה] את העצבין ואין מיעוטו אלא ברבוי השמחה והואיל ונתרבה ליל שמיני כל שכן היום שהוא עיקר הקרבן כך פירשוה רבים ועיקר הפירוש הוא שכל המקרא מיותר כמו שביארנו בפסח שני פרק [אלו] דברים ע"א א' ומצד יתורו כלו בא לרבות עד שנמצא מרבה אף לילי יו"ט אחרון ר"ל לשחוט מבערב לאכול בלילה וכל שכן שנוהג בה ביומו ובליל

מוצאי שבת אי אפשר לאכול שלמי שמחה כמו שביארנו במשנה אלא שלמחר יזבח שלמי שמחתו ויאכל:

סוכה שבעה כיצד גמר לאכול לא יתיר סוכתו אע"פ שהוא חול שמא תארע לו סעודה ותצטרך לו או שזה בזוי מצוה ופריקת עול אלא מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל יום טוב האחרון שלא יצטרך לטרוח משתחשך:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

אין לו מקום להוריד כליו וצריך על כל פנים לאכול בסוכה כיצד הוא עושה שלא יראה כעובר על בל תוסיף שאע"פ שאמרו שלא בזמנה בעי כונה והרי זה אין מתכוין להוסיף מ"מ צריך הוא לצאת ידי הבריות פוחת בה ד' טפחים ונמצא האויר פוסלה ושמא תאמר והלא דיו בשלשה י"מ שסתמו אינו מניחו באויר אלא שהוא מניח סכך פסול במקומו וסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה ויש שפירשוה על פס ארבעה הבא להכשיר בדופן שלישי ועיקר הדברים שאע"פ שבשלשה אויר פסולה צריך לפחות ארבעה להיות פיסולה ניכר לכל בהדיא ובזמן הזה שהוא יו"ט אם קטנה היא מדליק בה את הנר ולאו דוקא הדלקה שהרי אף בלא הדלקה פוסלת שהרי מיעט בשיעורה אלא שמן הסתם אין אדם מכניס המנורה אלא לדעת הדלקה מתוך כך הוא אומר מדליק בה את הנר ומצד שסוכה קטנה מיפסלה בשרגא ואם גדולה מכניס לתוכה מאני מיכלא ופירשו בה אחרוני הרבנים עריבות ויורות וקומקמיסין אבל קערות אינן פוסלות את הסוכה שלא נאמר באלו אלא מדין תשבו כעין תדורו ואין דרכן של אלו לעמוד במקום שאוכלים בו או שמא פסלוה שמא יניחנה ויצא מחמת הבלא וכן כתבוה גדולי המפרשים וי"מ שאף הקערות פוסלות בה ואין נראה כן ולא עוד אלא שיש אומרים שאף אלו אין פוסלין בה ואינו דומה לשרגא שפוסלת בקטנה שאין הדבר כן אלא משום שיעור ובסוגיא זו לא נתכונו לפסול אלא ליתן היכר לרואים שאין כונתו באכילתו לשם להיות אכילתו מתורת סוכה ובתלמוד המערב שבמסכת ברכות פרק כיצד מברכין אמרו מי שסוכתו עריבה עליו מקדש לילי יו"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בסוכה כלומר שאם יקדש בסוכה יהא נראה כאוכל שם מתורת סוכה ויחזיקוהו כעובר על בל תוסיף וא"כ בלילה של שמיני מיהא כל שמקדש בתוך ביתו דיו ולא נאמרו דברים אלו שבסוגיא זו אלא לצורך מחר:

המשנה הרביעית ועניינה בביאור החלק השלישי והוא שאמר ניסוך המים שבעה כיצד צלוחית של זהב מחזקת שלשת לוגין היה ממלאה מן השילוח הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו עלה לכבש ופנה לשמאלו ושני ספלים של כסף היו שם ר' יהודה אומר

של סיד היו אלא שהיו מושחרין מפני היין ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין אחד מעובה ואחד מידק כדי שיהיו שניהם כלין כאחת מערבו של מים מזרחו של יין ערה של מים לתוך של יין או של יין לתוך של מים יצא ר' יהודה אומר מלוג היה מנסך כל שמונה ולמנסך אומרין לו הגבה את ידיך שפעם אחת ניסך אחד על רגלו ורגמוהו כל העם באתרוגים אמר הר"ם החוטם שיהיה בספל המים היה דק יותר מאותו שהיה בספל היין כי יינם היה עב יותר מן המים ור' יהודה אומר לוג של מים בלבד ינסך כל ימי החג וניסוך המים בחג הלכה למשה מסיני ויש לו רמזים בתורה ואותם שאינם מאמינים בתורה שבעל פה אינם מאמינים בניסוך המים ולפיכך כשניסך זה מים על רגליו רגמוהו כל העם באתרוגיהם לפי שהיה צדוקי שאינו מאמין בניסוך המים:

אמר המאירי ניסוך המים שבעה פי' כל שבעת ימי החג מנסכין על גבי המזבח ודבר זה הלכה למשה מסיני כמו שביארנו ונרמזה בתורה כמו שאמרו נאמר בשני ונסכיהם בשישי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם הרי כאן מים וכיצד היו עושין לוקחין צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגין שזהו שיעור הפחות שבנסכים רביעית ההין לכבש והיו ממלאין אותה בכל לילה מן השילוח והוא נהר הסמוך לירושלם דמים חיים בעינן וכשהיו חוזרין והיו מגיעים לשער המים והוא אחד משערי העזרה שהיה נקרא כן על שם שדרך בה יוצאים ונכנסים לשאוב מים כל השנה ובברייתא פירשו מפני שדרך בה יוצאים לשאוב מי ניסוך של חג וכשהיו מגיעים לשם תקעו והריעו ותקעו על שם ושאבתם מים בששון ממעייני הישועה ובשעת ניסוך היין שהיה עם איברי תמיד של שחר וכמו שביארנו במקומו שאחר שהעלו אברי תמיד מן הכבש למזבח והעלו סולת הנסכים והקטירו את החביתין מעלים את היין לנסכים באותה שעה בעצמה היה מנסך את המים לבד ואת היין לבד עלה לכבש שהוא לדרומי של מזבח ופונה לשמאלו לקרן מערבית דרומית שהנסכים נעשים לשם הוא הקרן שפוגע בו תחלה כשעולה בכבש ופונה לשמאלו ובגמרא אמרו על זה כל העולים למזבח עולים דרך ימין ר"ל כשעלו בכבש פונים לימינם לקרן מזרחי דרומי ומקיפים סביב למזבח רוח מזרחי וצפוני ומערבי עד שמגיעים לקרן מערבי דרומי שרוב העבודות לשם וכשעבד הולך לו לכבש שהוא בדרום ויורד במערבו של כבש שהיה לשמאלו בעלייתו וטעם הדבר שנאמר ומעלותיה פונות קדים כלומר כשתעלו תפנו למזרח כדי שיהא הלוכו בכל הקפתו מצד ימין והדבר ידוע שכל הלוכו היה באותה אמה שהיא מקום רגלי הכהנים וכן כל הלוכו היה מצדו עד שיהו פניו לעולם למזרח ואינו חוזר על העקב כלומר בדרך שבא בו שאם כן נמצא כל שפניו לצד המזבח הלוכו לצד שמאל ומתוך כך בהליכתו מקיף עד שמגיע בסוף הקפו

לקרן מערבי דרומי ומשם הולך למערב הכבש ויורד לו חוץ מן העולה לשלשה דברים העושים בקרן מערבית דרומית שפונים לשמאל כדי להגיע לשעתם אצל הקרן וחוזרין על העקב ר"ל בדרך שבאו ואינו מקיף שאילו יקיף נמצא הלוכו דרך שמאל אלא אם כן יהפכו אחוריו למזבח ואינו רשאי ואע"פ שהתחיל בעבודתו הלוך דרך שמאל מ"מ כל שיכול למעט בהלוך שמאל ממעט ואלו הן ניסוך המים וניסוך היין ועולת העוף שרבתה במזרח ופירשו הטעם בזבחים נסכים שמא יתעשנו בעשן המערכה עולת העוף שמא מתוך רכותה תמות בעשן ומקום עולת העוף בקרן מזרחית דרומית מפני שהיא קרובה למקום הדשן ששם שורף אותה במוראתה ונוצתה וכשעולות הרבה רבות לשם ואין יכולין הכהנים לעמוד לשם למליקה מתוך רוב המביאים היו סומכים לעשותם במערבי דרומי שרוב עבודות לשם וכשהגיע לקרן מערבי דרומי היה מוצא שם שני ספלים של כסף אחד לניסוך היין ואחד לניסוך המים ונותן המים מן הצלוחית לתוך הספל וספלים אלו צריך שתדע שמחוברים היו למזבח והרי הם כקרקע המזבח שאלמלא כן הרי נמצא מוריד בקדש כשהוא נותן מצלוחית של זהב לספל של כסף והרי בלחם הפנים אמרו מנחות צ"ט ב' ששני טבלאות היו שם מלבד שולחן הטהור וכשהיה מביא לחם הפנים נותנו תחלה בשל כסף עד שעה הראויה להניחו בטהור ובאותה שעה נותנו ממנה לטהור וכשמסלקו נותנו על של זהב כדי להעלות בקדש ואף כאן אלמלא שהם מחוברים הוה ליה מוריד בקדש אבל מאחר שהם מחוברים הוה ליה כקרקע מזבח ואין עלוי מן המזבח ולמעלה וקאמר דנותן היה המים מן הצלוחית לספל דמנסך מים בספל זה ויין בספל זה ואם עירה המים לתוך של יין או היין לתוך של מים ונסך שניהם בכלי אחד יצא ר' יהודה אומר של סיד היו אלא שמשחירין מפני היין ומתוך כך הוא אומר של כסף שאינו לבן כסיד ואף אותו המיוחד לשל מים הואיל ואם עירה מים בשל יין ויין בשל מים לא עיכב כמו שמבאר בסמוך פעמים שנותן לתוכו יין ומשחיר ומ"מ הלכה כתנא קמא ושל כסף היו ואותן הספלים כמין שני חוטמין ר"ל כמין שני נקבי החוטם אלא שאותו של יין היה הנקב רחב יותר משל אותו של מים שהמים ממהרים לצאת יותר מן היין והיו מכוונים שיהיו המים והיין כלים משני הספלים כאחד שניסוך המים היה נעשה בבת אחת עם ניסוך היין זה בספל שלו וזה בספל שלו וכבר ביארנו שלא היה ניסוך המים בא אלא בתמיד של שחר:

וגירסת הספרים מערבו של מים מזרחו של יין מזרחו של יין מערבו של מים ופי' הדברים שהספלים היו בקרן מערבי דרומי והיה אותו המיוחד ליין לשפת המערב ואותו המיוחד למים לפנים הימנו לרוח דרומי ופניו פונים למזרח וכשהיה הכהן בא מן הכבש לספלים

מוצא המזרח תחלה והוא אותו של מים וסמוך לו המערבי המיוחד ליין ונמצא שמערבו של אותו הפנימי המיוחד למים נוגע במזרחו של אותו של יין למערבו של מים ויש מקשים לגירסא זו האיך היו מעמידים אותן בדרך שיהא הכהן מוצא אותה של מים תחלה והרי כל התדיר מחברו קודם ומתוך כך גורסין גדולי הרבנים מערבו של מים מזרחו של יין ונמצא כשהיה הכהן בא לו מן הכבש אצל הספלים היה של יין תחלה או שמא הגירסא מערבו של יין מזרחו של מים ומזרחו של מים מערבו של יין:

עירה של מים בתוך של יין ר"ל שהחליף בספלים ונתן את המים בספל המיוחד ליין ואת היין בספל המיוחד למים יצא ובלבד שלא יערב מים עם היין או יין עם המים ור' יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמנה ואין הלכה כדבריו אלא בשלשה לוגין ודוקא כל שבעה ולא בשמיני:

ולמנסך אומרין לו הגבה ידך כלומר שיראה לכל שאתה נותן את המים לתוך הספל שמא צדוקי הוא ואין הצדוקים מודים בניסוך המים ופעם אחת ניסך צדוקי אחד על רגליו וכוון שלא יפלו מן המים לספל ורגמוהו כל העם באתרוגיהם:

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מן השילוח מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת ר"ל שאינה מכלי שרת שלא נתחנכה עדיין לעבודת המזבח וידוע שממשמה ואילך עבודתם מחנכתם ומניח בלשכה וזה שהיו עושים בחבית שאינה מקודשת פי' בגמ' הטעם מפני שאלו היו עושין כן במקודשת היו המים נפסלין בלינה אפי' היו שם יותר משלשה לוגין שאין שיעור למים למעלה אלא למטה והרי ראויים הם לקדש בתוך הכלי ואע"פ שאין דעת הכהן למלאם כדי שיהו מקודשים עכשיו ואין כלי מקדש אלא לדעת שמא הרואים סוברים לדעת נתקדשו ויבואו לטעות שאין קדשים נפסלים בלינה ואם נשפכה או נתגלתה והרי המים או היין המגולים פסולים למזבח ואפי' העבירום במסננת ממלאין מן הכיור ומי הכיור אע"פ שנמשח והוקדש לכלי שרת לקדש את מימיו אין נפסלין בלינה ופירשו הטעם שמשקעין היו אותו בבור וכמו שאמרו יומא ל"ז א' אף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהיו מימיו נפסלים בלינה:

דף מח:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

כל מזבח שחסר קרן או כבש או יסוד או סובב או שאינו רבוע אינו כשר לעבודה שעל אלו נאמר בהם המזבח לעכב בקרן קרנות המזבח יסוד אל יסוד המזבח רבוע דכתיב

רבוע יהיה המזבח סובב כרכוב המזבח כתרגומו סובבי מדבחא וכבש דכתיב אל פני המזבח וזהו הכבש שהוא פתחו ודרך עלייתו וזה שאמרו שפעם אחת ניסך צדוקי אחד ורגמוהו באתרוגיהם ונפגמה קרן המזבח על ידי זריקת האתרוגים והביאו בול של מלח ר"ל מלא אגרוף למלאות הפגימה לא שהוא כשר בכך אלא לא עשו אלא שלא יראה המזבח פגום לעין כל:

דף מט.

נקבים אלו שהמים והיין המנסכים יורדין דרך שם לחלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים הוא קרוי שיתין ונחלקו בו חכמי ישראל מהם שאמרו שעד התהום היה חלול ויש אומרים שלא היה עד תהום אלא מקום עמוק רצוף קרקעיתו ברצפת שיש שלא ליבלע לגמרי ומזמן לזמן היו פרחי כהונה נכנסין שם (בלוש) [בלול] שבין כבש למזבח מפני שמתיראין שלא יתמלאו השיתין ומלקטין משם יין קרוש כעין עיגולי דבילה וי"מ שלא היה אדם יכול ליכנס לשם אלא שמכניס ומלקט מדפנותיו או לוקח קנה ארוך ומלקט היין הקרוש מן הקרקע ושורפי' אותו בעזרה משום שהוא קודש ואסור בהנאה ואין מוציאין אותו חוץ לעזרה לשריפה אלא ניסוכו בקודש ושריפתו בקודש ומ"מ הנהנה בהם לא מעל והוא שאמרו מעילה י' א' הנסכים מועלים בהם משהוקדשו ירדו לשיתין אין מועלין בהם ואין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו ולדעת האומר חלולים היו עד תהום אתה מפרש שמועה זו כשהיה כלי בתוך השיתין ונקלט שם יין שאין מועלין בו או שכשנשפך בא כהן אחר והכניס ידו לשיתין וקלט ממנו בידו ונוהגים היו בשעת ניסוך לסתום מעטפי השיתין שלא ליכנס היין לשעתו אלא שיראה כמלא כדי שיראה הכל שבע ומלא ברכת ה':

דף מט:

לעולם יזהר אדם לעשות כל עניניו בהצנע ובחשאי ולא דרך המייה ופרסום יתר אפילו הוצאת המת והכנסת כלה שאין דרכן בהצנע יספוד במדה נאה ויעשה שמחתו במדה בינונית והוא שדרשו והצנע לכת זו הוצאת המת והכנסת כלה ומה דברים שדרכן בפרסום אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותן בצנעה כגון צדקה ודברי תורה לא כל שכן:

גדולה מדת גמילות חסדים יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו וגמילות חסדים בגופו ובממונו בגופו שטורח בעניני חבירו בממונו מלוה לו מעותיו בשעת דחקו ומשאילו

כליו צדקה לעניים גמילות חסדים אף לעשירים משמח חתנים מנחם אבלים מבקר חולים צדקה לחיים גמ"ח אף למתים מלוה את המת ונושא את מטתו וסופדו וקוברו ואף הצדקה שכרה נכפל לפי גמ"ח שבה והוא הטורח שטורח להוליכה לביתו או שטורח להרבות באפייה ובישול כדי ליתן לו פת אפויה ובשר מבושל לקרב הנאתו וכל כיוצא בזה ממה שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני המקבלה למדת שגמ"ח גדולה מן הצדקה והוא שאמרו זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל: ונשלם הפרק תהלה לאל:

החליל חמשה וששה וכו' זה הפרק כולו בא בענין החלק השלישי מן החלקים שהזכרנו בפתיחת המסכתא ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשלשה חלקים הראשון בעניני הנהגתם בשמחת בית השואבה החלק השני הוא שעל ידי תקיעות ותרועות שהיו תוקעין ומריעין לשמחת השואבה נתגלגל לבאר ענין התקיעות שהיו במקדש בכל ימות השנה החלק השלישי בענין קרבנות החג זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו קצת דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תיוחד לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר:

דף נ.

החליל חמשה וששה זה חליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב אמרו כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו מוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדין לעזרת הנשים ומתקנין שם תקון גדול ומנורות של זהב היו שם וארבעה ספלים של זהב בראשיהם וארבעה סולמות על כל מנורה ומנורה וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדי שמן של מאה ועשרים לוג והם מטילים לתוך כל ספל וספל מבלאי מכנסי הכהנים ומהימייניהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין לא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה אמר הר"ם חליל הוא כלי מכלי שיר הנקרא בלשון ערבי מזמאר והיו שם מינים רבים מכלי הנגון אבל לפי שזה הוא העקר בשיר נתיחס אליו ובית השואבה שם המקום שהיו מתקנין לשמחה וקראו לו זה השם משום ושאבתם מים בששון תקון גדול רצה בו גדול התועלת והוא כי הם מתקנים מקום לנשים ומקום מובדל לאנשים ומקום הנשים למעלה ממקום האנשים גבוה עליו כדי שלא יסתכלו האנשים בנשים וכשאצייר העזרה בכללה במקומה יתבאר לך עזרת נשים וזולתה מן המקומות החסידים ואנשי המעשה היו מרקדין לפניהם באבוקות ואומרי' לפני' דברי תושבחות והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובכל כלי שיר בלא מספר

על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת הנשים כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלויים עומדין בשיר עמדו שני כהנים בשער העליון היורד מעזרת ישראל לעזרת הנשים ושתי חצוצרות בידים קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו הגיעו למעלה העשירית תקעו והריעו ותקעו היו תוקעים והולכים עד שמגיעי' לשער היוצא למזרח הפכו פניהם למערב ואמרו אבותינו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחוי' קדמה לשמש אנו ליה וליה עינינו ר' יהודה אומר שונין אותה לומר אנו ליה וליה עינינו ואמרם אנו ליה וליה עינינו קצר בדבר ולשונם היה כך אנו ליה ועינינו ליה מיחלות:

אמר המאירי החליל חמשה ושמה שהרי אינו דוחה לא שבת ולא יו"ט וא"כ כל שלא חל יו"ט הראשון בשבת נדחה משום שבת ומשום יו"ט ואין מחללין בו אלא חמשה ימים ואם שבת בראשון הרי לא נדחה אלא יום אחד ונשארו ששה ופירשו בו דוקא בחליל של שואבה כמו שביארנו במשנת לולב וערבה ולא היה בא אלא לשמחה יתרה ומתוך כך אינו דוחה שבת אבל חליל של קרבן דוחה שבת שעבודה היא וענין חליל לקרבן הוא שעומדים לויים על הדוכן בכל יום לומר שירה על הקרבן ואע"פ שעיקר שירה זו בפה ובמזמורים שאומרים בנגינה והכלי אינו בא אלא ליפות את השיר ולנאותו מ"מ הואיל וסרך מצוה היא ואין בה אלא שבות הותרו להם אע"פ שאינה עבודה אחר שאין בהם עיקר שירה ושירה זו שבכלי הנגון הוא שהיו אחרים מלבד אותם המשוררים הן לויים הן ישראלים כמו שיתבאר בגמרא עומדים לשם ומנגנים בכלי שיר בנבלים ובחלילים וכנורות וחצוצרות וצלצל אחד ופירשו במסכת ערכין י' א' שבשנים עשר יום בשנה היה חליל מכה לפני המזבח בשעת ניסוך היין לתמיד של שחר ולתמיד של בין הערבים ואלו הם בשחיטת פסח ראשון ובשחיטת פסח שני ובראשון של פסח ובעצרת ובשמנת ימי החג וחליל זה הוא שדוחה שבת אבל של שואבה אינו דוחה שבת והוא שאמרו חמשה וששה:

מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו ר"ל שמחה שלימה והוא שהיו נוהגים שמחה יתירה על שם ושאבתם מים בששון והזכיר סדר הנהגתם והוא שבמוצאי יו"ט ראשון של חג שהוא תחלת חול המועד והיו יכולים לעשות קצת מלאכה כגון הפקעת המייניהם לפתילות והוצאת זיזים בכותלים לצורך הנשים כמו שיתבאר יורדים הכהנים מעזרתם ומעזרת ישראל לעזרת נשים שהיא למטה בשפוע ההר ומתקנין שם תקון גדול ופירשו בגמרא שהיו מוציאים זיזים מכותליה ובונין עליהם גזוזטראות לעמוד שם הנשים ואע"פ שהבנין כולו על ידי נביא היה ולא היה להם להוסיף סמכו בה בבנין

עראי לגדור פרצות שלא להקל ראש להעמיד אנשים ונשים בערבוביא שהרי אף בענין הספד נרמז וספדה הארץ משפחות משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד ומנורות של זהב היו שם וארבעה ספלים בראש כל מנורה ומנורה וארבע סולמות לכל מנורה ומנורה סולם לכל ספל וספל וארבעה ילדים מפרחי כהונה בידיהם כדי שמן שכל אחד מחזיק מאה ועשרים לוג שהם חמשה סאין והיה כל אחד מטיל כדו בספל ופירשו בברייתא שגבהה של מנורה חמשים אמה הא למדת כחם של פרחי כהונה שהיה אחד מביאם של חמש סאין ועולה בסולם גבוה:

מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם ר"ל של כהנים הדיוטות היו מפקיעין ובהן היו מדליקין לשמחת בית השואבה ר"ל שעושין מהן פתילות ואע"פ שאבנטיהן היה צמר מעורב בהם כמו שביארנו במסכת יומא מתוך שהיו מרבים לא היו חוששין אבל למנורה לא היו מדליקין אלא בכתנותיהם שהיו פשתן שכל שיש בו צמר אין מדליקין בו למנורה מפני שאינם נדלקים יפה וכתיב להעלות נר תמיד שתהא שלהבת עולה מחמת עצמה ולא מחמת דבר אחר:

ולא היתה חצר בירושלם שלא היתה מאירה מאור בית השואבה שהמנורות היו גבוהות והר הבית גבוה והאורה זורחת בכל העיר ופי' בגמ' שהאשה בוררת חטים לאור בית השואבה ופירשו בה קצת מפרשים שלא בוררת דוקא שהרי אמרו קול וריח ומראה אין בהם משום מעילה הוא דלית בהו הא איסורא איכא אלא שיכולה היתה לברור:

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים שם באבוקות של אור וזורקים כלפי מעלה ומקבלין אותם ויש שהיו בקיאים לעשות כן בארבע אבוקות או בשמנה זורק זו ומקבל זו ואומרין דברי תושבחות ופי' בגמ' שהחסידים ואנשי מעשה היו אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו הערה למי שנעשה צדיק מעיקרו לעורר שמחתו על אותו ענין שתהא שמחתו שמחת מצוה ולא שמחת הדיוטות וקלות ראש ובעלי תשובה [היו אומרים] אשרי זקנותינו שכפרה את ילדותינו כלומר על ילדותנו ויש קורין שכפרה מלשון כפירה כלומר שכפרה במעשה הילדות כענין מה שפירשו רבים גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו כלומר שאם זך וישר פעלו התנכר במעשה הילדות וחכמים שבהם היו דורשים להם שיזהרו מלחטוא ולא יהא טינא בלבם לרוב השמחה והוא שהיה אחד מהם אומר על שם הקב"ה אם אני כאן הכל כאן כלומר אם אני משרה שכינתי ביניהם הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן והרי זה תלוי בכונתם ורעיון לבם:

והלויים מנגנים בכנורות ובנבלים ובצלצלים ובכלי שיר הרבה אין מספר:

חמש עשרה מעלות היו יורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמש עשרה מעלות שבספר תהלים אורך המעלה על פני רוחב כל העזרה ורוחב המעלה חצי אמה וכן גבהה חצי אמה ועליה היו הלויים עומדים לשיר זה של שואבה אבל לשיר של קרבן היו עומדים בדוכן אצל המזבח:

עמדו שני כהנים על שער העליון היורד מעזרת ישראל לעזרת נשים ושתי חצוצרות בידם קרא הגבר והוא אותו גביני כרוז שקורא סמוך לעמוד השחר להעמיד כהנים ולויים לדוכנם וישראל למעמדם תקעו והריעו ותקעו לסימן שילכו למלאות לניסוך מן השילוח והיו יורדים באותן המעלות וכשהיו מגיעים למעלה עשירית תקעו והריעו ותקעו הגיעו לעזרה ר"ל לקרקע עזרת נשים תקעו והריעו ותקעו פעם אחרת והאריכו באלו האחרונות יותר מן הראשונות עד שהגיעו לשער היוצא מעזרת נשים להר הבית ומשפילים ויורדים לצד המזרח וכשיצאו הפכו פניהם למערב לצד העזרות וההיכל והיו אומרים אבותינו שהיו במקום הזה בבית ראשון היו הופכים אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה שהיו מעובדי החמה אבל אנו ליה עינינו ור' יהודה חולק לומר שכופלים היו בלשון זה והקשו לו בגמרא ממה שאמרו מודים משתקין אותו ותירצו אנו ליה משתחוים ועינינו ליה מיחלות ונמצא שאינו מחזירו אלא לענין אחר ואין בענין זה חשש הודאה לשתי רשויות ואח"כ היו נפרדים משם והולכים למים בשירות ותשבחות וממלאים ותדע שמכוונים היו שלא יכנסו למקדש עם המים עד שיאור היום וכן התבאר במס' זבחים:

דף נ:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מנורה וכליה ושלחן וכליו וכן כל כלי שרת אין עושין אותן אלא של מתכת ואם עשאן של עץ או של עצם או של זכוכית פסולים ומצוה מן המובחר לעשות את כולם של זהב אם היו מספיקים לכך אלא שאם היו הקהל עניים עושין אותם אף של בדיל וחליל אין קולו ערב בשל מתכת ולפיכך עושין אבוב של עץ וקבלה היתה בידם על אבוב שהיה במקדש מימות משה שהיה של קנה מפני שקולו ערב ופירשו בשני של ערכין י' ב' שהמלך צוה וצפוהו זהב ולא היה קולו ערב נטלו את ציפויו והיה קולו ערב כמו שהיה:

דף נא.

כבר ביארנו שעיקר שירה בפה ועם כל זה אחרים היו מנגנים לפניהם בכלי נגון ומ"מ לא סוף דבר לויים אלא אף ישראלים ומ"מ דוקא מיוחסים הראויים להשיא בנותיהם

לכהונה אבל לא עבדים ואע"פ שעיקר שירה בפה חוששין שמא יטעו בהם ליוחסין שהרי אמרו מעלין מן הדוכן ליוחסין ולמדת שאע"פ שמעלין מדוכן ליוחסין אין מעלין ממנו למעשר דאם כן אף כל ישראל פסול בו ולמדת שישראל מיוחס עולה על הדוכן לנגן אלא שי"מ שלא על הדוכן היו עומדין ואעפ"כ הואיל ורואין אותם עסוקין בשיר אף הם באים לטעות עליו ולהעלותו שלא מן הדוכן דוקא אלא ממלאכת הדוכן:

דף נג.

כל המקיימים שמחת בית השואבה לא היו טועמים טעם שינה כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפילת המוספי' משם לקרבן המוספים משם לבית המדרש משם לאכילה ושתיה משם לתפלת המנחה משם לבין הערבים מכאן ואילך שמחת בית השואבה ולא היו ישנים אלא מעט זה על כתפו של זה:

כל האומר שבועה שלא אישן שלשה ימים מלקין אותו משום שבועת שוא וישן לאלתר שהרי נשבע על מה שהוא נמנע כמו שיתבאר במקומו ויש אומרים דלאלתר לאו דוקא אלא שהם מפרשים מלקין אותו לאלתר וישן לכשירצה:

דף נג:

המשנה השניה ועניינה בביאור החלק השני והוא שאמר אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמנה בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות שלש לפתיחת שערים תשע לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים ולמוספין מוסיפין עוד תשע ובערב שבת מוסיפין עוד שש שלש להבטיל את העם מן המלאכה ושלש להבדיל בין קדש לחול ערב שבת שבתוך החג היו שם ארבעים ושמנה שלש לפתיחת שערים שלש לשער העליון שלש לשער התחתון שלש למלוי המים ושלש על גבי המזבח תשע לתמיד של שחר ותשע לתמיד של בין הערבים ותשע למוספין שלש להבטיל את העם מן המלאכה ושלש להבדיל בין קדש לחול אמר הר"ם ואין מוסיפין על שמנה וארבעים רצה בזה על הרוב כי יתכן בקצת השנים שיהיה יום יהיו בו שבעה וחמשים תקיעות והוא כשיחול ערב פסח בשבת וכבר קדם לך בפסחים כי הפסח נשחט בשלש כתות ושם אמרו נכנסה כת ראשונה וכו' תקעו והריעו ותקעו ועוד אמרו קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו ואומר כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית הרי נתבאר מזה כי שלשה תקיעות בכל קריאה שהם בשלש כתות שבעה

ועשרים תקיעות ושמנה עשר לשני תמידין ותשעה למוסף שבת ושלשה לפתיחת שערים ואי אפשר להיות במקדש יותר מזה הענין:

אמר המאירי אין פוחתין במקדש מעשרים ואחת תקיעות בכל יום פי' בין תקיעות ותרועות ואין מוסיפין באחד מן הימים על ארבעים ושמנה ועכשיו מתחיל ומונה סדר תקיעותיו עשרים ואחת שבכל יום שלש לפתיחת שערים ר"ל שערי העזרה תשע לתמיד של שחר והוא שכשהיו מנסכים נסכי התמיד והלויים היו משוררים היו עושים שלשה פרקים בשיר והוא שבשעת הניסוך כשהיו נותנין את היין למנסך תקעו והריעו ותקעו ודברו הלויים בשיר הגיעו לפרק תקעו והשתחוו כל העם שבעזרה וכן שלשה פעמים וכן לתמיד של בין הערבים ונמצאו בכל יום עשרים ואחת בין תקיעות ותרועות ובמוספין היו מוסיפים תשע לשיר נסכים שבמוסף ונמצאו שבכל יום שיש בו מוסף תוקעים שלשים תקיעות ותקיעות אלו כולן דוחין את השבת ואפי' היו שם מוספין כפולים כגון שחל ר"ח או יו"ט בשבת או ר"ה שחל להיות בשבת שיש שם שלשה מוספין יתבאר בגמרא שאין תוקעין אלא תשע לכל המוספים ובערב שבת היו מוסיפים שש שלש להבטיל העם מן המלאכה כמו שמפורש בשני של שבת ושלש להבדיל בין קדש לחול ר"ל כשקדש היום להודיע שחשכה ושיהיו חייבים סקילה אם יעשו מלאכה משם ואילך ולמדת שאם היה ערב שבת ביום שיש בו מוסף תוקעין שלשים ושש תקיעות ומ"מ בערב שבת שבתוך החג מוסיפין בתקיעות עד ארבעים ושמנה שלש לפתיחת שערים כמו שהיו עושין בכל יום ושלש לשער העליון והוא האמור במשנה שלמעלה מזו קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו ושלש לשער התחתון והם אותם שבקרקע העזרה שהיו מאריכין בהם עד שהיו מגיעים לשער התחתון והוא שער המזרחי ובגמ' שאלו האיך לא מנה אותם של מעלה עשירית ותירץ שמחלוקת היא ותנא זה חושב שלש לגבי המזבח במקום אותן שחשב התנא האחר על מעלה עשירית ושלש למלוי המים אחר שמלאום ובאו לעזרה דרך שער המים והוא שאמרו למעלה בפרק לולב וערבה מ"ה א' הגיעו לשער המים תקעו והריעו ותקעו שלש על גבי המזבח ר"ל כשזוקפין את הערבה בצדי מזבח וי"מ בשעת ניסוך המים ואי אפשר לפרש כן שאם כדבריהם פשו להו תקיעות שהרי בזקיפת הערבה אמרו בפרק לולב וערבה מצות ערבה כיצד וכו' עד זוקפין אותן בצדי המזבח וכו' תקעו והריעו ותקעו ותקיעות שהזכרנו לצורך מילוי המים והם שלש של שער העליון ושלש של שער התחתון ושלש של מילוי המים אין דוחות שבת שכבר נתמלאת מאתמול כמו שהתבאר ומ"מ הרי יש לך חמש עשרה תקיעות ועשרים ושבע בין תשע של שחרית ותשע של

מוסף ותשע של בין הערבים הרי ארבעים ושנים ושש שהיו מוסיפים בערב שבת הרי מ"ח ותקיעות אלו כולן בחצוצרות:

זהו ביאור המשנה וכולה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

יש למדים מסוגיא זו האמורה כאן ששלשה שברים אין להפסיק בהם בנשימה בין שברים ותרועה של קשר"ק שהרי לדעת ר' יהודה שהיה עושה תקיעה ותרועה ותקיעה אחת אמרו אין בין תקיעה ותרועה ותקיעה ולא כלום והם מפרשים ולא כלום אפי' הפסק נשימה ולא נחלקו עליו חכמים אלא בכל הסימן ומפני שלדעתם ענינים חלוקים הם אבל במה שהם מודים שהוא קול אחד כגון שלשה שברים או שלשה שברים ותרועה של קשר"ק שהרי לשם תרועה נעשים אין ראוי להפסיק בכלום ואין זה כלום שלא אמרו ולא כלום אלא שלא להפסיק ולשהות בין זה לזה אבל הפסק נשימה אינו הפסק ולשון ולא כלום לאו דוקא אפי' בהפסק נשימה אלא שלא לשהות ביניהם כעין מה שאמרו בברכות ל"ז א' אינו מברך עליה כלום בקצת דברים שמברכין עליהם שהכל וכן בחולין מ"ב א' ניטלה הכבד ולא נשתייר הימנה כלום ופירשו שם מ"ו א' אפי' נשתייר בה מעט כל שלא נשתייר ממנה כזית שכל כיוצא בזה לאו כלום הוא קרי וראיה לדבר ג"כ ממה שאמרו עליה מהו דתימא רבנן והאי דאמר ולא כלום לאפוקי מדר' יוחנן דאמר שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא הא הפסק מועט אינו הפסק קמ"ל אלמא שהפסק מועט נידון בערך הפסק שעות שהוא ענין שהייה ואף גדולי הרבנים פירשוה כן להדיא הא הפסק נשימה אינו כלום ועוד שאף הגניחה בהפסק נשימה היא ודיו לבא מן הדין להיות כנדון כמו שביארנו במסכת ראש השנה וראיה אצלי לדבר זה שאף לר' יהודה אילו היה דעתו בהפסק נשימה האיך אפשר לתקוע כל הסימן בשיעור כשר או בשיעור מהדר בנשימה אחת ואע"פ שבראשון של חולין כ"ו ב' אמרו בתקיעה של יו"ט הבא בערב שבת שתוקע ומריע בנשימה אחת תקיעה ותרועה אפשר להיותם בנשימה אחת ולא עוד אלא שאף זו כתבו בה גדולי הרבנים שלא נשימה אחת דוקא אלא בתכיפה וכבר ביארנו כל זה בארוכה בקצת חבורינו ולענין תשע תקיעות בתשעה שעות הלכה שיצא הא שלשה שברים אין להפסיק ביניהם מתורת שהייה שהרי שלשתן תרועה אחת ואם שהה בין שלשתן ודאי לא הועיל הא הפסק נשימה אינו הפסק כמו שביארנו:

דף נד:

הפסח היה נשחט בשלש כתות כת אחר כת כיצד נכנסה כת ראשונה עד שתתמלא העזרה ונועלין דלתות העזרה ומתחילין לשחוט פסחיהם והפסחים היו טעונים קריאת

ההלל על ידי הלויים בשחיטתן ולא היו מספיקין להשלים שחיטת כל פסחי אותה הכת עד שקראו את ההלל שלשה פעמים אלא שברוב פעמים לא היו גומרין אותו בפעם שלישית שכבר היתה כלה שחיטת כולם קודם שיגמרוהו פעם שלישית וכשמתחילים הלויים לקריאת ההלל תוקעין ומריעין ותוקעין ונמצאת הכת תוקעת תשע תקיעות בין תקיעות ותרועות וכן שניה אחריה וכן שלישית אחריה ואין הלכה כדברי האומר כל ימיה של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבתי ונמצא שלא היו שם אלא שלש שבתחלת פרק ראשון ומ"מ אפשר לפרש לא הגיעה לומר אהבתי של קריאת אחרונה והענין מפני שהיתה שחיטת פסחיהם כלה במהרה מפני שרוב צבור שחטו בשתי כתות ראשונות ומ"מ לענין התקיעות אף השלישית היתה כשלפניה וי"מ שלא היו קורין את ההלל בכל כת אלא פעם אחת אלא ששלשה פרקים היו עושין ממנו אחד מתחלתו עד אהבתי האחר מאהבתי עד הודו ואחר מהודו עד סוף ההלל ובתחלת כל פרק ופרק היו תוקעין:

כבר ידעת מה שתקנו רבותינו שלא לקדש יום הכפורים סמוך לשבת משום ירקיא ומשום מתיא ואחר שכן אין מקום למה שאמרו כאן חלבי שבת ר"ל של תמיד הערבים קריבין ביום הכפורים דאלמא שיום הכפורים חל לפעמים במוצאי שבת ומ"מ הלכה שאין קרבין אף בזמן שלא היו חוששין שלא לבא סמוך לשבת הא של שבת ביו"ט הסמוך לו קרבים הא נדרים ונדבות ושאר קרבנות שאין זמנן קבוע אין קרבין וכבר ביארנו הענין עם מה שאמרו שבת קי"ד ב' שלא היו תוקעים ביום הכפורים שחל להיות בערב שבת הואיל ואין בו מלאכה ולא מבדילין אם חל במוצאי שבת שהרי קדושת שבת חמורה הימנו במסכת שבת פרק קשרים וכן מה שאמרו כאן אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ארבעה ימים בלבד ביארנוה בראשון של ראש השנה ולא נתגלגלה כאן אלא לומר שזו שאמרו שאינו נדחה לעולם ואין מעברין את החדש כדי לדחותו אחרים הוא שאמרו אין בין עצרת וכו' כלומר שאין מעברין את החדש אפי' לצורך ואין הלכה כן אלא מעברין לפעמים ונמצאו ביניהם חמשה כמו שביארנו שם:

השירים שהיו הלויים אומרים בכל יום ובמוסף שבת ובמנחה כבר ביארנו במסכת ר"ה שבראשון אומר לה' הארץ ומלואה ובשני גדול ה' ומהולל מאד בשלישי אלקים נצב בעדת אל ברביעי אל נקמות ה' בחמישי הרנינו לאלקים עזינו בששי ה' מלך גאות לבש בשבת מזמור שיר ליום השבת במוספי שבת שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי"ו ל"ך כמו שביארנו שם ובמנחה של שבת אז ישיר משה ומי כמוך ובמוסף ראש חדש הרנינו לאלקים עזינו ואם חל ר"ח בשבת שיר של ר"ח דוחה של שבת כדי לפרסמו שהוא ר"ח ושפשוט הוא שכהלכתו נתקדש ולא יגמגם לב אדם עליו:

פייס שני שבעזרה שלשה עשר כהנים זוכין בו על סדר עמידתן כמו שהתבאר במס' יומא וששה מהם זוכים בכל יום בהעלאת איברי התמיד למזבח אחד שהוא חמישי לפייס מעלה ראש התמיד ורגלו לכבש והשני שהוא ששי לפייס מעלה שתי הידים והשלישי שהוא שביעי לפייס מעלה העוקץ והרגל והרביעי שהוא שמיני לפייס מעלה החזה והגרה והחמישי שהוא תשיעי לפייס מעלה שתי הדפנות והששי שהוא עשירי לפייס מעלה הקרבים וכשהגיע זמנם וכל אחד מעלה האבר שזכה בו לכבש סודרין האיברים על הכבש מחצי כבש ולמטה ר"ל בחלק התחתון ובמזרחו של כבש ומקטירין משם למזבח וזה היה סימן להם שהם איברים של תמיד ושל מוספין באותו חלק התחתון גם כן ובמערבו שהכבש היה רחבו שש עשרה אמה מן המזרח למערב וארכו שלשים ושתים מן הצפון לדרום ואיברים של מוסף ראש חדש היו נותנין אותם על המזבח מלמעלה בין קרן לקרן במקום הלוך רגלי הכהנים והוא תחת כרכוב המזבח ר"ל הסובב למטה ממנו מעט ובעליונות הכבש ולמה היו סודרין אותם מלמעלה משל שאר הקרבנות כדי להודיע שהם חשובים עד שיתפרסם לכל שהוקבע ר"ח בזמנו:

דף נה.

מה שהזכרנו למעלה השיר שהיו הלוים אומרים בימות החג מראשון ולמעלה שהוא זמן השמחה השיר משתנה והוא שבראשון של חול המועד אומרים הבו לה' בני אלים מפני שכתוב שם קול ה' על המים על שם ניסוך המים בשני לרשע אמר אלקים מפני שכתוב זבח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך והחג הוא השלמת שיעור לבל תאמר והזכיר ולרשע מפני שהיה מנהגם להתחיל שם על שם שהנאספים שם אם לא יתעורר לבם לתשובה אינו כלום בשלישי מי יקום לי עם מרעים וברביעי בינו בוערים בעם ושניהם במזמור אחד מפני שהיו תחת עול מלכיות בבית שני ואעפ"כ אינם נמנעים מלשמוח שמחת מצוה וכן בינו בוערים בעם לעוררם לתשובה ולהשקיע בלבם אמונתם בהשגחתו ית' כאמרו הנוטע אזן הלא ישמע וכו' בחמישי הסירותי מסבל שכמו והוא נאמר על יוסף שניצל מצרה וכן רומז בו על שובע השנה ויאכילהו מחלב חטה וכו' בששי ימוטו כל מוסדי ארץ וראש המזמור אלקים נצב בעדת אל וזהו בחג שנידונין על המים ואם חל שבת באחד מהם אומרין בו שיר של שבת ואומרין שיר של אותו יום במחרתו ונמצא שיר של ימוטו נדחה באותה שנה ומה שנתגלגל כאן בקריאת הפרשיות של קרבנות החג בחולו של מועד כבר ביארנוהו במסכת מגילה פרק בני העיר:

דף נה:

המשנה השלישית והכוונה לבאר בה בענין החלק השלישי והוא שאמר יום טוב הראשון של חג היו שם שלשה עשר פרים ואילים שנים ושעיר אחד נשתיירו שם ארבעה עשר כבשים לשמנה משמרות ביום הראשון ששה מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בחמישי שנים מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד בששי אחד מקריב שנים והשאר אחד אחד בשביעי כלם שוים בשמיני חזרו לפייס הראשון כרגלין אמרו מי שהיה מקריב פרים היום לא היה מקריב למחר אלא חוזרין חלילה אמר הר"ם כל זה מבואר בידיעת שני עקרים האחד מהם כי משמרות כהונה ארבעה ועשרים וכלם עובדין במועדות והשני כי קרבנות החג ארבעה עשר כבשים ושני אילים ושעיר בכל יום משבעת הימים וביום הראשון מוסף על מה שזכרנו שלשה עשר פרים וביום השני שנים עשר פרים וביום השלישי אחד עשר פרים וכן פוחתין אחד אחד עד שיהיו קרבנות יום שביעי שבעה פרים ושני אילים ושעיר וארבעה עשר כבשים והם ארבעה ועשרים בהמות כמנין המשמרות הקריב כל משמרה בהמה אחת וזהו ענין אמרם ויד כלם שוה כי אין שם משמרה שתקריב שתי בהמות ובשאר ימות החג תקריב משמרה לכל פר ופר ומשמרה לשעיר ושתי משמרות לשני אילים ומה שנשאר ממנין המשמרות יחלקו הארבעה עשר כבשים יש מהם מי שמקריב שני פעמים שני כבשים ומהם מי שמקריב אחד אחד כמו שנזכר עד שישתוה במנין ויחזרו חלילה על הסדר הנזכר ומנין אלו הקרבנות הם לשון התורה ומה שאמר בכאן אחד ושנים ושלשה על המשמרות אע"פ שמשמרה ומשמרות לשון נקבה מאמרם לא היה אלא על ראש המשמרה כאשר יאמר בכל המשנה יהויריב וידעיה רוצה בו משמרת יהויריב ומשמרת ידעיה ואולי שהיה מונה וסומך על מלת משמר שהוא לשון זכר בשלשה פרקים בשנה היו כל המשמרות שוין באמורי הרגלים ובחילוק לחם הפנים ובעצרת אומרים לו הא לך מצה הא לך חמץ משמר שזמנו קבוע היה מקריב תמידים נדרים ונדבות וכל קרבנות הצבור הוא מקריב את הכל בזמן שיום טוב סמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה היו כל המשמרות שוות בחלוק לחם הפנים פרקים הם שלשה רגלים ובעצרת יש לנו לחם חמץ במקדש וצוה השם ית' ממושבותיכם תביאו לחם תנופה וכו' ולחם הפנים מצה וכשיחול יום עצרת היו מחלקים על הכהנים חמץ ומצה ואמרו שוים באימורי הרגלים ר"ל קרבנות שנאמרו ברגלים מה שראוי לאכול מהן אוכלין אותן בשוה והראוי לשרפה מקריבין אותו בשותפות כמו שנזכר ומשמר שזמנו קבוע הוא משמר שאותו השבוע היתה שלו לבדו אפי' לא היה בו חג ואמרו וכל קרבנות הצבור לאייתויי פר העלם דבר של צבור ועוד יתבאר ענינו במסכת הוריות ואמרו הוא

מקריב את הכל לאייתויי קיץ המזבח וכבר ביארנוהו בפרק רביעי של שקלים ואמר בזמן שיום טוב סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה ענינו כי כשהיה יום טוב הראשון של חג יום ראשון חולקים כלם לחם הפנים בשוה יום שבת שהוא ערב הרגל אע"פ שלא חל הזמן להיות שוין בו וזה הדבר תקנה מפני הקדמתם וכניסתם לעבודה והזמנתם מקודם וכמו כן כשיחול יום טוב האחרון יום ששי חולקין לחם הפנים בשוה יום שבת שלאחריו שהוא יום אחרון של חג אע"פ שהחג נגמר וזה תקנה לפי שאם יתאחר מאותה משמרה שום אדם תשאר שארית מאלו המשמרות ותמלא מקומה חל יום אחר להפסיק בנתים משמר שזמנו קבוע הוא נוטל עשר חלות והמתעכב נוטל שתים ושאר כל ימות השנה הנכנס נוטל שש ר' יהודה אומר הנכנס נוטל שבע והיוצא נוטל חמש הנכנסים חולקים בצפון ויוצאין בדרום בלגה לעולם חולקת בדרום טבעתה קבועה וחלונה סתומה חל יום אחד להפסיק בנתים הוא שיהיה יום טוב הראשון של חג יום שני או יום טוב האחרון יום חמשי וכשיארע כן לא ישאר השני הנכנס אלא עבודת יום אחד בלבד ויבא החג וישתתפו כלם בעבודה אם יחול יום טוב הראשון יום שני או יכנס משמר שני יום שבת אם יחול יום טוב האחרון יום חמשי לפי שכל יום שבת הוא היום שמתחלפין המשמרות תצא אחת ותכנס שנית ומחלקין לחם הפנים וכשיזדמן לאחת המשמרות זה המשמר שלא ישאר לו לעבוד אלא יום אחד יתעצל בדבר ויתעכב מלבא ותרגום ויתמהמה ואיתעכב ולפיכך תקנו לו שיקח מלחם הפנים שתי ככרות בלבד ור' יהודה רואה שראוי להעדיף משמר הנכנס מפני נעילת אלו השערים של מוצאי שבת ומפני מה חולקים לחם הפנים הנכנסים בצפון העזרה כדי שידע כי העבודה בזאת השבוע להם כי השחיטה בצפון כמו שיתבאר במקומו והיו במקדש ארבע ועשרים טבעות טבעת לכל משמר היו תולין בהם הבהמות ומפשיטין אותם והיו כולם קבועות בכתלים וכשהיתה נכנסת משמרה היתה תולה אותה טבעת לרמוז שהעבודה וכמו כן היו שם ארבעה ועשרים חלונות ושם בגדי כהונה חלון לכל משמרה ומשמרה והיו כלן סגורות וכשנכנסת משמרה לעבודה היתה פותחת חלון שלה מלבד משמרת בלגה שגזרו עליה חכמים שתהיה לעולם זאת המשמרה חולקת בדרום וטבעתה קבועה וחלונה סתומה כמו המשמרה היוצאת ולא הניחו לה סימן שיורה עליה שהעבודה שלה ועשו לה זה מפני כי כשתקפה ידי היונים על ירושלים כמו שנתפרסם נשאת נערה מהם לאחד משרי היונים וחזרה לדתם והעזה פניה ונכנסה למקדש והכתה בסנדלה על המזבח והיתה מדברת בלשון יוני יאריב יא ריב עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ולא תושיעם בעת צרתם ולפיכך עשו חכמי

אותו הדור בכל המשפחה שיצא ממנה זו התרבות רעה מה שכתבתי וקבעו זה לדורותם משום והנשארים ישמעו ויראו ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי יום טוב הראשון של חג וכו' כבר ידעת שכל המשמרות שוות ברגלי' ואין משמר של אותה שבת מעכב עליהם בחובות הבאות מחמת הרגל אבל תמידי' ונדרי' ושאר קרבנות צבור כגון קיץ המזבח של אנשי משמר הם כמו שיתבאר למטה וכן ידעת ששבעים פרים היו קרבים בשבעת ימי החג וביום ראשון היו שם שלשה עשר פרים ושני אילים ושעיר אחד וי"ד כבשים הכל עולות חוץ מן השעיר שהוא חטאת ובשאר הימים היו הפרים מתמעטים והולכים אחד אחד עד שבאים ליום שביעי שבעה פרים אבל האילים והכבשים והשעיר לא היה ענינם משתנה בכל שבעת הימים כלל וכן ידעת שעשרים וארבעה משמרות היו ממונים לעבודת בית המקדש כמו שביארנו במסכת תענית וכבר ביארנו בפרק לולב וערבה שבראשון של חג היו מפייסין לראשי המשמרות מי מקריב פר ושוב אין פייס לפרים אלא אותה שזכתה בפייס ביום ראשון מקרבת פר ואחריה הרצופה לה לחשבון המשמרות על הסדר הכתוב בדברי הימים יהויריב ראשון ואחריו ידעיה וכן כולם על הסדר ונמצא שביום ראשון מתחילין מאותה שזכתה בפייס ומקריבים י"ג משמרות הרצופות י"ג הפרים ושני משמרות הרצופות להן מקריבות השני אילים ומשמרת י"ו הרצופה להם מקרבת השעיר והרי שנשתיירו שמנה משמרות לי"ד כבשים ששה הרצופות להם מקריבין שנים שנים והשאר אחד אחד וי"מ שביום ראשון היו מפייסים מי יקריב פרים ומי יקריב אילים ומי יקריב כבשים אלא שפייס של פרים לא היה צריך אלא ליום ראשון שזוכות בהם י"ג משמרות הרצופות ועוד היו מפייסים בראשון על המשמרות הנשארות מי מקדים לחבירו ביום שני בפרים ומשם ואילך לא היו מפייסים בפרים אלא שנוהגים על סדר המשמרות אבל לאילים ולשעיר ולכבשים מפייסים בכל יום מי יקריב אילים ומי יקריב שעיר ומי יקריב כבשים בשני נתמעט אחד מן הפרים והרי ט"ו משמרות לפרים ואילים ושעיר ונשארו תשע משמרות לי"ד כבשים חמשה מקריבים שנים שנים וארבעה אחד אחד בשלישי נשארו עשר משמרות לי"ד כבשים ארבעה מקריבים שנים שנים וששה אחד אחד ברביעי י"א משמרות לי"ד כבשים שלשה מקריבים שנים ושמנה אחד אחד בחמשי י"ב לי"ד כבשים שנים מקריבים שנים שנים והעשרה אחד אחד בשישי י"ג משמרות לי"ד כבשים אחת מקריב שנים והי"ב אחד אחד בשביעי י"ד לי"ד כבשים כל אחד מקריב אחד ונמצאו כל המשמרות שוות ביום זה כולם לקרבן אחד שהרי שבעה משמרות לשבעה פרים ושנים לשני אילים ואחת לשעיר וי"ד לי"ד כבשים בשמיני חוזרין לפייס ואין פייס של פר שלו

נגרר אחר פייס של יום ראשון להפקיע ממנו אותם שכבר שלשו בפרים אלא חוזרין לפייס כשאר הרגלים שאין קרבנותיהם מרובין ואפשר שתזכה בו אחת מאותם שכבר שלשו כמו שביארנו בפרק לולב וערבה מי שהיה מקריב פרים היום לא היה מקריב למחר פי' שהמשמרות שהקריבו אתמול כבשים אין מניחים אותם אלא חוזרים חלילה ונמצאו כלן שונות ומשלשות בפרים חוץ משתים ששנו ולא שלשו שהרי כשהקריבו שלשה עשר משמרות בראשון י"ג פרים מתחיל למחר בפר משמרת י"ד הרצופה לאחרון שהקריב אתמול ומשלימות י"א משמרות אחד עשר פרים ונשאר פר אחד שהראשונה חוזרת בו חלילה ונמצא בשני שאותה שזכתה תחלה בפר שנה בפר ובשלישי התחיל בפר תהלה והקריבו י"א משמרות י"א פרים והרי ששנו י"ב משמרות בפרים ברביעי היו עשרה פרים והקריבום עשרה משמרות שאחריהם ונמצאו כ"ב משמרות שונות בפר בחמישי היו שם תשעה פרים ושנו בהם שתי משמרות האחרונות ושלשו בהם שבעה משמרות בששי היו שם שמנה פרים והקריבו שמנה משמרות שאחריהם ונמצאו ששלשו ט"ו משמרות ובשביעי שבעה פרים והקריבום שבעה משמרות שאחריהם ונמצאו כל המשמרות שונות וכ"ב מהם משלשות:

בשלשה פרקים בשנה ר"ל שלשה רגלים היו כל המשמרות שוות באימורי הרגלים פירשו בגמ' לאו אימורים דוקא שהרי לגבוה הם אלא במה שאמור ברגלים ר"ל בחלוק קרבנות הרגל הראויים להתחלק כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה של כל יחיד ויחיד הבאות מחמת הרגל ובעורות העולות והמוספין ובשר שעיר החטאת וכן בחלוק לחם הפנים שבתוך הרגל שהרי בשבת מסלקין אותו ובעצרת שיש בו שתי הלחם והם של חמץ ולחם הפנים בא מצה כשאר המנחות כשבאים לחלוק את החמץ אומרין לכל אחד כשנותנין לו חלקו הילך חמץ וכשבאים לחלוק את המצה אומרין לכל אחד מהם ג"כ הילך מצה שהרי אין רשאין לחלוק חמץ כנגד מצה כמו שיתבאר במקומו וצריך להודיעם כדי שלא יהא לבם נוקפם שיגיעם חמץ כנגד מצה ומצה כנגד חמץ ובא אח"כ להשמיענו שאע"פ שאמרו בחלוק לחם הפנים שהמשמרות שוות בו אע"פ שאינו מחמת הרגל דוקא בלחם הפנים שאין בו שום עבודה שכבר נעשית עבודתו משבת שעברה הא בשאר קרבנות שיש בהם עבודה ואינן מחמת הרגל אינו כן שאין משמרות שוות אלא בחובות הבאות מחמת הרגל ואמר שמשמר שזמנו קבוע ר"ל משמר של אותה שבת היה מקריב התמידים ונדרים ונדבות שנדרו ונדבו כל השנה ובאים להקריבם עכשיו ושאר קרבנות צבור כגון קיץ המזבח ופר העלם שלא אמרו להיות המשמרות שוות אלא

בחובות שמחמת הרגל חוץ מלחם הפנים שהביאוה בגמ' מדכתיב חלק כחלק יאכלו אחר שאין בו עבודה כמו שביארנו:

יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה כל המשמרות שוות בלחם הפנים ופי' בגמ' לא סוף דבר לפניה יו"ט ראשון ר"ל שיהא יו"ט ראשון לפני השבת ואחריה יו"ט אחרון שיהא יו"ט אחרון לאחר שבת שזה אין צריך לומר שהרי שבת שבתוך החג הוא לפניה יו"ט אחרון שהוא קודם לשבת ונמצא השבת אחר הרגל ולאחריה יו"ט ראשון שהוא לאחר השבת שנמצא השבת קודם ואעפ"כ חולקים בשוה בלחם הפנים שאם ביו"ט ראשון ולאחריה הואיל והמשמרות צריכות להקדים ולבא קודם השבת וכן באחרון ולפניה הואיל וצריכות להתעכב שם ביום השבת ונמצאו אלו צריכות להקדים ואלו צריכות לאחר תקנו בו שיהו כלם שוות בלחם הפנים:

חל יום אחד להפסיק בינתיים כגון שחל יו"ט בשני בשבת שהיו יכולים לבוא באחד בשבת ואעפ"כ הם נזדרזו וקדמו ובאו ערב שבת או שחל יו"ט אחרון בחמשי שהיו יכולים לשוב בערב שבת ונתעכבו בשבת משמר של אותו שבוע נוטל עשר חלות ואותם שקדמו או נתעכבו נוטלות שתים הנשארות שהרי שתים עשרה היו ומתוך שהשבת קרובה נתנו להם בו חלק מועט ואותן עשר שנוטלתן משמר הקבוע אף הוא נחלק בין משמר הנכנס ובין משמר היוצא כדין כל שבת ושבת וכמו שאמר אח"כ:

ובשאר ימות השנה ר"ל שבתות של כל השנה ואף אותן שלפני הרגל כל שהם רחוקים מן הרגל שני ימים הנכנס נוטל שש והיוצא נוטל שש שהמשמרות מתחלפות בשבת משמר היוצא עובד שחרית והנכנס ערבית ר' יהודה אומר הנכנס נוטל שבע והיוצא חמש ופי' בגמ' משום שכר הגפת דלתות שהנכנס מגיף בערב דלתות העזרה שפתחם משמר היוצא שחרית כך פירשו גדולי הרבנים ואין נראה כן שלדבריהם אף היוצא ראוי ליטול מצד פתיחתו אלא שנראה ששתיהן פותחות הדלתות שאף משמר הנכנס זריז להקדים ולבוא ועומד שם עם המשמר היוצא שעובד בתמיד של שחר ובמוספים ויוצא לו והנכנס עובד בתמיד של בין הערבים ומגיף לבדו ומתוך כך נוטל שבע ואין פסידא בחלוקה זו שהרי מ"מ כשתצרף שתי שבתות זו עם זו כל משמר זוכה בי"ב ומ"מ הלכה כחכמים:

הנכנסים חולקים בצפון כדי שיראה לכל שהם נכנסים שהרי רוב קרבנות שחיטתן טעונה צפון ולפיכך כשנטלו חצי החלות ובאים לחלוק עם אנשי בית אב של אותה שבת עומדין בצפון העזרה וחולקין והיוצאים חולקים בדרום כדי שירגישו בעצמם שיוצאים הם ולא יבואו להושיט יד בעבודת תמיד של בין הערבים:

בלגה ר"ל משמר אחד שקרוי בילגה אף בשבת שנכנסת בו היו חולקין בדרום ופי' בגמ' הטעם מפני שאחת מבנותיהם של כהני אותו משמר נשתמדה ונשאת לסרדיוט של יונים וספרה לבעלה בגנות הקרבנות וכשנכנסו יונים להיכל נכנסה עמהם ועלתה על המזבח וביעטה בסנדלה על גביו ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד להם בשעת דחקם וכשגברה יד חשמונאי וטהרו את המקדש והחזירו העבודה למקומה קנסו כל בני משמרתה על שיצאה מביניהם תרבות רעה שלא יעמדו בצפון העזרה כדי שיראו כיוצאים אף בכניסתם ויש אומרים מפני שאותה משמרה היתה שוהה לבא ר"ל שלא היו באים בזריזות כשמגיע שבת שלהם ומראים לכל שאין העבודה חביבה להם ופעם אחת שהתה לבא הרבה ונכנס ישבב אחיו והוא המשמר הקודם לו שהיה ראוי לצאת ושמש במקומו בתמיד של בין הערבים ומתוך כך קנסוהו שלא לעמוד בצפון וכן קנסוה להיות טבעתה קבועה וחלונה סתומה והענין הוא שבצפון המזבח היו כ"ד טבעות לכ"ד משמרות וראש כל טבעת נפרד מן הכותל מצד אחד כדי שיהיו נותנים צואר הבהמה בתוכו ויקבעוהו אחר כן לצד הרצפה כדי שלא תזוז הבהמה אנה ואנה ותהא נוחה לישחט וקבעו טבעתה של זו שלא להכניס בו ראש הבהמה עד שתשתמש בטבעות חברותיה כדי שיהא רישומה ניכר שהועברה שלא לעבוד בפרהסיא אלא שיהו העם סבורים שיהו בני משמרה אחרת וי"מ שלא ישתמשו בשום טבעת אלא שישחטו בעמל גדול עד שיהו קצתם אוחזים בראש הבהמה ואחד שוחט ויצא להם מענין זה שהיה נראה לכל שנזופים היו וכן חלונה סתומה והוא שהיו שם חלונות פתוחים בכותלי העזרה להרבות האורה לזמן שהם עסוקים בקרבנות וסתמו חלונה כדי להראות שנזופים היו ואין עבודה מתקדשת מהם בפרהסיא וי"מ שחלונות היו שם שהיו גונזין שם את סכיניהם וסתמו את חלונה שיראה לכל שהיא מועברת שלא לעבוד אלא דרך אקראי ולא דרך קבע:

זהו ביאור המשנה וכולה על הדרך שכתבנו הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף נו.

בלילי החג מברכין על היין ומקדשין ומברך על הסוכה ואח"כ על הזמן שכך אמרו בגמ' בהדיא והלכתא סוכה ואח"כ זמן ויש מקשים והלא טעם האומר זמן ואח"כ סוכה הוא משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וטעם זה הוא הלכה בכל מקום ומתרצים שסומכים הם על מחלוקת הנזכר באחרון של פסחים ק"ג א' שאנו פוסקים בהם כדעת

האומר יקנה"ז שכל הברכות ברכת החובה קודמת לברכת הזמן וכן שופר ולולב ומגלה ונר חנוכה דבכולהו חובה המצוה עדיפא ולא נאמר תדיר קודם אלא בששתיהן ברכת המצוה ואע"פ שביין וקדוש היום יין קודם משום תדירותו כדאיתא בברכות פרק אלו דברים נ"א ב' אף היין חובה הוא שאין מקדשין אלא על היין והוא שאמרו שם שהיין גורם לקדוש [שתאמר] ושמא תאמר והרי אפשר בפת כל שהוא כן אף הפת במקום היין וכן טעם אחר לדעתי שהזמן בא עכשיו בשביל שני דברים משום יו"ט ומשום סוכה ומתוך כך ראוי לברך זמן אחר שתיהן ויש נוהגין לקדש מעומד כדי שיאמר לישב בסוכה מעומד ותהא ברכה עובר לעשייתה ר"ל קודם הישיבה ומ"מ אין צרך בכך שהרי לישב בסוכה לא על שעת הישיבה לבד הוא נאמר אלא על העכוב ועל השינה ועל הטיול והרי אף משישב נעשית הברכה קודם המצוה שהרי נשארו בה שירי המצוה ומה שנתגלגל כאן בדברים שבסעודה כבר ביארנו הכל במסכת ברכות פרק [אלו] דברים:

דף נו:

שני כבשים עולה האמורין במוסף בכל שבת ושבת נעשין על ידי משמר היוצא וכל שזכה בפייס בעבודת תמיד של שחר זוכה בשני כבשי המוספין שאין בני המשמר הנכנס חולקי' עמהם לא בעבודתם ולא בעורותיהם אע"פ שאף משמר הנכנס מהפכים בו בצנורא אחר שיצאה משמרה שעברה אבל אחר המוספין חולקין בלחם הפנים ומקטירים בני משמר הנכנס שני בזיכי לבונה שסלקו מעל השלחן והקטרה זו מכשרת את הלחם לאכילה כדכתיב והיתה ללחם לאזכרה ואח"כ באין ומפייסין לתמיד של בין הערבים כמו שהתבאר:

ומהנה נשלם מה שנראה לנו לכללו בפסקי מסכת סוכה תהלה לאל יבא אחריו מה שיראה לכללו בפסקי מסכת פסח ראשון בעזרת הצור ובישועתו אמן ואמן.